

артур

МЕКЕҀН

зібрання творів

Майстри

готичної прози

Arthur Machen

Collected Works

Артур Мекен

Зібрання творів

З англійської переклала

Марта Сахно

Київ

Це зібрання повістей та оповідань відомого англійського письменника і містика Артура Мекена, вперше перекладених українською, містить всі знакові твори автора – «Осяйна піраміда», «Сокровенне світло», «Білий народ», «Три самозванці» та інші. Саме завдяки ним він став одним із найвпливовіших творців літератури містичного, загадкового і потойбічного, а повість «Великий бог Пан», що відкриває цю збірку, вважається одним із найкращих зразків містичної художньої літератури за увесь час існування жанру.

Редактор
Леся Пішко

Відповідальний редактор
Олексій Жупанський

*Цей текст захищений Законом України
«Про авторське право і суміжні права».
Виключне право на видання цього тексту належить
Видавництву Жупанського.
Будь-яке цитування тексту, його відтворення
чи публікація можливі лише з дозволу видавництва.*

В оформленні обкладинки
використано ілюстрацію
Émile Bayard «La Danse Du Sabbat», 1870.

Перекладено за виданням:
Arthur Machen, Collected Fiction,
Volume 1–2, Hippocampus Press, 2019.

© Видавництво Жупанського;
М. Сахно, переклад;
Є. Лір, передмова, примітки;
О. Баратинська, художнє
оформлення, 2021.

Найпотемніше світло

Передмова до українського видання Артура Мекена

Істина – печера у Чорних горах.
Ніл Гейман

Найдивніше для мене – це сама історія, а не її наслідки.
Артур Мекен

З раннього дитинства, з перших прочитаних книжок ми звикли до сумної думки, що магія – це не про нас. Вона існує в інших часових вимірах, серед інших людей, поза нашою реальністю. А якщо чаклунство й існувало на Землі, то було це дуже давно, коли друїди збиралися довкола священних гаїв, шамани вдивлялись у куряву в пошуках знамень, а дивні крикуни волали до небес з найвищих пагорбів і скель. Магія – обов'язковий атрибут фентезі, що, своєю чергою, черпає натхнення з легенд про минулі часи. Існує вона й серед темного, часом огидного горору, і горе тому персонажеві, хто з нею зіткнеться. До цього ми звикли. Так нас вчили. Такою нині є об'єктивна реальність. Проте так було не завжди.

Сторіччя тому справжні маги ходили землею. Не поважні старигани у чудернацькому одязі, ні, ці чаклуни виглядали цілком буденно і були звичайними людьми. Єдина відмінність від пересічних громадян полягала у сфері їхніх зацікавлень. Якщо типовий британець початку ХХ сторіччя після роботи повертався додому, де на нього чекала дружина з дітьми, вечеря з кількох страв і вечірня газета, а в неділю – «вихід у світ», то чаклуни мали трохи інший розпорядок. Закінчивши суєтні справи, вони збиралися на засідання таємничого (проте не надто прихованого) магічного Ордену Золотої Зорі, де вивчали різні сфери буття, розшифровували вцілілі середньовічні манускрипти з алхімії, досліджували зашифровані рукописи масонів та інші окультні тексти й проводили химерні практики та ритуали. Основним стовпом Ордену

було вчення герметицизму (або герметизму), назване на честь еллінського бога Гермеса. Вчення включало у себе три складові: алхімію, астрологію та теургію (знання про ритуали) і поєднувало елементи багатьох міфологій та культів.

Яких саме результатів домоглися маги Ордену, достоту невідомо й донині. Проте набагато важливішим виявився той вплив, який магія вікторіанської доби справила на розвиток культури. До членів Ордену належали такі постаті, як Алістер Кровлі, «найгірша людина на світі», відомий письменник Абрагам Мерріт, лауреат Нобелівської премії з літератури Вільям Єйтс, дослідник окультизму Артур Вейт і, нарешті, письменник, перекладач та есеїст Артур Мекен.

Мекен мав схожість із іншими членами Ордену ще задовго до безпосереднього знайомства з ними: він походив з незаможної родини і був змушений шукати засоби для існування впродовж свого подальшого життя. Батькам Артура бракувало грошей, навіть аби дати синові повноцінну середню освіту: провчившись кілька років у школі, майбутній письменник був змушений повернутися додому та долати прогалини у знаннях самотужки. У батьківській бібліотеці він познайомився з творами Роберта Льюїса Стівенсона та Вальтера Скотта, що суттєво вплинули на його ранню творчість. Невдовзі Мекен долучився до літературного процесу: вже у вісімнадцять років, він переклав з французької «Гептамерон» принцеси Маргарити Наваррської. Тоді ж він перебрався з Керлеона-на-Аску, що у Південному Вельсі, до Лондона. У дитинстві Артур часто блукав серед безлюдних Чорних гір та прадавніх лісів Вентвуду, проте перспектив для будь-якої кар'єри у Вельсі не було.

Лондон дав Мекену роботу у видавництві (той не тільки перекладав, але й редагував і правив тексти), чарівну дружину Емі, що викладала музику у школі, а з нею й нові знайомства серед лондонського суспільно-культурного прошарку. Перший твір Артура Мекена, книжка «Анатомія Тютюну¹», вийшла друком 1884 року і багато в чому сприяла остаточному вибору професії (батьки воліли, щоб Артур став журналістом, але його самого вабила література). Проте справжнім дебютом Мекена, який водночас став

---

¹ Пародія на філософію схоластики, щось середнє між художньою та документальною літературою. Присвячена мистецтву куріння. Доволі дивний твір. (Тут і далі – примітки Євгена Ліра, якщо не зазначено іншого).

його magnum opus, була повість «*Великий бог Пан*», що вийшла друком 1891 року. Резонанс, який викликала ця книжка, можна порівняти хіба що з процесом над Оскаром Вайлдом, що відбувся чотирма роками пізніше. Порушення норм суспільної моралі, відверті, «збочені» натяки, поганські містичні елементи сюжету підняли письменника на пік хвилі окультизму, що накрила Європу наприкінці сторіччя. Подальші твори – роман «*Три самозванці*» та його ідейне продовження, новела «*Червона рука*», – закріпили авторитет Артура Мекена серед літераторів. А потім настали довгі сім років мовчання.

Згаданий процес публічного засудження Оскара Вайлда разом із популяризацією роботи лікаря і науковця Макса Нордо «*Дегенерація*», де той відверто виступив проти декадентської течії в сучасній йому культурі, помітно погіршив становище багатьох письменників, що були представниками темного романтизму. Видавці неохоче бралися за химерні твори, причому навіть коли йшлося про відомих майстрів. Так, перевидання збірки поезій Едгара По у 1896 році відхилили одразу три впливові британські видавництва. Артур Мекен замовк, але тільки публічно. Впродовж останнього десятиріччя XIX століття він написав роман «*Пагорб Мрій*¹», кілька новел (серед них відому «*Білі Люди*»), численні замальовки для подальшої творчості. У той самий період автор зав'язав близьку дружбу з Артуром Вейтом, зацікавився окультизмом, магією та вченням герметизму.

Але справжній темний період настав для письменника на межі сторіч. Хистке матеріальне становище змусило його повернутися до журналістики, хоча цього разу й пов'язаної з літературою. А 1899 року від раку помирає його кохана дружина, Емі. В Артура Мекена наче зламався всередині якийсь стержень. Він безцільно тинявся вулицями Лондона, немов загублений персонаж власних історій, і зміг вижити лише завдяки підтримці друзів. Наступного 1900 року письменник вступив до Ордену Золотої Зорі. Тоді ж він почав активно розробляти свою власну концепцію кельтського християнства, що відбилася у багатьох його подальших творах.

Після цього життя Мекена поволі налагодилося. Він одружився вдруге, почав видавати твори, написані під час вимушеного

---

¹ Роман описує митця, що поступово втрачає глузд і занурюється у темряву. Містить автобіографічні елементи. Вважається однією з найважливіших робіт Артура Мекена.

мовчання, розвинув власну містичну концепцію й навіть створив живу легенду. Мова йде про так званих Ангелів Монса, примарних лучників, які начебто явилися британській армії під час битви під Монсом і повели їх у переможний бій з німецькими військами. Легенда мала надзвичайну популярність серед солдатів та просувалася урядом, оскільки позитивно впливала на бойовий дух вояків. Її основою стало оповідання Артура Мекена «*Лучники*», в якому святий Георгій на чолі примарних лучників рятує британську армію.

Мекен ніколи не відмовлявся від своїх містичних поглядів, оскільки насправді вірив у засади магічної реальності. Алістер Кровлі, якого сам Артур зневажав через конфлікт першого з його другом, Артуром Вейтом, дуже високо оцінював роботи Мекена. Зокрема, він радив своїм учням його твори як «взірець магічно правдивої прози¹». У пізні роки Мекен писав здебільшого есеї, закінчив автобіографічний тритомник, навіть вдався до дослідження таємниці зникнення Елізабет Кеннінг. Слава поступово знаходила його ще за життя. Помер Артур Мекен у віці 84 років.

Серед усіх членів Ордена Золотої Зорі Артур Мекен став одним з найвизначніших магів свого часу. Він не вмів викликати драконів, насилати збаву, бачити майбутнє або що – ця магія існує лише на сторінках його книжок. Але він оволодів магією набагато вищого рівня: магією творити історії. Як і Алістер Кровлі та Вільям Єйтс, Артур Мекен не вигадував окремих світів чи реальностей. Майже всі його «темні» твори резонують зі світоглядом автора й не суперечать одне одному. Легко уявити, як Гелена з «*Великого бога Пана*» читає щоденник з «*Білих людей*», поки десь поряд розгортаються події «*Трьох самозванців*». Художній світ Мекена – це на диво реалістична фантазія, і цей реалізм зумовлено передовсім вірою самого письменника.

Серед доробку автора є маловідома збірка зашифрованої кореспонденції та маніфестів «*Будинок Прихованого світла*». Написана у кращих традиціях езотеричної літератури герметизму, вона стала справжньою сповіддю Мекена-творця (там він, зокрема, розкриває ідею Світла поза Світлами) та є чи не єдиним безпосередньо окультним текстом письменника. З ним перегукується новела «*Найпотемніше світло*», де містичні ідеї та концепції

---

¹ Схвальні відгуки Кровлі щодо Мекена неодноразово з'являються в його листуванні.

Мекена набувають практичного втілення (хоча й не надто явно). Очевидний зв'язок з «Дивним випадком доктора Джекілла і містера Гайда» легко пояснити: у дитинстві Артур Мекен зачитувався Стівенсоном.

«*Осяйна піраміда*», новела, що також увійшла до цього видання, наближує стиль Мекена до стилю іншого відомого британського письменника Артура Конан Дойла. Попри численні порівняння з Едгаром По у критиці, новела цілком британська за стилем і нагадує про «Пригоду танцівників» Конан Дойла: в обох історіях таємниця балансує між раціональним та ірраціональним, в обох випадках довколишній простір стає не тільки тлом для подій, але й важливою їх складовою. До речі, інший відомий майстер жахів, Роберт Говард, надихнувся цим твором для створення своєї новели «Діти ночі¹».

Окрему увагу варто звернути на численні уявні культури, що їх описав Мекен. Карткові ігри, листи невідомою мовою, різноманітні фейрі – усе це начебто лишається у світобаченні тих чи тих персонажів (як, скажімо, зізнання дівчини в щоденнику у «*Білих людях*»), переплітається під дивними кутами, утворюючи химерний лабіринт художнього світу. У цьому сенсі найближчою аналогією буде таємнича Каркоза, до якої зверталися Бірс, Чемберс і Лавкрафт – дивний світ, складові якого хаотично з'являються тут і там. На диво, такий фрагментарний спосіб творення уявної реальності Мекена часто виявлявся дієвішим за банальний опис.

Оскільки твори Мекена утворюють цілісний, хоча й не завжди зрозумілий, часто небезпечний, але завжди привабливий світ, зібрання робіт з різних періодів творчості автора дозволяє максимально наблизитися до розуміння його власної філософії та світосприйняття. На відміну від інших містиків, Мекен дозволяв літературі лишатися літературою, лишивши магичні квадрати, формули й інсигнії в езотеричних книжках. Валлійський фольклор, містичні європейські та східні вчення, поєднання багатьох різних культур та обов'язкова таємничість принесли Артурові Мекену всесвітнє визнання. Знайомство з роботами Мекена вплинуло на створення знаменитого культу міфів Ктулху Говарда Лавкрафта: за його посередництвом ГФЛ запозичив до своєї творчості численні кельтські легенди, а також конкрет-

---

¹ На думку дослідника Б. Г'юго.

ні назви – вигадану мову акло та Ноденса, одного з Прадавніх Богів¹. Стівен Кінг взагалі назвав повість *«Великий бог Пан»* «можливо, найкращою історією жахів, написаною англійською, за всі часи».

Аби дістатися до українського читача, Мекенові знадобилося понад сто років. Він створював темний романтизм разом із Говардом Лавкрафтом, Амброузом Бірсом, Робертом Чемберсом, Абрагамом Меррітом² та Алістером Кровлі³, і тепер разом з ними він здійснює «друге пришествя» у серії *«Майстри готичної прози»*.

Євген Лір

---

¹ В есеї «Надприродний жах у літературі» Лавкрафт приділяє Мекену неабияку увагу. Описуючи всі спектри творчості митця, він ушляхлює Артура Мекена як одного з найталановитіших сучасників і доволі детально розбирає такі твори, як *«Великий бог Пан»*, *«Три самозванці»*, *«Пагорб мрій»*, *«Осяйна піраміда»* і *«Терор»*. Щоправда, автор есею вдається до спойлерів, розкриваючи сюжетну лінію згаданих творів. Також ГФЛ наводить у тексті вірш *«Читаючи Артура Мекена»*, написаний американським поетом Френком Лонґом.

² «Вибрані твори» Амброуза Бірса, *«Король у Жовтому»* Роберта Чемберса, *«Повне зібрання творів (у 4 томах)»* Говарда Лавкрафта і *«Гори, відьмо, гори! / Повзи, тінь, повзи»* Абрагама Мерріта вийшли друком у готичній серії *«Видавництва Жупанського»*.

³ Роман *«Місячна дитина»* Алістера Кровлі готується до друку у *«Видавництві Жупанського»*.

Великий бог Пан

I. ЕКСПЕРИМЕНТ

– Радий, що ви завітали, Кларку, справді, дуже радий. Я не був певний, чи ви зможете знайти трохи вільного часу.

– Я подбав про все на кілька днів вперед; зараз немає багато роботи. Але, Реймонде, невже вам зовсім не лячно? Хіба це безпечно?

Двоє чоловіків неспішно походжали терасою навпроти будинку доктора Реймонда. Сонце все ще нависало над західним гірським хребтом тьмяним червоним колом, що не відкидало тіней, а в повітрі наче все завмерло. Із лісу, що розкинувся на схилі гори, приємно повівав вітер, і було чути вуркотіння диких голубів. Унизу, у видовженій чарівній долині поміж самотніх пагорбів звивалася річечка, а після заходу сонця над долом почав здійматися легкий та білий як молоко серпанок туману. Доктор Реймонд різко повернувся до свого друга.

– Питаєте, чи це безпечно? Звісно, що так. Сама по собі операція дуже проста – її може зробити будь-який хірург.

– А на інших етапах також не виникне ризиків?

– Жодних. Абсолютно жодної фізичної небезпеки, даю вам слово. Ви завжди боїтеся, Кларку, завжди, але ви знаєте мою історію. Останні двадцять років я практикую трансцендентну медицину. Як мене тільки не називали: і знахарем, і шарлатаном, і самозванцем, але я завжди знав, що я на правильному шляху. П'ять років тому я досягнув своєї мети, і відтоді кожен день був підготовкою до того, чим ми займемося сьогодні ввечері.

– Хочеться вірити, що так воно і є. – Кларк насупив брови і кинув на доктора Реймонда підозрілий погляд. – Ви цілком упевнені, Реймонде, що ваша теорія – не якась фантазмагорія: образ хоч і вигадливий, але не більше того?

Доктор Реймонд різко зупинився. Він був чоловіком середнього віку, сухорлявий, навіть худий, з блідо-жовтим відтінком шкіри, але коли він повернувся до Кларка, його щоки спалахнули рум'янцем.

– Погляньте довкола себе, Кларку. Ви бачите гору, і пагорби, що виростають один поза одним, як хвилі, ви бачите ліс, і фруктовий сад, поля стиглої пшениці, й луки, що сягають очерету біля річки. Ви бачите, як я стою поруч з вами, і чуєте мій голос. Але я вам кажу: все це – від зірки, яка щойно палахкотіла в небі, до твердого ґрунту під нашими ногами, – усе це є не більш як мрії та тіні; тіні, що приховують від наших очей справжній світ, який лежить за чарами й мріями, за «блуканням по Аррасу, мріями про успіх¹», за всім цим, як за завісою. Не знаю, чи хтось коли-небудь піднімав цю завісу, але я точно знаю, Кларку, що ми з вами сьогодні ввечері побачимо, як ця пелена спаде з очей когось іншого. Ви, мабуть, думаєте, що це якесь дивне безглуздя. Може й дивне, але це – щира правда, і наші пращури знали, що буде, якщо підняти цю завісу. Вони це називали «побачити бога Пана».

Кларк здригнувся. Від молочної імли, що збиралася понад рікою, віяло холодом.

– Справді дивовижно, – озвався він. – Ми стоїмо на краю дивного світу, Реймонде, якщо те, що ви кажете, правда. Гадаю, без ножа нам не обійтись?

– Ніяк. Потрібно лише зробити легкий надріз на сірій речовині, злегка перетасувати деякі клітини – мікроскопічна перестановка, що залишиться поза увагою дев'яноста дев'яти зі ста фахівців у сфері мозку. Я не хочу обтяжувати вас, Кларку, всіма тонкощами професії. Я можу розказати вам про безліч технічних нюансів, що звучатимуть приголомшливо, але не зроблять вас розумнішим, ніж ви є зараз. Та ви, мабуть, побіжно читали

---

¹ Цитата з віршу валійського поета-метафізика Джорджа Герберта «Сліпе кохання».

в непопулярних колонках газети про те, що у фізіології мозку досягнуто неймовірних успіхів. Якось на днях я натрапив у газеті на замітку про теорію Дігбі¹ та відкриття Брауна Фейбера. Теорії та відкриття! Я був ще п'ятнадцять років тому там, де вони зараз, і не мені вам пояснювати, що ці п'ятнадцять років я не стояв на місці. Достатньо лиш сказати, що п'ять років тому я здійснив відкриття, на яке натякав, коли говорив, що досягнув своєї мети. Після років важкої праці, після років марних пошуків у темряві, після днів та ночей розчарувань і навіть відчаю, коли мене інколи трясло від думки про те, що, можливо, є й інші, хто шукають те саме, що і я, коли нарешті, після довгих поневірянь, раптове відчуття радості торкнулось моєї душі, я зрозумів, що довга подорож добігла свого кінця. Але водночас з тим, що тоді здавалось і досі видається шансом, навіюванням мимовільної пустої думки, що прийшла знайомими маршрутами і стежками, якими я ішов уже сотні разів, мені раптово відкрилася велика істина, і я побачив прямо перед моїми очима цілісний світ, невідому планету, континенти й острови, безмежні океани, де, на мою думку, не плавав жоден корабель, відколи Людина вперше підвела очі до неба й побачила сонце, і небесні зорі, й тиху землю попід ними. І це не просте красномовство, як ви можете подумати, Кларку, але простими словами це важко описати. Я не знаю, чи можна те, що я відчуваю, викласти простими й доступними термінами. До прикладу, наш світ тепер добряче обперезаний всілякими телеграфними дротами й кабелями, і думка, щойно зринувши в голову, мало не так само миттєво блискавкою пролітає зі сходу на захід, з півночі на південь, через водні простори та пустелі. Уявіть, що сьогодні якийсь електрик раптом усвідомив, що він та його друзі просто гралися камінчиками, помилково сприймаючи їх за основи світу. Уявіть, що така людина побачила безмежний простір можливостей, які відкриваються перед електричним струмом, і слова людей, що летять до сонця і далі, у віддалені системи, а голос людей розумних відлунює в

---

¹ Йдеться про Кенельма Дігбі, учня Парацельса, що розробляв теорію палінгенезії – оживлення відмерлих та створення штучних організмів. Услід за Парацельсом, вважав палінгенез питанням біології, а не метафізики.

порожнечі, що обмежує наше мислення. Одне слово, це чудова аналогія того, що я зробив. Зараз ви бодай трохи зрозумієте те, що я відчував тоді, коли стояв тут одного вечора. Надворі був літній вечір, і долина виглядала точнісінько так, як зараз. Я стояв тут і бачив перед собою невимовну безодню, що глибоко зяяла поміж двох світів – світу матеріального та світу духовного. Я бачив величезну бездонну глибину, що простягалася мороком переді мною, і тієї ж миті із землі раптово виріс місток світла, з'єднавши береги безодні. Якщо бажаєте, можете зазирнути в книжку Брауна Фейбера, і ви дізнаєтеся, що до сьогоднішнього дня науковці не можуть пояснити наявність чи обґрунтувати функції однієї групи нервових клітин мозку. Ця група є і була схожою на орендовану землю – не більш як неродюча місцина для побудови фантастичних теорій. Але я – не Браун Фейбер і не належу до тих фахівців, які поділяють його погляди, адже я чудово знаю про можливі функції цих нервових клітин. Одним дотиком я можу їх оживити, дотиком можу вивільнити той електричний струм, дотиком можу вдосконалити зв'язок між цим світом свідомого та... ми зможемо закінчити це речення трохи згодом. Так, без ножа не обійтись. Але подумайте лишень, на що цей ніж здатен. Він повністю зруйнує стіну свідомого, і, можливо, вперше з часів створення людини дух погляне на духовний світ. Кларку, Мері побачить бога Пана!

– Але ж ви пам'ятаєте, що ви мені писали? Я думав, що потрібно, аби вона...

Решту він прошепотів докторові на вухо.

– Зовсім ні, аж ніяк. Це дурниці. Запевняю вас. Усе просто чудово. Я в цьому більш ніж переконаний.

– Добре подумайте, Реймонде. Це – велика відповідальність. Щось може піти не так, і ви картатимете себе до кінця своїх днів.

– Не думаю, навіть якщо трапиться найгірше. Як вам відомо, я витягнув Мері зі стічної канами, врятувавши її від голоду, коли вона була ще зовсім дитиною. Вважаю, її життя належить мені, і я можу розпоряджатися ним так, як того забажаю. Ходімо, вже вечоріє. Нам краще зайти досередини.

Доктор Реймонд першим зайшов у будинок і через хол спустився вниз довгим темним коридором. Він вийняв з кишені

ключа та відімкнув важкі двері, жестом запросивши Кларка до його лабораторії. Раніше вона слугувала кімнатою для більярду, освітлена лампою в скляному плафоні в центрі стелі, звідки падало приглушене сірувате світло на постать доктора, який запаливав переносну лампу зі щільним абажуром, поставивши її на стіл, що стояв посередині кімнати.

Кларк озирнувся довкола. Вільних стін практично не було. Всюди були полиці, заставлені всілякими пляшечками та флаконами різних форм та кольорів, а під одною стіною стояла маленька книжкова шафа в стилі чиппендейл¹. Реймонд показав на неї.

– Бачите той рукопис Освальда Кролла²? Він один із перших вказав мені шлях, хоч не думаю, що сам він коли-небудь ступав на нього. Йому належать ці дивні слова: «У кожному зерні пшениці ховається душа зорі».

У лабораторії було обмаль меблів; стіл у центрі, кам'яна плита з відтоком в одному кутку і два м'які крісла, в яких розташувалися Реймонд з Кларком; окрім цього в дальньому кінці кімнати стояло ще одне дивне на вигляд крісло. Кларк дивився на нього здивованими очима.

– Так, це воно, – мовив Реймонд. – Тепер ми можемо поставити його на місце. – Він підвівся і, підкотивши до світла крісло, почав піднімати й опускати сидіння, регулюючи його висоту, під різними кутами підлаштовуючи спинку і підставку для ніг. На вигляд воно було доволі комфортним, і, поки доктор орудував рукоятками, Кларк провів рукою по м'якому зеленому оксамиту.

– Що ж, Кларку, вмощуйтеся якомога зручніше. А на мене чекає ще кілька годин роботи. Я був змушений відкласти наостанок деякі справи.

Реймонд підійшов до кам'яної плити, і Кларк з острахом спостерігав, як той схилився над рядом флаконів і запалив

---

¹ Стиль меблів епохи рококо, характерний вишуканими формами та застосуванням червоного дерева. Походить від прізвища мебляра, що заснував цей стиль, – британця Томаса Чиппендейла. До речі, назва відомого мультфільму «Рятівники Чіп і Дейл» бере початок від каламбуру з прізвищем цього майстра.

² Освальд Кролл, алхімік, послідовник вчення Парацельса, автор дослідження лікарських трав «Хімічна базиліка».

вогонь під тиглем. У доктора на поличці, що висіла над його приладами, стояла невеличка переносна лампа, і Кларк, що сидів у тіні, дивився на велику похмуру кімнату, дивуючись із химерних малюнків, які креслили яскраве світло та розмивали пільму, контрастуючи одне з одним. Згодом він відчув, що в кімнаті витає якийсь дивний запах; спочатку ледь вловимий, він ставав усе різкішим, і Кларк здивувався, що це не запах аптеки чи операційної. Знічев'я він намагався вгадати, що то пахне, і мимохіть почав згадувати той день, п'ятнадцять років тому, коли він блукав лісом та лугами поблизу свого дому. Надворі стояла нестерпна задуха початку серпня, і спека легким серпанком розмила обриси речей та спотворила сприйняття відстані, а люди, дивлячись на термометр, казали щось про аномально високу, мало не тропічну, температуру. Дивно, що у пам'яті Кларка зринув цей чудовий жаркий день п'ятдесятих. Згадка про сліпуче всепроникне сонячне світло неначе стерла тіні та світло в лабораторії, і він знову відчув гаряче повітря, що обпікало йому обличчя, побачив мерехтливе світло, що здіймалося із землі, і почув шепіт літа.

– Сподіваюся, Кларку, вам не докучає цей запах; він абсолютно нешкідливий. Хіба що може нагнати на вас трішки млості, тільки й усього.

Кларк доволі виразно чув слова і знав, що Реймонд звертається саме до нього, та він ніяк не міг прокинутись від свого летаргічного сну. Єдине, про що він міг зараз думати, – це про ту прогулянку на самоті п'ятнадцять років тому. Тоді він востаннє окинув оком ліс і поля, які він знав ще з малечку, а тепер вони постали перед ним у яскравому світлі, немов картина. Та найважливіше те, що до нього долинув запах літа: викликаний теплом сонячного світла змішаний аромат квітів, пахощі лісу та прохолодних затінених місцин, що ховалися глибоко в зелених нетрях. Але над усіма пахощами панував запах плодючої землі, що немов простягала руки, всміхаючись. У своїх фантазіях він блукав, як колись, від поля до лісу, ледь розбираючи стежину, що звивалася між блискучим підліском буків, і цівка води, що скрапувала з вапняної скелі, звучала в нього уві сні, як кришталева мелодія. Думки почали плутатися й змішуватися з іншими спогадами, букова алея перетворилася на стежину між дубів, де місцями на гіллі плелася виноградна лоза, то пускаю-

чи вгору хвилясті кучерики, то звисаючи під вагою пурпурових виноградин, а ріденькі сіро-зелені листочки дикого оливкового дерева виділялися на тлі темних тіней дубів. У глибині сонних марень Кларкові ввижалося, що стежка від батьківського дому завела його в незвідану країну, і він споглядав той дивовижний світ, що відкрився йому, як раптом стихли всі звуки літа – здавалося, що все покрила безмежна тиша, ліс затамував подих, і на якусь мить він опинився віч-на-віч із чимось, що не було ані людиною, ані звіром, ані живим, ані мертвим, але усім цим водночас, формою всіх речей, але разом із тим позбавлене будь-якої форми. І тієї ж миті святість тіла і душі розчинилася, і голос немов вигукнув: «Ходімо звідси!», а після того – непроникна темрява, як та, що розкинулася за зірками, темрява вічності.

Коли Кларк із жахом прокинувся, то побачив, як Реймонд наливає кілька крапель якоїсь маслянистої рідини у зелений флакон, який він щільно закрит пробкою.

– Ви задрімали, – сказав він, – схоже, ця подорож вас добряче виснажила. Але вже все готово. Я піду по Мері. Буду за десять хвилин.

Кларк відкинувся у своєму кріслі, замислившись. Здавалося, ніби він просто перейшов з одного сну в інший, і він майже очікував побачити, як стіни лабораторії тануть і зникають, а він сам прокидається в Лондоні, здригаючись від нічних сновидінь. Та врешті двері відчинилися, і увійшов доктор, а слідом за ним – дівчина близько сімнадцяти років, вбрана у все біле. Вона була така вродлива, що Кларк зрозумів, що мав на увазі доктор, коли писав йому того листа. На її обличчі, шиї та руках почав проступати рум'янець хвилювання, Реймонд натомість був незворушним.

– Мері, – сказав він, – час настав. Ти маєш свободу вибору. Чи хочеш ти цілком і повністю довіритись мені?

– Так, любий.

– Ви це чули, Кларку? Ви – мій свідок. Ось стілець, Мері. Він доволі зручний. Просто сядь на нього і відкинься. Готова?

– Так, любий, готова. Поцілуй мене, перш ніж почнеш.

Доктор нахилився і ніжно поцілував її в уста.

– Тепер заплющ очі, – сказав він. Дівчина стулила повіки, неначе була втомлена і дуже хотіла спати, а Реймонд підніс зелений флакон до її ніздрів. Вона враз зблідла й стала біліша

за свою сукню. Дівчина майже не пручалася, а тоді з відчуттям покори, що міцно засіло всередині неї, схрестила на грудях руки, як мала дитина складає рученята до молитви. На неї падало яскраве світло лампи, і Кларк бачив зміни, що перетікали її обличчям, немов тінь пагорбами, коли сонце заступають літні хмарини. А тоді її бліде обличчя завмерло, і доктор підняв одну повіку. Вона була без свідомості. Реймонд сильно натиснув на один із важелів, і крісло миттю відкинулося. Кларк спостерігав за тим, як доктор, підсунувши до себе ближче лампу, вистриг коло на її волоссі, немов під час обряду постригу. Реймонд виїняв з невеличкого ящика маленький блискучий інструмент, і Кларк, здригнувшись, відвернувся. Коли він знову глянув у той бік, доктор уже перев'язував зроблену ним рану.

– Через п'ять хвилин вона прокинеться, – Реймонд зберігав цілковитий спокій. – Більше ми нічого не можемо зробити; залишається просто чекати.

Хвилини повільно тягнулися. Вони чули неспішне, важке цокання старовинного годинника, що стояв у холі. Кларк відчував нудоту, його охопила млість. В нього тремтіли коліна, і він ледве тримався на ногах.

Раптом, напружено вдивляючись у бік крісла, вони почули глибокий вдих, і так само раптово колір, що зійшов з лица дівчини, зарум'янив їй щоки, вона розплющила очі, глянувши в які, Кларк жахнувся. Вони променіли страшним сяйвом, дивлячись кудись удалину, а на обличчя її проступив вираз неймовірного подиву, вона простягала руки, немов хотіла торкнутися чогось невидимого. Але якоїсь миті з її лица зник подив, поступившись місцем неймовірному жахіттю. Її обличчя спотворили страшні конвульсії, і вона тремтіла від маківки до п'ят. Душа дівчини немов боролася і здригалася всередині своєї в'язниці з плоті. То було жахливе видовище, і Кларк кинувся до неї, коли вона з криками впала на підлогу.

Через три дні Реймонд підвів Кларка до ліжка Мері. Вона лежала з широко розплющеними очима, мотаючи головою з боку на бік та безглуздо посміхаючись.

– Так, – мовив доктор, все так само незворушно, – дуже шкода, тепер вона – безнадійний недоумок, і їй уже нічим не зарадиш. Однак їй все-таки явився Великий бог Пан.

II. СПОГАДИ МІСТЕРА КЛАРКА

Містер Кларк, джентльмен, якого обрав доктор Реймонд за свідка свого химерного експерименту з богом Паном, був людиною, в якій дивним чином поєднувалися обачність та допитливість. Він тверезо і з неприхованою відразою думав про незвичне й ексцентричне, і попри це, в глибині його душі чаїлася жага пізнання прихованих та езотеричних елементів людської природи. Останнє переважило, коли він прийняв запрошення Реймонда, хоча його здоровий глузд завжди критично ставився до теорій доктора і відкидав їх як щось украй безглузде, але водночас Кларк таємно вірив у різні дивовижі й був би страшенно радий пересвідчитися в їхній реальності. Жахи, свідком яких він став у тій страхітливій лабораторії, певною мірою стали для нього рятівними. Він розумів, його втягнули в історію, що, чесно кажучи, не робила йому честі, і багато років після того він мужньо чіплявся за звичні речі, відкидаючи все, пов'язане з окультними дослідженнями. Однак за таким собі гомеопатичним принципом він якийсь час відвідував сеанси видатних медіумів, сподіваючись, що дешеві фокуси цих джентльменів остаточно закріплять в ньому відразу до містицизму у всіх його проявах, але навіть такі ліки, що викликали в нього огиду, не вилікували його повністю. Кларк знав, що його досі вабить небачене, і поступово давня пристрасть знову почала про себе нагадувати, тимчасом як з його пам'яті з часом стерлося переконе обличчя Мері, що здригалося в конвульсіях від незвіданого жахіття. Після дня, проведеного у серйозних фінансових справах, спокуса розслабитися ввечері була надто сильною, особливо зимовими місяцями, коли вогонь, що палахкотів у каміні, кидав теплий відблиск на його холостяцький барліг, а біля підлокітника крісла стояла наготові пляшка добірного кларету. Повечерявши, він якийсь час вдавав, що читає вечірню газету, але йому дуже скоро набридав простий перелік новин, і Кларк ловив себе на тому, що він любовно поглядає на старовинний японський письмовий стіл, що затишно примостився поблизу каміна. Немов хлопчак біля шафи з варенням, він якусь мить вагався, але бажання таки брало гору, і, підсунув-

ши крісло, Кларк запалював свічку і вмощувався за письмовим столом. Його шухляди та ящики кишіли писаниною на всілякі огидні теми, а в ніші лежав великий рукописний том, до якого він старанно заносив скарби своєї колекції. Кларк відчував цілковиту зневагу до опублікованих даних – він втрачав інтерес навіть до найжаскіших історій, якщо вони виходили друком. Для нього було справжнім задоволенням читати, збирати та впорядковувати те, що він називав «Спогади на засвідчення існування диявола», і вечір, проведений у цих заняттях, пролітав як одна мить, а ніч здавалася надто короткою.

Одного мерзенного грудневого вечора, коли надворі стояла морозяна вологість і все було вкрите інеєм і залите імлою туману, Кларк швидко наминав вечерю, знехтувавши своїм звичним ритуалом з газетою, взявши до рук яку, він миттю клав її на місце. Він кілька разів пройшовся кімнатою, і, відкривши свій письмовий стіл, якусь мить незворушно стояв, а тоді сів. Відкинувшись на спинці крісла, поглинутий однією з тих фантазій, що так часто вабили його, він врешті дістав свою книгу і розгорнув її на останньому записі. Три чи чотири сторінки були щільно списані округлим, твердим почерком Кларка, а на початку було виведено дещо більшими літерами:

Непересічна історія, яку мені розповів мій приятель доктор Філіпс. Він запевнив мене, що всі перелічені факти цілком і повністю правдиві, але відмовлявся називати прізвища людей, про яких іде мова, чи місце, де трапилися ці незвичайні події.

Містер Кларк почав удесяте перечитувати розповідь, раз у раз поглядаючи на записи олівцем, які він робив за наказом приятеля. Він пишався своїми літературними здібностями; йому подобався стиль викладу, і Кларк доклав неабияких зусиль, впорядковуючи обставини в драматичному порядку. Ось що він читав:

У цій історії йдеться про Хелен В., якій зараз двадцять три роки, якщо вона ще жива, Рейчел М., яка згодом померла, що була на рік молодша за вищезгадану дівчину, і Тревора У., вісімнадцятирічного імбецила. Ці люди на час оповіді мешкали в селищі на кордоні з Вельсом, місцині, що мала певне значення

в часи римського завоювання, і яка тепер була малонаселеним селом, де проживало не більше п'яти сотень душ. Село було розташоване на схилі гори, за шість миль від моря, посеред великого мальовничого лісу.

Близько одинадцяти років тому Хелен В. за доволі дивних обставин переїхала в село. Подейкують, що її, сироту, ще зовсім маленькою в дочерив далекий родич, і вона виховувалася у його власному домі, доки їй не сповнилося дванадцять років. Вважаючи, однак, що дитині краще мати друзів-однолітків, він дав оголошення в кілька місцевих газет, сподіваючись знайти добру родину в затишному будиночку для дівчинки дванадцяти літ. На оголошення відгукнувся містер Р. – заможний фермер із вищезгаданого села. Коли його рекомендації виявилися задовільними, джентльмен відправив свою прийомну доньку до містера Р. разом із листом, де він висував вимогу виділити дівчині окрему кімнату та переконував опікунів, що їм не потрібно перейматися її навчанням, оскільки вона вже достатньо освічена для того місця, яке займатиме в житті. Насправді містеру Р. дали зрозуміти, що дівчинці потрібно дозволити самій знайти собі заняття і проводити свій час так, як їй заманеться. Містер Р. зустрів її на найближчій станції, в містечку за сім миль від свого дому, і, схоже, не помітив у дитині нічого незвичного, крім того, що вона нічого не розповідала про своє колишнє життя і дуже стримано відгукувалася про свого названого батька. Однак вона дуже сильно відрізнялася від мешканців села. В неї була гладенька шкіра оливкового відтінку і чітко окреслені риси обличчя, через що вона трохи скидалася на іноземку. Але дівчина, схоже, доволі легко пристосувалася до фермерського життя і стала улюбленицею дітей, що іноді вешталися з нею лісом, в якому вона любила гуляти. Містер Р. заявив, що доволі часто після раннього сніданку вона виходила з дому і не поверталася до настання сутінок. Хвилюючись, що дівчина стільки годин гуляє на самоті, він написав листа її названому батькові, який коротко відповів, що Хелен може робити все, що забажає. Взимку, коли лісові стежки замітало снігом, вона більшість часу проводила у себе в спальні, де жила сама згідно із вказівками її родича. Під час однієї з численних прогулянок до лісу сталася перша з тих незвичних подій, до яких дівчина була причетна, а трапилось це десь через рік

після того, як вона переїхала до села. Минула зима видалася дуже суворою, з глибокими сніговими заметами і тріскучими морозами, вона трималися небачено довго, а наступне літо запам'яталося надзвичайною спекою. В один із найспекотніших днів того літа Хелен В. вийшла з будинку на одну зі своїх тривалих прогулянок лісом, прихопивши із собою, як завжди, окраєць хліба й трохи м'яса на обід. Люди в полі бачили, як вона ішла в напрямку давньої римської дороги, заощеної позеленим камінням, що пролягала через найвищу частину лісу, приголомшено спостерігаючи за тим, як дівчина зняла свого капелюшка, хоч спека стояла просто тропічна. Так сталося, що робітник на ім'я Джозеф У. працював у лісі неподалік від тієї римської дороги, а о дванадцятій годині його маленький син Тревор приніс йому обід – хліба та сиру. Після обіду хлопчик, якому на той час було близько семи років, залишив свого батька працювати, а сам подався до лісу нарвати квітів, і чоловік, до якого долинали захоплені вигуки сина від його знахідок, не підозрював нічого лихого. Зненацька його налякав страшний крик, як від невимовного жахіття, що долинав з того напрямку, куди пішов його син, і, квалливо кинувши свої інструменти, він побіг глянути, що трапилось. Йдучи на звук, незабаром він зустрів свого маленького хлопчика, що летів стрімголов, вочевидь страшенно наляканий. Розпитавши сина, чоловік зрозумів, що той, нарвавши квітів, відчув утому, ліг на траву відпочити і заснув, але раптом прокинувся від якогось звуку, схожого на спів, і, розсунувши гілля, уледів Хелен В., що гралася на траві з «дивним голим чоловіком», якого він не міг описати точніше. Він сказав, що йому стало дуже страшно, й він кинувся бігти, гукаючи на допомогу свого батька. Джозеф В. пішов стежкою, на яку вказав його син, і натрапив на Хелен В., що сиділа на траві посеред галявини чи то вирубки. Він насварив її за те, що вона налякала його сина, та дівчинка відкинула його звинувачення, а історія хлопчика про «дивного чоловіка», в якого він сам не до кінця вірив, її розсмішила. Джозеф В. вирішив, що хлопчик прокинувся від раптового переляку, як то іноді буває з дітьми, але Тревор наполягав на правдивості своєї історії і мав такий нещасний вигляд, що батько врешті відвів його додому, сподіваючись, що матуся зможе його якось заспокоїти. Проте з того дня минуло вже кілька тижнів, а хлопчик і

досі давав своїм батькам привід для хвилювання. Він став нервовим і почав дивно поводитися; не хотів сам виходити з дому і постійно тривожив своїх рідних, прокидаючись серед ночі з криками: «Чоловік у лісі, тату! Тату!»

З плином часу, однак, все наче забулося, а десь через три місяці він разом зі своїм батьком пішов до будинку одного джентльмена, що жив по сусідству, в якого Джозеф В. час від часу підпрацьовував. Чоловіка провели в кабінет, хлопчик залишився сидіти в коридорі, а за кілька хвилин, поки джентльмен давав Джозефу В. вказівки, їх обох нажахав пронизливий крик та звук падіння. Кинувшись у коридор, вони побачили хлопчика, що, непритомний, лежав на підлозі зі скривленим від жаху личком. негайно викликали лікаря, і після огляду той сказав, що в дитини стався напад, який, вочевидь, був наслідком раптового шоку. Хлопчика занесли в одну з кімнат, де він незабаром отямився, але одразу ж впав у стан, що лікар охарактеризував як тяжку форму істерії. Він дав йому сильнодіюче заспокійливе і через дві години сказав, що хлопчик достатньо оклигав, щоб іти додому, але в коридорі на дитину знову напав страх, і то з іще більшою силою. Батько побачив, що дитина вказувала на якийсь предмет, вигукуючи вже знайоме: «Чоловік у лісі!» Глянувши в тому напрямку, куди показував його син, він побачив кам'яну голову гротескної зовнішності, що випирала зі стіни над дверима. З'ясувалося, що нещодавно власник будинку взявся вносити деякі зміни у своє помешкання, і, риючи фундамент для підсобних приміщень, робітники натрапили на цікаву голову, що, схоже, належала до римської доби, яку господар наказав почепити на стіну своєї вітальні. За словами досвідчених місцевих археологів, голова належала фавну або сатиру. [Доктор Філіпс казав мені, що бачив ту голову, і запевняв мене в тому, що ніколи в житті не зустрічав такого яскравого втілення непереборного зла.]

Хай би якою була причина нападу, але другий шок виявився надто сильним для хлопчика Тревора, який по сьогоднішній день страждає від недоумства, що дає мало шансів на одужання. Тоді та історія набула великого розголосу, і містер Р. розпитав Хелен дуже ретельно, однак марно, бо дівчина твердо стояла на своєму і заперечувала той факт, що вона налякала Тревора чи то якимось чином нашкодила йому.

Друга подія, яка характеризується ще більшою химерністю і з якою пов'язане ім'я дівчини, трапилася шість років тому.

На початку літа 1882 року Хелен тісно здружилася із Рейчел М., донькою заможного фермера, що жив по сусідству. Та дівчина була на рік молодшою за Хелен, і багато хто вважав, що з них двох вона була вродливішою, хоча риси Хелен з віком значно пом'якшали. Двоє дівчат, що завжди були нерозлийвода, були на диво несхожі: в однієї – гладенька, оливкового відтінку шкіра і майже італійська зовнішність, а друга, як то кажуть, була кров з молоком, що характерно для сільської місцевості. На думку селян, містер Р. надзвичайно щедро платив за утримання Хелен, і загалом у них склалося враження, що одного дня дівчина успадкує від свого родича кругленьку суму. Батьки Рейчел не мали нічого проти їхньої дружби, ба навіть заохочували їхню близькість, через що тепер гірко шкодують. Хелен і досі зберігала в собі надзвичайну любов до лісу, і кілька разів Рейчел приєднувалася до неї – подружки вирушали до лісу рано вранці й залишалися там аж до настання сутінок. Після кількох таких прогулянок місіс М. помітила дивні зміни у поведінці своєї доньки. Вона стала якоюсь апатичною і неуважливою, «несхожою на себе», але ці зміни здавалися надто дріб'язковими, щоб звертати на них увагу. Та одного вечора, коли Рейчел повернулася додому, її мама почула звук, немов здавлене схлипування, який долинав з кімнати дівчини, і, зайшовши досередини, вона побачила, що її донька лежить, напівроздягнена, на своєму ліжку, охоплена невимовними стражданнями. Вгледівши свою матір, дівчина вигукнула: «Ох, мамо, мамо, навіщо ж ти мене пускала до лісу разом з Хелен?» Місіс М. приголомшив такий дивний докір, тож вона взялася її розпитувати. Рейчел розповіла їй фантастичну історію. Вона сказала...

З різким звуком Кларк закрив книгу і розвернув крісло до каміна. Коли одного вечора його друг сидів у цьому самому кріслі, розповідаючи свою історію, Кларк перебив його на тому моменті, коли почув, що саме вона сказала, в нападі жаху обірвавши його на півслові.

– Боже милостивий! – вигукнув він. – Ти лиш подумай, що кажеш. Це просто нечувано, це жахливо. Таке ніколи не трапляється в нашому тихому світі, де люди живуть і вмирають, бо-

рються, завойовують, іноді зазнають поразки і знемагають від горя, побиваються і роками страждають від невдач. Але такого, Філіпсе, не може трапитися, ні, тільки не це. Має бути якесь пояснення цьому жахіттю. Господи, та якби таке було можливо, наше життя на цій планеті перетворилося б на нічний кошмар.

Але Філіпс розповів свою історію до кінця, завершивши її словами:

– Її зникнення досі залишається загадкою. Вона щезла на очах у всіх; люди бачили, як вона йшла по луку, а за мить її вже там не було.

Сидячи біля каміна, Кларк намагався заново осягнути цю історію, і знову його уява здригнулася й відступила, нажахана видовищем тих, немов зведених на престол, страшних, невимовних стихій, що торжествували в людській плоті. Перед ним простягалася довга й темна лісова дорога, вимощена позеленилим камінням, як її описував його приятель. Він бачив колихання листя й тремтіння тіней на траві, він бачив сонячне світло і квіти, а ген здалеку до нього наближалися дві постаті. Однією була Рейчел, але хто ж ішов поруч із нею?

Кларк щосили намагався не вірити в усе це, але дописуючи розповідь, він зробив у своїй книзі запис:

ET DIABOLUS INCARNATE EST.
ET HOMO FACTUS EST¹.

III. МІСТО ВОСКРЕСІНЬ

– Герберте! Боже милостивий! Невже це ти?

– Так, мене звати Герберт, і мені здається, я вас також десь бачив, тільки не пригадую вашого імені. У мене погана пам'ять.

– Хіба ви не пам'ятаєте Вільєра з Ведгема?

– Так, звісно. Даруй, Вільєре, не думав, що прошу милостині в давнього приятеля з коледжу. Добраніч.

– Мій любий друже, до чого цей поспіх? Я живу тут неподалік, але пропоную спершу трохи прогулятися проспектом

---

¹ Диявол втілювався. І став людиною (лат.) (прим. пер.).

Шефтсбері. З якої примхи долі ти опинився в такому становищі, Герберте?

– Це довга історія, Вільєре, і не менш дивна, та я можу тобі її розповісти, якщо бажаєш.

– Ну що ж, розповідай. Хапайся за мою руку – ти здаєшся дуже виснаженим.

Чудернацька пара поволі рушила вгору по Руперт-стріт: один у брудному драному лахмітті, а інший по-світському вбраний, елегантний і надзвичайно багатий. Напередодні цієї зустрічі Вільєр саме вийшов з ресторану після смачної вечері, довершивши її пляшечкою чудового к'янті¹, і в легкому піднесеному настрої, що став ледь не хронічний, він на мить затримався біля дверей, вдивляючись у погано освітлену вулицю в пошуках тих таємничих подій та людей, якими повсякчас кишать вулиці Лондона у всіх його частинах. Вільєр пишався тим, що був досвідченим дослідником темних лабіринтів і путівців лондонського життя, і в цих неприбуткових пошуках він виявляв старанність, гідну набагато серйознішого заняття. Отак він стояв під ліхтарем, з неприхованою цікавістю вивчаючи перехожих, і з серйозним виглядом людини, що систематично ходить по ресторанах, вивів у своїй голові формулу: «Лондон називають місцем несподіваних зустрічей, але насправді – це місто воскресінь», коли це його роздуми зненацька перервало жалібне скімлення біля ліктя – хтось смиренно просив милостиню. Він роздратовано озирнувся і несподівано для себе побачив уособлений доказ своїх дещо манірних фантазій. Поруч із ним – обличчя його змінилося й було спотворене бідністю та безчестям, а тіло ледве прикривало брудне безформне лахміття – стояв його давній приятель Чарльз Герберт, що вступив до університету водночас із ним і з яким він навчався та розважався протягом дванадцяти семестрів. Однак на заваді їхній дружбі стали різні інтереси та захоплення, і минуло вже шість років, відколи Вільєр востаннє бачив Герберта. Дивлячись тепер із сумом і тривогою на цю руїну, що колись була людиною, Вільєр задавався питанням, що за страшний ланцюг подій потягнув його на такий скорботний шлях. Вільєр йому співчував

---

¹ Червоне італійське вино з Тоскани.

і разом з тим відчував насолоду, яку відчуває любитель таємниць, – адже його план зайнятися неспішними роздумами під час прогулянки з ресторану виявився успішним.

Якийсь час вони йшли мовчки, і не один перехожий вражено озирався на незвичне видовище гарно вбраного чоловіка під руку з якимось жебраком, і, помітивши це, Вільєр звернув на темну вуличку в Сохо. Там він повторив своє запитання:

– Як ти до такого докотився, Герберте? Я завжди був упевнений, що ти займеш місце свого батька й матимеш чудову посаду в Дорсетширі. Твій батько позбавив тебе спадщини? Я не можу в це повірити!

– Ні, Вільєре. Я успадкував усе майно після смерті мого бідолашного батька. Він помер за рік після того, як я закінчив Оксфорд. Він був мені дуже добрим батьком, і я щиро носив жалобу по його смерті. Але ж ти знаєш, що таке бути молодим. Через кілька місяців я переїхав у місто і почав провадити активне світське життя. Я заводив знайомства з блискучими людьми і неабияк розважався, певна річ, у цілком безневинний спосіб. Авжеж, я грав, але зовсім трохи й не на великі суми, а кілька ставок, які я зробив на перегонах, навіть принесли мені гроші – всього кілька фунтів, але достатньо, щоб купити трохи сигар і сякий-такий приємний дріб'язок. На другий рік моє життя круто змінилося. Ти, звісно ж, чув про мій шлюб?

– Ні, нічого такого я не чув.

– Так, я був одружений, Вільєре. В будинку своїх знайомих я познайомився з дівчиною найдивовижнішою та найдивнішою вроди. Я не можу сказати тобі, скільки їй було років, я сам ніколи цього не знав, але, за моїми припущеннями, на момент нашого з нею знайомства їй було близько дев'ятнадцяти. Мої друзі познайомилися з нею у Флоренції. Дівчина розповіла їм свою історію про те, що вона сирота, що батько її англієць, а матір – італійка, зачарувавши їх так, як зачарувала мене. Вперше я побачив її на вечірці. Я стояв біля дверей, розмовляючи з другом, коли це раптом понад метушнею і гомоном розмови до мене долинув голос, що стривожив усе моє єство. Вона співала італійську пісню. Того вечора мене з нею познайомили, і через три місяці я одружився на Хелен. Вільєре, та жінка, якщо її можна назвати жінкою, занастила мою душу. Нашу першу шлюбну ніч я провів у її готельному номері. Вона сиділа в себе

в ліжку, і я слухав, як вона своїм красивим голосом розповідала таке, чого я навіть зараз, проти найтемнішої ночі, навіть якби опинився посеред дикої пустелі, не насмівся б промовити бодай пошепки. Ти, Вільєре, мабуть, думаєш, що знаєш життя, і Лондон, і все те, що днями й ночами коїться в цьому жахливому місті. Те, що я тобі розкажу, може видатися тобі мерзенним, але повір, ти й близько не уявляєш того, що знаю я, навіть у найхімерніших та найстрашніших снах тобі не ввижалася навіть блякла тінь того, що я чув... і бачив. Так, бачив. Я бачив щось нечуване, таке жахіття, що я, буває, зупиняюся посеред вулиці і запитую себе, як взагалі людина, споглянувши таке, може жити після цього. За рік, Вільєре, я перетворився на руїну – тілом і душею... тілом і душею.

– А як же твої статки, Герберте? У тебе ж була земля в Дорсеті.

– Я все продав: поля і ліси, любий моєму серцю будинок – геть усе.

– А гроші?

– Вона у мене все забрала.

– А тоді покинула тебе?

– Так, однієї ночі вона просто зникла. Не знаю, куди вона подалася, та я переконаний, якби я ще раз її побачив, мене б це вбило. Що було далі – не цікаво. Убогі злигодні, а більше нічого. Тобі може здатися, Вільєре, що я перебільшую, щоб справити на тебе враження, але я не розказав і половини з того, що бачив. Я міг би розповісти тобі дещо, що тебе переконало б, але після цього ти більше не зможеш радіти життю. Ти, як і я, проведеш решту свого життя в муках, як людина, що узріла саме пекло.

Вільєр завів бідолаху до себе додому й нагодував. Герберт ледве торкнувся їжі і лише пригубив келих вина, що стояв перед ним. Похмурий, він мовчки сидів біля каміна і, схоже, з полегшенням видихнув, коли Вільєр провів його за поріг, давши трохи грошей.

– До слова, Герберте, – сказав Вільєр, відчинивши двері, – нагадай, як звали твою дружину? Здається, ти сказав Хелен? Хелен... а прізвище?

– Ім'я, під яким вона була відома, коли я з нею познайомився, було Хелен Воан, але я не знаю, як її насправді звали. Не думаю, що в неї взагалі було ім'я. Ні, ні, не в тому сенсі. Лише

людські істоти мають ім'я, Вільєре. Більше я не можу сказати. До побачення. Так, я обов'язково навідаюся, якщо придумаю, як ти зможеш мені допомогти. На добраніч.

Чоловік розчинився у непроникній темряві, а Вільєр повернувся на своє місце біля каміна. Щось у Герберті його надзвичайно вразило. Ні, не його злиденне дрантя, і не сліди, які бідність залишила на його обличчі, а якесь жахіття, що огортало його, немов туман. Він не заперечував того, що сам не уникнув того становища, в якому опинився. Та жінка, як він відверто заявив, занастила його тіло й душу, і Вільєр відчував, що цей чоловік, у минулому – його приятель, був лицедієм у невимовно жахливих сценах, які годі описати, бо слова тут безсилі. Його історія не вимагала підтвердження: він сам був її живим доказом. Вільєр замислився над історією, не певний, що почув її початок та кінець. «Ні, – подумав він, – то був точно не кінець, а радше, тільки початок історії. Така справа, як ця, схожа на хитромудру ляльку – ви відкриваєте одну і всередині знаходите меншу, і так знов і знов. Швидше за все, бідолашний Герберт є всього лише одною із зовнішніх оболонок, але далі чекають ще дивніші».

Вільєр не міг викинути з голови думки про Герберта та його історію, що із закінченням ночі ставала все безглуздішою. В каміні догорав вогонь, і вранішня прохолода почала заповзати до помешкання. Вільєр підвівся із крісла, озирнувся через плече і, ледь тремтячи, пішов спати.

Через кілька днів він зустрів у своєму клубі знайомого джентльмена на ім'я Остін, що був відомий своїми глибокими знаннями життя Лондона – його темних і світлих сторін. Вільєр, який усе ще не міг позбутися спогадів про несподівану зустріч у Сохо і того, що вона собою ознаменувала, подумав, що Остін, імовірно, зможе пролити світло на історію Герберта, тож, поговоривши трохи про те, про се, зненацька запитав:

– Вам відомо щось про чоловіка на ім'я Герберт, Чарльз Герберт?

Остін різко повернувся і дещо приголомшено вирячився на Вільєра.

– Чарльз Герберт? Вас хіба не було в місті три року тому? Ні? То ви, мабуть, не чули про випадок на Пол-стріт? Тоді це була справжня сенсація.

– А що то за випадок?

– Неподалік від одного будинку на Пол-стріт, не доходячи до Тоттенгем-Корт-Роуд, знайшли мертвим чоловіка високого суспільного становища, власне, вже захололого. Звісно, тіло виявила не поліція. Якщо вночі у вас допізна горить світло у вікні, бо ви трохи засиділися, у ваші двері постукає поліцейський, але якщо ви лежите мертвий десь посеред вулиці, нікому до вас не буде жодного діла. І, як то часто буває, на сполох вдарив випадковий перехожий. Але не якийсь там обірванець чи завсідник таверни, а джентльмен, який чи то у справах, чи просто задля насолоди блукав вулицями Лондона о п'ятій ранку. Цей чоловік буцімто повертався додому (звідки чи куди – невідомо), і десь між четвертою і п'ятою ранку проходив через Пол-стріт, коли щось привернуло його увагу біля будинку під номером 20. Він доволі недоладно пояснив, що той будинок вразив його своїм огидним виглядом – такі йому ще зроду не траплялися, але все ж подивився довкола і був неабияк здивований, побачивши на тротуарі чоловіка, що лежав горлиць з міцно притиснутими до тіла кінцівками.

Джентльменові здалося, що його лице виглядало неймовірно мертвотно-блідим, тож він кинувся на пошуки першого-ліпшого полісмена. Той спочатку легковажно поставився до справи, подумавши, що чоловік, який лежав біля будинку, просто трохи перебрав, однак він пішов слідом за джентльменом і, побачивши обличчя того чоловіка, дуже швидко змінив свій тон. Ранню пташку, що вполювала таку здобич, послали по лікаря, а сам поліцейський почав дзвонити та стукати у двері будинку доти, доки якась напівсонна неохайно вбрана покоївка спустилася і відчинила двері. Поліцейський вказав покоївці на неподобство перед її будинком, і вона здійняла такий лемент, що розбудила всю вулицю, але про того чоловіка їй нічого не було відомо, вона ніколи раніше не бачила його в будинку. Тим часом першовідкривач, якщо його можна так назвати, повернувся разом із лікарем, і наступне, що потрібно було зробити, це оглянути тіло. Ворота були відчинені, тож усі четверо спустилися сходами вниз. Лікарю достатньо було лиш кинути погляд на мертвого, і він сказав, що бідолашний помер ще кілька годин тому, і тоді справа почала набирати незвичних обертів. Мертвого чоловіка не пограбували, а в одній з кишень у нього знайшли

документи, що посвідчували його особу як людини знатного походження, він займав високе становище у суспільстві та, наскільки було відомо, нікому не переходив дороги. Я не називаю його імені, Вільєре, тому що воно жодним чином не стосується історії, а ще тому, що не годиться воскрешати історії про мертвих, коли на світі не залишилося нікого з їхньої рідні. Іншим цікавим моментом було те, що лікарі ніяк не могли дійти згоди щодо того, як саме помер чоловік. На його плечах були ледь помітні синці, та вони були незначні й радше свідчили про необережне поводження з дверима, аніж були наслідком того, що чоловіка кинули на рейки чи тим паче волочили вниз по сходах. Але на ньому не було більше жодних слідів насилля, принаймні тих, що могли призвести до смерті. Коли справа дійшла до розтину, то й залишків отрути в його тілі не виявили. Звісно, поліція хотіла все вивідати про людей, що проживали в будинку під номером 20, і тут, наскільки мені відомо з приватних джерел, сплигло ще кілька цікавих моментів. З'ясувалося, що мешканцями того будинку були містер Чарльз Герберт і його дружина. Подейкували, що він був поміщиком, хоча багато хто вважав, що Пол-стріт не надто скидалася на місце, де б могла оселитися сільська аристократія. А щодо місіс Герберт, схоже, ніхто нічого про неї не знав, а, говорячи між нами, гадаю, мисливці за її історією життя опинялися на дуже дивних стежках. Звісно, вони обоє стверджували, що нічого не знають про покійного, і через відсутність доказів, які свідчили б про їхню причетність до справи, подружжя відпустили. Але про них стали відомі деякі дуже дивні речі. Незважаючи на те, що була п'ята чи шоста ранку, коли забирали тіло померлого, надворі зібралася ціла юрба людей, вибігло й кілька сусідів, щоб глянути, що там коїться. Вони не стримували себе у своїх висловлюваннях, з яких стало відомо, що у мешканців Пол-стріт будинок під номером 20 не викликав позитивних емоцій. Детективи намагалися знайти цим пліткам якесь логічне підґрунтя, що базувалось би на фактах, але вони так ні за що й не зачепилися. Люди осудливо хитали головами, вважаючи Гербертів «дивними людьми, які завжди непомітно прослизують до свого будинку» і тому подібне, але – нічого конкретного. В поліції були переконані, що чоловік так чи інакше помер у будинку, а потім його викинули на вулицю, та вони не могли цього довести через відсутність

будь-яких ознак насильства чи отруєння. Цікаво, чи не так? Та, хоч як це дивно, у тій справі є дещо більше, ніж я вам розказав. Я знав одного з лікарів, з яким консультувалася поліція, і, зустрівши його невдовзі після слідства, про все розпитав.

– Невже, – мовив я, – ця справа збила вас із пантелику і ви насправді не знаєте, від чого помер той чоловік?

– Даруйте, – сказав він, – але мені чудово відомо, що стало причиною його смерті. Той чоловік помер від переляку, викликаного справжнісіньким жахіттям. За всю свою кар'єру я ще ніколи не бачив настільки спотворених рис обличчя, а я їх немало надивився.

Доктор, за своїм характером, був доволі незворушним чоловіком, тому мене вразила гарячковість в його поведінці, але більше мені не вдалося нічого з нього витягнути. Гадаю, прокуратура не бачила можливості порушити справу проти Гербертів за те, що вони до смерті налякали чоловіка. У всякому разі, справа так і не зрушила з місця, і про неї всі забули. А вам щось відомо про Герберта?

– Так, – відповів Вільєр, – це мій давній приятель із коледжу.

– Та що ви кажете? А ви колись бачили його дружину?

– Ні, не бачив. Вже багато років, як я нічого не чув про Герберта.

– Дивно, чи не так: ви прощаєтеся з чоловіком біля воріт коледжу чи на станції Педдінгтон, не бачитеся роками, аж раптом зустрічаєте його у такому незвичному вигляді. Все ж я хотів би побачити місис Герберт – люди розказували про неї неймовірні речі.

– Що саме розказували?

– Навіть не знаю, як вам переповісти їхні слова. Кожен, хто бачив її в поліцейській дільниці, потім розповідав, що вона була найвродливішою та водночас найбільш відразливою жінкою, яку їм коли-небудь доводилося зустрічати. Я говорив із чоловіком, який її бачив, і запевняю вас, коли він намагався описати ту жінку, його всього трусило, тільки він не міг пояснити чому. Вона немов якась загадка, і, гадаю, якби той мертвий чоловік заговорив, він міг би розказати нам немало дивовижних речей. Але тут постає ще одне запитання: що такий поважний чоловік, як містер Безіменний (ми, з вашого дозволу, так його назовемо), забув у тому загадковому будинку під номером 20? Ну хіба ж не дивна справа?

– Еге ж, Остіне, неймовірна, я б сказав. Не думав, що натраплю на такі чудернацькі речі, запитуючи у вас про свого давнього друга. Але мені вже час, бувайте.

Вільєр пішов, думаючи про своє порівняння цієї ситуації з хитромудрою лялькою – вона й справді була втіленням химерної загадковості.

IV. ЗНАХІДКА НА ПОЛ-СТРІТ

Через кілька місяців після зустрічі Вільєра з Гербертом містер Кларк, як завжди, сидів після вечері біля каміна, з усіх сил намагаючись не дивитися в бік свого письмового стола. Він уже понад тиждень не зазірав у «Мемуари» і плекав надію на своє цілковите зцілення. Та, незважаючи на свої старання, він не міг погамувати нестримної цікавості до останньої справи, яку він записав і яка розбурхала його єство. Він висунув певні припущення щодо справи, описавши її у загальних рисах своєму другові-науковцю, а той лиш похитав головою і подумав, що у Кларка негаразд із головою, і саме того вечора, коли Кларк намагався якось логічно обґрунтувати цю історію, раптовий стукіт у двері відірвав його від роздумів.

– До вас прийшов містер Вільєр, сер.

– Боже, Вільєре, як чудово, що ви до мене завітали. Ми не бачилися хтозна скільки місяців, мабуть рік. Ну ж бо, заходьте. Як поживаєте, Вільєре? Хочете отримати пораду стосовно інвестицій?

– Ні, дякую, гадаю, всі мої вклади і так надійно захищені. Насправді, Кларку, я прийшов до вас, щоб поговорити про одну дуже цікаву річ, яка не так давно привернула мою увагу. Боюся, почувши мою історію, ви подумаєте, що це цілковита нісенітниця. Іноді я й сам так думаю, і саме тому я вирішив прийти до вас, бо знаю, що ви чоловік прагматичний.

Містер Вільєр нічого не відав про «Спогади на засвідчення існування диявола».

– Що ж, Вільєре, я охоче, мірою своїх можливостей, допоможу вам з порадою. Що то за справа?

– Загалом, доволі таки незвичайна. Ви мене знаєте: на вулиці я завжди пильно роззираюся навсібіч, спостерігаючи за тим,

що відбувається навколо, і свого часу натикався на всіляких дивних типів і ставав свідком не менш дивних історій, але ця, схоже, все перевершила. Близько трьох місяців тому я вийшов з ресторану у вечірню зимову негоду. Ситно повечерявши з пляшечкою доброго к'янті, я на якусь мить зупинився на тротуарі, замислившись про таємничість лондонських вулиць і тих, хто ними блукає. Червоне вино спонукає до таких думок, Кларку, і мушу сказати, думки в моїй уяві матеріалізувалися в цілу сторінку, списану дрібним почерком, але мене потривожив якийсь жебрак, що підійшов ззаду, благаючи милостиню. Обернувшись, я впізнав у тому жебракові жалюгідну подобу того, хто був моїм давнім другом, – чоловіка на ім'я Герберт. Я запитав його, як він опинився на такій злидарській стежці, і він мені все розповів. Ми йшли однією з довгих вулиць Сохо, і я слухав його історію. Він розповів, що одружився з вродливою дівчиною, на кілька років молодшою за нього, яка, за його словами, занастила його тіло й душу. Але він не вдавався в подробиці. Він сказав, що не сміє цього робити, бо спогади про те, що він бачив і чув, тепер завжди переслідують його, і, зазирнувши в його очі, я зрозумів, що він каже правду. Було в ньому щось таке, що змусило мене здригнутися. Не знаю чому, але саме так воно й було. Я дав йому трохи грошей і спровадив за двері, а коли він зник, запевняю вас, я ледве міг дихати. Здавалося, від його присутності в жилах застигала кров.

– Як на мене, ви трохи згущуєте фарби, Вільєре. Гадаю, бідолаха трохи погарячкував, коли одружувався, і – кажучи простою мовою – в результаті пустився берега.

– Що ж, тоді послухайте ще таке, – і Вільєр розповів Кларку те, що почув від Остіна.

– Бачите, – сказав він на завершення своєї розповіді, – не може бути жодних сумнівів у тому, що цей містер Безіменний, хоч би ким він був, помер від справжнісінького жахіття. Він побачив щось настільки жахливе й невимовно страшне, що воно обірвало нитку його життя. І це він, скоріш за все, побачив у тому будинку, що зажив поганої слави серед сусідів. Я з цікавості пішов туди, щоб побачити те місце на власні очі. Той будинок стоїть на темній вуличці, і будинки там настільки старі, що виглядають вбого й похмуро, але недостатньо давні, щоб здаватися химерними. Наскільки я зрозумів, більшість по-

мешкань, як умебльованих, так і без меблів, здають в оренду, і майже на всіх дверях висить по три дзвінки. Де-не-де перші поверхи були переобладнані під звичайні крамниці. У будь-якому разі та вулиця справляла гнітюче враження. Довідавшись, що будинок під номером 20 здають в оренду, я пішов до агента і взяв у нього ключа. Звісно, я нічого не з'ясував про Гербертів у тому кварталі, але прямо запитав у того чоловіка, як давно вони покинули будинок і чи його винаймали інші мешканці. Агент якось дивно на мене глянув і сказав, що Герберти виїхали одразу ж після «неприємності», як він це назвав, і відтоді будинок стоїть порожнім.

Містер Вільєр на мить замовк.

— Мені завжди подобалося блукати покинутими будинками. Є щось невловно чарівне у порожніх кімнатах, де зі стін стирчать цвяхи, а на підвіконнях товстим шаром лежить пилюка. Але мені не сподобалося блукати будинком під номером 20 на Пол-стріт. Не встиг я зайти досередини, як одразу відчув якусь дивну й важку атмосферу того будинку. Звичайно, всі порожні помешкання задушливі, але то було щось геть інше. Я не можу цього передати, але мені здавалося, що я задихаюся, що щось мене душить. Я заглянув до вітальні та задніх кімнат, а також зазирнув на кухню вниз. Як і можна було очікувати, всюди було брудно й запилюжено, але у всіх кімнатах витав дивний дух. Мені складно описати це відчуття, лише скажу, що мені там було якось не по собі. Найгірше я почувався в одній з кімнат на другому поверсі, що була доволі простора і колись, може, навіть світла та яскрава, та коли я зблизька побачив ті шпалери, їхній візерунок, і все решта, мене охопило відчуття нестерпної скорботи. Та кімната була втіленням жаху. Коли я штовхнув двері в кімнату, мене пройняв такий страх, що я аж клацнув зубами, а, увійшовши досередини, ледь не втратив свідомість. Однак я опанував себе і стояв, спершись на стіну та питаючи себе, що такого могло бути в тій кімнаті, що змушувало мої кінцівки тремтіти, а моє серце — калатати, мов у передчутті смертної години. В одному кутку лежала купа газет, розкиданих по підлозі, і я взявся їх переглядати. Газети були три- і чотирирічної давності, деякі з них пощматовані, а деякі зіжмакані, так наче їх використовували для пакування. Я переглянув цілу гору газет, і серед них натрапив на цікавий малюнок, який я вам не-

забаром покажу. Але в кімнаті мені було несила залишатися. У мене було таке відчуття, неначе вона мною заволодіває. І я був радий вийти звідти на свіже повітря, цілий та неушкоджений. Коли я йшов вулицею, на мене витріщалися люди, а один чоловік сказав, що я, мабуть, п'яний. Мене хитало з одного боку тротуару на інший, і я робив усе можливе, щоб занести ключа агентів та якомога швидше дістатися додому. Тиждень я провалявся в ліжку, страждаючи, зі слів мого лікаря, від нервового зриву та виснаження. В один із тих днів я читав вечірню газету і натрапив на такий заголовок: «Помер голодною смертю». Звична справа, нічого особливого. Типовий житловий будинок у Мерилебоні, двері, зачинені впродовж кількох днів, і мертвий чоловік у своєму кріслі, якого побачили поліцейські, зайшовши досередини. «Покійного, – йшлося в газетній замітці, – звали Чарльз Герберт, який колись, подекують, був заможним поміщиком. Три роки тому його ім'я було на слуху в громадськості у зв'язку з таємничою смертю на Пол-стріт, що неподалік від Тоттенгем-Корт-Роуд; на той час покійний винаймав будинок під номером 20, біля якого за вкрай підозрілих обставин знайшли мертвим джентльмена високого становища». Трагічна кінцівка, чи не так? Зрештою, якби те, що він мені розказав, виявилось правдою, в чому я не сумніваюся, то його життя було трагедією, але зовсім не такою, як її висвітлюють у газетах.

– То це і вся історія? – запитав Кларк замислено.

– Так, це все.

– Що ж, Вільєре, насправді, я не знаю, що сказати з цього приводу. Поза сумнівом, у цій справі є вкрай своєрідні, як на мене, обставини, наприклад, той факт, що тіло мертвого чоловіка було знайдено поблизу дому Герберта, а ще дивний висновок лікаря про причину смерті. Так чи інакше, але всім фактам, вочевидь, можна дати розумне пояснення, ретельно розклавши все по поличках. А що стосується ваших власних відчуттів, коли ви оглядали той будинок, гадаю, вони були всього лише плодом вашої бурхливої уяви. Ви, мабуть, напівсвідомо думали про те, що почули. Я навіть не знаю, що тут ще можна сказати чи зробити. Вам, мабуть, здається, що за цим криється якась таємниця, але Герберт мертвий. Де ви тепер шукатимете підказки?

– Пропоную відшукати жінку, з якою він був одружений. Вона – це таємниця.

Двоє чоловіків примовкли біля каміна. Кларк таємно втішався з того, що він як поборник ідеї ординарності світу не втратив тверезості думки, а Вільєр поринув у свої похмурі фантазії.

– Гадаю, саме час закурити, – врешті промовив він і сягнув рукою до кишені, намацуючи портсигар.

– Ох! – вигукнув Вільєр, здригнувшись. – Я забув, що мав вам дещо показати. Пам'ятаєте, я казав, що натрапив на доволі цікаву замальовку серед старих газет у будинку на Пол-стріт? Ось вона.

Вільєр витягнув з кишені невеличкий тоненький пакунок. Він був загорнутий у брунатний папір і перетягнутий мотузкою, зав'язаною на вузли, які не так просто було розв'язати. Мимохіть Кларку стало цікаво, що ж там було всередині. Він витягнувся вперед у своєму кріслі, поки Вільєр морочився з мотузкою і знімав паперову обгортку, під якою була ще тканинна, і, знявши її, Вільєр мовчки подав Кларку невеличкий клаптик паперу.

Протягом п'яти хвилин, а то й більше, у кімнаті панувала мертва тиша. Двоє чоловіків сиділи так тихо, що їм було чути цокання високого старовинного годинника, що стояв за дверима в холі, і в одного з них ця монотонність звуку пробудила давній-прадавній спогад. Він напружено вдивлявся у невеличкий малюнок, виконаний пером і тушшю, на якому була зображена голова жінки. Його, вочевидь, намалював якийсь талановитий митець – здавалося, що душа тієї жінки прозирала з її очей, а уста були розтулені у напрочуд живій посмішці. Кларк безмовно дивився на те обличчя. Воно пробудило в його пам'яті один літній вечір багато років тому, і він знову побачив мов живо видовжену мальовничу долину, річечку, що звивалася поміж пагорбів, луки, поля, блякле червоне сонце та холодний молочний туман, що здіймався над водою. Він почув голос, який промовляв до нього через роки: «Кларку, Мері побачить бога Пана!». І ось він стоїть у похмурій кімнаті поруч з доктором, слухаючи важке цокання годинника, дивиться і чекає, спостерігаючи за фігурою, що лежить у зеленому кріслі під світлом лампи. Мері підвелася, він глянув їй у вічі, і всередині в нього все наче скрижаніло.

– Хто ця жінка? – він врешті запитав. Його голос звучав сухо й хрипко.

– Це – жінка, з якою був одружений Герберт.

Кларк знову подивився на замальовку. Ні, все-таки то була не Мері. Звісно, те обличчя належало їй, але було в ньому щось іще, чого він не помічав у її рисах, ані коли в лабораторію разом з доктором увійшла дівчина, вбрана у все біле, ані після її пробудження, ані коли вона лежала на ліжку, дурнувато вишкіряючись. Чи то погляд, що струменів із тих очей, чи посміх на повних устах, чи вираз самого обличчя – щось стривожило Кларка до глибин його душі, і він несамохіть пригадав слова доктора Філіпса: «Найяскравіше втілення зла, яке я коли-небудь бачив». Він машинально перевернув у руці папір і глянув на його зворот.

– Боже милостивий! Кларку, в чому річ? Ви блідий, як смерть.

Вільєр рвучко зірвався зі свого крісла, коли Кларк зі стогоном безсило осів у кріслі, впустивши з рук той малюнок.

– Я почуваюся зле, Вільєре, в мене часто трапляються такі напади. Налийте мені трохи вина; дякую, досить. Через кілька хвилин мені стане краще.

Вільєр підняв малюнок, що впав на підлогу, і, як це зробив Кларк, перевернув папір.

– Ви побачили це? – запитав він. – Саме так я й визначив, що то портрет дружини Герберта, чи то пак його вдови. Як ви тепер почуваетесь?

– Уже краще, дякую, то була всього лиш мимовільна слабкість. Та не думаю, що я вас правильно зрозумів. Що, ви кажете, дало вам зрозуміти, чий це портрет?

– Оце ім'я – Хелен, написане на звороті. Хіба я не сказав, що її звати Хелен? Так, Хелен Воан.

Кларк застогнав; у нього не залишалося й тіні сумніву.

– Тепер ви згодні зі мною, – мовив Вільєр, – що і в історії, яку я вам сьогодні розповів, і в ролі, яку в ній відіграє ця жінка, є вкрай дивні обставини?

– Так, Вільєре, – пробурмотів Кларк, – це дуже дивна історія, авжеж, дуже дивна. Дайте мені час, щоб я все добре обміркував. Можливо, я зможу вам допомогти, а може й ні. Вам, мабуть, уже час? Що ж, будьте здорові, Вільєре, на добраніч. Приходьте до мене через тиждень.

V. ЗВІСТКА

– Знаєте, Остіне, – мовив Вільер, коли одного приємного травневого ранку двоє приятелів статечно крокували вздовж Пікаділлі, – знаєте, я впевнений, що та пригода, пов'язана з Пол-стріт та подружжям Гербертів, яку ви мені розповіли, є всього лише маленьким епізодом надзвичайної історії. Мушу зізнатися, що коли кілька місяців тому я запитував у вас про Герберта, я його бачив.

– Ви його бачили? Де?

– Одного вечора він підійшов до мене, випрошуючи милостиню. Хоч він і був у страшенно жалюгідному стані, я все ж впізнав у ньому свого давнього приятеля і попросив усе мені розповісти, бодай у загальних рисах. Коротше кажучи, суть ось у чому: його занапастила дружина.

– В якому сенсі?

– Він не захотів цього пояснювати, лише сказав, що вона сплюндрувала його тіло й душу. А тепер він мертвий.

– А що сталося з його дружиною?

– Саме про це, власне, я й хочу дізнатися, маючи намір рано чи пізно її відшукати. Я знаю одного чоловіка на ім'я Кларк, стриманого і ділового, але дуже проникливого. Ви, мабуть, зрозуміли, що я маю на увазі. Він проникливий не в суто практичному сенсі цього слова, а такий, що знає дещо про життя та людей. Тож я розповів йому про цей випадок, який, вочевидь, його вразив. Він сказав, що йому потрібен час все обміркувати, і попросив мене знову завітати до нього десь за тиждень. А через кілька днів я отримав цього дивного листа.

Остін узяв конверт, вийняв звідти листа і взявся зацікавлено читати. Ось що там було писано:

«Мій любий Вільєре, я думав над тією справою, з якою ви на днях постукали до мене у двері, щоб попросити поради, і ось що я вам скажу з цього приводу. Спаліть той портрет, викиньте ту історію з голови і більше ніколи про неї не думайте, Вільєре, інакше все це обернеться для вас лихом. Вам, звісно ж, може видатися, що я володію якоюсь таємною інформацією, і

до певної міри так воно і є. Але мені відомо зовсім трішки. Я – мов той мандрівник, що дійшов до краю безодні, з жахом відсахнувшись назад. Те, що я знаю, достатньо дивне й не менш жахливе, але є ще страшніші, мені геть не відомі, глибини й жахиття, неймовірніші за всі історії, які розказують зимовими вечорами біля каміна. Я твердо вирішив – і ніщо не в змозі похитнути мою рішучість – більше ні на йоту не просуватися у своїх дослідженнях, і якщо ви цінуєте своє щастя, ви зробітьте так само.

Але ви обов'язково заходьте, тільки говоритимемо ми на значно веселіші теми».

Остін акуратно склав листа і повернув його Вільєру.

– Це, безумовно, дивний лист, – сказав він, – а про який, власне, портрет ідеться?

– А! Я забув вам сказати, що ходив на Пол-стріт і дещо там знайшов.

Вільєр розказав усе так, як він розказував Кларку, а Остін мовчки його слухав. Він виглядав спантеличеним.

– Цікаво, що вас у тій кімнаті охопило неприємне відчуття, – сказав він нарешті. – Можливо, що справа лише у вашій уяві, у відразі, яку ви відчували.

– Ні, те відчуття було більшою мірою фізичне, ніж психологічне, наче я вдихав смертельні випари, що проникали в кожні-сінький нерв, у кожну кістку, в кожен м'яз. Я відчував знемогу у всьому тілі, й мені почало темніти в очах, так неначе сама смерть мені вже дихала у потилицю.

– Так, і справді дуже дивно. Бачте-но, ваш друг зізнався, що з цією жінкою пов'язана якась дуже темна історія. Розповідаючи йому про свій випадок, ви часом не помітили чогось дивного в його поведінці?

– Так, помітив. Йому стало дуже зле, та він запевнив мене, що то був скороминущий напад слабкості, які з ним іноді трапляються.

– І ви йому повірили?

– Спершу повірив, але зараз я вже не такий впевнений у цьому. Він зовсім байдуже слухав мою розповідь, поки я не показав йому портрет. Саме тоді в нього стався напад, про який я вже казав. Запевняю вас, він мав жахливий вигляд.

– Отже, колись він уже бачив ту жінку. Але цьому також може бути й інше пояснення. Може, йому вдалося знайомим не її обличчя, а лише ім'я. Що ви думаєте з цього приводу?

– Не можу сказати нічого певного. Наскільки я пригадую, він мало не звалився зі свого крісла, щойно перевернув аркуш з портретом. Розумієте, там, на звороті, було написано ім'я.

– Отож. Але в такій справі, як ця, важко дійти якогось конкретного висновку. Ненавиджу мелодрами, і для мене не існує нічого нуднішого та банальнішого за любовні історії; але, бачить Бог, Вільєре, скидається на те, що на споді всього цього справді лежить щось дуже дивне.

Двоє чоловіків непомітно для себе повернули на Ешлі-стріт, прямуючи на північ від Пікаділлі. Вулиця була доволі довга і похмура, але де-не-де чиясь любов до барвистого оживляла темні будинки квітами, фіранками з пістрявими візерунками та яскравими фарбами на дверях. Коли Остін закінчив говорити, Вільєр підвів голову і кинув погляд на один із тих будинків: з кожного підвіконня звисали квіти червоної та білої герані, а вікна були завішані шторами кольору блідо-жовтих нарцисів.

– Виглядає життєрадісно, чи не так? – сказав він.

– Так, а всередині ще веселіше. Це один з найприємніших будинків у цьому сезоні, принаймні, таке я чув. Сам я в ньому не був, але знаю кількох людей, які побували в тому будинку і казали, що там надзвичайно весело.

– І кому ж належить цей будинок?

– Такій собі місіс Бомонт.

– А хто вона така?

– Не можу сказати. Я чув, що вона приїхала з Південної Америки, але хто вона – не так уже й важливо. Дуже заможна жінка, в цьому немає жодних сумнівів, і нею захоплюються найшановніші люди. Кажуть, що у неї є велика колекція кларету, чудового вина, що, мабуть, вартує цілого статку. Мені про це розповідав лорд Арджентайн. Він гостював там минулого недільного вечора і запевняв мене, що зроду не куштував такого вина, а вам відомо, що Арджентайн – неабиякий знавець вин. До речі, ця місіс Бомонт трохи дивакувата. Якось Арджентайн запитав у неї, якого року те вино, і що ж вона відповіла? «Гадаю, йому близько тисячі років». Лорд Арджентайн подумав було, що вона з нього кепкує, та коли він засміявся у відповідь,

вона сказала, що не жартує, і запропонувала йому подивитися на пляшку. Звісно, після цього йому більше нічого було сказати. Але як для напою, яким частують гостей, хіба це вино не занадто раритетне? От ми й прийшли. Зайдете?

– Так, дякую. Давно я не заходив до вашої антикварної крамниці.

То було розкішне, хоч і дивно мебльоване помешкання, де кожен глечик, книжкова шафа, стіл, кожен килимок, кухлик та прикраса не творили єдиного образу, а наче існували нарізно – кожна річ самобутня та по-своєму унікальна.

– Є щось новеньке? – за якийсь час озвався Вільєр.

– Та ні, наче нема. Ви вже бачили ці дивовижні глечики, правда ж? Останні кілька тижнів мені не траплялося жодних цікавинок.

Остін оглядав кімнату, переводячи погляд з одного серванта на інший, з однієї полицки на іншу в пошуках чогось незвичайного. Врешті його очі зупинилися на старій скрині з вигадливою химерною різьбою, що стояла в темному кутку кімнати.

– О, – сказав він, – ледь не забув, що хотів вам дещо показати. – Остін відімкнув скриню, витягнув звідти товстенну книгу ін-кварто, поклав її на столі й знову взяв до рук сигару. – Ви знаєте художника на ім'я Артур Мейрік, Вільєре?

– Трішки. Я бачив його декілька разів у будинку свого приятеля. Куди він дівся? Його ім'я останнім часом ніде не згадується.

– Він помер.

– Не може бути! Він же був іще молодим, хіба ні?

– Так. Усього лише тридцять.

– А від чого він помер?

– Не знаю. Мейрік був моїм близьким другом і чудовою людиною. Він любив отак прийти до мене й годинами розмовляти, а ще він був одним із найкращих співрозмовників, і це щира правда. Він міг говорити навіть про картини, на що не здатна більшість художників. Близько півтора року тому він, виснажений роботою, почасти завдяки моему наполяганню, вирушив у таку собі подорож навмання – без чіткої цілі чи пункту призначення. Здається, його першою зупинкою був Нью-Йорк, хоча я так і не дочекався від нього жодної звістки. Три місяці тому я отримав цю книгу з доволі офіційним листом від англійського

доктора, що практикує в Буенос-Айресі, в якому йшлося про те, що він лікував нині покійного містера Мейріка під час його хвороби, і на серйозне прохання небіжчика мав надіслати мені запечатаний пакунок з книгою після його смерті. Ось і все.

– Ви не попросили його надати більше інформації?

– Я думав про це. Гадаєте, варто написати цьому докторові?

– Безумовно. А що то за книга?

– Вона була запечатана, коли я її отримав. Тому не думаю, що доктор її бачив.

– Це щось дуже рідкісне? Може, Мейрік був колекціонером?

– Ні, навряд чи. А тепер скажіть мені, що ви думаєте про ці айнські глечики?

– Вони виглядають доволі своєрідно, але мені подобаються. Та хіба ви не збиралися показати мені спадщину Мейріка?

– Так-так, звісно. Справа в тому, що річ ця доволі особлива, я її ще нікому не показував, і на вашому місці я б нікому про неї не розповідав. Ось.

Вільєр узяв до рук альбом і навмання його розгорнув.

– То вона не друкована? – здивувався він.

– Ні. Це колекція чорно-білих малюнків мого бідолашного друга Мейріка.

Вільєр повернувся до першої сторінки, але вона виявилася порожньою, а на другій був лишень коротенький напис:

Silet per diem universus, nec sine horrore secretus est; lucet nocturnis ignibus, chorus Aegipanum undique personatur: audiuntur et cantus tiliarum, et tinnitus cymbalorum per oram maritimam¹.

На третій сторінці був малюнок, побачивши який, Вільєр здригнувся і глянув на Остіна. Той неухважливо дивився у вікно. Вільєр перегортав сторінку за сторінкою, несамохіть поглинутий жахливою Вальпургієвою ніччю зла, дивного бісівського зла, яку покійний художник зобразив у важких чорно-білих

---

¹ Удень мовчить Усесвіт, роз'єднаний із відчуттям жаху;
та уночі палахкотить вогнями, й лунають всюди хори Егіпана,
й звучать пісні, цимбали й сурми чути
всюди вздовж узбережжя океану.

тонах. Постаті фавнів, сатирів та агіпанів витанцьовували у нього перед очима, танці у темних хащах, танці на вершинах гір, сцени на безлюдних берегах, сцени у зелених долинах, біля скель та посеред пустелі – світ, від якого людська душа зіщулювалася і з жахом здригалася. Вільер прогорнув решту сторінок. Він уже вдосталь надивився, але коли хотів відкласти альбом, його увагу привернув останній малюнок.

– Остіне!

– Так?

– Ви знаєте, хто це?

Він показав на обличчя жінки, що самотою красувалося на білосніжному папері.

– Чи я її знаю? Ні, звісно, що ні.

– А я знаю.

– І хто ж це?

– Це – місіс Герберт.

– Ви впевнені?

– Ще б пак. Бідолашний Мейрік! Він став черговим розділом в її історії.

– Але що ви думаєте про ці малюнки?

– Вони жаскі. Покладіть цей альбом назад у скриню, Остіне. Хоча на вашому місці я б ліпше його спалив. Він – не найкращий товариш, навіть якщо лежить у скрині під замком.

– Так, ці малюнки доволі незвичні. Та мені цікаво, який зв'язок може бути між Мейріком та місіс Герберт, або, інакше кажучи, що пов'язує її з цими малюнками?

– Хтозна. Ймовірно, що на цьому справа й закінчується, і ми більше не дізнаємось жодних подробиць, та особисто я вважаю, що ця Хелен Воан чи то місіс Герберт – це лише початок. Вона повернеться до Лондона, Остіне. Запам'ятайте мої слова, вона неодмінно повернеться, і ми ще почуємо про неї, але сумніваюся, що ті новини будуть добрими.

VI. САМОГУБСТВА

Лорд Арджентайн був улюбленцем лондонського товариства. До двадцяти років багатства він не нажив і хоча й носив ім'я знаменитої родини, змушений був заробляти собі на хліб

як умів. Навіть найавантюрніші кредитори не дали б йому і п'ятдесяти фунтів, якби він не поміняв своє ім'я на титул, а свою бідність – на великі статки. Його батько був дуже доброю людиною і міг забезпечити безбідне життя бодай одного із спадкоємців, але син, навіть якби й корився йому, навряд чи успадкував би так багато, тим паче, що його душа не лежала до духівництва. Тож він постав перед світом не в найкращих обладунках – у мантиї бакалавра та з мізками онука наймолодшого сина, однак і за таких умов він умудрився вести гідну боротьбу. У свої двадцять п'ять містер Чарльз Обернон усе ще вважав себе людиною, що бореться та воює зі світом; із семи родичів, які відділяли його від високого статусу його родини, залишилося тільки троє. Хоча цим трьом і добре велося, та ніхто не застрахований від зулуського асsegая¹ чи черевного тифу, тож одного ранку Обернон прокинувся лордом Арджентайном, тридцятирічним чоловіком, який зіткнувся з труднощами існування і в нерівному бою переміг їх. Його це страшенно тішило, і він вирішив, що багатство повинно бути таким самим приемним, якою завжди була для нього бідність. Після недовгих роздумів Арджентайн дійшов висновку, що бенкет, як вишукане мистецтво, був, мабуть, найцікавішим заняттям, доступним пропащому людству, тож його обіди прославилися на увесь Лондон, і всі палко бажали отримати запрошення до його столу. Минуло десять років відтоді, як новоспечений лорд почав давати бенкети, та Арджентайн досі не наситився й наполегливо продовжував насолоджуватися життям, і всі один за одним почали вважати його джерелом радості, іншими словами – найкращим компаньйоном та душею товариства. Тому його раптова і трагічна смерть стала для всіх страшенно гіркою новиною. Люди відмовлялися в це вірити, хоча газета лежала в них перед очима, а вулицями відлунням котилися вигуки про «Таємничу смерть аристократа». В газеті була лише коротка замітка: «Сьогодні зранку, за моторошних обставин, лорда Арджентайна знайшов мертвим його слуга. Згідно з повідомленням, немає сумнівів у тому, що його світлість наклав на себе руки, хоча й

---

¹ Тип списа, який використовувався зулусами та іншими народами нгуні (прим. пер.).

не встановлено жодних мотивів для такого вчинку. Покійний аристократ був широковідомий у товаристві та всіма улюблений за свою доброту і розкішну гостинність. Його спадкоємцями стали...» і так далі.

Поволі на поверхню спливали всі деталі, але подія й досі залишалася загадкою. Головним свідком у справі був слуга покійного, який сказав, що за день до його смерті лорд Арджентайн вечеряв з високоповажною леді, чиє ім'я замовчувалося в газетах. Близько одинадцятої лорд Арджентайн повернувся додому та сказав своєму слугі, що йому не знадобляться його послуги аж до наступного ранку, але невдовзі, минаючи хол, слуга, на своє превелике здивування, побачив, як його господар скрадливо виходив через парадні двері. Після вечері з тою дамою він перевдягнувся: на ньому були широка куртка та бриджі, а на голові – коричневий капелюх. Слуга переконаний, що лорд Арджентайн не міг його бачити, і хоча його господар нечасто пізно лягав спати, він аж до наступного ранку не переймався думками про нічну прогулянку лорда, поки не постукав, як зазвичай, у двері його спальні за чверть дев'ятого. Він не отримав відповіді і, постукавши ще декілька разів, зайшов до кімнати і побачив тіло лорда Арджентайна, що якимось дивно звисало з ліжка. Слуга побачив, що його хазяїн прив'язав міцну мотузку до одного зі стовпців ліжка, зробив зашморг і накинув його собі на шию, після чого цей бідолашний кинувся вниз, помираючи від повільного удушення. Лорд був одягнений у легкий костюм, в якому його бачив слуга, коли той виходив з дому, а лікар, після того як оглянув тіло, заявив, що його життя згасло більш ніж чотири години тому. Всі папери, листи та інші речі залишалися на своїх місцях, і ніхто не міг знайти бодай чогось, що хоча б віддалено вказувало на можливий конфлікт лорда з іншою людиною. Не було виявлено жодних зачіпок, і не можна було зробити хоч якихось висновків. На бенкеті, куди лорд Арджентайн запросив ту неназвану даму, він, як завжди, був у доброму гуморі, принаймні так здалося його гостям. Однак його слуга сказав, що, повернувшись додому, господар виглядав дещо схвильованим, але зізнався, що зміни в його поведінці були зовсім незначними, а то й взагалі ледь помітними. Шукати якихось зачіпок здавалося марною справою, тому загальноприйнятим стало припущення, що лорда Арджентайна зненацька охопила гостра манія самогубства.

Однак все кардинально змінилося, коли протягом трьох тижнів за таких самих обставин пішли з життя ще троє джентльменів, один з яких був аристократом, а двоє інших – високого становища та чималих статків. Одного ранку лорда Свонлі знайшли в його гардеробній повішеним на вбитому у стіну гачку, а містер Кольер-Стюарт і містер Герріс померли точнісінько так само, як лорд Арджентайн. І знову жодних причин, лише очевидні факти: ввечері людина жива-здорова, а на ранок – небіжчик із чорним розпухлим обличчям. Свого часу громадськість змусила поліцію визнати, що вона неспроможна ані запобігти, ані пояснити ті мерзенні вбивства в Вайтчепелі¹. Але тими жахливими самогубствами на Пікаділлі та Мейфейрі поліцейські були просто ошелешені, тому що їх не можна було пояснити жорстокістю, яка годилася для обґрунтування вбивств у Іст-енді. Всі ті чоловіки, що вирішили померти такою страдницькою безчесною смертю, були багатими та успішними і, судячи з усього, закоханими в життя, і навіть найретельніші пошуки не змогли виявити й тіні прихованого мотиву в жодному із тих самогубств. У повітрі витав жах, і чоловіки при зустрічі вдивлялися один одному в вічі, кожен міркуючи про себе, чи його товариш, бува, не стане черговою жертвою незбагненої трагедії. Журналісти марно намагалися відшукати у своїх архівах газетні вирізки з аналогічними випадками, щоб скомпонувати статті-спогади; і в багатьох будинках ранкову газету розгортали з відчуттям страху, бо ніхто не знав, коли і де чекати наступного лиха.

Невдовзі після останньої з вервечки цих страшних подій Остін навідався до містера Вільєра. Йому цікаво було дізнатися, чи Вільєру вдалося натрапити на якісь свіжі сліди місіс Герберт – чи то з допомогою Кларка, чи завдяки іншим джерелам, – і щойно вони сіли, як він його про це запитав.

– Ні, – відповів Вільєр, – я писав Кларку, але він так само непохитний, тож я спробував інші канали, та – безрезультатно. Я ніде не можу вивідати, що трапалося з Хелен Воан після того, як вона покинула Пол-стріт, та здається мені, що вона подалася за моря. Правду кажучи, Остїне, останні кілька тижнів я приділяв не надто багато уваги цій справі. Я був близько знайомий

---

¹ Вбивства, скоєні Джеком-Різником (прим. пер.).

з бідолашним Геррісом, і його страшна смерть стала для мене справжнім потрясінням, справжнім потрясінням...

– Можу собі лише уявити, – понуро відповів Остін. – Між іншим, Арджентайн також був моїм другом. Якщо мені не зраджує пам'ять, ми говорили про нього того дня, коли ви до мене навідалися.

– Так, ми тоді говорили про той будинок на Ешлі-стріт, що належить місіс Бомонт. Ви говорили щось про бенкети Арджентайн, які він там улаштував.

– Саме так. Вам, звісно ж, відомо, що саме там Арджентайн обідав за день до... до своєї смерті.

– Ні, я про це не чув.

– О, так. В газетах замовчували це ім'я, щоб не зашкодити репутації місіс Бомонт. Він був її великим другом, і кажуть, що якийсь час після його смерті вона перебувала в жахливому стані.

На обличчі Вільєра з'явився якийсь дивний вираз. Здавалося, він вагався, говорити чи ні. Остін тим часом продовжував:

– Ніколи в житті я не відчував такого страху, як у ті хвилини, коли читав некролог про Арджентайна. Тоді я не міг цього осягнути, та й зараз не можу. Я добре його знав, і мені зовсім не вкладається в голову, з якої причини він, та й інші, раз на те пішло, могли холоднокровно наважитися померти в такий жахливий спосіб. Ви ж знаєте, як люди в Лондоні плещуть язиками про репутацію одне одного, тож будьте певні, що в такій справі, як ця, будь-який замовчуваний скандал чи захований у шафі скелет неодмінно впливлив би на поверхню. Але нічого такого не трапилось. А щодо теорії про манію – вона, може, і до вподоби колегії присяжних при коронері, але всі знають, що вона є цілковитою нісенітницею. Манія самогубства – це вам не віспа.

Остін знову замовк із похмурим виглядом. Вільєр також сидів мовчки, дивлячись на свого приятеля. По його обличчю все ще ковзала тінь вагання. Він мовби зважував свої думки і щось обмірковував, тому й сидів, наче набравши води в рота. Остін намагався позбутися спогадів про трагедії, так само безнадійні та заплутані, як лабіринт Дедала¹, і почав підкреслено байдужо

---

¹ Споруджений за наказом царя Міноса лабіринт, де тримали Мінотавра (прим. пер.).

жим голосом говорити про приємніші події та пригоди цього сезону.

– Ця місіс Бомонт, – сказав він, – про яку ми говорили, дуже успішна жінка. Вона мало не штурмом взяла Лондон. А якось днями я зустрів її у Фулгема. Вона справді дивовижна жінка.

– Ви бачили місіс Бомонт?

– Так, біля неї крутилося чимало людей. Гадаю, її можна назвати вродливою, та є в ній щось таке, що мені не сподобалося. У неї витончені риси, але якийсь дивний вираз обличчя. Я не спускав з неї погляду і, вже зібравшись додому, раптом відчув, що бачив її десь раніше.

– Ви, мабуть, зустрічали її в Роу.

– Ні, я переконаний, що ніколи до цього не зустрічав тієї жінки. Саме це мене й бентежить. Я впевнений, що ніколи не бачив нікого схожого на неї. Те відчуття скидалося на якийсь далекий спогад, нечіткий, але невідступний. Єдине, з чим я можу його порівняти – це з тим дивним відчуття, яке іноді з'являється уві сні, коли фантастичні міста, небачені землі й фантомні персонажі здаються звичними та знайомими.

Вільєр кивнув і почав безцільно оглядати кімнату, ніби в пошуках чогось, на що можна було б перевести розмову. Його погляд упав на стару скриню, закриту на готичний засув, схожу на ту, в якій зберігався чудернацький спадок художника.

– Ви написали доктору стосовно Мейріка? – запитав він.

– Так, я написав йому листа з проханням повідомити про всі деталі його хвороби та смерті, але не очікую отримати від нього відповіді ще протягом трьох чи чотирьох тижнів. Я подумав, що в нього варто було б запитати, чи Мейрік, бува, не знав англійки на ім'я Герберт, і якщо так, то чи доктор може надати про неї яку-небудь інформацію. Але дуже ймовірно, що Мейрік випадково зустрівся з нею в Нью-Йорку, чи в Мексиці, чи у Сан-Франциско. Не маю жодного уявлення про подальшу його мандрівку.

– Так, і дуже можливо, що в цієї жінки не одне ім'я.

– Отож-бо. Якби я додумався попросити у вас її портрет, я міг би вкласти його в конверт разом з листом докторові Меттьюсу.

– Справді, як я сам про це не подумав? Ми можемо надіслати його зараз. Але послухайте-но! Що ці хлопчаки там викрикують?

Поки двоє чоловіків розмовляли, з вулиці почав стрімко наростати якийсь нерозбірливий шум. Здійнявшись у східному напрямку, він уже заповнив Пікаділлі. Тихими вуличками котилася злива звуків, і кожне вікно стало рамою для картини із зацікавлених та схвильованих облич. Вигуки та голоси відлунювали вулицею, де жив Вільер, і, наближаючись, ставали все виразнішими, аж поки з тротуару пролунала відповідь на Вільєрове запитання:

«Жахи Вест-енду! Ще одне жахливе самогубство! Читайте усі подробиці!»

Остін кинувся сходами вниз і одразу ж повернувся з газетою. Вуличний шум та гамір то наростав, то стихав. Вікно було відчинене, і повітря, що струменіло з нього, здавалося, було сповнене жаху. Він почав читати:

«Ще один джентльмен став жертвою страшної епідемії самогубств, що останній місяць охопила Вест-енд. Сьогодні, о першій годині дня, після довгих пошуків було знайдено тіло містера Сідні Крешоу, з будинку Стоків у Фулгемі та Кінг Помероя в Девоні – чоловік висів на гілці дерева у своєму саду. Покійний джентльмен минулий вечір провів у клубі Карлтон і був, як завжди, в гарному гуморі та при доброму здоров'ї. Він покинув клуб близько десятої вечора, а трохи згодом його бачили на Сент-Джеймс-стріт, якою він неквапливо прогулювався. Куди він пішов далі – ніхто не знає. Після того, як знайшли його тіло, одразу ж викликали швидку, але життя вочевидь вже давно згасло. Наскільки відомо, у містера Крешоу не було жодних проблем чи неприємностей. Варто пригадати, що це прикре самогубство – вже п'яте за останній місяць. Представники Скотленд-Ярду не в змозі надати ані найменших пояснень стосовно цих жахливих подій».

Остін у німому страхові відклав газету.

– Я завтра ж покидаю Лондон, – сказав він, – це місто страху. Усе це просто жахливо, Вільєре!

Містер Вільєр мовчки сидів біля вікна, позираючи на вулицю. Він уважно прослухав газетну замітку, і його вже більше не блукала обличчям тінь вагання.

– Заждіть хвильку, Остіне, – сказав він, – я маю розказати вам, що трапилося минулої ночі. Якщо я не помиляюсь, в замітці йдеться про те, що востаннє Крешоу бачили живим на Сент-Джеймс-стріт десь після десятої?

– Здається, так. Дайте-но я ще раз гляну. Так, ваша правда.

– Ага. В такому разі можу посперечатися із цим твердженням. Крешоу бачили після цього, і, запевняю вас, набагато пізніше.

– Звідки вам це відомо?

– Тому що я на власні очі бачив Крешоу близько другої години сьогодні вночі.

– Ви бачили Крешоу? Ви, Вільєре?

– Так, я бачив його доволі чітко. Насправді, нас розділяло якихось кілька футів.

– Де, в біса, ви його бачили?

– Недалеко звідси. На Ешлі-стріт. Він якраз виходив з будинку.

– А ви, часом, не зауважили, з якого саме?

– Зауважив. З будинку місіс Бомонт.

– Вільєре! Ви думаєте, що кажете? Тут закралась якась помилка. Як Крешоу міг бути в помешканні місіс Бомонт о другій годині ночі? Вам це, безперечно, наснилося, Вільєре. У вас завжди була доволі-таки бурхлива уява.

– Ні, звісно, я не спав. А навіть якби й спав, то відразу б прокинувся від побаченого.

– Від побаченого? А що ви побачили? Щось дивне в поведінці Крешоу? Але я не можу в це повірити, це неможливо.

– Якщо хочете, я розкажу вам, що побачив, чи то пак думав, що бачив, а ви вже самі судіть, як вам буде завгодно.

– Гаразд, Вільєре.

Вуличні шум та гамір стихли, і хоча звіддалік усе ще долинали вигуки, все навколо облягла похмура, важка тиша, яка буває після землетрусу чи шторму. Вільєр відвернувся від вікна і почав розповідати.

– Минулої ночі я був у будинку біля Ріджентс-парк, а коли вийшов звідти, мені закортіло пішки прогулятися додому, щоб не викликати екіпаж. Ніч тоді видалася приємна та ясна, і вже за кілька хвилин усі вулиці міста належали мені одному. Так дивно, Остіне, блукати самотою нічним Лондоном: вдалину рівною низкою тягнуться гасові ліхтарі, а мертву тишу лише іноді

порушує гуркіт екіпажа, що швидко мчить бруківкою, аж іскри летять з-під копит коней. Я поспішав дістатися додому, бо через нічні посиденьки почувався трохи стомленим, а коли годинник вибив другу, я завернув на Ешлі-стріт, що, як вам відомо, мені по дорозі. Там було тихіше, ніж зазвичай, і набагато менше світило ліхтарів. Словом, там було так само темно й похмуро, як у зимовому лісі. Я дійшов десь до середини вулиці, коли почув, як хтось тихенько причинив двері; природно, я озирнувся, бо мені стало цікаво, хто ж то іще крім мене вештається такої пізньої пори. Біля того будинку якраз стояв ліхтар, і я побачив на порозі чоловіка. Він щойно вийшов з дверей і повернувся до мене обличчям, й у тому чоловікові я впізнав Крешоу. Я ніколи з ним не розмовляв, але частенько його бачив, тож я переконаний, що не переплутав Крешоу із кимось іншим. Якусь мить я вдивлявся в його обличчя, а тоді – змушений визнати – я кинувся навтьоки і не зупинявся, поки не опинився біля дверей свого помешкання.

– Чому?

– Запитуйте, чому? Тому що у мене кров захолола в жилах від виразу його обличчя. Я ніколи не міг навіть уявити, що в людських очах може чаїтися така пекельна суміш почуттів. Я мало не втратив свідомості, глянувши йому у вічі. Я зрозумів, що дивлюся в очі пропащої душі, Остіне, лишилася тільки оболонка людини, всередині якої поселилося пекло. Там незгасним вогнем палахкотіли шалена пристрасть і ненависть, і втрачені надії, і жах немов зривався криком серед ночі, хоч його вуста були міцно стулені. І непроникна темрява відчаю. Я переконаний, що він мене не помітив. Йому не було видно того, на що дивимося ми з вами, але, сподіваюся, нам ніколи не судилося побачити того, що бачив він. Я не знаю, коли він помер. Можливо, через годину чи дві, але тоді, коли я спускався по Ешлі-стріт, чоловік, який зачиняв двері, вже не належав цьому світу. Я дивився в обличчя диявола.

Коли Вільєр закінчив розповідати, у кімнаті повисла тиша. Западали сутінки, і весь шум та гамір, який ще годину тому наповнював вулицю, затих. Наприкінці розповіді Остін схилив голову, затуливши рукою очі.

– Що це все може означати? – врешті запитав він.

– Хто зна, Остіне, хто зна. Справа темна, і, гадаю, нам краще нікому про неї не розповідати, принаймні зараз. Подивимось,

чи мені вдасться щось вивідати про той будинок через приватні канали інформації, і якщо я таки до чогось докопаюсь, неодмінно вам повідомлю.

VII. НЕСПОДІВАНА ЗУСТРІЧ У СОХО

Через три тижні Остін отримав запрошення від Вільєра завітати до нього цього або наступного вечора. Остін не став зволікати і, коли прийшов до нього, то побачив Вільєра на його улюбленому місці біля вікна, поглинутого спогляданням екіпажів, що мчали сонною вулицею. Біля нього стояв бамбуковий столик – дивовижна річ, оздоблена позолотою та вигадливими малюнками, – на якому лежав невеликий стос паперів, акуратно складених та впорядкованих, як і все інше в кабінеті містера Кларка.

– То що, Вільєре, знайшли щось за останні три тижні?

– Думаю, що так. У мене тут є кілька цікавих записок, а ще одна заява, на яку я хотів би звернути вашу увагу.

– Ці документи мають стосунок до місіс Бомонт? То справді був Крешоу – чоловік, якого ви бачили тієї ночі на порозі будинку на Ешлі-стріт?

– У цьому я, як і тоді, непохитно переконаний, але ні запити, ні відповіді на них не мають якогось особливого стосунку до Крешоу. Проте мої розслідування дали цікавий результат. Я дізнався, ким насправді є місіс Бомонт!

– Ким насправді вона є? Що ви маєте на увазі?

– А те, що нам з вами вона відома під іншим іменем.

– То як її звати?

– Герберт.

– Герберт! – Остін ошелешено повторив прізвище.

– Так, місіс Герберт із Пол-стріт, Хелен Воан, про колишні пригоди якої мені нічого не відомо. Недаремно вираз її обличчя видався вам знайомим. Коли прийдете додому, не забудьте поглянути на малюнок жіночого обличчя в кінці книги жахів Мейріка, і ви віднайдете джерело своїх спогадів.

– У вас є докази?

– Так, причому бездоганні. Я бачив місіс Бомонт, чи то пак – місіс Герберт.

– Де ви її бачили?

– Зовсім не там, де ви б очікували побачити леді, яка проживає на Ешлі-стріт, поблизу Пікаділлі. Я бачив, як вона заходила в будинок на одній із найубогіших і наймерзенніших вуличок Сохо. Навіть більше, я призначив там зустріч, але не їй, і вона з'явилася в точно зазначене місце і в точно зазначений час.

– Усе це, звісно, дивно, але навряд чи тут є щось неймовірне. Не забувайте, Вільєре, що я бачив ту жінку на звичайній вечірці серед лондонського товариства, де вона говорила, сміялася й попивала каву у звичайній вітальні зі звичайними людьми. Але ви, мабуть, знаєте, що кажете.

– Так, знаю. Я не дозволяв собі піддаватися всіляким здогадам чи вигадкам і навіть уявити не міг, що, шукаючи місис Бомонт у темних водах лондонського життя, знайду Хелен Воан, але сталося саме так.

– Вас, мабуть, носило бозна-де, Вільєре.

– Так, в яких тільки дивних місцинах мені довелося побувати! Звісно, то була б марна справа йти на Ешлі-стріт і просити місис Бомонт коротко розповісти про своє колишнє життя. Ні. Припускаючи, що там не все так чисто (а як же інакше?), очевидним було те, що на якомусь етапі вона оберталася в колах не настільки вишуканих, як тепер. Якщо ви бачите грязюку на поверхні струмка, можете бути певні, колись вона була на його дні. Я опускався на самісіньке дно. Мені завжди подобалося, з цікавості, пірнати у глибини Квір-стріт¹, і мені дуже стали в пригоді знання про неї та її мешканців. Мабуть, зайве казати, що мої друзі ніколи не чули ні про яку Бомонт, і оскільки я також ніколи не бачив тієї леді і міг її описати, то мусив піти кружним шляхом. Люди нетрищ мене знають. Деяким з них я інколи допомагав, у них не було жодних підстав підозрювати мене у зв'язках зі Скотленд-Ярдом, тож їм нескладно було поділитися тим, що вони самі знали. Мені довелося закинути чимало вудок, перш ніж я отримав те, що хотів, і коли нарешті витягнув рибину на берег, то й не здогадувався, що це саме та риба, яка мені потрібна. Я вислуховував усілякі історії, маючи

---

¹ Суто британський перифраз, що позначає злиденне життя. Відповідно, мешканці Квір-стріт – бідаки.

непереборну слабкість до речей такого ґтибу, і в результаті почув одну дуже цікаву, хоча спершу мені здалося, що вона не має стосунку до моїх пошуків. Ось що це за історія. Десь п'ять чи шість років тому в районі, про який іде мова, раптом з'явилася жінка на прізвище Реймонд. За описом, вона була доволі юна, ймовірно, років сімнадцяти чи вісімнадцяти, дуже гарненька, з виду – начебто із села. Я б помилився, якби сказав, що вона знайшла своє місце, оселившись саме в цьому кварталі, чи за-пізнавшись саме з цими людьми, адже з того, що мені розповідали, я зрозумів, що вона не була достойна навіть найогидніших куточків Лондона. Як ви могли б здогадатися, чоловік, від якого я почув ту історію, сам не великий святенник, але ним усім аж тіпало, коли він розповідав про всі ті мерзенні речі, в яких її звинувачували. Поживши там рік чи трохи довше, вона зникла настільки ж раптово, як і з'явилася, і відтоді її ніхто не бачив аж до того випадку на Пол-стріт. Спочатку вона лиш зрідка прилітала до свого насидженого гнізда, тоді все частіше й частіше, поки врешті-решт не оселилася там, як і раніше, на шість чи вісім місяців. Зайве вдаватися в деталі життя, яке вела та жінка. Якщо ви все ж таки хочете подробиць, можете зазирнути в альбом Мейріка. Ці малюнки не були виплодом його уяви. Вона знову зникла, і мешканці тої місцини більше її не бачили, аж доки кілька місяців тому та виринула в черговий раз. Мій інформатор сказав мені, що вона винаймала помешкання в будинку, на який він вказав, куди вона мала звичку навідуватися двічі чи тричі на тиждень, і завжди о десятій годині ранку. Минулого тижня я очікував, що вона якогось дня завітає до свого помешкання, тож за чверть десята я вже стояв на сторожі у товаристві свого провідника. Коли година настала, леді пунктуально з'явилася перед будинком. Ми з приятелем стояли в проході під аркою, трохи поодаль від вулиці, але вона нас побачила і так подивилася на мене, що я ще довго не забуду того погляду. Його для мене було більш ніж достатньо. Тепер я знав напевне, що міс Реймонд – то і є міс Герберт. А що стосується міс Бомонт, вона зовсім вилетіла у мене з голови. Жінка зайшла до будинку, і я продовжив пильнувати за ним, а коли близько четвертої по обіді вона вийшла з будинку, я подався слідом за нею. Довго ж я її переслідував – мусив триматися якомога далі, щоб не потрапити їй на очі, й водночас не випус-

кати з поля зору. Вона повела мене вниз по Стренду, затим до Вестмінстера, а тоді вгору по Сент-Джеймс-стріт і вздовж Пікаділлі. Я був дуже здивований, коли вона завершила на Ешлі-стріт. Мені сяйнула думка, що місіс Герберт і є місіс Бомонт, але вона видалася мені надто неймовірною, щоб бути правдою. Я чекав на розі, не зводячи з жінки очей, і особливо уважно спостерігав за тим, біля якого будинку вона зупиниться. То був той самий будинок з веселими шторами, будинок з квітами, будинок, з якого вийшов Крешоу тієї ночі, коли він повісився у себе в саду. Розгадавши загадку, я вже зібрався було йти, коли помітив порожній екіпаж, що під'їхав до будинку. Я подумав, що місіс Герберт вирішила прокататися, і був правий. Сівши в інший екіпаж, я поїхав услід за нею в парк. Там я випадково зустрів свого знайомого, і ми стали балакати трохи поодаль від дороги, до якої я був повернутий спиною. Ми не простояли там і десяти хвилин, коли, вітаючи когось, мій приятель зняв капелюха, я озирнувся й побачив леді, за якою стежив увесь день. «Хто це?» – запитав я, на що він відповів: «Місіс Бомонт. Живе на Ешлі-стріт». Звісно, після цього у мене не залишилося жодних сумнівів. Не знаю, чи вона мене бачила, хоча навряд чи. Я одразу ж пішов до себе додому і, трохи поміркувавши, вирішив, що мені таки є з чим завітати до Кларка.

– Чому до Кларка?

– Тому що я був переконаний в тому, що Кларк володіє певною інформацією про цю жінку, знає те, що мені про неї не відомо.

– І що було далі?

Містер Вільер відкинувся на спинку свого крісла і, перш ніж відповісти, якийсь час замислено дивився на Остіна.

– Мені спало на думку, що ми з Кларком повинні завітати до місіс Бомонт.

– Невже б ви зайшли у той будинок? Ні-ні, Вільєре, ви не повинні цього робити. Подумайте тільки, яка...

– Згодом я вам про все розповім. Та зараз я хотів лише сказати, що на цьому історія не закінчується. Вона завершилася в доволі таки незвичний спосіб. Погляньте-но на цю акуратну підшивку рукописів. Там усі сторінки пронумеровано, ще й кокетливо перев'язано червоною стрічкою. Виглядає навіть трохи формально, чи не так? Перегляньте ці сторінки, Остіне.

Це – детальний опис розваг, якими місіс Бомонт забавляла своїх обраних гостей. Чоловікові, який це написав, пощастило вижити, та не думаю, що він довго протягне. Лікарі кажуть, що його нервова система зазнала тяжкого удару.

Остін узяв рукопис, але так його й не прочитав. Навмання гортаючи сторінки, він вихоплював з тих записів окремі слова і фрази; з побілілими губами й холодними краплями поту, що стікали по його скронях, він кинув стос паперів додолу.

– Заберіть цей рукопис, Вільєре, і ніколи більше про нього не згадуйте. Ви що, зовсім позбавлені емоцій? Хай воно скажеться, порівняно з цим – ніщо страх самої смерті, думки людини, що стоїть, зв'язана прохолодного ранку на чорному помості, у вухах якої лунає подзвін і яка чекає на різкий скрегіт засуву під ногами. Я цього не читатиму, бо більше не зможу спокійно спати.

– Чудово. Можу собі уявити, що ви там побачили. Так, це доволі-таки жахливо. Та зрештою, це – давня історія, прадавнє таїнство, яке відбувається в наш час на темних вулицях Лондона, а не посеред виноградників чи оливкових садів. Ми знаємо, що трапилося з тими, кому довелося побачити Великого бога Пана, а ті, хто мудрий, розуміють, що всі символи щось та й означають, а не просто собі існують. То був насправду могутній символ, під яким спрадавна люди ховали свої знання про найстрашніші, сповнені таємниць сили, що лежать в осерді всіх речей. Сили, перед лицем яких душі людей в'януть, помирають та чорніють, подібно їхнім тілам під дією струму. Такі сили не можна називати на ім'я, не можна про них говорити, навіть думати про них не можна, заздалегідь не загорнувши їх у пелену та обернувши на символ, що для більшості з нас виглядає як химерна, поетична фантазія, а декому – як дурна байка. У будь-якому разі нам з вами вже дещо відомо про той жах, що може чаїтися в таємних закомарках життя, який вихоплюється з-під людської плоті, і, не маючи форми, прибирає чиєсь подобу. Ах, Остіне, як таке можливо? Як від цього видовища не згасає сонце, а тверда земля не плавиться й не кипить під такою ношею?

Вільєр ходив туди-сюди кімнатою, на його чолі виступили краплини поту. Остін якийсь час сидів мовчки, але Вільєр бачив, що той крадькома хреститься.

– Ще раз повторюю, Вільєре, ви не повинні переступати поріг того будинку. Ви не вийдете звідти живим.

– Ні, Остіне, я виживу... і Кларк теж.

– Про що ви кажете? Ви не можете, ви не посмієте...

– Заждіть хвильку. Сьогодні вранці повітря було напоєне приємною, свіжою прохолодою. Навіть ця похмура вулиця ожила під подувами легенького вітерцю, і мені закортіло прогулятися. Пікаділлі стелилася переді мною чистою, залитою яскравим світлом алеєю, сонце кидало свої промені на екіпажі та тремке листя в парку. Чудовий видався ранок, і люди дивилися на небо й усміхалися, йдучи у справах, чи просто насолоджуючись гарною дниною, і вітер повівав так само безтурботно, як понад запашними луками. Але в якийсь момент я вибрався з того веселого натовпу і опинився, повільно крокуючи, на тихій, похмурій вулиці, куди, здавалося, не проникали сонячні промені й не завівав вітерець, де поодинокі перехожі тинялися без діла або стовбичили по закутках. Я йшов усе далі й далі, навіть не розуміючи, куди йду чи що тут роблю, не маючи певної мети, але якась невідома сила штовхала мене вперед, змушуючи до пошуків. Тож я повільно йшов вулицею, аж тут помітив невеличку молочну крамницю, де, на мій подив, продавалася мішанка з усякої всячини: дешеві люльки, тютюн, солодоці, газети, а ще збірки текстів комедійних пісень, і все це було звалено купою на невеликій вітрині. Зненацька мене пройняв холодний трем, давши мені знати, що я знайшов те, що шукав. Я зупинився перед ветхою крамничкою, над дверима якої вже давно вигоріла вивіска, червона цегла двохсотлітньої давності вкрилася кіптявою, а на вікнах лежав грубий шар пилюки та бруду незліченної кількості зим. Я побачив те, по що прийшов. Щоправда, минуло близько п'яти хвилин, перш ніж я заспокоївся і зайшов досередини, де, надавши обличчю байдужого виразу й стримуючи емоції, попросив показати мені цю річ. Але, гадаю, навіть тоді мій голос тремтів, бо старий чолов'яга, що вийшов із заднього приміщення крамниці й безладно метушився серед свого краму, якимось дивно позирав на мене, коли зав'язував пакунок з покупкою. Я заплатив суму, яку він мені назвав, і стояв, спершись на прилавок, з дивним небажанням забирати пакунок і йти геть. Я запитав у нього, як іде торгівля, і дізнався, що справи кепські, доходів усе менше. Але

раніше, коли ще торгівля не пішла на спад, а це сталося сорок років тому, «якраз перед смертю мого батька», – сказав він, вулиця мала зовсім інший вигляд. Нарешті я вийшов з крамниці і швидко рушив далі. То була насправду гнітюча вулиця, і я неабияк зрадив, опинившись знову серед людського тлуму і гамору. Хочете поглянути, що я придбав?

Остін нічого не відповів, але злегка кивнув головою – він і досі був дуже блідим. Вільєр висунув шухляду з бамбукового столика й показав Остіну моток довгої, міцної нової мотузки, зав'язаної на одному кінці в зашморг.

– Це – найкраща конопляна мотузка, – сказав Вільєр, – якщо вірити старому чоловікові, саме так їх скручували у давні часи. Ні дюйма джуту по всій довжині.

Остін міцно стиснув зуби і втупився у Вільєра, все більше полотноючи на обличчі.

– Ви не зробіть цього, – нарешті пробурмотів він. – Ви не допустите, щоб на ваших руках була кров іншої людини. Боже мій! – гарячково вигукнув він. – Ви ж не хочете сказати, Вільєре, що вирішили стати катом?

– Ні. Я запропоную їй вибір і залишу Хелен Воан на п'ятнадцять хвилин наодинці з цією мотузкою у зачиненій кімнаті. Коли – якщо – ми зайдемо в кімнату, а її тіло не висітиме в зашморгу, я викличу поліцію. От і все.

– Мені час іти. Я більше не можу тут залишатися. Мені несила це терпіти. На добраніч.

– На добраніч, Остіне.

Двері зачинилися, але за мить знову відчинилися, і на порозі, білий як смерть, стояв Остін.

– Ледь не забув; – сказав він, – у мене також є що вам розказати. Я отримав листа від доктора Гардінга з Буенос-Айреса. Він написав, що лікував Мейріка протягом трьох тижнів перед його смертю.

– А він не сказав, що звело Мейріка в могилу в розквіті літ? Не гарячка ж, правда?

– Ні, його занапастила не гарячка. За словами доктора, його організм дав повний збій, можливо, в результаті сильного шоку. Та він стверджує, що пацієнт нічого не розповідав йому про це, і тому він не міг взятися як слід за його лікування.

– Щось іще?

– Так. Доктор Гардінг закінчив свого листа словами: «Гадаю, це все, що я можу розповісти вам про вашого бідолашного друга. Він недовго перебував у Буенос-Айресі і мало кого там знав, за винятком однієї жінки, наділеної не найкращими якостями, яка відтоді покинула країну – така собі місіс Воан».

VIII. ФРАГМЕНТИ

[Серед документів знаного лікаря, доктора Роберта Матесона, з Ешлі-стріт, що недалеко від Пікаділлі, який раптово помер від апоплексичного удару на початку 1892 року, було знайдено аркуш паперу з короткими нотатками. Ці нотатки були написані латиною, з багатьма скороченнями, і вочевидь робилися в шаленому поспіху. З величезними труднощами вдалося практично повністю розшифрувати рукопис, але деякі слова так і не піддалися зусиллям фахівців. У правому кутку аркуша була зазначена дата: «XXV лип. 1888». Нижче наведено переклад рукопису доктора Матесона.]

«Не знаю, чи наука могла б скористатися цими коротенькими нотатками, якби вони вийшли друком, але навряд чи. Я ж, безумовно, ніколи не візьму на себе відповідальності за публікацію чи оприлюднення бодай одного написаного тут слова – не лише тому, що я дав клятву тим двом людям, що звірилися мені, а також тому, що подробиці цієї справи надто мерзенні. Мабуть, ретельно все обміркувавши і зваживши всі позитивні й негативні наслідки, одного дня я знищу цей папірець або, принаймні, запечатаю і передам своєму приятелю Д., покладаючись на його право вирішувати, користуватися цим рукописом чи спалити його.»

Як і годиться в таких випадках, я зробив усе можливе, щоб пересвідчитися в тому, що мої переживання небезпідставні. Приголомшений, я заледве міг думати, та вже через хвилину переконався, що мій пульс рівний, а я при цілковитій свідомості і мої відчуття мене не підводять. Тоді я спокійно перевів погляд на те, що було переді мною.

Хоча страх і відчуття відразу знову підступили до горла, і мене душив гнильний сморід, я все ж залишався непохитним. Тоді, благословенний чи проклятий – до кінця не впевнений, –

я побачив те, що лежало на ліжку, в мене на очах перетворюючись на чорну пляму, схожу на чорнильну ляжку. Шкіра та плоть, м'язи та кістки – міцне людське тіло, яке я вважав незмінним, як адамант, почало плавитися й розчинятися.

Я, звісно, знаю, що під дією зовнішніх чинників тіло може ділитися на окремі частини, та я відмовлявся вірити в те, що бачив. Там була присутня якась внутрішня сила, про яку я нічого не відав і яка спричинила руйнування та перетворення.

А ще я на власні очі побачив, як було створено людину. Я бачив, як оте щось набувало то чоловічих, то жіночих форм, як воно розділялося, а тоді знову з'єднувалося. Тоді я побачив, як тіло прибрало подобу звіра, як той звір перетворювався на людину, побачив, як те, що було на вершині, опустилося до найглибших глибин, на самісіньке дно безодні всього суцього. Основа життя, що творить живу істоту, нікуди не зникала, змінилася лише її зовнішня оболонка.

Світло в кімнаті обернулося чорнотою. Але то була не нічна темрява, коли видно тільки тьмяні обриси предметів, адже я бачив усе чітко, не напружуючи зору. Ні, то була немовби протилежність світла. Довколишні предмети постали перед моїм поглядом без посередництва, якщо так можна сказати, матерії, що формувала їх; це було так, ніби я дивився на призму, в якій світло не розкладається на кольори.

Я дивився на ті перетворення доти, доки на ліжку залишилася лише якась желеподібна речовина. Тоді знову піднялася драбина... [тут почерк нерозбірливий] і в якусь мить я побачив нечіткі обриси Фігури, що постала переді мною, але я її не опишуватиму. Символ цієї фігури можна розгледіти в давніх скульптурах і на картинах, що збереглися під потоком лави, але вона надто огидна, щоб говорити про неї... і щойно та жахлива й неймовірна фігура, не то людина, не то звір, набула людської подобу, тоді нарешті настала смерть.

Я, той, хто бачив усе це на власні очі, не без великого страху та глибокої огиди, ставлю тут своє ім'я, відтак заявляю, що все, написане тут, – правда.

Доктор РОБЕРТ МАТЕСОН»

...Така ось, Реймонде, історія про те, що я знаю, і те, що я бачив. Моя ноша була надто важкою, щоб нести її самому, і все ж я нікому, крім вас, не міг про все розповісти. Вільєр, який був тоді зі мною, нічого не знає про ту жахливу таємницю лісу, так само він не знає, що те, що ми бачили мертвим, лежало колись, розпростершись на духмяному трав'яному килимі посеред літніх квітів, у їхній легкій напівтіні, і, тримаючи руку Рейчел, скликало своїх спільників, не знає і про той жах, про який у нас можуть бути лишень домисли, імені якого ми не можемо вимовити, а лише назвати символ його, що набув плотської подоби на землі, по якій ми ходимо. Я не розказав Вільєру ані про це, ані про ту схожість, яка вразила мене в самісіньке серце, коли я побачив портрет, який врешті переповнив мою чашу страхіть. Не смію навіть припустити, що це все може означати. Те, що згинуло на моїх очах, не могло бути Мері, але в передсмертній агонії саме її очі дивилися на мене. Не знаю, чи є хтось, хто зможе приєднати останню ланку до цього ланцюга жахливої містерії, та якщо знайдеться така людина, то нею будете саме ви, Раймонде. І якщо вам відома розгадка таємниці, за вами залишається право розповісти її або ж тримати при собі.

Я пишу вам цього листа, щойно повернувшись до міста. Останні кілька днів я провів у селі. Можливо, ви здогадуєтесь, в якій саме частині країни. Поки весь Лондон знемагав від жаху й подиву – «місіс Бомонт», як я вам уже казав, була добре відома в товаристві, – я написав своєму другові доктору Філіпсу, виклавши йому все у загальних рисах чи, радше, натякнувши на те, що трапилось, з проханням повідомити мені назву села, де відбулися ті події, про які він мені розповідав. Він без особливих вагань назвав мені те село, оскільки батьки Рейчел на той час уже померли, а решта рідні пів року тому переїхала до родича у штат Вашингтон. Він сказав, що не може бути жодних сумнівів у тому, що її батьки померли від горя та страху, спричиненого жахливою смертю їхньої доньки і всім тим, що їй передувало. Увечері того дня, коли я отримав листа від Філіпса, я був у Кермені і, стоячи під руїнами римських мурів, білих від зим, що лютували там тисячі років, я поглянув на луг, де колись стояв давній храм Бога Глибин, і побачив там будинок, що виблискував у сонячному промінні. То був дім, у якому колись жила Хелен. Я на кілька днів залишився в Кермені. Як

виявилось, мешканці того села мало що знають про ті події і ще менше про щось здогадуються. Ті, з ким я про це розмовляв, дуже дивувалися, що якогось антиквара (так я їм відрекомендувався) цікавить давня сільська трагедія, стосовно якої вони мають дуже просту версію. Як ви вже, певно, здогадалися, я не розказав їм нічого з того, що знав сам. Більшість часу я провів у величезному лісі, що підноситься над селом, здіймаючись по схилу гори і спускаючись до річечки в долині. Ще одна довга чарівна долина, Раймонде, достоту така, на яку ми дивилися одного літнього вечора, коли в нетерпінні походжали перед вашим будинком. Багато годин я блукав у хащах лісу, звертаючи праворуч, то ліворуч, продираючись крізь чагарі підліску, тінисті й прохолодні навіть у полуденну спеку, відпочиваючи під могутніми дубами. Я лежав на низькорослій траві галявин, до мене на крилах вітру долинав ледь вловимий аромат диких руж упереміш із важкими пахощами бузини, що нагадували мені запах кімнати з покійником – випари ладану і тліну. Я стояв на узліссі, споглядаючи пишну процесію наперстянок, що височіли поміж папороті та виблискували на сонці рудим, вдивляючись у таємничі хащі щільного дрібнолісся позаду них, де зі скель б'ють джерела, напоюючи водою рослини, неприємно вологі й зловісні. Проте однієї частини лісу я уникав, і лише вчора піднявся на вершину пагорба і ступив на прадавню римську дорогу, що звивається його вершиною. Тут вони гуляли, Хелен та Рейчел, по цій тихій дорозі, зарослій зеленою травою, обабіч якої тягнулися високі насипи червонозему та ріс живопліт з блискучого бука. Звідти я пішов по їхніх слідах, час від часу вдивляючись у просвіти між гіллям, де з одного боку я побачив широчінь лісу, що простирався ген направо й наліво і тонував у розлогій рівнині, а далі – жовте море і земля за морем. З другого боку стелилася долина, виднілися річка та пагорби, що виростили за іншими пагорбами, мов хвилі, які накочуються одна на одну, гаї, луки, поля, і білі хатини, що ясніли на сонці, і ланцюг величних гір з блакитними вершинами далеко на півночі. Врешті-решт я дійшов до того місця. Стежка йшла вгору пологим пагорбом, перетворюючись на відкриту галявину, оточену стіною густих чагарів, а потім, знову звузившись, губилася вдалечині у тьмяній блакитній імлі літньої спеки. І хто б міг подумати, що Рейчел ступила на ту затишну літню галявину

звичайною дівчинкою, а покинула її... Чи хто має відповідь на це запитання? Надовго я там не затримався.

У невеличкому містечку неподалік від Кермена є музей, де в основному представлені всілякі предмети часів Римської імперії, які в різні періоди були знайдені в поближніх місцях. Наступного дня після мого приїзду до Кермена я, завітавши до того містечка, скористався можливістю зайти до музею. Там я побачив безліч скульптурних фігурок, висічених з каменю гробів, перснів, монет і фрагментів мозаїчної підлоги, а насамкінець мені показали невеличку колону, квадратну в перетині, яку нещодавно знайшли в лісі. Коли я поцікавився, де саме її знайшли, то виявилось, що колону викопали на тій самій галявині, де розширюється римська дорога. На одному боці колони виднівся напис, який я переписав. Деякі літери виявилися стертими, але навряд чи можуть виникнути сумніви щодо правильності того, як я їх відновив. Ось що там було написано:

DEVOMNODENTi
FLAVIVSSENILISPOSSvit
PROPTERNVPtias
QuaSVIDITSVBVMra

«На честь Великого бога Нодена (бога Великих Глибин чи Безодні) Флавіус Сеніліс звів цю колону з нагоди весілля, яке він бачив у вечірньому півмороці».

Доглядач музею сказав мені, що місцеві антиквари були неабияк спантеличені не скільки написом чи труднощами, з якими вони зіткнулися під час перекладу (яких абсолютно не було), скільки тією церемонією чи то обрядом, про який ідеться в написі.

* * *

...А тепер, любий мій Кларку, стосовно того, що ви розповіли мені про Хелен Воан, яка, за вашими словами, померла у вас на очах за неймовірно страшних обставин, які проста людина не в змозі осягнути. Мене зацікавила ваша розповідь, але більшість з того, що ви мені розказали... хоча, ні, все з того, і навіть понад те, мені вже було відомо. І я можу пояснити дивну схожість, яку ви помітили між портретом та реальним обличчям. Ви бачили матір Хелен. Ви, мабуть, пам'ятаєте той тихий літній вечір бага-

то років тому, коли я розповідав вам про світ за межами тіней і про бога Пана. Ви пам'ятаєте Мері. Хелен Воан була її донькою, що з'явилася на світ через дев'ять місяців після тієї ночі.

До Мері розум так і не повернувся. Всю вагітність вона пролежала в ліжку, а через кілька днів після народження дитини Мері померла. Мені здається, що наприкінці вона мене впізнала. Я стояв біля її ліжка, і в її очах на якусь мить з'явився колишній погляд, а тоді вона затремтіла і, важко застогнавши, померла. Тієї ночі ви стали свідком мого страшного вчинку. Я розчахнув двері в дім життя, не маючи ані найменшого поняття, що могло туди проникнути чи вийти звідти. Пригадую, як ви сказали тоді, доволі різко, але певною мірою справедливо, що я знищив людський розум, здійснивши дурнуватий експеримент на основі абсурдної теорії. Ви мали цілковите право звинувачувати мене, та моя теорія виявилася не такою вже й безглуздою. Те, що мала побачити Мері, вона таки побачила, та я не врахував того, що жодна людська істота не може безкарно сприйняти таке видовище. І я не взяв до уваги, що коли в дім життя навстіж розчиняються двері, туди може ввійти те, для чого в нас немає імені, і людська плоть може стати покровом жаху, який навіть неможливо описати. Я грався із силою, яку мені годі було збагнути, і ви самі бачили, чим усе закінчилося. Хелен Воан правильно вчинила, накинувши собі на шию зашморг і померши, хоча то була жахлива смерть. Почорніле обличчя, огидна субстанція на ліжку, що на ваших очах плавилась і перетворювалася з жінки на чоловіка, з чоловіка на чудовисько, а з чудовиська на щось іще страхітливніше – увесь той жах, свідком якого ви стали, мене не надто дивує. Те, що доктор, за яким ви послали, бачив і від чого здригався, я помітив дуже давно. Я знав, що зробив, уже тієї миті, коли дитина з'явилася на світ, а коли їй заледве виповнилося п'ять років, я не раз і не двічі бачив її з другом, ви можете здогадатися, яким саме. Для мене він став незмінним втіленням жаху, і через кілька років, коли я відчув, що мені вже несила це терпіти, я відіслав Хелен подалі. Тепер ви знаєте, що налякало того хлопчика в лісі. Решту цієї дивної історії та все інше, що ви мені розповіли зі слів свого приятеля, я дізнавався по крихтах, мало не до останнього розділу. І тепер Хелен возз'єдналася із собі подібними...

Сокровенне світло

I

Одного осіннього вечора, коли за серпанком блакитного туману сховався увесь гандж Лондона, а дальні вулички та алеї здавалися блискучими й ошатними, містер Чарльз Селісбері неспішно спускався по Руперт-стріт, неквапною ходою наближаючись до свого улюбленого ресторану. Він ішов з похилою головою, вивчаючи бруківку вулиць, і, вже майже діставшись вузьких дверей, наткнувся на чоловіка, що саме підходив з далішнього кінця вулиці.

– Пробачте, я не помітив вас. Невже це ви, Дайсоне?

– Ага. Як поживаєте, Селісбері?

– Помаленьку. Але де вас носило, Дайсоне? Здається, я не бачив вас цілих п'ять років.

– Ні, ви помиляєтеся. Пам'ятаєте мої скрутні часи, коли ви завітали до мене на Шарлот-стріт?

– Ще б пак! Пригадую, як ви казали тоді, що заборгували за п'ять тижнів оренди і що вам довелося продати свого годинника за дуже символічну ціну.

– Любий Селісбері, у вас чудова пам'ять. Мені тоді насправду сутужно велося, та, що цікаво, невдовзі після нашої з вами зустрічі справи лише погіршилися. Як описав моє фінансове становище один мій приятель – «голий, як липка». Я не любитель таких виразів, але саме так усе й було. Гадаю, нам ліпше зайти досередини. Іншим людям, мабуть, також кортить попоїсти – звичайна людська слабкість, Селісбері.

– Звісно, ходімо. Дорогою сюди я якраз думав про те, чи вільний столик в кутку. Той, де крісла з оксамитовою оббивкою.

– Я знаю, про який ви столик кажете. Він не зайнятий. Отож, моє скрутне становище лише погіршилося.

– І що ж ви зробили? – запитав Селісбері і, знявши капелюха, вмовився за столиком у кутку, кинувши на меню повний приємного очікування погляд.

– Що я зробив? Сів і почав думати. У мене була добра класична освіта і цілковита відраза до будь-якого роду праці; і з цим я постав перед світом. Знаєте, я чув, що є люди, яким оливки здаються огидними на смак! Бідолашні! Я часто міркував над тим, що під червоне вино, та ще й з оливками, я міг би написати геніальні вірші. Може, замовимо к'янті? Хай це і не найкраще вино, але його подають в чарівній оплетеній пляшці.

– Воно тут якраз непогане. Можемо замовити навіть велику пляшку.

– Чудово. Задумавшись над своїм скрутним становищем, я твердо вирішив узятися за перо.

– Справді? Доволі неочікувано. Виглядає, однак, що вам непогано ведеться.

– Однак! Яка насмішка над шляхетною справою. Боюся, Селісбері, у вас немає тої поваги до митців, на яку вони заслуговують. Уявіть собі: я сиджу за своїм письмовим столом, з пером, чорнилом і чистим білим аркушем, ви навіть зможете це побачити, якщо зайдете до мене, і якщо за кілька годин навідаєтеся знову, то (швидше за все) перед вами постане творіння!

– Воно-то так. Але я думав, що на літературі не сильно розживешся.

– Ви не праві. Її плоди – неймовірні. Між іншим, невдовзі після нашої з вами зустрічі я успадкував невелику суму. Помер мій дядько, що виявився несподівано щедрим.

– Зрозуміло. Що ж, дуже доречно.

– Звісно, це був дуже приємний дарунок. І я завжди розцінював його як внесок у свої дослідження. Я казав вам, що я – письменник, та було б, мабуть, доречніше назвати себе науковцем.

– Боже милостивий, Дайсоне, а ви й насправду дуже змінилися за останні кілька років. Я завжди вважав вас неробою, що без діла тиняється містом – тим, кого із травня по липень можна чи не щодня побачити на північному боці Пікаділлі.

– Саме так. Але навіть тоді я, хоч і несвідомо, формувався як особистість. Знаєте, мій бідний батько не мав чим оплатити моє навчання в університеті, і я завжди – через власне невігластво – скаржився на те, що не здобув освіти. Але я був молодим телепнем, Селісбері. Моїм університетом стала Пікаділлі. Саме там мене захопила велика наука, що й досі не відпускає.

– Про яку науку ви кажете?

– Науку великого міста, фізіологію Лондона. Це – буквально й метафізично – найвеличніший предмет, який може полонити людський розум. Яке ж смачне це рагу із фазана! Мене й сьогодні все ще приголомшує думка про те, яким величезним і складним є Лондон. Якщо наполегливо вчитися – людина зможе осягнути Париж, та Лондон завжди залишатиметься загадкою. У Парижі можна сказати: «Ось тут живуть актриси, тут – представники богеми, а тут – нездари», але в Лондоні все геть інакше. Ви не помилитеся, сказавши, що на такій-то вулиці мешкають прачки, але там само, в будинку на другому поверсі, хтось вивчає походження арамейської мови, а на горищі будинку навпроти доживає свої останні дні всіма забутий митець.

– Бачу, Дайсоне, ви нітрохи не змінилися, – мовив Селісбері, маленькими ковтками попиваючи свій к'янті. – Думаю, ваша надто бурхлива уява вводить вас в оману. Містерія Лондона існує лише у ваших фантазіях. Як на мене – це нічим не примітне нудне місто. Нам нечасто доводиться чути про насправді вишукані злочини в Лондоні, коли в Парижі ними аж кишить.

– Налийте мені ще трохи вина. Дякую. Ви помиляєтеся, любий друже, ох, як помиляєтеся! Коли мова зайшла про злодіяння – Лондону є чим пишатися. Просто Агамемнонів¹ у нас достатньо, бракує Гомерів – *carent quiavate sacro*².

– Я пам'ятаю ці рядки, однак не зовсім розумію, до чого ви хилите.

– Що ж, простішими словами, в Лондоні немає добрих письменників, які б спеціалізувалися на таких оповідях. Наші журналісти – тупі; хай би якою була історія, вони зіпсують її своїми розповідями. Їхнє уявлення про жах і про те, що його викликає,

---

¹ Агамемнон – цар Мікенів, що розпочав Троянську війну.

² Їм не вистарчає барда (лат.) (прим. пер.).

дуже спрощене. Ніщо так не цікавить тих перодряпів, як кров, густа червона кров, і вони тільки те й роблять, що згущують фарби, вважаючи свої статті сильними та переконливими. Це просто жалюгідно. Окрім того, на жаль, саме банальні жорстокі вбивства завжди привертають найпильнішу їхню увагу і найчастіше з'являються на шпальтах газет. От, наприклад, б'юся об заклад, що ви ніколи не чули про випадок у Гарлесдені.

– Ні, начебто нічого такого не пригадую.

– Отож-бо. А тим часом це дуже цікава історія. Я розкажу її вам за кавою. Гарлесден, як вам відомо, вірніше – невідомо, доволі-таки віддалений квартал Лондона. Це щось геть відмінне від якоїсь славної, вкритої нашаруванням старовини околиці, як Норвуд чи Гемпстед, що абсолютно не схожі між собою. У Гемпстеді величний будинок у китайському стилі з прилеглими до нього трьома акрами землі сусідить з дерев'яними будиночками, в яких мешкають художники, тимчасом як у Норвуді живуть заможні родини середнього класу, що купили там маєток, «тому що він неподалік від Палацу», хоча вже через півроку їх вернуло від самої лише згадки про Палац. Однак у Гарлесдена немає свого обличчя. Він ще надто юний для цього. Ряди червоних і ряди білих будинків з яскраво-зеленими жалюзі на вікнах, пофарбованими дверима і маленькими задніми подвір'ями, які вони називають садками, кілька убогих крамничок, але щойно ви подумаєте, що зрозуміли, як виглядає це місце, як його образ одразу тане.

– Як це, в біса, можливо? Хіба будинки можуть валитися прямо на очах?

– Ні, не зовсім так. Але Гарлесден як єдине ціле щезає. Вулиця перетворюється на тиху стежину, будинки обертаються берестами, а подвір'я-садки стають зеленими лугами. Ви одразу ж потрапляєте з міста в село. Там немає поступового переходу, як у невеличких провінційних містечках, коли розлогих газонів та фруктових садів поступово стає більше, а будинків – менше. Там в одну мить все просто обривається. Гадаю, що люди, які там живуть, працюють переважно в лондонському Сіті. Якось раз чи двічі я бачив переповнений автобус, що їхав у тому напрямку, але гіршої самоти, як там серед дня, немає навіть в опівнічній пустелі. Це наче місто мертвих. Простуючи яскраво освітленими безлюдними вулицями, важко усвідомити, що вони також є

частиною Лондона. Рік чи два тому там жив один лікар. Він повісив на дверях мідну табличку і встановив червоний ліхтар у самому кінці одної з тих освітлених вулиць, а з тильної частини його будинку далеко на північ простягалися поля. Не знаю, чому він поселився в такому закутні, можливо, доктор Блек, так його звали, був далекоглядним і орієнтувався на майбутнє. Як потім виявилось, рідня його не бачила вже багато років, і ніхто не знав навіть, що він вивчився на лікаря, а де він жив – і поготів. Однак поселився він у Гарлесдені не один, а разом зі своєю надзвичайно вродливою дружиною і займався там лікарською практикою. Люди бачили, як вони, невдовзі після переїзду в Гарлесден, виходили літніми вечорами на прогулянку і, на перший погляд, здавалися дуже люблячою парою. Прогулянки тривали цілу осінь, а тоді раптом припинилися. Втім, це й не дивно, адже дні стали коротшими, холоднішими, та й поля поблизу Гарлесдена втратили свою вабливість. Цілу зиму ніхто не бачив місіс Блек, і на запитання своїх пацієнтів доктор завжди відповідав, що вона «трохи хворіє, але навесні їй, безумовно, стане краще». І ось настала весна, а за нею – літо, а місіс Блек так ніхто й не бачив. Врешті поміж людей почали ширитися всілякі чутки, і багато дивних речей було сказано за ранньою вечерею – єдиною розвагою в цих околицях. Усе частіше доктор Блек почав ловити на собі косі погляди, а його лікарська практика стала занепадати просто на очах. Одне слово, сусіди перешіптувалися між собою, подекуючи, що місіс Блек мертва і що це справа рук доктора. Але це було не так. Місіс Блек побачили у червні, і вона була жива-здора. Була неділя, одна з тих чудових днин, що геть не властиві англійському клімату, і пів Лондона висипало в поля на всі сторони світу, щоб удихнути пахощі білого травневого цвіту і перевірити, чи не перецвіли ще дикі ружі на живоплотах. Я й сам рано вибрався на прогулянку, довго вештався і вже вирішив повертатися, коли дорогою додому зрозумів, що забрів у той самий Гарлесден, про який ми говорили. Точніше, я випив кухоль пива у «Дженерал Гордон» – найкращому закладі в околиці – і, безцільно блукаючи неподалік, угледів у живоплоті шпарину, що так і вабила до себе, тож я не втримався і вирішив розвідати, що за луки простираються за ним.

Як же приємно після прогулянки дорогами, всіяними пекельно дрібною жорствою, босоніж ступати по траві! Мені за-

кортіло сісти на березі й закурити. Шукаючи в кишені кисет з тютюном, я мимохіть глянув на будинки і, затримавши на них погляд, відчув, як у мене перехопило подих і заклацали зуби, а паличка, яку я міцно стискав у руці, тріснула надвоє. У мене було відчуття, ніби по моєму хребту пройшов електричний струм, і якусь мить, що здавалася вічністю, я намагався зрозуміти, що, в біса, коїться і що змусило моє серце трепетати і викручувало кістки. Звівши погляд, я глянув на останній будинок у ряду, що розтягнувся переді мною, і на частку секунди вгледів у горішньому вікні обличчя. Обличчя жінки, але не людське. Якось ми з вами, Селісбері, сиділи в церкві, як справжні порядні англійці, й слухали проповідь, в якій ішлося про невтоленну жагу і про негасний вогонь, але мало хто з нас розуміє значення тих слів. Сподіваюся, ви ніколи їх не зрозумієте, бо, вгледівши у вікні те лице, коли наді мною було блакитне небо, а теплий вітер обвівав мене своїм подихом, я зрозумів, що зазирнув у інший світ – через вікно звичайного будинку я побачив, як переді мною відкрилося пекло. Трохи оговтавшись від цього шоку, я подумав було, що на якусь мить знепритомнів. По моєму обличчю стікали краплі холодного поту, і я, задихаючись, хапав ротом повітря, мов потопельник. Звівшись нарешті на ноги, я пішов до того будинку, де на прибитій на парадних дверях поштової скриньці побачив ім'я – «Доктор Блек». З примхи долі чи за щасливим випадком, коли я проходив повз, двері відчинилися і сходами спустився чоловік. У мене не було сумнівів, що то був доктор власною персоною. Його зовнішність була типовою для Лондона: довготелесий, худий, з блідим обличчям і тьмяними чорними вусами. Проходячи повз, він глянув на мене, і хоча це був звичайний погляд, яким зазвичай обмінюються під час випадкової зустрічі, десь глибоко в душі я був відчув, що ця людина небезпечна. Як ви зрозуміли, додому я повертався добряче спантеличений і не менш нажаханий побаченням. Тому згодом я ще раз навідався до «Дженерал Гордон», де вдосталь наслухався всіляких чуток про Блеків. Я нікому не казав, що бачив у вікні обличчя жінки, але чув, що багато хто захоплювався її чудовим золотавим волоссям. Навколо того лица, що викликало в мене такий невимовний жах, колихалась імла золотистого волосся, наче сяючий ореол навколо обличчя сатира. Усе це неабияк мене три-

вожило, і, діставшись дому, я з усіх сил намагався переконати себе в тому, що побачене мною – це просто ілюзія, але марно. Я чітко знав, що насправді бачив те, що намагався вам описати, і був переконаний, що там, у вікні, промайнула місіс Блек. Той будинок обріс чутками про насильницьку смерть, що, я знав, було неправдою, а сам я був переконаний у тому, що в будинку з яскраво-рудої цегли на розі Девон-роуд оселилося страшенне зло: але як побудувати логічну теорію з цих двох складових? Словом, я опинився у світі якоїсь містерії. Я ламав над цим голову і кожную вільну хвилину намагався скласти до купи розтріпані уривки своїх думок, але так і не міг зробити бодай кроку до розгадки цієї таємниці, з плином літніх днів ця справа все більше огорталася туманом, що приховував якийсь неясний жах, неначе нічне привиддя, що наснилося місяць тому. Гадаю, незабаром та справа залягла б десь на споді моєї свідомості – зовсім забути її я не зміг би, бо таке не сходить з пам'яті, – та одного ранку, читаючи газету, я звернув увагу на заголовок, що виділявся над двома дюжинами рядків, надрукованих дрібним шрифтом: «Справа Гарлесдена», і я одразу здогадався, про що там прочитаю. Місіс Блек була мертва. Блек викликав додому іншого доктора, щоб той засвідчив смерть, але щось викликало в нього підозри, внаслідок чого розпочалося слідство і був зроблений розтин тіла. І що ж було потім? А потім було те, що вразило мене найбільше. Тріумф неочікуваного. Два доктори, що проводили розтин, були змушені визнати, що не виявили жодних ознак насильницької смерті. Найдосконаліші аналізи та найновіші реактиви так і не показали слідів отрути навіть у найменших кількостях. Вони констатували, що смерть настала внаслідок якоїсь незрозумілої й водночас цікавої з наукового погляду форми захворювання мозку. Тканина головного мозку та молекули сірої речовини зазнали неймовірної кількості змін. Молодший з двох докторів, який, наскільки мені відомо, зажив репутації як фахівець із захворювань мозку, під час слідства дав свідчення, які мене глибоко вразили, хоч я тоді й не повністю осягнув їх значення. Він сказав: «На початку розтину мене дуже здивували явища цілком невідомого для мене характеру, попри мій багатий досвід у цій царині. Зараз немає потреби вдаватися в деталі цих явищ, достатньо лише зазначити, що в ході розтину я не міг повірити у те, що цей мозок взагалі нале-

жав людині». Уявіть, яке здивування в публіки викликала така заява, і коронер¹ перепитав у доктора, чи той мозок нагадував мозок тварини. «Ні, – відповів той, – я б так не сказав. Хоч на це вказували певні ознаки, але інші, й це мене здивувало найбільше, свідчили про нервову організацію, цілком відмінну від людини чи примітивних тварин». Безперечно, це була цікава заява, але суддя, звісно ж, виніс вердикт про смерть з природних причин, громадськість втратила інтерес до події, і справу закрили. Однак, прочитавши заяву доктора, я вирішив дізнатися про цю справу якомога більше і взявся до роботи, що могла стати для мене цікавим розслідуванням. У його ході переді мною поставало багато труднощів, але я домогся деяких успіхів. Хоча я сам до пуття не розумів їх причин, мій любий друже. Уявляєте, ми тут сидимо майже чотири години! На нас уже кельнери² скося поглядають. Час розплачуватись і йти звідси.

Двоє чоловіків мовчки вийшли надвір, де затрималися, щоб вдихнути прохолодного повітря, споглядаючи стрімкий рух транспорту, який пролітав перед ними по Конветрі-стріт під акомпанемент дзеленчання двоколісних карет та вигуків хлопчиків-газетярів, вловлюючи за цими гучними звуками віддалений незмовкний шум Лондона.

– Хіба ж не дивна справа? – врешті мовив Дайсон. – Що ви про це думаєте?

– Любий друже, я не знаю, чим усе закінчилося, тому наразі не висловлюватиму своїх міркувань. Коли я почую продовження історії?

– Завітайте до мене якось увечері, скажімо, наступного четверга. Ось моя адреса. На добраніч. Я хочу пройтися Стрендом. – Дайсон махнув рукою екіпажу, що якраз проїжджав повз, а Селісбері звернув північніше у напрямку свого будинку.

---

¹ Особа, яка встановлює причини насильницької смерті чи самогубства (прим. пер.).

² Офіціант у пивній.

II

Містер Селісбері, як можна було здогадатися з тих кількох реплік, які він кинув того вечора, був дуже поміркованим молодим джентльменом з гострим інтелектом, чий здоровий глузд відступав перед таємничим і невідомим, в кого парадокси викликали почуття неприйняття. Під час вечері в ресторані він майже весь час мовчав, змушений слухати історію про дивовижні, ба навіть неймовірні події, що була майстерно сплетена людиною, яку з дитинства вабили інтриги й таємниці, тому він дещо виснажений перетнув Шефтсбері-авеню і пірнув у глибини Сохо, оскільки його помешкання було розташоване у скромному районі на північ від Оксфорд-стріт. По дорозі він думав про те, яка доля чекає на Дайсона, що цілком покладається на літературу, живе завдяки щедрості свого турботливого родича й ніяк не може збагнути, що його проникливість, перемежовану з надто жвавою уявою, скоріш за все буде винагороджено хіба що кількома рекламними щитами чи жирним заголовком у газеті. Поглинутий своїми думками, Селісбері водночас захоплювався своєрідним умінням Дайсона перетворювати речі, такі як обличчя недужої жінки чи випадок із захворюванням мозку, на шаблонні елементи роману. Селісбері йшов ледь освітленими вулицями, не помічаючи ні поривчастого вітру, що різко свистів по закутках і вихором здіймав у повітря купи сміття з тротуару, ні чорних хмар, що наповзали на блідо-жовтий місяць. Навіть перші краплі дощу, які впали на обличчя, не могли відірвати його від роздумів, і лише коли на вулиці розгулялася справжня негода, він подумав, що непогано було б знайти якийсь прихисток. Гнаний вітром дощ тарабанив із силою безжальної грозової зливи, відскакуючи від бруківки і шматуючи повітря. Стрімкий потік води біг по водостічних жолобах і збирався калюжами над засміченими стоками. Кілька випадкових перехожих, що радше вешталися вулицею, ніж кудись прямували, шмигнули, мов налякані кролики, у якісь пристановища, і хай би як голосно та довго Селісбері свистів, підкликаючи екіпаж, біля нього так ніхто й не зупинився. Він озирнувся навсібіч, намагаючись визначити, як далеко йому до притулку Оксфорд-стріт, але по-

бачив, що, легковажно гуляючи вулицями, він звернув зі свого звичного шляху й опинився у незнайомому районі, де, вочевидь, навіть не пахло забігайлівкою, де можна було б перебути негоду за скромну суму в два пенси. На вулиці стояло кілька ліхтарів, вогні яких ледь пробивалися крізь кіптяві скельця, і в цьому примарному освітленні перед Селісбері постали похмурі старі будинки. Квапливо йдучи далі, зіщулившись під сильним дощем, він побачив незліченні дзвінки на дверях та вигравіювані на латунних табличках під ними імена, майже стерті часом, де-не-де йому траплялися ошатні ганки з різьбленими навісами, що виступали над дверима, чорніючи від бруду півстолітньої давнини. Здавалося, злива ставала все несамовитішою. Він змок до рубця, його новий капелюх був геть зіпсований, а Оксфорд-стріт і далі здавалася як ніколи недосяжною. Промоклий наскрізь чоловік відчув страшенне полегшення, коли йому трапилася темна склеписта арка, що давала надію на прихисток якщо не від вітру, то принаймні від дощу. Забившись у найсухіший куток, Селісбері роззирнувся. Він опинився в якомусь вузькому проході, що був задуманий як частина будинку, а за ним побачив доріжку між голих стін, що вела кудись у невідомість. Він постояв там деякий час, марно намагаючись бодай трохи відтиснути свій одяг і дослухаючись до стукоту коліс екіпажу, коли це його увагу привернув гучний звук, що долинав звідкілясь позаду нього і лунав усе голосніше і ближче. Незабаром він почув пронизливий голос жінки, що комусь погрожувала і так бурхливо виражала незгоду, аж її слова відлунювали від кам'яних стін, а чоловічий голос щось заперечував і бурчав у відповідь. Далеко не романтик, Селісбері отримував задоволення від вуличних сцен і був любителем п'яних сварок. Тож він налаштувався слухати й споглядати, мов завсідник справжньої опери. Але, на його розчарування, сварка швидко припинилася, і, окрім неспокійних кроків жінки та повільної хиткої ходи чоловіка, що наближалися до нього, він більше нічого не розрізняв. Тримаючись в тіні, він спостерігав за тими двома. Чоловік був добряче п'яним; він щосили намагався уникнути зіткнення зі стінами, лавіруючи поміж ними, немов кораблик, що пливе проти вітру. Жінка дивилася прямо поперед себе, і з її блискучих очей текли сльози. Раптом полум'я сварки спалахнуло знову, і жінка вивергнула на свого супутника цілий потік лайки.

– Ниций шельма, підлий, нікчемний покидьок, – продовжила вона після того, як ущухла буря прокльонів, – думаєш, я гаруватиму на тебе, доки ти будеш бігати за тією дівкою з Грін-стріт і пропивати кожне зароблене пенні? Але ти помиляєшся, Семе, бо більше я цього не терпітиму. Щоб тебе болячки побили, брудний злодюга, ти і твій господар дістали мене до самих печінок, можеш і далі займайся своїми справами, а я лиш сподіватимуся, що через них у тебе будуть величезні проблеми.

Сягнувши рукою собі за пазуху, жінка вийняла звідти якийсь папірець, зіжмакала його, шпурнула геть і зникла в темряві, а чоловік, хитаючись із боку на бік, повільно сунув вулицею, щось нерозбірливо й розгублено бурмочучи. Селісбері глянув услід чоловікові й побачив, як той плентається тротуаром, зупиняючись час від часу й нерішуче тупцяючи на місці, а затим уже рушаючи далі вздовж іншого азимута. На небі прояснилося, лише білі пухнасті хмарини пропливали, час від часу заступаючи місяць. Тимчасом як хмари пролітали небом, надворі то світліло, то темніло, і в один з таких моментів, коли прозорі білі промені осяяли вузький прохід, Селісбері обернувся й побачив у себе під ногами маленьку кульку зім'ятого паперу, який пожбурила жінка. Його аж розпирало від цікавості дізнатися, що там, усередині, тож він підняв кульку, засунув її до кишені й рушив далі.

III

Селісбері був людиною звички, тож коли він, промоклий до нитки, у прилиплому до тіла одязі, схожий на опудало, в просякнутому водою капелюху, дістався додому, то не міг думати ні про що, окрім власного здоров'я, про яке він повсякчас турбувався. Тож, скинувши мокрий одяг та загорнувшись у теплий халат, він взявся готувати собі мікстуру з джину і води, яку він підігрівав над спиртівкою, що скрашувала суворість життя сучасного самітника. Випивши ці ліки й викуривши люльку для заспокоєння розбурханих нервів, Селісбері з чистим сумлінням і без зайвих думок у голові пішов спати. Він не згадував ані про свою пригоду в темному проході, ані про дивні фантазії, якими Дайсон приправив його вечерю. Так усе тривало й наступного

ранку, коли Селісбері вирішив ні про що не думати, поки не закінчить снідати. Прибравши посуд і запаливши люльку, він лише тоді згадав про кульку паперу і почав мацати кишені свого все ще мокрого пальта. Він не пам'ятав, у яку саме кишеню поклав кульку, а понишпоривши в одній та другій, він раптом стривожився, що може її взагалі не знайти, хоча нізащо не зміг би пояснити, чому його так хвилювало те, що, скоріш за все, було просто сміттям. Але він полегшено видихнув, коли його пальці торкнулися зім'ятого папірця, що лежав у внутрішній кишені. Він легенько витягнув його і поклав на невеличкому столику біля свого крісла з такою обережністю, ніби то була якась реліквія. Селісбері сидів із люлькою в зубах і кілька хвилин не міг відвести погляду від своєї знахідки. Дивне бажання кинути її в камін і назавжди покінчити з цим усім боролось в ньому з прагненням дізнатися про те, що містила в собі ця паперова кулька, і здогадками про те, чому розлючена жінка з такою пристрасною похмурістю від себе. Як і можна було очікувати, останнє перемогло, та він все одно з якоюсь нехиттю взяв ту кульку, розгорнув її та поклав папірець на стіл. Перед ним лежав брудний аркуш паперу, скоріш за все вирваний з якогось дешевого зошита, де посередині було кілька рядків, виведених нерівним і геть нерозбірливим почерком. Селісбері нахилився і, глибоко вдихнувши, якусь мить напружено вдивлявся у літери, а тоді відкинувся на спинку свого крісла і, неуважливим поглядом дивлячись перед себе, вибухнув таким гучним і довгим реготом, що дитина його хазяйки, яка жила поверхом нижче, прокинулася зі сну, відгукнувшись на його веселощі переляканим плачем. Та він знову й знову заливався сміхом, а тоді взяв до рук папірець й вдруге прочитав те, що здалося йому безглуздою нісенітницею:

«К. довелося поїхати до Парижа навідати своїх друзів. Треверс Хендел С. Один раз – навколо трави, двічі – навколо дівчини-краси, тричі – навколо дерева клена».

Зім'явши папірець, достоту як та розлючена жінка, Селісбері прицілився похмурити ним у камін. Однак раптом передумав, недбало кинув його в шухляду письмового стола і знову засміявся. Його обурило абсурдність тієї записки, і йому стало соромно за власні нетерпеливі очікування, як людині, що, читаючи в газеті гучні заголовки в розділі з оголошеннями про

розшук зниклої рідні, не знаходить там нічого, крім реклами та банальностей. Він підійшов до вікна і почав роздивлятися неквапливе ранкове життя свого кварталу: покоївок, що миють сходи в неохайних ситцевих сукнях, торговця рибою та м'ясника за їхніми прилавками, крамарів, що вже стояли у дверях своїх невеличких лавок, сумно схиливши голови через брак покупців та ентузіазму. Блакитний серпанок удалині надавав панорамі нотки пишності, але загалом вигляд вулиці був доволі гнітючим і зацікавив би хіба що того, хто вивчає життя Лондона і бачить у кожній його грані щось виняткове й надзвичайне. Селісбері з огидою відвернувся від вікна і вмотивувався у м'якому кріслі, оббитому яскраво-зеленою тканиною і оздобленому жовтим позументом – гордістю та привабою його помешкання. У ньому він поринав у своє улюблене ранкове заняття – читав черговий роман про розваги й кохання, насправді зовсім кепський, наче написаний у співавторстві конюха і студентки коледжу. За звичних обставин Селісбері захоплено читав би до обіду, однак цього ранку він неспокійно вовтузився у кріслі, не в змозі зосередитися на книжці, яку то брав до рук, то знову відкладав убік, гніваючись на себе і проклинаючи все навколо.

Йому засіли в голові ті віршовані рядки з аркуша паперу, знайденого в арковому проході, і хай би що він робив, увесь час подумки повторював: «Один раз – навколо трави, двічі – навколо дівчини-краси, тричі – навколо дерева клена». Цей наспів став для нього просто нестерпним, мов якась безглузда пісенька з вар'єте, яку безперестанку мугикаєш, а потім ще півроку чуєш її у виконанні вуличних хлопчаків, що мають її за безпрограшний варіант заробити сяку-таку копійчину. Намагаючись утекти від свого ворога, він вийшов надвір, щоб загубитись у людському шумовинні й гуркоті екіпажів, та незабаром мимохіть звернув убік, крокуючи якоюсь безлюдною вулицею, марно ламаючи голову над значенням нісенітних слів. Яким було його полегшення, коли настав четвер і він згадав, що цього дня мав навідати Дайсона. Непереконливі фантазії самозваного письменника здавалися йому забавними порівняно з тим надокучливим віршиком, що завів його у лабіринт думок, з якого він ніяк не міг вибратися. Дайсон жив на найтихішій з тихих вулиць, що вели зі Стренду вниз до річки, і коли, піднявшись вузькими сходами, Селісбері опинився в помешканні свого

приятеля, то побачив, що його дядько був насправді дуже щедрим. Підлога світилася й виблискувала всіма барвами сходу; килим, яким вона була встелена, Дайсон назвав «заходом сонця уві сні»; світло ліхтарів, що розсіювало сутінки лондонських вулиць, не проникало крізь вигадливі фіранки, що де-не-де виблискували золотими нитками. На поличках дубової шафи стояли глечики й тарілки зі старовинної французької порцеляни, а чорно-білі гравюри, яких не знайдеш на Геймаркеті чи на Бонд-стріт, виглядали дуже вишукано на тлі розкішного японського пергаменту. Селісбері сів на дерев'яній лаві біля каміна і вдихнув змішаний аромат тютюну та якихось пахощів, пригломшений усією цією розкішшю, з якою годі порівняти оббиті зеленою тканиною крісла, дешеві картини та дзеркало в позолоченій рамі його власного помешкання.

– Радий, що ви завітали, – сказав Дайсон. – Правда, затишне гніздечко? Щось ви кепсько виглядаєте, Селісбері. З вами не трапилося нічого поганого?

– Ні, але останні кілька днів я просто сам не свій. Річ у тому, що тієї самої ночі, коли ми з вами востаннє бачилися, зі мною трапилась дивна... ем... пригода – гадаю, це так можна назвати, – і відтоді вона не дає мені спокою. Та найприкріше те, що пригода та – цілковита нісенітниця, а проте, я потім усе вам докладно розповім. А поки що ви маєте розказати решту тієї дивної історії, яку почали в ресторані.

– Так. Але, боюся, Селісбері, ви невиправний. Ви є рабом того, що звете фактами. Глибоко в душі ви переконані в тому, що то не справа дивна, а моє бачення її, і що насправді все просто, як у поліцейському рапорті, – і ви це чудово знаєте. Втім, я завершу історію, яку почав. Та спершу не завадило б чогось випити і запалити люльки.

Дайсон підійшов до дубового буфета і дістав з його глибин опуклу пляшку і два маленькі позолочені келишки.

– Це лікер «Бенедиктин», – сказав він. – Ви ж трохи вип'єте? Селісбері ствердно кивнув, і якийсь час двоє чоловіків сиділи, попиваючи лікер і замислено пахкаючи люльками, перш ніж Дайсон почав свою розповідь.

– Заждїть-но, – заговорив він, – ми, здається, зупинилися на розгляді справи в залі суду, правда ж? Ні, це ми вже проминули. А, згадав. Я вам казав, що розслідування тієї справи, до яко-

го я вдався, загалом, пройшло успішно. На цьому й поставили крапку, так?

– Так, саме на цьому місці. А якщо точніше, то останнє слово, яке ви тоді сказали, було «однак».

– А й справді. Відтоді я постійно про це думав і дійшов висновку, що це «однак» є дуже важливим «однак». Простіше кажучи, те, що я з'ясував чи, радше, думав, що з'ясував, виявилось нічого не вартим. Я, як ніколи, далекий від розгадки цієї справи. Втім, я можу розказати вам те, що знаю напевне. Пам'ятаєте, я вам говорив, наскільки мене вразили свідчення в суді одного з докторів? Тож я вирішив, що спочатку спробую вивідати в цього доктора щось конкретніше й доступніше моєму розумінню. Так чи інакше, мені вдалося з ним познайомитися, і він запросив мене до себе.

Доктор виявився добрим, привітним чоловіком, доволі молодим і геть не схожим на типового лікаря; він почав розмову, спочатку пригостивши мене віскі та сигарами. Я вважав, що не варто довго ходити довкола, і сказав йому, що деякі його свідчення у справі Гарлесдена видалися мені доволі дивними. Я простягнув йому надрукований у газеті репортаж із зали суду з підкресленими реченнями, які я сприйняв як неоднозначні. Глянувши на ту статтю, він звів на мене здивований погляд.

– То вони здалися вам дивними? – спитав він. – Що ж, не забувайте, що сама справа Гарлесдена була доволі неординарною. Навіть більше, гадаю, я можу з цілковитою впевненістю сказати, що в дечому вона була унікальною... доволі таки унікальною.

– Безумовно, – відповів я, – саме тому вона мене так зацікавила, і я хочу якомога більше про неї дізнатися. На моє переконання, якщо хтось і зможе поділитися зі мною якоюсь інформацією, то це ви. Що ви думаєте про цю справу?

Доктора дещо спантеличило таке пряме запитання.

– Що ж, – відповів він, – оскільки, як на мене, вами рухає проста цікавість, думаю, я можу поділитися з вами своїми міркуваннями стосовно тієї справи. Отже, містере Дайсоне, якщо ви хочете знати мою думку, то вона така: я вважаю, що доктор Блек убив свою дружину.

– Але ж вердикт, – перебив я, – вердикт виголосили згідно з вашими свідченнями.

– Це правда; вердикт виголосили згідно зі свідченнями як мого колеги, так і моїх власних, і, гадаю, що в цій ситуації присяжні діяли дуже розсудливо. Правду кажучи, я навіть не знаю, яким іншим чином вони могли діяти. Але майте на увазі, я не зрікаюся своїх слів. Я маю ще дещо вам сказати: мене не дивує вчинок Блека, а у мене немає жодних сумнівів в тому, що він убив свою дружину. Гадаю, були деякі обставини, які його виправдовують.

– Виправдовують! Як таке може бути? – вигукнув я. А тепер уявіть собі моє здивування, коли я почув його відповідь. Доктор розвернув своє крісло і, перш ніж відповісти, якусь мить дивився на мене пильним поглядом.

– Можу припустити, ви не належите до науковців? Що ж, тоді не бачу сенсу вдаватися в деталі. Особисто я завжди виступав проти будь-яких намагань поєднати фізіологію з психологією. Гадаю, обидві науки страждали б через такий союз. Мені, як фахівцю, краще за інших видно безодню між ними, ту бездонну прірву, що відділяє світ свідомості від сфери матеріального. Ми знаємо, що будь-яка зміна у свідомості має своїм наслідком перегрупування молекул у сірій речовині – і нічого більше. Нам не відомо який між ними зв'язок, чому вони з'єднуються таким чи таким чином, і, як вважає більшість учених, цього ми ніколи не дізнаємося. А проте скажу вам, що під час розтину я, стоячи зі скальпелем у руках, всупереч усім теоріям був переконаний в тому, що переді мною лежить щось аж ніяк не схоже на мозок мертвої жінки та й взагалі – людини. Звісно, я бачив її обличчя, але застигле, позбавлене будь-яких емоцій. Безумовно, колись воно було вродливим, але, правду кажучи, я б за жодні гроші світу – ані за тисячу гіней, ані за дві – не глянув би в те обличчя, коли в очах жінки ще горіло життя.

– Шановний докторе, – промовив я, – ваші слова мене страшенно зацікавили. Ви кажете, той мозок не належав людині. А кому ж тоді?

– Дияволу, – сказав він доволі спокійним тоном, і жодний м'яз на його обличчі не сіпнувся. – Цей мозок належав дияволу, – повторив він, – і я не маю жодних сумнівів у тому, що Блек знайшов спосіб покінчити з ним. Я його не засуджую за скоєне. Хай би ким була місіс Блек, її не можна було залишати в цьому світі. У вас є ще якісь запитання? Немає? Тоді на все добре.

Хіба не дивно чути такі думки від ученого? Коли він говорив, що не глянув би в обличчя тієї жінки за її життя ні за тисячу гіней, ані за дві, я згадав лице, яке побачив тоді у вікні, але нічого не сказав. Я знову вирушив до Гарлесдена, тиняючись від одної крамнички до іншої, купуючи різні дрібниці й намагаючись вивідати про Блеків бодай щось, що ще не було відомо широкому загалу, але до моїх вух мало що долидало. Один із продавців сказав мені, що добре знав померлу. Як на таку невеличку родину, вона купувала в нього забагато продуктів, тим паче, що в них ніколи не було прислуги, лише хатня робітниця, яка час від часу до них навідувалася і яка востаннє бачила місіс Блек за кілька місяців до її смерті. Зі слів того чоловіка, місіс Блек була «приємною леді», завжди доброю і дбайливою, що безмежно кохала свого чоловіка, як і він її, – принаймні так усім здавалося. І все ж, навіть відкинувши думку доктора, я знав ще й те, що сам бачив на власні очі. Добре все обміркувавши і зваживши, я подумав, що єдина людина, яка зможе допомогти мені в цій справі, – це сам Блек, тому вирішив його знайти. Звісно, його вже не було в Гарлесдені. Мені сказали, що він поїхав звідти одразу ж після похорону. Спродавши все, що було в будинку, одного дня Блек сів на потяг, прихопивши із собою лише маленьку валізку, і поїхав у невідомому напрямку. Ймовірність того, що хтось колись може його зустріти, була мізерною. Але я зовсім випадково нашттовхнувся на нього. Одного березневого ранку я безцільно блукав по Грейз-Інн-Роуд, як завжди, роззираючись навсібіч і притримуючи рукою капелюха, бо день тоді видався таким вітряним, що аж верхів'я дерев здригалися й розгойдувались. Я йшов з боку Голборну і майже дістався до Тіоболдз-роуд, аж раптом помітив чоловіка, з вигляду дуже кволого, що йшов переді мною, спираючись на ціпок. Мене зацікавило щось у його зовнішності, і я пришвидшив ходу, збираючись його обігнати, коли раптом вітер зірвав з голови чоловіка капелюх, і той покотився тротуаром просто мені до ніг. Звісно, я підхопив капелюха і мимохіть глянув на нього, коли підходив до його власника. З цього капелюха можна було читати біографію. Всередині була етикетка кравця з Пікаділлі, але я не думаю, що навіть жебрак підібрав би його зі стічної канами. Звівши очі, я побачив перед собою доктора Блека з Гарлесдена власною персоною, що чекав на мене. Див-

ний збіг, чи не так? Але, Селісбері, як же він змінився! Коли я вперше побачив доктора Блека, коли той спускався східцями свого будинку в Гарлесдені, він тримався прямо, впевнено крокуючи на здорових, міцних ногах, – чоловік у розквіті сил. А тепер переді мною стояла якась скорчена, згорблена, слабка й жалюгідна істота зі зморщеними щоками, посивілим волоссям, з ногами, що тремтіли й підламувалися, та нещасним поглядом. Він подякував мені за те, що я підібрав його капелюха, і сказав:

– Навряд чи я його зміг би зловити, я вже не можу бігати. Сьогодні вітряно, так? – і з цими словами він уже було розвернувся, щоб іти далі, але мало-помалу мені вдалося втягнути його у розмову, і вже вдвох ми пішли у східному напрямку. Гадаю, він би радо мене спекався, та я не збирався випускати його з поля зору, аж поки він зупинився перед жалюгідним будинком на убогій вулиці. Це був один з найбільш злидарських кварталів, які я коли-небудь бачив: будинки, напевно, були відразливими й злиденними, ще як тільки їх побудували, а з плином років вони тільки притягували до себе бруд і тепер хилилися, загрожуючи падінням.

– Я мешкаю он там, нагорі, – сказав Блек, показуючи на вкритий черепицею будинок, – але з іншого боку, позаду. Я веду дуже тихе життя. Боюся, зараз я не маю змоги запросити вас зайти, але може, якимось іншим разом... – Я зловив його на слові й сказав, що з радістю до нього навідаюся. Він якось дивно на мене глянув, ніби дивуючись, яке мені, чи будь-кому іншому, до нього діло, і я залишив його біля дверей, які він незграбно намагався відімкнути ключем. Гадаю, ви високо оціните мої здібності, коли я скажу вам, що за кілька тижнів ми з Блеком тісно здружилися. Я ніколи не забуду того дня, коли я вперше до нього завітав. Сподіваюсь, я більше ніколи не побачу такої жалюгідної, занехаяної убогості. Довгими, пліснявими полотнищами зі стін звисали шпалери, в які нахабно в'ївся бруд злощасної вулиці, а візерунок на них чи, радше, сліди від нього вже давно вицвіли. Лише попід стіною у кімнаті можна було стати на повний зріст, від вигляду обідраного ліжка та гнилого смороду, що сповнював помешкання, мені стало нудотно, а в голові запаморочилося. Доктор Блек сидів і жував шматок хліба і, схоже, був здивований, що я дотримав свого слова, але поступився мені своїм стільцем, пересівши на ліжко. Відтоді я почав часто до нього навідуватися, ми годинами роз-

мовляли, та він ніколи не згадував про Гарлесден чи про свою покійну дружину. Напевно, він думав, що я нічого не знаю про ту історію, а навіть якщо і знаю, то ніколи не впізнаю у зубожілому мешканцеві мансарди лондонських нетрів поважного доктора Блека з Гарлесдена. Він був дивним чоловіком, і коли ми сиділи, пахаючи люльками, я часто замислювався над тим, чи він при своєму глузді, бо найбожевільніші фантазії Парацельса¹ та розенкрейцерів² здавалися сухими й тверезими фак-

---

¹ Парацельс – «перший дослідник хімії від початку світу», медик, алхімик, містик XVI сторіччя. Псевдонім перекладається як «рівний Цельсові» («рага Celsus»), де Цельс – давньоримський медик, автор трактату «Про медицину». Парацельс вивчав хімічну природу речей та застосовував результати досліджень у медичній практиці, розробивши чимало препаратів та просунувшись у вивченні лікарських властивостей різних рослин. Йому належить висловлювання, що стало основоположним для сучасної фармацевтики: «Усе – отрута, усе – ліки. Все залежить від дозування». Крім того, захоплювався езотерикою, астрономією та астрологією, досліджував перекази про фантастичних створінь, зокрема «Книги про німф, сільфідів, пігмеїв, саламндр, велетнів та інших створінь». Існує легенда, що розповідає, наче однієї похмурої днини, коли надворі рясно дощило, до дверей старого Парацельса постукався подорожній, що виявився ельфом та забрав його до Чарівної країни (справжні обставини смерті досі не з'ясовано). Парацельс – центральна фігура у герметичній традиції, «той, що вказує напрям»; його впливу зазнали як «традиційні» вчені, так і численні містики та маги.

² Розенкрейцери – таємничий герметичний містично-ритуальний орден, заснований Крістіаном Розенкрейцем на початку XVII сторіччя і названий на його честь. В основі братерства лежить поєднання езотеричних символів троянди та хреста («Розенкрейц» дослівно перекладається як «троянда і хрест»), а також своєрідне трактування християнських священних текстів. Розенкрейцери цікавилися алхімією, медициною, біологією та теологією, розробляли власні шифри, мали чітку ієрархію. Основні засади ордену висловлені у маніфестах «Загальна вседоступна реформа Всесвіту» Вільгельма Моєр Васселя та «Сповідь братства Троянди і Хреста» невідомого автора (обидві вийшли друком 1614 року). Стислі відомості про організацію подано у тексті «Слава Братерства» того ж В. М. Васселя. Послідовниками розенкрейцерів можна вважати майже всі магичні спільноти, що з'явилися наприкінці XIX ст., у тому числі й орден «Золотого Світанку», до якого належав сам Артур Мекен. На сьогодні спадок розенкрейцерської традиції занадто обширний, аби виявити конкретних спадкоємців ордену, тому оригінальне братство вважається зниклим наприкінці XVIII ст.

тами порівняно з теоріями, які він цілком серйозно викладав у своєму брудному лігві. Якось я, на свій страх і ризик, натякнув йому про це, мовляв, те, що він каже, цілком суперечить науці та вселенському досвіду.

– Ні, – відповів він, – не вселенському, адже мій власний досвід теж важить. Мені немає діла до недоведених теорій. Те, що я вам сказав, я жахливою ціною довів на власному досвіді. Існує такий острівець знань, куди вам ніколи не дістатися, але куди я сам потрапив; мудрі люди, щойно вгледівши його, сахаються, мов від чуми. Якби ви тільки знали, якби ви могли бодай уявити, що можна зробити, що один чи двоє людей натворили в цьому тихому світі, ви б здригнулися всім своїм тілом і душею. Те, що ви почули від мене, було лише шкаралупою, зовнішньою оболонкою істинного знання – вчення, що накликає смерть на тих, хто його осягає, і щось навіть страшніше за смерть. І коли люди кажуть, що у світі коїться щось дивне, вони просто не здогадуються про той страх і жахіття, що зачайлися серед них, що повсюди їх супроводжують.

Щось у тому чоловікові причаровувало мене, і я шкодував, що маю місяців на два покинути Лондон. Я сумував за нашими дивними розмовами і, повернувшись до міста, вирішив через кілька днів до нього навідатись, але, натиснувши двічі, як зазвичай, на дзвінок, так і не отримав відповіді. Я подзвонив ще раз і вже зібрався було йти, коли це двері відчинилися і якась неохайно вбрана жінка запитала, чого мені треба. Судячи з того, як вона на мене дивилася, жінка, мабуть, прийняла мене за поліцейського в цивільному, що прийшов з приводу одного з її орендарів, та коли я запитав у неї, чи дома містер Блек, вона змінилася на лиці.

– Немає тут ніякого містера Блека, – відповіла вона. – Він помер. Ось уже півтора місяця як помер. Я завжди думала, що він трохи слабкий на голову і що він зрештою втрапить у якусь халепу. Щоранку він виходив о десятій і повертався назад о першій, а якось, то було в понеділок, ми почули, як він зайшов до себе в кімнату і замкнув за собою двері, а через кілька хвилин, сідаючи за обідній стіл, ми почули з його кімнати такий крик, що я думала, що посивію від страху. А тоді почувся тупіт ніг, і він, лютий як пес, злетів униз, репетуючи, що в нього вкрали щось дуже цінне. А тоді він упав біля сходів, і нам

здалося, що він помер. Ми занесли його до нього в кімнату й поклали на ліжку, а я сіла біля нього і стала чекати, поки мій чоловік приведе лікаря. Дивлюсь, а вікно у кімнаті справді широко прочинене, і маленька бляшана скринька валяється на підлозі відкрита й порожня, але ясне діло, ніхто через те вікно не міг залізти в кімнату; а що в нього було щось цінне, то просто дурня якась, бо він міг цілими тижнями не платити за кімнату, і мій чоловік частенько нахвалявся викинути його геть, бо, як він каже, нам теж треба на щось жити, ну а то, ясне діло, чиста правда; тільки мені не хотілося виганяти того пожилця на вулицю, бо хоч він був іще той дивак, але думаю, колись він жив багатше. Нарешті прийшов лікар і, оглянувши його, сказав, що нічого не може вдіяти, і тої ж ночі він вмер, я тоді сиділа біля його ліжка; я вам от що скажу: ми з ним мали одні збитки, бо ті кілька лахів, що залишилися після нього, майже нічого не вартували, коли прийшов час їх розпродати.

Я дав хазяйці півсоверена за незручності й рушив додому, думаючи про містера Блека та епітафію, яку про нього склала та жінка, дивуючись з його фантазій про пограбування. Думаю, цим бідолашний міг не перейматися. Він був просто божевільний і помер від раптового нападу своєї манії. Його хазяйка сказала, що кілька разів, коли вона приходила до нього (ймовірно для того, щоб нагадати бідоласі про плату за оренду), він якусь хвилину тримав її за дверима, а коли вона заходила досередини, то бачила, як він ховав у кутку біля вікна ту свою бляшану скриньку. Блека, мабуть, опосіла нав'язлива думка, що він став володарем якогось великого скарбу, і доктор серед своєї вбогості вважав себе багатієм. *Explicit*¹. На цьому моя розповідь закінчується, бо незважаючи на те, що я знав Блека, я нічогосінько не відав про його дружину чи подробиці її смерті. Такою є справа Гарлесдена, і я думаю, вона так глибоко мене зачепила тому, що в мене, як і в будь-кого іншого, немає ані найменшої можливості вивідати у тій справі бодай ще щось. А що ви думаєте з цього приводу?

— Змушений визнати, Дайсоне, що вам таки вдалося огорнути цю історію таємничістю. Мені подобаються пояснення

---

¹ У палеографії позначає заключні слова тексту (прим. пер.).

доктора: Блек убив свою дружину, бо сам, швидше за все, був латентним божевільним.

– Що? То ви вважаєте, що ця жінка була чимось надто невимовно жахливим, щоб залишатися у цьому світі? Ви забули слова доктора про те, що її мозок належав дияволу?

– Так-так, але він, звісно, говорив у метафоричному сенсі. Насправді все дуже просто, якщо нічого не ускладнювати.

– Що ж, може, ви й праві, хоча я в цьому зовсім не переконаний. Але годі вже, припинимо цю розмову. Ще «Бенедиктину»? Ось і чудово, а ще пропоную вам спробувати цього тютюну. Здається, ви казали, що вас щось турбує, і сталося це того дня, коли ми з вами обідали?

– Так, я стурбований, Дайсоне, не на жарт стурбований. Я... але це так банально... така дурість... мені навіть соромно про це розповідати.

– Говоріть. Байдуже, дурість це чи ні.

Зупиняючись, з якоюсь внутрішньою відразою до абсурдності тієї історії, Селісбері все ж розповів їй й неохоче процитував нісенітний віршик на клапті паперу, очікуючи від Дайсона вибух реготу.

– Хіба ж не безглуздо, що я переймаюся такими дурницями? – запитав він, після того як, затиноючись, прочитав послання і віршика про «один раз, двічі й тричі».

Дайсон із серйозним виразом обличчя дослухав розповідь свого приятеля до самого кінця, а потім кілька хвилин мовчки над чимось розмірковував.

– Так, – врешті мовив він, – це справді цікавий збіг, що ви заховалися під аркою саме тоді, коли ті двоє проходили повз. Але я не вважаю, що написане на папері можна назвати маячнею. Звісно, рядки дивні, але, гадаю, для когось вони мали певне значення. Будь ласка, повторіть їх ще раз, щоб я міг записати. Може, нам вдасться підібрати якийсь ключ для розшифрування цих рядків, хоча навряд чи.

Селісбері вкотре неохоче й повільно пробурмотів ті, здавалося, безглузді слова, які він уже на дух не переносив, а Дайсон їх швиденько занотував.

– Перечитайте, будь ласка, – сказав він після того, як закінчив писати. – Можливо, тут кожне слово повинно стояти на своєму місці. Все правильно?

– Так, точна копія. Та не думаю, що це вам щось дасть. Будьте певні, ті дурнуваті закарлючки – цілковита маячня. Мені вже час, Дайсоне. Ні, не наливайте більше. Цей ваш напій доволі міцний. На добраніч.

– Гадаю, вам буде цікаво дізнатися про наслідки моєї роботи?

– Ні, зовсім не цікаво. Я більше не хочу про це чути. Якщо ви зробите відкриття, можете використовувати його на власний розсуд.

– Що ж, гаразд. На добраніч.

IV

Відтоді, як Селісбері повернувся у товариство своїх зелених крісел, сплило багато годин, а Дайсон усе так само непорушно сидів за письмовим столом – чистим втіленням японської романтики, – викурюючи одну за одною люльки та розмірковуючи над історією свого приятеля. Його вабила химерність рядків, що так сильно дратували Селісбері, й час від часу він брав до рук папірця і вчитувався у написані там слова, особливо вдумливо – у той дивний віршик. Він вирішив, що то був якийсь символ, якийсь знак, а не шифр, а жінка, що пожбурила його, скоріш за все й гадки не мала про його значення. Вона була всього лише посередником того «Сема», якого осипала прокльонами і лаяла, а він, своєю чергою, був посередником когось невідомого. Можливо того, хто у записці був позначений літерою «К», кому довелося поїхати до Франції навідати своїх друзів. Але що означає «Треверс Хендел С.»? Тут, очевидно, крився корінь загадки, але навіть тютюн штату Вірджинія не в змозі був підштовхнути до її розгадки. Справа виглядала майже безнадійною, але Дайсон вважав себе Веллінгтоном¹ таємниць і пішов спати переконаний, що рано чи пізно він вийде на правильну стежку. Наступні кілька днів він був цілком поглинутий своїми літературними

---

¹ Йдеться про Артура Веслі, першого герцога Веллінгтонського, фельдмаршала британської армії, що взяв участь у війні з Наполеоном та, зокрема, здобув перемогу у вирішальній битві під Ватерло. Двічі обирався прем'єр-міністром Великої Британії.

потугами, які найближчі Дайсонові друзі вважали таким собі загадковим дійством, даремно вишукуючи на привокзальних ятках твір, що мав постати як результат багатьох годин, проведених за японським письмовим столом у товаристві люльки, набитої міцним тютюном, і чашки чорного чаю. Щоб не обманювати їхніх сподівань, Дайсон на чотири дні зачинився у себе в кімнаті, і яким же великим було його полегшення, коли, відклавши вбік перо, він вийшов на вулицю, щоб трохи перепочити та ковтнути свіжого повітря. Поволі почали загорятися газові ліхтарі, вулицями розлітався п'ятий випуск вечірньої газети, і Дайсон у пошуках спокою звернув із галасливої Стренд, прямуючи на північний захід. Зовсім скоро він опинився на вулицях, де відлунювали лише його кроки і, переходячи нову широку дорогу, все ще притримуючись вибраного напрямку, Дайсон незабаром зрозумів, що забрів у самі нетрища Сохо. Тут теж вирувало життя: перехожих зваблювали непристойно низькими цінами на найрізноманітніші товари; у повітрі витали аромати сирів, оливої олії та соковитих сосисок, а в сусідній крамниці була доступна чи не вся паризька преса. Посередині проїжджої частини дороги туди-сюди неквапливо прогулювалися представники дивовижного різноманіття народів, адже екіпажі не ризикували заїздити в цей район; а з усіх вікон усіх поверхів виглядали мешканці будинків, із цікавістю споглядаючи сцени вуличного життя. Дайсон повільно йшов, проштовхуючись крізь натовп на тротуарі й дослухаючись до багатоголосся французької, німецької, італійської та англійської мов, зрідка поглядаючи на вітрини крамниць із рівними шеретами пляшок; він уже майже дійшов до кінця вулиці, коли його увагу привернула крамничка на розі, що вирізнялася з-поміж сусідніх магазинчиків і була типовою для кварталу бідняків – суто англійська крамниця. Тут продавали тютюн та солодощі, дешеві люльки з глини та дерева вишні; зошити і підставки для ручок вартістю в один пенні тіснилися, змагаючись за першість зі збірками текстів комедійних пісень, а с'як-так ілюстровані газети для дітей усім своїм виглядом показували, що вони мають цілковите право займати місце поміж серйозних вечірніх газет, сторінки яких тріпотіли біля входу. Прочитавши напис над дверима, Дайсон, що стояв біля водостічного жолоба, застиг як укопаний, не в змозі зрушити з місця, мов людина, що зробила раптове відкриття. Крамниця назива-

валася «Треверс». Дайсон ще раз подивився на вивіску, перевів погляд на стіну, і просто над ліхтарним стовпом, що стояв на розі вулиці, він угледів виведені білою фарбою на блакитному тлі слова: «Хендел-стріт, західно-центральний поштовий район Лондона». Нижче виднівся той самий напис, тільки вже геть вицвілий. Він задоволено зітхнув і, більше не зволікаючи, сміливо зайшов до крамниці, де за прилавком сидів товстий круглолиций чоловік. Той підвівся, з деяким здивуванням відповівши на пильний погляд відвідувача, і мовив заяжену фразу:

– Чим можу допомогти, сер?

Дайсону подобалась уся ця ситуація і здивування на обличчі чоловіка. Він обережно поставив свою тростину біля прилавка і, нахилившись над ним, повільно й виразно проказав:

«Один раз навколо трави, двічі – навколо дівчини-краси, тричі – навколо дерева клена».

Дайсон сподівався, що ці слова справлять на чоловіка враження, і він не розчарувався. Продавець усякої всячини почав, мов та риба, викинута на берег, жадібно ковтати ротом повітря, а тоді, зіпершись на прилавок, щоб не впасти, хрипло забурмотів тремтячим голосом:

– Чи не могли б ви, сер, ще раз повторити? Я, здається, не зовсім вас зрозумів.

– Шановний сер, я не збираюся цього робити. Ви чудово почули, що саме я сказав. Бачу, у вашій крамниці є годинник – поза сумнівом, чудовий хронометр. Тому я даю вам хвилину за вашим годинником.

Чоловік збентежено й нерішуче оглянувся, і Дайсон відчув, що настав час діяти впевнено й рішуче.

– Погляньте на годинник, Треверсе, у вас залишилося обмаль часу. Гадаю, ви чули про «К». Тож не забувайте, ваше життя – у моїх руках. Покваптеся!

Дайсона шокував результат власної зухвалості. Чоловік зіщулювався зі страху, по його блідому як смерть обличчю покотився піт, і він витягнув перед собою руки.

– Містере Дейвіс, містере Дейвіс, заради всіх святих, не кажіть такого, Христом Богом закликаю. Я вас не відразу впізнав, на правду. Боже милостивий! Містере Дейвіс, ви ж мене не вб'єте? Я вам зараз же його винесу.

– Я б не радив вам гаяти часу.

Чоловік вислизнув з-за стійки і притьмом кинувся до задньої кімнати. Дайсон почув, як він тремтячими пальцями незграбно перебирає в'язку ключів, а тоді вловив скрип ящика, що відкривався. За мить крамар повернувся, тримаючи в руках невеличкий пакунок, акуратно загорнутий у брунатний папір, і, все ще тремтячи від переляку, передав його Дайсону.

– Радий позбутися його, – сказав він. – Я більше таким не займатимуся.

Дайсон узяв пакунок, прихопив свою тростину і вийшов з крамниці, на порозі обернувшись і кивнувши продавцеві. Блідий від страху Траверс зсунувся у своє крісло, прикривши рукою очі, а Дайсон, стрімкими кроками віддаляючись від магазинчика, думав над тим, що ж то за дивні струни він зачепив, ледь не обірвавши їх. Він зупинив перший-ліпший екіпаж, що трапився йому, і поїхав додому. Запаливши у кімнаті світильник, він поклав пакунок на стіл і на якусь мить завмер, намагаючись уявити, на яку дивну річ незабаром пролетиться світло лампи. Дайсон замкнув двері, розрізав мотузок і, розгорнувши шари паперу, побачив перед собою маленьку дерев'яну скриньку, простеньку, але якісно зроблену. На ній не було замка, тому Дайсону достатньо було лише підняти кришку, і, зробивши це, він глибоко вдихнув і відскочив назад. Лампа ледь блимала, не яскравіше за свічку, але раптом вся кімната спалахнула світлом – та не тільки світлом, а й тисячею барв, що немов лилися з віражного вікна. Ті барви розфарбували стіни кімнати, заграли на добре знайомих меблях і знову повернулися до свого джерела – маленької дерев'яної скриньки. Бо там, на м'якій вовняній тканині, лежав дивовижної краси камінь – коштовність, якої Дайсон навіть не міг уявити. У ньому переливалися блакить високого неба і бірюза прибережного моря, багрянець рубіна і насичені бузкові промені, а в самому осерді, здавалося, палахкотіло полум'я, як під час виверження вулкану, що враз заспокоївся, а тоді знову вибухнув іскрами-зорями. Зробивши глибокий вдих, Дайсон впав у крісло, прикрив рукою очі й поринув у роздуми. Той камінь скидався на опал, але, маючи натреноване від споглядання вітрин ювелірних крамниць око, він знав, що не існує таких великих опалів, більших за одну чверть, чи навіть за одну восьму цього каменя. Він знову, мало не з побожним трепетом, глянув на камінь й обережно поклав його на стіл

під світло лампи, вдивляючись у чудесне полум'я, що горіло та іскрилося всередині, а тоді перевів свій погляд на скриньку, щоб упевнитися, чи в ній, бува, не заховалися ще якісь дивовижі. Дайсон підняв вовняну серветку, на якій лежав опал, але не знайшов інших коштовностей, лише невеличкий старий потертий і пошарпаний записничок. Дайсон розгорнув його на першій сторінці і, вражений, одразу випустив з рук. Він прочитав ім'я його власника, акуратно виведене синім чорнилом:

Доктор медицини Стівен Блек,
Оранмор,
Девон-роуд,
Гарлесден.

Минуло кілька хвилин, перш ніж Дайсон зміг змусити себе знову розгорнути записник. Він згадав бідолашного відлюдька на горищі та його дивні розмови. Він згадав обличчя, яке побачив у вікні, в його пам'яті зринули слова лікаря. Торкнувшись пальцями обкладинки, він затремтів, боячись того, що могло бути написано всередині. Взявши врешті до рук записника і погортавши його, він побачив, що перші дві сторінки порожні, а третя була списана дрібним каліграфічним почерком, і Дайсон почав читати при світлі опала, що палахкотів у нього перед очима.

V

«Ще замолоду весь свій вільний час і багато годин, які я мав присвячувати іншим предметам, я приділяв дослідженню цікавих та маловідомих галузей знань. Мене ніколи не вабило те, що інші називають втіхами життя. Я самотньо жив у Лондоні й уникав товариства своїх однокурсників, що, своєю чергою, теж цуралися мене, вважаючи замкнутим і черствим. Задовольняючи свою жагу до неординарних знань, про існування яких навіть не відає більшість людей, я був надзвичайно щасливий і часто цілими ночами сидів у темряві своєї кімнати, міркуючи про дивний світ, по краю якого я обережно ступав. Однак мої незвичні зацікавлення на якийсь час відсунула на задній план необхідність вивчати фахові предмети, щоб здобу-

ти відповідну освіту та отримати диплом, а незабаром після здобуття ступеня я зустрів Агнесу, що стала мені дружиною. Ми винайняли дім у цій віддаленій околиці, і я занурився у звичайну рутину лікарської практики й кілька місяців жив доволі щасливо, насолоджуючись життям і лиш час від часу замислюючись над окультною наукою, що колись так полонила моє єство. Я достатньо добре вивчив стежки тієї науки, якими я тільки почав ступати, щоб усвідомлювати, які вони невимовно складні та смертельно небезпечні, і, якщо вчасно не зупинитися, вони можуть привести до таких жахливих місць, від однієї думки про які здригався нажаханий розум. Крім того, мир і спокій, якими я насолоджувався, відколи одружився, відваджували мене від тих місць, де, я знав, немає спокою. Але раптом – за одну-єдину ніч, коли я лежав у ліжку з розплющеними очима і вдивлявся у темряву, – раптом до мене повернулася давня пристрасть, спрага до знань, та ще й із силою, що зросла вдесятеро проти колишньої. Коли наступного ранку я виглянув з вікна і стомленим поглядом побачив, як сходить сонце, я вже знав, що мені приготувала доля, бо зайшовши так далеко, я змушений був твердо йти до кінця. Я повернувся до ліжка, де мирно спала моя дружина, і знову ліг, проливаючи гіркі сльози, адже сонце нашого щасливого життя сховалося за видноколом, а наступний світанок ознаменує собою лише жахіття. Я не хочу вдаватися в деталі того, що було потім. Зовні все виглядало так, як і раніше, я продовжував працювати і ні про що не зізнавався своїй дружині. Але незабаром вона помітила, що я змінився. Весь свій вільний час я проводив у кімнаті, яку облаштував як лабораторію, і часто рано-вранці, коли ліхтарі ще освітлювали вулиці Лондона, я скрадався сходами нагору, і щонаочі я все ближче підбирався до неосяжної безодні, яку я повинен був подолати, до тієї прірви між світами свідомого й матеріального. Я провів безліч складних за своєю природою експериментів, і минуло кілька місяців, перш ніж я усвідомив, куди мене ведуть їхні результати. Збагнувши це, я відчув, як сплотніло моє обличчя, а в грудях заціпеніло серце. Але я вже не міг відступити, стоячи перед дверима, що тепер були навстіж відчинені, я не міг не ввійти досередини, нерішучість покинула мене. Вороття назад не було, і мені не залишалося нічого іншого, окрім як йти далі. Моє становище було таке ж

безнадійне, як у в'язня в підземеллі, для якого єдиним джерелом світла є промінчик, що пробивається звідкілясь згори. Двері зачинилися, і втекти було неможливо. Один за одним експерименти давали однакові результати, і я знав, а серце стискалося від самої лиш думки про те, що для закінчення роботи мені, скоріш за все, будуть необхідні компоненти, які не можна знайти в жодній лабораторії і які не можна виміряти жодними приладами. У цей завершальний дослід, після якого я навряд чи вижив би, мало бути введене саме життя. Необхідно було з когось вилучити сутність, яку люди називають душею, і замінити її – бо у системі всесвіту немає порожніх комірок – замінити її чимось таким, що ледь здатні озвучити вуста, а розум не в стані осягнути без жаху, який перевершує навіть страх смерті. І коли я зрозумів це, то вже знав, кому має випасти така доля. Я глянув у вічі своїй дружині. Якби тоді я вийшов з дому, взяв мотузку і повісився, то, мабуть, міг би уникнути всього цього, та й вона теж – це було єдине, що могло тоді зарадити. Врешті-решт я їй усе розповів. Вона проливала гіркі сльози, тремтячи і марно благаючи свою матір покійницю прийти їй на допомогу, а тоді запитала, чому я такий немилосердний, а я лише зітхнув у відповідь. Я нічого від неї не приховав. Я розказав їй, у що вона перетвориться і що увійде туди, де в ній пульсувало життя. Я розповів їй про всю мерзоту і весь жах, які чекають на неї. Ви, хто читатимете ці рядки, коли мене вже не буде серед живих – звісно, якщо я не знищу цього записника, – ви, що відкрили скриньку й побачили, що лежить всередині, якби ви тільки знали, що криється в цьому опалі! Однієї ночі моя дружина погодилася виконати моє прохання, погодилася зі сльозами, які текли по її вродливому обличчю, і з відчуттям гарячого сорому, що обпікав їй шию та груди; вона погодилася на це заради мене. Я навстіж відчинив вікно, і ми вдвох востаннє подивилися на небо і на землю, огорнуті темрявою. Стояла погожа зоряна ніч, повівав приємний вітерець; я поцілував її вуста і відчув, як її сльози зрошують моє обличчя. Тієї ночі вона спустилася до мене в лабораторію, я ж замкнув двері та щільно засунув фіранки на вікнах, щоб навіть зорі не змогли зазирнути до кімнати, де над спиртовою лампою шипів і булькотів тигель і де я зробив те, що повинен був зробити; згодом я вивів з лабораторії створіння, що біль-

ше не було моєю дружиною, ба навіть людиною. А на моєму столі лежав опал, що палахкотів та іскрився таким світлом, якого ще ніхто й ніколи не бачив, і пламені полум'я, що палало всередині каменя, били й переливалися, сягаючи самих глибин мого серця. Моя дружина попросила мене тільки про одне: коли з нею почне відбуватися те, про що я їй казав, убити її. І я дотримав свого слова».

Більше там нічого не було. Дайсон випустив з рук маленький записничок, обернувся і знову глянув на опал, глибоко всередині якого палало сокровенне світло, а тоді з невимовним жахом, що наростав у нього в серці, він схопив камінь, пожбурих його на підлогу і з усієї сили наступив на опал ногою. Відвернувшись, геть сполотнілий від страху, він якусь мить стояв, охоплений тремтінням та відчуттям нудоти, а тоді в кілька стрибків перетнув кімнату, зупинившись лише біля порога і спершись на одвірок. До його вух долинуло сичання, як від пари, що виривається під великим тиском, і залякнувши, Дайсон, побачив, як із осердя опала повільно здійнявся клуб важкого жовтого диму, звиваючись над ним змієподібними кучериками. Затим із диму вирвався промінь яскравого білого світла і, здійнявшись у повітря, зник. А на підлозі лежало щось схоже на чорну крихку жарину.

Осяйна піраміда

1. Клиноподібний символ

– Ви сказали, там живуть привиди?

– Саме так. Хіба ви забули, як ми зустрілися з вами три роки тому і ви розповіли мені про свій дім на заході, довкола якого звиваються криві стежки, над яким схиляються дерева прадавнього лісу, посеред диких куполоподібних пагорбів? У моїй пам'яті завжди зринає те чарівне видово, коли я сиджу за своїм столом і чую шум карет у самісінькій круговерті Лондона. Коли ви приїхали?

– Правду кажучи, Дайсоне, я тільки-но з потяга. Сьогодні рано-вранці я поїхав на вокзал і сів на потяг, що вирушав о 10:45.

– Що ж, я дуже радий, що ви заїхали до мене. Як ви поживали, відколи ми востаннє бачилися? Наскільки я зрозумів, у вас ще не з'явилася місіс Воан?

– Ні, – відповів містер Воан, – я все так само самотник, як і ви, який тільки те й робив, що тинявся без діла.

Воан запалив люльку і сів у крісло з підлокітниками, якимсь метушливо та занепокоєно оглядаючись. Коли гість увійшов, Дайсон розвернув до нього своє крісло, і зараз сидів, поклавши руку на списані аркуші паперу, розкидані на письмовому столі.

– Ви досі цим займаєтеся? – запитав Воан, вказуючи на гору паперів та переповнені шухляди столу.

– Так, даремні літературні пошуки, такі ж марнославні, як алхімія, і такі ж чарівні. Я так розумію, ви на якийсь час затримаетесь у місті. Маєте якісь плани на цей вечір?

– Власне, я б хотів, щоб ви провели зі мною кілька днів на заході. Це піде вам лише на користь. Я в цьому переконаний.

– Ви дуже люб'язний, Воане, але так важко покидати Лондон у вересні. Навіть Доре не зміг би зобразити нічого більш чарівного та містичного, ніж Оксфорд-стріт, якою я її бачив нещодавно ввечері. Полум'яний захід сонця та блакитний туман перетворив звичайну вулицю на шлях, що веде до чарівного міста.

– Усе ж я б хотів попросити вас поїхати зі мною. Вам сподобається блукати нашими пагорбами. Невже тут день і ніч стоїть цей гамір? Він збиває мене з пантелику. Я навіть не можу уявити, як ви працюєте в таких умовах. Впевнений, вам припаде до душі тиша мого старого дому, зусібч оточеного лісом.

Воан знову запалив люльку і занепокоєно глянув на Дайсона, бажаючи впевнитися, чи його слова мали хоч якийсь вплив, але письменник, усміхнувшись, лиш похитав головою, даючи зрозуміти, що заприсягнув гамірливим вулицям зберігати непохитну вірність.

– Вам не вдасться мене спокусити, – мовив він.

– Що ж, може й так. Мабуть, я дарма заговорив про спокійне сільське життя. Коли там стається трагедія, то це нагадує кинутий у ставок камінь – кола порушеного спокою розходяться все ширше й ширше, і здається, що вода вже ніколи не стане гладдю.

– А у вас часто трапляються нещасні випадки?

– Не те що б часто. Але близько місяця тому я був неабияк стурбований тим, що трапалося. Можливо, це важко назвати трагедією у звичному сенсі цього слова.

– А що саме сталося?

– У нашому селі у вкрай містичний спосіб зникла дівчина. Її батьки, Тревори, заможні фермери, а їхня старша донька, Енні, була найкрасивішою дівчиною в селі. Вона справді вирізнялася незвичайної вродою. Одного вечора Енні вирішила навідатися до своєї тітоньки-вдови, що має у володінні власну ферму, а оскільки два будинки стоять на відстані близько п'яти чи шести миль один від одного, вона сказала батькам, що піде коротким шляхом через пагорби. Але дівчина так і не дійшла до своєї тітки, і відтоді її ніхто не бачив. Це все, що в кількох словах можна сказати про той випадок.

– Дивно! А там, серед пагорбів, часом немає покинутих копалень? І навряд чи можна зірватися в прірву, не помітивши її.

– Ні, на шляху, що мала обрати дівчина, немає ям або круч. Це звичайна собі стежка серед голих пагорбів, і поблизу від неї немає ніякої іншої дороги. Там можна пройти не одну милю, так і не зустрівши жодної живої душі, але та місцина цілком безпечна.

– А що про це кажуть люди?

– Та так, всілякі дурниці... поза очі. Ви й гадки не маєте, наскільки забобонні селяни у таких віддалених куточках Англії, як моє село. Вони ні на йоту не кращі за ірландців, і не менш потайливі.

– Але що ж вони все-таки говорять?

– Подейкують, що бідолашна дівчина чи то «пішла з феями», чи то «її забрали феї». Чортзна-що! – продовжив він. – Якби не трагічність випадку, із цих байок можна було б посміятися.

У Дайсонових очах спалахнула іскра зацікавлення.

– Так, – мовив він, – справді дивно в наш час чути розмови про фей. А що на це каже поліція? Підозрюю, вони навіть не розглядають гіпотези щодо їхньої причетності?

– Звісно, але вони, схоже, ніяк не можуть натрапити на слід. Особисто я боюся, що на шляху Енні Тревор трапилися якісь покидьки. Каслтаун – велике портове місто, де наймерзенніші заморські мореплавці час від часу дезертирують з кораблів і вештаються в його околицях. Кілька років тому один іспанський моряк на ім'я Гарсія вирізав цілу родину заради наживи, що не вартувала й шести пенсів. Деяких з них і людьми важко назвати, тому я страшенно боюся, що бідолашну дівчину спіткав жахливий кінець.

– А в навколишніх селах бачили когось із тих заморських мореплавців?

– Ні, щодо цього можна не сумніватися. У селян дуже гостре око на будь-кого, чий вигляд та одяг відрізняються від їхніх. І все ж, схоже, моє припущення – єдино можливе.

– Так, немає за що зачепитися, – замислено мовив Дайсон. – Може, цей випадок якимось пов'язаний з коханням чи чимось на кшталт цього? Не думали про таке?

– Ні, ні, жодного натяку на це. Я переконаний, що якби Енні була жива, вона б знайшла спосіб, як повідомити своїй матері, що вона в безпеці.

– Авжеж, звісно. Важко повірити в те, що вона жива, але не в змозі ні з ким зв'язатися. Мабуть, вас неабияк схвилювала ця історія.

– Так. Ненавиджу таємниці, особливо, якщо вони з присмаком жаху. Правду кажучи, Дайсоне, мушу зізнатися: я до вас прийшов не для того, щоб усе це розказувати.

– Та певно, що ні, – погодився Дайсон, дещо здивований стривоженістю Воана. – Ви прийшли, щоб поговорити про щось веселіше.

– Ні, не вгадали. Історія, яку я вам тільки-но розповів, трапилася близько місяця тому, а всього кілька днів тому сталося те, що вразило мене куди сильніше за зникнення дівчини, і, чесно кажучи, я приїхав у місто з думкою, що ви зможете мені допомогти. Пригадуєте ту дивну справу, про яку ви мені розповідали під час нашої попередньої зустрічі? Про людину, що займається виготовленням окулярів?

– Так-так, пригадую. Мене тоді аж розпирало від гордості за мою проникливість. Поліція й дотепер навіть гадки не має, навіщо йому знадобилися саме жовті окуляри. Але, Воане, ви справді виглядаєте стурбованим. Сподіваюся, нічого серйозного не трапилось?

– Ні, гадаю, я просто перебільшую, і хочу, щоб ви це підтвердили. Але те, що трапилось, зовсім не вписується в рамки нормального.

– То що сталося?

– Переконаний, ви з мене сміятиметесь, але ось як усе було. Думаю, вам відомо, що праворуч від дороги є стежка, що йде через мій наділ, а точніше – дуже близько до паркану, що відмежовує город. Нею не часто ходять. Іноді вона стає в пригоді лісничому і п'ятьом чи шістьом дітлахам, що відвідують школу в сусідньому селі, тому двічі на день проходять повз мене. Отож, кілька днів тому я вийшов прогулятися перед сніданком і зупинився біля воріт у цьому паркані, щоб набити свою люльку. Мушу також зазначити, що ліс росте всього за кілька футів від огорожі, а та стежка, про яку я казав, веде прямо в гущавину дерев. Мені здалося, що там можна заховатися від сильного вітру, що віяв того ранку. Я стояв з люлькою в зубах, вступивши очі в землю, і тут щось привернуло мою увагу: прямо під огорожею, на підстриженій траві, лежало кілька невеличких

кремінних камінців, що утворювали певний візерунок, щось на кшталт цього, – і, захопивши олівця та аркуш паперу, містер Воан накреслив кілька рисок.

– Бачите, – продовжив він, – здається, там лежало дванадцять камінців, акуратно викладених лініями та розташованих на однаковій відстані один від одного, так як я це зобразив на папері. Своїми загостреними кінцями камінці були розвернуті в одному напрямку.

– Так, – мовив Дайсон без особливого інтересу, – мабуть, дітлахи, про яких ви згадували, гралися камінцями по дорозі зі школи. Як вам відомо, діти любляють робити різні фігури з мушель, камінців, квіток – загалом з усього, що трапляється їм на очі.

– Я теж так подумав. Просто зауважив, що кремінні камінці були викладені у вигляді якогось візерунка, і пішов собі геть. Та наступного ранку я знову пішов туди на прогулянку, – мушу зазначити, що такі променади були для мене звичною справою, – і на тому самому місці знову побачив композицію з камінчиків. Однак цього разу візерунок був доволі вигадливий. Щось схоже на спиці колеса, які сходилися до центру, а сам центр своєю формою скидався на чашу. Все це, як ви розумієте, викладено такими самим камінцями.

– Ви праві, – погодився Дайсон, – це виглядає доволі дивно. І все ж, гадаю, розумно припустити, що ці кам'яні витвори – справа рук півдюжини школярів.

– Нехай так, але я вирішив перевірити цей здогад. Діти проходять через ворота щовечора о пів на шосту, тож я підійшов туди о шостій і побачив візерунок таким, що й зранку. Наступного дня, прокинувшись за чверть сьома, я побачив, що візерунок набув зовсім іншого вигляду. На траві лежали кремінні камінці, утворюючи подобу піраміди. Через півтори години я побачив дітей, що, пробігаючи повз те місце, навіть не глянули туди. Увечері я спостерігав, як вони поверталися додому, теж не виявивши жодного інтересу до камінців, а сьогодні, коли я підійшов до воріт о шостій ранку, на мене чекав новий візерунок у формі півмісяця.

– Отже, послідовність була такою: спершу – впорядковані лінії, тоді – візерунок зі спиць та чаші, тоді – піраміда і, врешті-решт, сьогодні зранку – півмісяць. Такий порядок, правильно?

– Так, усе правильно. Але мені від того стає чомусь лячно. Мабуть, вам це може видатися цілковитою нісенітницею, та я не можу спекатися думки про те, що хтось веде якісь перемовини просто у мене під носом, від чого мені дуже тривожно.

– Але чого вам боятися? У вас же нема ворогів?

– Ні, ворогів немає, зате є одна дуже цінна старовинна чаша.

– Думаєте, грабіжники? – запитав Дайсон з неабияким інтересом. – Та ви, мабуть, знаєте, своїх сусідів. Чи є серед них якісь підозрілі типи?

– Наскільки мені відомо, серед сусідів – немає, але пам'ятаєте, я вам говорив про мореплавців?

– Ви довіряєте своїй прислузі?

– Так, цілком. Чаша зберігається в надійній скрині, а дворецький, наш давній родинний слуга, єдиний знає, де зберігається ключ від тієї скрині. За це я не переживаю. Але всі знають, що у мене вдома багато старовинного срібла, а люди на селі полюбляють плітки. Тож вони могли розповзтися далеко за його межі й дістатися не найшляхетніших вух.

– Так, але зізнаюся чесно, мені не надто подобається ця теорія з грабіжниками. Хто і з ким обмінюється повідомленнями? Не знаю, як прийняти таке пояснення. І де ви побачили зв'язок між чашею і тими кам'яними знаками, чи як ви їх називаєте?

– Та ж камінцями було викладено зображення чаші, – відповів Воан. – А я володію однією дуже великою і надзвичайно цінною чашею для пуншу, яка походить ще з часів Чарльза II¹. Вишукане гравіювання, та й сама річ дуже дорога. Той знак, який я вам описав, мав точнісінько таку форму, як моя чаша для пуншу.

– Це, безумовно, дивний збіг. А як щодо інших знаків та візерунків – у вас є щось схоже на піраміду?

– О, це вас ще більше здивує. Моя чаша для пуншу зберігається разом із набором рідкісних старовинних черпаків у дерев'яній скрині, що має форму піраміди, похилі сторони якої сходяться на верхівці.

---

¹ Чарльз або Карл II – король Великої Британії, син катованого Кромвелем Карла I. Правив у середині XVII ст.

– Що ж, я вражений, – зізнався Дайсон. – Тоді давайте продовжимо. Як щодо інших знаків? Щодо армії, назвімо так перший знак, і серпа чи то півмісяця?

– Власне, з цими двома я не в змозі провести жодної паралелі. В будь-якому разі, ви бачите, що моему зацікавленню можна знайти виправдання. Я дуже засмучуся, якщо втрачу бодай щось із моїх рідкісних коштовностей. Практично всі предмети передавалися в моїй родині з покоління в покоління. Тому я не можу викинути з голови думки про те, що якісь негідники намислили мене пограбувати, щоночі передаючи один одному сигнали.

– Правду кажучи, – мовив Дайсон, – я не знаю, що й думати. Мені відомо не більше, ніж вам. Звісно, ваша гіпотеза видається єдино можливою, яка пояснює викладені вами факти, та в ній просто величезні невідповідності.

Дайсон відкинувся у своєму кріслі, і тепер двоє чоловіків, дивлячись один до одного, сиділи насуплені та спантеличені такою дивною загадкою.

– Між іншим, – заговорив Дайсон після тривалої мовчанки, – які гірські породи домінують у вашій місцевості?

Містер Воан звів на нього погляд, вочевидь здивований таким запитанням.

– Якщо я не помиляюся, давній червоний пісковик та вапняк, – він відповів. – Ми живемо оддалік від вугленосної товщі.

– Але ж у пісковику чи вапняку немає кременю?

– Ні, я ніколи не бачив його в полях. Тому, зізнаюся, це мене дещо здивувало.

– Ще б пак! Це дуже важливо. До речі, які за розміром були кремінні камінці, з яких було викладено візерунки?

– Я якраз прихопив один із собою, підібрав його сьогодні вранці.

– З півмісяця?

– Саме так. Ось.

Він простягнув невеличкого камінця завдовжки близько трьох дюймів, що звужувався на кінці.

Дайсонові очі загорілися від збудження, коли він узяв до рук камінця, якого йому простягнув Воан.

– Безумовно, – сказав він після деякої паузи, – з вами сидять доволі цікаві персонажі. Сумніваюсь, однак, що вони

зазіхають на вашу чашу. Чи відомо вам, що це – кремінний наконечник стріли, що є не лише надзвичайно давнім, але й унікальним у своєму роді? Я бачив різні зразки з усіх куточків світу, але цей наконечник має доволі своєрідні особливості.

Він відклав свою люльку і вийняв із шухляди книжку.

– У нас вистачить часу, щоб встигнути на потяг до Каслтауна, який вирушає о 5:45, – сказав він.

2. Очі на стіні

Дайсон глибоко вдихнув гірське повітря, насолоджуючись магією краєвиду, що відкривався перед ним. Світало, він стояв на терасі перед домом Воана. Предок нинішнього господаря побудував його на схилі пагорба, під шатром дрімучого пралісу, що оточував будинок з трьох боків, а з четвертого, південно-західного, пагорб плавно стікав униз у долину, де струмок звивався загадковими вигинами, а за його плином спостерігали темні блискучі крони вільх. На розташовану в цьому затишному місці терасу не задував вітер, а вдалині непорушно стояли дерева. Лиш один звук порушував тишу – до Дайсона долинав шум струмка, що десь внизу співав пісню чистої води, яка, торкаючись каміння, утворювала брижі, шепотіла й дзюркотіла, впадаючи в темні глибокі води. Через той струмок, що протікав прямо біля будинку, був перекинутий міст із сірого каменю з арковими підпорами – такий собі уламок середніх віків, а позаду моста фортечним муром здіймалися пагорби, округлі, зарослі темним лісом та низькорослими хащами, але на їхній верхівці не було жодного дерева, виднілися тільки клапти сірого моху та папороть, листя якої вже пожухло на кінчиках. Дайсон дивився на всі боки, на північ і на південь, але незмінно бачив перед собою праліс, ланцюг пагорбів і струмок, що звивався поміж них. Усе тьмяне й сіре у ранковому серпанку попід сірим небом, застигле в тривожній тиші. І раптом цю тишу сколихнув голос Воана.

– Я думав, що через втому ви не зможете так рано прокинутися, – сказав він. – Бачу, ви насолоджуєтеся краєвидом. Тут справді гарно, хоча мені чомусь здається, що коли старий Мейрік Воан будував цей дім, він не надто переймався видами. Неоковирний, сірий і старий, правда?

– Так, але як він вписується в цю місцевість! Будинок немов є частиною композиції із сірих пагорбів та сірого моста внизу.

– Боюся, я марно вас сюди затягнув, Дайсоне, – мовив Воан, коли вони прогулювалися терасою. – Сьогодні вранці я ходив на те місце, та не знайшов навіть натяку на знаки.

– Невже? Що ж, гадаю, нам варто піти туди вдвох.

Перетнувши газон, вони пішли доріжкою через зарості па- дуба до задньої частини будинку. Зупинилися біля воріт в ого- рожі, й Воан показав на стежку, що звивалася вниз у долину і вгору понад лісом.

– Це тут, – сказав Воан, окреслюючи місце на траві. – Я сто- яв на тому самому місці, що й ви, того ранку, коли вперше по- бачив камінці.

– Зрозуміло. Того ранку була армія, як я називаю той візе- рунок, тоді – чаша, потім – піраміда, а вчора – півмісяць. Який дивний камінь, – зауважив він, вказуючи на брилу вапняку, що виростала з дерну прямо попід стіною. – Виглядає як карлико- вий стовп, але думаю, він нерукотворний.

– Я теж так думаю. Проте, схоже, його сюди звідкілясь при- несли, оскільки ми стоїмо на червоному піщанику. Камінь, поза сумнівом, використали для спорудження фундаменту яко- гось давнішого будинку.

– Цілком імовірно, – Дайсон уважно дивився довкола себе, знизу вгору міряючи поглядом стіну і вдивляючись у дрімучий ліс, що мало не нависав над садом, через що навіть вранці міс- цина була огорнута темрявою.

– Гляньте сюди, – врешті озвався Дайсон. – Цього разу – це точно справа рук дітлахів. Подивіться ось на це. – Він нахилив- ся, вдивляючись у вицвілу теракотову поверхню крихких це- глин стіни. Воан підійшов ближче, намагаючись роздивитися те, на що вказував Дайсонів палець, і побачив ледь помітний знак трохи яскравішого кольору.

– Що це? – запитав він. – Нічого не розумію.

– А ви погляньте ближче. Хіба не видно, що хтось намагався зобразити людське око?

– А, тепер зрозуміло, що ви маєте на увазі. У мене не дуже добрий зір. Але таки справді, хтось намагався, як ви кажете, намалювати око. Що ж, я думав, дітей у школі вчать малювати.

– Але око має доволі незвичайний вигляд. Ви звернули увагу, що воно – мигдалевидне? Як у китайця.

Дайсон замислено подивився на витвір наївного митця і продовжив оглядати стіну, присівши на коліна, щоб ретельно вивчити кожнісіньку деталь.

– Мені дуже цікаво дізнатися, – врешті озвався він, – звідки дитина в такому закутні отримала уявлення про розріз монгольського ока. Бачте-но, середньостатистична дитина характерно зображує око – вона малює коло, чи щось схоже на нього, і в центрі ставить цятку. Не думаю, що всі діти уявляють око саме таким. Це – всього лише канон дитячої творчості. Але це мигдалевидне око геть збиває мене з пантелику. Можливо, та дитина просто побачила золотисте зображення китайця на коробці з чаєм в одній із бакалійних крамниць. І все ж – навряд чи.

– Чому ви так переконані, що це малювала дитина?

– Чому? Зверніть увагу на висоту. Ці давні цеглини завтовшки трохи більше двох дюймів. Від землі до так званої замальовки двадцять рядів цегли, а це три з половиною фути. Тепер уявіть, що ви зібралися намалювати щось на стіні. Якби у вас у руках був олівець, то він, певна річ, торкався би стіни десь на рівні ваших очей, тобто на висоті більш ніж п'ять футів від землі. Тому, послуговуючись простим методом дедукції, ми доходимо висновку, що око на стіні намалювала дитина близько десяти років.

– Хм, я про це якось не подумав. Звісно, це намалював хтось із дітлахів.

– Мабуть. Проте, як я вже казав, у цих двох лініях є щось зовсім недитяче, а саме очне яблуко, бачте, майже овальної форми. Як на мене, в цьому малюнку зачаївся дивний, прадавній дух, закралася якась нотка, що не викликає приємних емоцій. Не можу відігнати від себе думку про те, що якби ми побачили намальоване тією ж рукою все обличчя, воно аж ніяк не було б привабливим. У будь-якому разі це все – дурниці, адже ми так і не наблизилися до розгадки. Дивно, що так різко обірвалася серія візерунків з камінців.

Двоє чоловіків пішли в напрямку будинку, і щойно вони піднялися на ганок, як світло сонця розірвало пелену сірого неба й осяяло похмурий пагорб перед ними.

Цілий день Дайсон тинявся полями й лісами, що оточували старий будинок. Він був неабияк спантеличений простими

обставинами, які він не так давно намагався пояснити, і знову дістав з кишені кремінний наконечник стріли, вертячи його в руках і прискіпливо вивчаючи.

У тому наконечнику було щось таке, що відрізняло його від інших зразків, які він бачив у музеях та приватних колекціях. Наконечник мав доволі характерну форму, а на кінчику була вибита лінія маленьких цятток, що утворювали візерунок. Хто, думав Дайсон, міг володіти такими речами у цій глушині, і хто, маючи ті наконечники, виклав із них нісенітні візерунки біля садової огорожі Воана? Його невимовно обурювала страшенна безглуздість цього випадку. В його голові одна за одною зринали теорії, які він так само швидко відкидав, і зрештою він відчув непереборне бажання облишити все це і найближчим потягом вирушити до міста. Він уже оглянув чашу для пуншу, якою так дорожив Воан, ретельно вивчивши з усіх боків цю перлину його колекції. І те, що він побачив, і розмова з дворецьким переконали його в тому, що не могло бути й мови про викрадення скрині. Скриня, в якій зберігалася чаша, важка річ з червоного дерева, датована початком століття, безумовно, дуже нагадувала піраміду, і Дайсон, що спершу невміло взявся грати роль детектива, тверезо поміркувавши, за якийсь час відкинув гіпотезу про крадіжку і почав подумки перебирати переконливіші теорії. Він запитав у Воана, чи по сусідству, бува, не живуть цигани, і у відповідь почув, що їх тут не бачили вже багато років. Це його страшенно засмутило, оскільки він знав про звичку циган залишати на своєму шляху вигадливі незрозумілі знаки і вже встиг зрадіти своїй здогадці. Дайсон сидів біля старого каміна обличчям до Воана, коли поставив йому це запитання, і відхилився на спинку крісла, вочевидь невдоволений тим, що його теорія зазнала краху.

– Дивно, – мовив Воан, – але цигани ніколи сюди не потикаються. Інколи фермери знаходять сліди від вогнищ на далеких пагорбах і в глухих нетрях, та ніхто не знає, хто саме розпалював вогонь.

– Хіба це не схоже на циган?

– Ні, не в таких віддалених місцях. Бродячі ремісники, цигани і різні волоцюги тримаються поблизу дороги і не відходять далеко від житла.

– Тоді я нічого не розумію. Сьогодні увечері я бачив дітей, що поверталися зі школи, і, як ви й казали, вони, не затриму-

ючись, пройшли повз те місце. Тому на стіні більше не мали б з'являтися очі.

– Ні, я все-таки мушу підстерегти їх найближчими днями і вивідати, хто саме намалював те око.

Наступного ранку, прогулюючись своїм звичним маршрутом від газону до задвірка, Воан побачив там дуже збудженого Дайсона, що вже чекав на нього біля садових воріт, – він несамовито розмахував руками, підкликаючи його до себе.

– Що цього разу? – запитав Воан. – Знову камінці?

– Ні, але погляньте, погляньте на стіну. Он там, хіба ви не бачите?

– Ще одне око!

– Саме так. Намальоване, як ви можете помітити, поряд з першим, майже на тому самому рівні, тільки трохи нижче.

– І як це пояснити? То не могли бути діти. Минулого вечора малюнка ще не було, а сьогодні школярі пройдуть тут аж через годину. Що це все може означати?

– Гадаю, за усім цим стоїть сам диявол, – відповів Дайсон. – Звісно, напрошується лише один висновок, що ці бісові мигдалевидні очі намалював той, хто виклав візерунки з наконечників стріл. А куди допровадить нас цей висновок, і гадки не маю. Особисто я повинен стримувати свою уяву, інакше вона заведе мене в непрохідні нетрища!

– Воане, – сказав він, коли вони відвернулися від стіни, – а ви часом не помітили однієї цікавої деталі, що об'єднує візерунки з наконечників стріл і намальовані на стіні очі?

– Ні. А що це за деталь? – запитав Воан, на його обличчя впала тінь страху.

– От послухайте. Ми знаємо, що знаки армії, чаші, піраміди і півмісяця скоріш за все з'явилися вночі. Імовірно, вони були призначені для того, щоб їх і побачили вночі. Те саме стосується цих очей на стіні.

– Я не дуже розумію, що ви маєте на увазі.

– Зараз поясню. Відколи я тут, ночі стоять дуже темні, а небо затягнуте хмарами. Та й дерева густо нависають над стіною, навіть серед ясної ночі огортаючи все в суцільний морок.

– І?

– Ось мене вразило. Який у них, хай би хто то були, має бути гострий зір, щоб у такому мороці викласти наконечники у ви-

гадливому візерунку, а тоді намалювали на стіні очі, жодного разу не схибивши в точності ліній.

– Я читав про людей, роками ув'язнених у темницях, які добре бачать у темряві, – сказав Воан.

– Так, – сказав Дайсон, – у «Монте Крісто» таким був абат¹. Але це виняток.

3. У пошуках чаші

– Що то за літній чоловік, який щойно з вами привітався? – спитав Дайсон, коли вони підійшли до повороту стежки, що вела до будинку.

– А, це Тревор. Бідолашний старий виглядає дуже ослабленим.

– І хто такий той Тревор?

– Ви що, не пам'ятаєте? Я вам розказував того вечора, коли завітав до вас, про дівчину на ім'я Енні Тревор, що таємничим чином зникла близько п'яти тижнів тому. Так ось, цей старий – її батько.

– Так-так, тепер пригадую. Правду кажучи, я вже й забув ту історію. І що, про неї досі нічого не чути?

– Ні слуху ні духу. Поліція не може натрапити на слід.

– Боюсь, я не надто звертав увагу на те, що ви мені розповідали. Якою стежкою пішла дівчина?

– Тією, що пролягає прямо через дикі пагорби, які починаються одразу за будинком, десь за дві милі звідси.

– Часом не біля того маленького селища, до якого я вчора вийшов?

– Маєте на увазі Кроесисейлог, звідки ходять діти? Ні, вона лежить північніше.

– А, там я ще не бував.

Вони зайшли до будинку, і Дайсон зачинився у себе в кімнаті, глибоко замислившись, а тінь підозри, що засіла в нього в голові, неясна й фантастична, ніяк не могла набути чітких обрисів.

---

¹ Дайсон згадує про роман Александра Дюма-батька «Граф Монте Крісто» й персонажа абата Фарія.

Він сидів біля відчиненого вікна, поглядаючи на долину, і бачив, мов на картині, звивисте річище струмка, сірий міст і безмежні пагорби, що височіли вдалині. Все завмерло, не чути було навіть легкого подуву вітерцю, який би хитав гілля таємничого лісу, вечірнє сонце пестило своїм теплом папороть, а внизу над струмком почав здійматися білий, як молоко, туман. Дайсон усе так само сидів, аж поки день почав загортатися в сутінки, величні бастіонні пагорби мріли десь удалині, ліс став усе темнішим і похмурішим, а фантазія, що захопила його, більше не здавалася такою примарною. Решту вечора він провів у глибокій задумі, не надто вслухаючись у те, що казав йому Воан. Вийшовши зі свічкою у коридор, він зупинився на мить, перш ніж побажати своєму другові на добраніч.

– Я маю добре відпочити, – сказав він. – Завтра на мене чекає робота.

– Ви збираєтеся писати?

– Ні. Хочу вирушити на пошуки чаші.

– Чаші?! Якщо ви кажете про мою чашу для пуншу, то вона надійно схована в скрині.

– Ні, я маю на увазі не вашу чашу для пуншу. Можете повірити мені на слово, що на ваше столове начиння ніхто ніколи не зазіхав. Не хочу надокучати вам усілякими припущеннями. Дуже скоро у нас буде щось набагато реальніше за прості припущення. Добраніч, Воане.

Наступного дня рано-вранці Дайсон рушив одразу ж після сніданку. Він пішов стежкою край садової огорожі й помітив, що там, на цеглі, слабким контуром вимальовувалося вже вісім дивних мигдалевидних очей.

– Ще шість днів, – сказав він сам до себе, але, почавши розмірковувати над теорією, яку він вибудував, Дайсон, попри сильне переконання у своїй правоті, зіщулився від неймовірної здогадки.

Дайсон, пробравшись крізь гущавину лісу, нарешті вийшов на голий схил пагорба і почав усе вище й вище видиратися по слизькій траві, весь час у північному напрямку, дотримуючись вказівок Воана. Коли він сходив нагору, йому здавалося, що він піднімається понад світом людського життя та звичних речей. Праворуч від себе він бачив край фруктового саду і слабкий блакитний димок, що здіймався з комина. Там лежало селище, з якого діти ходили до школи, і то було єдиною ознакою життя, тому

що ліс загороджував, ховаючи за собою, старий сірий дім Воана. Діставшись вершини пагорба, він уперше за весь час усвідомив пустельну самоту і відчуженість того краю. Довкола не було нічого, крім сірого неба, сірих пагорбів, розлогої рівнини, широчінь якої виглядала безмежною, та нечітких обрисів гори, що бовваніла далеко на півночі, ховаючи свій шпиль у блакитному тумані. Нарешті він вийшов на ледь помітну стежину, і, пригадавши слова Воана, вирішив, що саме нею пішла зникла дівчина, Енні Тревор. Стежка завела його на голу вершину пагорба, де він помітив великі брили вапнякового каміння, що стриміли з трави, оголивши свою відразливість і огидність, скидаючись на рештки похмурих ідолів з берегів південних морів. Зненацька він зупинився, вражений, хоча й знайшов саме те, що шукав. Опустивши погляд униз, до підніжжя пагорба, що обривався крутими схилами, Дайсон побачив круглу западину, що своєю формою нагадувала римський амфітеатр, обрамлену потворними уламками вапняку, які були схожі на залишки муру. Дайсон уважно роздивився ту западину, намагаючись запам'ятати розташування каменів, розвернувся і вирушив у напрямку будинку.

– Цікаво, – міркував він уголос, – надзвичайно цікаво. Чашу я знайшов, але де ж піраміда?

– Любий Воане, – сказав він, повернувшись додому, – можна вважати, що чашу я знайшов, але це поки все, що я наразі можу вам сказати. На нас чекає шість днів цілковитої бездіяльності – тут справді нічого не вдієш.

4. Таємниця піраміди

– Я щойно гуляв неподалік від саду, – одного ранку сказав Воан, – і рахував ті пекельні очі, яких налічив аж чотирнадцять. Заради бога, Дайсоне, скажіть мені, що це все означає.

– Мені краще утриматися від пояснень. У мене є певні здогадки, та я завжди тримаю свої припущення при собі. Тим паче, краще не гадати, що буде потім. Пам'ятаєте, я вам казав про те, що на нас чекає шість днів неробства? Отож, сьогодні шостий день, останній день байдикування. Я пропоную сьогодні ввечері вийти на прогулянку.

– Прогулянку! Це все, що ви можете запропонувати?

– Не кажіть так, вона може відкрити вам дещо цікаве. Простіше кажучи, я хочу, щоб ви сьогодні о дев'ятій вечора пішли зі мною до пагорбів. Можливо, нам доведеться залишитися там на всю ніч, тож вам не завадило б тепліше вдягтися і прихопити із собою трохи бренді.

– Це що, такий жарт? – спитав Воан, спантеличений дивними подіями та словами свого приятеля.

– Аж ніяк. Якщо я не помиляюся, то ми зможемо знайти серйозне пояснення вашої загадки. Ви ж підете зі мною, правда?

– Звісно! Якою дорогою ви хочете піти?

– Тією, про яку ви мені казали, що нею, швидше за все, пішла Енні Тревор.

Воан пополотнів, почувши ім'я дівчини.

– Не знав, що ви прослідковуєте ту історію, – сказав він. – Я думав, ви були зайняті лише фігурами з кременистих наконечників та очима на стіні. Але годі розмов, звісно, я піду з вами.

За чверть дев'ята того вечора двоє чоловіків рушили стежкою через ліс, що здіймалася по схилу пагорба. Надворі стояла темна, похмура ніч, хмари густо заволокли небо, долина тонула в імлі, здавалося, вони потрапили у якийсь примарний світ мороку й пітьми і всю дорогу йшли мовчки, щоб не порушити мертвої тиші, що панувала довкола. Врешті вони вибралися на крутий схил пагорба, де замість гнітючого лісу перед ними відкрилася поросла травою темна галявина, над якою здіймалися химерні вапнякові брили, що навіть у темряві відкидали тіні, які пробуджували жах, і чулося зітхання вітру, що летів понад горами до моря, вселяючи страх у їхні серця. Їм здавалося, вони йшли вже кілька годин, але темні обриси вершини пагорба не ставали ближчими, і дикі валуни все так само прозирали крізь темряву, коли це раптом Дайсон, відсапнувшись і нахилившись ближче до свого товариша, прошепотів:

– Тут, – сказав він, – ми й заляжемо. Думаю, це воно, те місце.

– Я його знаю, – за мить мовив Воан. – Удень я часто блукаю неподалік. Наскільки мені відомо, селяни бояться сюди потикатись. Вони вважають це місце замком фей чи чимось у цьому дусі. Але що ми тут, в біса, робимо?

– Говоріть тихіше, – попросив Дайсон. – Якщо нас почують, нам не минути лиха.

– Почують? Та тут на три милі немає жодної душі.

– Може, душі й немає, та ні, таки точно немає, проте мені здається, що є щось інше, і то значно ближче.

– Їй-богу, нічого не розумію, – сказав Воан пошепки, послушавшись Дайсона. – Чому ми сюди прийшли?

– Гаразд. Бачите он ту западину просто перед вами? Це і є чаша. Але гадаю, нам не варто розмовляти навіть шепотом.

Вони лягли на траву за виступом скелі. Дайсон раз по раз поправляв свого чорного капелюха, глибше насуваючи його на лоба, мигцем поглядав на чашу, боячись довше затримати на ній свій погляд. Час від часу він прикладав вухо до землі і вслухався. Так години минали за годинами, темрява, схоже, все більше згущувалася навколо, набуваючи темніших барв, а стогін вітру був єдиним звуком, що порушував тишу. У Воана уривався терпець через цю похмуру тишу і вичікування невідь якого жахіття, що не набувало перед його очима якихось обрисів або конкретної форми, і та безсонна ніч почала здаватися йому нудним фарсом.

– Скільки це ще триватиме? – пошепки запитав він у Дайсона. Дайсон був такий зосереджений, що аж затамував подих.

– Ви лишень послухайте, – сказав він на вухо Воану, відбиваючи кожен склад, мов священник на проповіді.

Воан припав до землі, хоча ніяк не міг збагнути, що такого він може почути. Спершу він нічого не вловив, але потім із чаші почав долимати якийсь тихий, м'який звук, ледь чутний і незрозумілий, так наче хтось торкався кінчиком язика піднебіння і намагався видихнути. Він жадібно вслухався, і поступово схожий на пронизливе жаске сичання звук почав наростати, так мовби яма закипала пекельним полум'ям, і Воан, не в змозі витримати тривожного очікування, натягнув, як Дайсон, капелюха на очі й глянув униз. У западині справді кипіло, як в інфернальному казані. По її стінах і дну металися, звиваючись, якісь незрозумілі тіні, що пересувалися чашею без найменшого відгону, часом щільно збиваючись до купи і жахливо пересвистуючись між собою, немов клубок змій, що сичать. Здавалося, наче свіжа трава і незаймана земля раптом укрилися огидними звивистими паростками. Воан ніяк не міг відірвати погляду від того видовища, хоч і відчував, що Дайсон термосить його, але він і далі продовжував дивитися на тремтливе кодло, з якого слабо вимальовувалося щось схоже на людські обличчя та кін-

цівки, хоча глибоко в душі був переконаний, що в тому місиві, яке звивається й сичить, не може бути нічого людського. Воан виглядав приголомшеним, тамуючи в собі перелякане схлипування, коли ті огидні створіння ще густіше обліпили щось незрозуміле посередині впадини, а їхнє отруйне сичання стало ще зловіснішим. У слабкому світлі він побачив мерзенні кінцівки, що неясно вимальовувалися у своєму звивистому сплетінні, і йому здалося, ніби він почув слабкий, ледь чутний тихий людський стогін, що проривався крізь шум нелюдських голосів. Щось наче нашіптувало йому: «Хробак пороку, хробак тліні», і в його уяві постав гротескний образ гнилих тельбухів, що перемішувалися з роздутими жахливими повзучими створіннями. Ледь виразні кінцівки невтомно звивалися, зусібич обліпивши щось темне всередині впадини, і Воан відчув, як з його чола котиться піт і холодними краплями падає на руки.

Враз усе закінчилось, і огидна маса розплавилася, розтеклася по краях чаші, й тоді Воан угледів, як посередині западини розкинулись людські руки. І раптом унизу спалахнула іскра, запало полум'я, а коли з його глибин долунав жіночий крик, сповнений несамовитого болю й жаху, догори здійнялася, неначе вибухова лава, велика піраміда вогню, кинувши відблиски світла на гору. Тієї ж миті Воан побачив углибині міради створінь, що своєю подобою нагадували людей, лише низькорослі, як страхітливо деформовані діти, із мигдалевидними очима, що палали злом та страшенним пороком; огидна маса жовтої оголеної плоті, що, немов за помахом чарівної палички, враз випарувалася, залишивши по собі полум'я, що досі палахкотіло і потріскувало, високо здіймаючись вгору й освічуючи все навколо.

– Ось ви й побачили піраміду, – прошепотів Дайсон йому на вухо, – піраміду вогню.

5. Маленький народ

– То ви впізнаєте цю річ?

– Звісно. Це брошка, яку щонеділі вдягала Енні Тревор. Я пам'ятаю цей візерунок. Але де ви її відшукали? Ви ж не хочете сказати, що знайшли дівчину?

– Любий мій Воане, дивно, що ви досі не здогадалися, де саме я знайшов брошку. Ви ж пам'ятаєте минулу ніч?

– Дайсоне, – серйозно відказав Воан, – я про це думав увесь сьогоднішній ранок, коли вас не було вдома. Я міркував над тим, що бачив, чи, точніше, думав, що бачив, і я дійшов єдино можливого висновку: про це краще забути. Я належу до тих людей, які дивляться на все тверезо і кожен день живуть у страху Божому, і єдине, що я можу – це вірити в те, що я став жертвою страшної ілюзії, фантазмагорії збентежених почуттів. Ви ж пам'ятаєте, як ми мовчки поверталися додому, не зронивши жодного слова про те, що, я думав, мені привиділося. Чи не краще б нам зберігати мовчанку й надалі? Коли я прогулювався тихим сонячним ранком, уся земля, здавалося, була сповнена святобливості, і, минаючи ту стіну, я не побачив на ній нових знаків, а ті, що були, я стер. Усе, з таємницею покінчено, і тепер ми можемо жити спокійно. Останні кілька тижнів щось отруювало мені життя. Я дійшов до межі безумства, але до мене знову повернувся здоровий глузд.

Містер Воан говорив серйозно і, нахилившись вперед у своєму кріслі, кинув на Дайсона майже благальний погляд.

– Любий мій Воане, – сказав той після короткої мовчанки, – до чого ці розмови? Надто пізно займати таку позицію – ми зайшли надто далеко. Тим паче, що ви, як і я, чудово розумієте: це ніяка не ілюзія, хоч би я всім серцем бажав, щоб усе було саме так. І я відчуваю свій обов'язок у тому, щоб розповісти – мушу розповісти – вам усю історію до кінця, принаймні те, що відомо мені самому.

– Що ж, – зітхнув Воан, – мусите, то мусите.

– Тоді, – мовив Дайсон, – якщо ви не заперечуєте, почнемо з кінця. Я знайшов брошку, яку ви щойно впізнали, в місці, яке ми назвали чашею. Та брошка лежала на землі біля купки сірого попелу, в якому ще досі жевріли жаринки. Вона, мабуть, випадково відчепилася від сукні тієї дівчини... Ні, не перебивайте мене. Тепер, коли я розповів вам кінцівку, ми можемо повернутися до початку, до того дня, коли ви завітали до мене в Лондоні. Наскільки я пригадую, невдовзі після того, як ви прийшли, то побіжно згадали про один огорнутий таємницею нещасливий випадок, що трапився у вас в селі. Дівчина на ім'я Енні Тревор пішла провідати родичку і не повернулася. Правду

сказати, тоді мене не дуже зацікавила ваша розповідь. Існує безліч причин, з яких чоловік, а особливо жінка, може зникнути з кола своїх рідних та друзів. Якби вам довелося поспілкуватися з поліцією, то ви дізналися б, що у Лондоні чи не щотижня хтось таємничим чином зникає, а полісмени, поза сумнівом, стинали б плечима й казали, що згідно із законом великих чисел по-іншому й бути не може. Тож я був непростимо байдужий до вашої історії, але цьому також є пояснення – вона здавалася мені незбагненою. Щойно ви завели мову про мореплавців-негідників, які зійшли з корабля, як я одразу ж відкинув цю версію. Для того було багато підстав, але основним обґрунтуванням слугувало те, що випадкового злочинця чи жорстокого вбивцю-дилетанта завжди викривають, особливо якщо для своїх злодіянь він обирає сільську місцевість. Ви ж пригадуєте справу того Гарсії, про якого ви згадували? Він вирушив на вокзал наступного дня після вбивства, вдягнений у штани, вкриті плямами крові, з нідерландським годинником – своєю поживою, акуратно загорнутим у пакунок. Тож, коли я відкинув вашу єдину версію, в тій історії, як я вже казав, не вгадувався мотив злочину, а відтак вона стала неймовірно нудною та нецікавою. І я мав цілком міцне підґрунтя для такого висновку. Ви коли-небудь переймалися проблемами, про які ви знали, що вони не мають вирішення? Чи задумувалися колись над старою загадкою про Ахілла та черепаху¹? Звісно ж ні, бо ви знали, що це марна справа, і тому, коли ви розповіли мені

---

¹ Один з найвідоміших парадоксів давньогрецького філософа Зенона. Його суть така: швидконогий Ахілл ніколи не зможе наздогнати черепаху. Нехай на початку руху їх розділяє відстань a , й Ахілл біжить у k разів швидше за черепаху. Доки Ахілл пробіжить цей проміжок довжиною a , черепаха встигне відповзти від нього на відстань a/k . Коли Ахіллес пробіжить і цей проміжок a/k , черепаха відповзе на відстань a/k^2 , і так далі. Таким чином, Ахілл ніколи не наздожене черепахи, бо між ними завжди буде деяка відстань. Слабким місцем цієї апорії є різниця між швидкістю Ахілла та черепахи – безкінечність можлива лише за умови однакової швидкості руху обох, а черепахи, як відомо, пересуваються повільніше за могутніх героїв Троянської війни. Тож, відповідно до сучасної математики, парадокс коректніше сформулювати таким чином: Ахілл ніколи не наздожене черепахи, аж доки її не наздожене.

історію про ту зниклу сільську дівчину, я, особливо не мудруючи, почепив на неї ярлик незбагненності й більше про це не згадував. Але, як виявилось, я помилявся. Пригадуйте, як ви одразу ж перейшли до іншої справи, що цікавила вас куди більше, бо стосувалася особисто вас? Нема потреби переповідати цю дивну історію про візерунки з наконечників стріл, хоча спершу вона видалася мені банальною, дитячою витівкою, якщо не якимось розіграшем. Але наконечник стріли у ваших руках викликав у мене неабиякий інтерес. Я побачив, що він був незвичайний, не такий, як інші, і це, власне, пробудило моє зацікавлення. Щойно я сюди приїхав, одразу ж почав дошукуватися розгадки, намагаючись збагнути значення тих візерунків, які ви мені описали. Спершу був знак, який ми назвали армією – кілька зубчастих ліній з наконечників стріл, повернутих в одному напрямку. Тоді лінії, мов спиці колеса, зійшлися в одній точці, що нагадувала чашу, затим – трикутник чи то піраміда, і врешті – півмісяць. Зізнаюся, я вже й не знав, що думати, намагаючись розгадати цю таємницю, і, як ви розумієте, для мене то була подвійна, якщо не потрійна проблема. Тому що недостатньо було запитати в себе: що означають ці візерунки? Але й: хто за цим стоїть? І знову ж таки, хто може володіти такими цінними речами і, знаючи їхню ціну, розкидати їх при дорозі? Такі роздуми наштотували мені на думку, що людина чи люди, про яких іде мова, не знали справжньої ціни цим унікальним наконечникам, але з цим я далеко не зайшов, бо навіть добре освічена людина може не тямити на цьому. Тоді з'явилися очі на стіні, і ми дійшли висновку, що обидва витвори належать одному авторові. Низьке розташування тих очей навело мене на думку, що по сусідству, можливо, живуть карлики, але таких не виявилось, а ще я знав, що діти, які щодня ходять до школи цією стежкою, не мали до тих малюнків жодного стосунку. Однак я був твердо переконаний, що той, хто намалював на стіні очі, ростом близько трьох з половиною – чотирьох футів, оскільки, як я вже казав, кожен, хто малює на вертикальній поверхні, інстинктивно робить це на рівні своїх очей. Але нерозгаданим залишалось питання про дивний розріз очей, що мали чітко виражений монголоїдний тип, про який англійські селяни не можуть мати жодного уявлення. І остаточно нас заплутав той очевидний факт, що ті, хто це малював, швидше за все,

здатні бачити в темряві. Як ви зауважили, такі здібності могла мати людина, що багато років провела у підземеллі чи у в'язниці. Але хіба в Європі збереглися такі в'язниці, що існували ще за часів Едмона Дантеса¹? Мореплавець, що відбув довге ув'язнення в страшній китайській підземній в'язниці, міг бути тим, кого я шукав, і хоч це й мало ймовірно, я все ж не виключав можливості, що моряк чи, скажімо, найманець на кораблі був карликом. Але звідки в мого уявного мореплавця доісторичні кремінні наконечники стріл? Ба більше, навіть не зважаючи на факт володіння цими цінностями, які значення та мета цих таємничих візерунків з наконечників стріл та намальованих мигдалевидних очей? Ваша ж гіпотеза про плановану крадіжку мені майже одразу видалася непереконливою, і я, чесно кажучи, ніяк не міг придумати робочу версію. На правильний слід мене вивів простий випадок. Якось ми проходили повз старого Тревора, і згадка його імені збудила в моїй пам'яті історію про його зниклу доньку – історію, яку я забув чи радше не звертав на неї уваги. Що ж, сказав я собі, маємо іншу та, правду кажучи, нецікаву саму по собі проблему. Але що як вона стосується усіх тих загадок, які так мене мордують? Я зачинився у себе в кімнаті, намагаючись викинути з голови всі упереджені думки, і почав усе з чистого аркуша сторінки, припускаючи, як гіпотезу, що зникнення Енні Тревор якимось чином пов'язане зі знаками, викладеними кремінними камінцями, та намальованими на стіні очима. Однак це припущення не знаходило свого підтвердження, і у мене з відчаю просто опускалися руки, коли раптом мені спало на гадку ймовірне значення чаші. Як вам, мабуть, відомо, у Сурреї є так звана «чаша диявола», і я припустив, що наш символ може мати якийсь стосунок до форми рельєфу неподалік. Поєднавши ці два цілком розрізнені факти, я вирішив пошукати чашу біля тієї стежки, якою йшла зникла дівчина. Тепер вам відомо, як я знайшов чашу. Я витлумачив цей знак на підставі того, що мені було відомо, а перший візерунок, армію, розшифрував ось так: «Зібрання в чаші відбудеться за два тижні (це знак півмісяця), щоб побачити піраміду

---

¹ Едмон Дантес – справжнє ім'я графа Монте Крісто з однойменного роману Дюма-батька.

чи побудувати її». Очі, що одні за одними з'являлися на стіні, вочевидь відраховували дні, і я знав, що їх буде чотирнадцять, не більше. Тоді все здавалося мені очевидним. Я не хотів знати, ні що то буде за зібрання, ні хто збиратиметься в тій похмурій та жаскій місцині поміж самотніх пагорбів. В Ірландії, Китаї чи на заході Америки відповідь на таке запитання не становила б жодних труднощів: збори невдоволених, зібрання якогось таємного товариства або ж членів «комітету пильності», щоб виголосити доповідь, – тут все було б очевидним, але в цьому тихому закутку Англії, населеному мирними людьми, такі припущення були хибними. Однак я вирішив подивитися на те зібрання, поспостерігати за всім, що там відбуватиметься, тому не хотів заплутувати себе безнадійними пошуками. І тут тверезе мислення поступилося дикій фантазії: я пригадав, що люди подекуди казали про зникнення Енні Тревор – вони казали, що її «забрали феї». Запевняю вас, Воане, я так само при здоровому глузді, як і ви, у мене в голові не настільки порожньо, щоб туди залітали всілякі неймовірні припущення, і я щосили намагався відігнати від себе цю маячню. Але тоді я згадав, як колись називали фей – «маленький народ»; назва, що, дуже ймовірно, позначає представників доісторичної так званої урало-алтайської раси, і припустив, що їхні нащадки можуть мешкати у цій місцевості в печерах. Вражений, я усвідомив, що шукав істоту заввишки менше чотирьох футів, яка звикла жити в темряві, користується кременистими знаряддями і знає, які з виду монголи! Я б, мабуть, посоромився говорити вам про такі фантастичні речі, якби ви на власні очі не побачили всього, що відбувалося минулої ночі, і я б, можливо, засумнівався у фактах, які мені підкидала моя свідомість, якби не знайшов їм підтвердження. І тепер ми не можемо дивитися одне одному в очі й вдавати, що всього цього насправді не було. Коли ви лежали на землі біля мене, я відчував, як тремтить ваше тіло, і бачив ваші очі у світлі полум'я. Тому я без краплі сорому розповідаю, що було в мене на думці минулої ночі, коли ми видиралися на пагорб і таїлися в схованці за валуном.

Було ще дещо, над чим я до останнього ламав голову і що завжди лежало на поверхні прямо в мене під носом. Я розповідав вам, як розтлумачив символ піраміди – зібрання мало побачити піраміду, і для мене до останнього залишалося незбагненим

справжнє значення символу. Вважається, що це слово – похідне від давнього «вогонь», що, своєю чергою, походить від слова «вгору¹». Хоч це припущення й хибне, воно повинно було наштовхнути мене думку, яка мені так і не сяйнула.

Гадаю, немає потреби казати щось іще. Ви й самі добре знаєте, що ми не могли нічого вдіяти, навіть якби передбачили, що там відбуватиметься. Ах, так: чому символи з'являлися саме на тому місці, біля огорожі? Це доволі цікаве запитання. Наскільки я можу судити, ваш дім стоїть якраз всередині поміж пагорбів, і, можливо – хто його знає? – цей старий вапняковий стовп біля вашої садової огорожі був місцем зустрічі ще до того, як кельти ступили на британську землю. Але ось що іще я хочу вам сказати: я не шкодую про те, що ми не змогли порятувати бідолашної дівчини. Ви бачили ті створіння, що, звиваючись, густо обліпили чашу. І можете бути певні в тому, що те, що лежало на її дні, в осерді переплетіння тіл, більше не належало до світу живих.

– А це означає?.. – мовив Воан.

– А це означає, що вона перетворилася на піраміду вогню, – мовив Дайсон, – а всі вони повернулися туди звідки з'явилися – у той підземний світ, що зачаївся під пагорбами.

---

¹ Йдеться про начебто спільний греко-латинський корінь «руг» у словах «pyramid» та «pyro».

Три самозванці

ПРОЛОГ

– То містер Джозеф Волтерс тут заночує? – запитав чепурний чисто поголений чоловік у свого компаньйона, особи не надто приємної зовнішності, чиї руді вуса переходили у два короткі бакенбарди.

Обидва стояли біля вхідних дверей, лукаво посміюючись один до одного, а за мить до них по сходах хутко збігла дівчина. Вона була доволі юна, із сьйними карими очима, і радше приваблювала своєю незвичайністю, ніж вражала вродою. В руці вона тримала невеличкий загорнутий в папір пакунок, і усміхалася до своїх друзів.

– Не запирай дверей, – сказав, виходячи, чепурун своєму товаришу. – Хай йому біс, – лайнувся він, – ми залишимо вхідні двері напіввідчиненими. Раптом йому захочеться з кимось поспілкуватися.

Чоловік подивився на нього з недовірою.

– Думаєте, це добра ідея, Дейвісе? – спитав він, затримавши руку на роздовбаному дверному молотку. – Не думаю, що Ліпсіусу таке сподобалося б. А ви що скажете, Хелен?

– Я згідна з Дейвісом. Він – натура творча, а ви, Річмонде, сіра посередність і боягуз. Звісно, варто залишити двері відчиненими. Жаль, одначе, що Ліпсіусу довелося поїхати! Ото б він повеселився.

– Ага, – погодився чепурний містер Дейвіс, – не пощастило доктору, що його викликали до пацієнта аж на захід.

Троє вийшли з будинку, залишивши напіввідчиненими перехняблені й облуплені від морозів і дощів вхідні двері. Якусь хвилину вони мовчки стояли під ветхим піддашком ганку.

— Що ж, — сказала дівчина, — нарешті з цим покінчено. Більше не доведеться вистежувати того хлопця в окулярах.

— Ми у великому боргу перед тобою, — ввічливо мовив містер Дейвіс. — Так сказав доктор перед тим, як поїхати. Нам трьом не завадило б попроситися, як гадаєте? Особисто я хочу перед цією мальовничою, хоч і занедбаною будівлею сказати слова прощання своєму другові містеру Бартону, торговцю антикваріатом і прикрасами. — Піднявши свого капелюха, він жартівливо вклонився.

— А я, — підхопив Річмонд, — хочу попроситися з містером Вілкінсом, приватним секретарем, чиє товариство мене, зізнаюся, децю втомило.

— До побачення, міс Леллі, і ви, міс Лестер, будьте, — дівчина зробила граційний реверанс. — Нарешті попрощаюся й з усією цією таємничою пригодою. Виставу закінчено.

У той час, як містер Дейвіс та молода леді, здавалося, були сповнені якоїсь похмурої радості, Річмонд нервово смикав себе за вуса.

— Мені трохи не по собі, — сказав він. — Звісно, я й не такого надивився у Штатах, але той звук, що він видав, викликав у мене нудоту. А той запах... Зрештою, мій шшунок ніколи не був стійкий до такого.

Троє приятелів спустилися з ганку і почали повільно походити кривою стежкою, колись посипаною жорствою, а тепер порослою вологим пухким мохом. Надворі стояв погожий осінній вечір. Сонце кидало слабкий відблиск на жовті стіни старого занедбаного будинку, виставляючи напоказ сліди руйнівного занепаду: чорні патьоки від дощу, що стікав дір'явими ринвами, оголені цеглини, що зяяли крізь клапті тиньку на стінах будинку, плакучу зелень хирлявого верболозу, що ріс неподалік від ганку, потрісканий фундамент, який пожирала смердюча глина. То була дивна й безладно спланована старовинна будівля, якій було близько двохсот років, з мансардними вікнами під похилим черепичним дахом та флігелями в григоріанському стилі з обох боків. Еркери ледь діставали до другого поверху, а дві, колись пофарбовані в яскраво-зелений колір, куполоподібні ба-

шти тепер здавалися сірими. На стежці лежали розбиті вази, а над масною глиною здіймалися густі випари. Недоглянуті кущі зі сплутаним гіллям огидно смерділи вологістю, а сама атмосфера, що повисла над занедбаним маєтком, наштовхувала на думки про смерть. Троє приятелів похмуро дивилися на моріжок і клумби, густо порослі дереном та кропивою, і на сумний ставок у гущавині бур'янів, де замість лілій росла ряска, над якою підносився іржавий Тритон, що дудів похоронну мелодію у зламаній ріг. А ген-ген, за похилою огорожею та далекими лугами, сідало сонце, червонясте світло якого пробивалося крізь гілки в'язів.

Річмонд здригнувся і тупнув ногою.

– Нам краще піти звідси, – сказав він, – нам тут більше нічого робити.

– А й справді, – відповів Дейвіс, – з цим нарешті покінчено. Якийсь час я думав, що нам ніколи не спіймати цього джентльмена в окулярах. Тямовитий був хлопець, але – Боже милостивий! – він таки зламався. Йй-бо, він зблід, коли я торкнувся його плеча в барі. Але де ж він заховав ту штуковину? Можу заприсягтися, що її при ньому не було.

Дівчина засміялась, і вони вже розвернулися, готові йти геть, аж раптом Річард відсахнувся. – Фе! – скрикнув він, повернувшись до дівчини. – Що це в тебе? Поглянь-но, Дейвісе, з пакунка тече.

Дівчина кинула погляд на невеличкий пакунок, що несла в руках, і відгорнула край паперу.

– Так, ви двоє, слухайте сюди, – сказала вона, – це я вигала. Ви маєте погодитися, що ця річ стане чудовим доповненням колекції доктора. Це частина правої руки – тієї самої, що поцупила золотого Тиберія.

Містер Дейвіс кивнув з очевидним схваленням, а Річмонд підняв свого недоладного високого котелка і витер чоло брудною хустинкою.

– Я йду геть, – сказав він, – а ви, якщо хочете, можете залишитися.

Усі троє завернули за конюшню, минули засохле пустище, що колись було городом, і, продершись крізь живопліт, вийшли на дорогу. А за п'ять хвилин двоє джентльменів, які знічев'я прибукали в ці занедбані околиці Лондона, прогулювалися

темною під'їзною алеєю неподалік від закинутого дому. Поглядаючи на нього з дороги та відзначивши для себе його неймовірно запустіння, вони почали пишномовно просторікувати в дусі Джеремі Тейлора¹.

– Погляньте, Дайсоне, – заговорив один із джентльменів, коли вони наблизилися до будинку, – бачите ці вікна вгорі? Сонце сідає за обрій, від чого шибки еркерів, дарма що запилені, «яскраво палають вогнем».

– Філіпсе, – озвався старший і, варто зауважити, більш високодумний із джентльменів, – у мене надто бурхлива уява і я не в змозі протистояти впливу гротескності. Мені несила триматися меж реальності тут, де все позначено похмурим запустінням, а нас огортає кедровий морок, де разом зі свіжим повітрям наші легені вдихають випари тління. Я дивлюся на сонячну заграву на шибках, і мені здається, що будинок зачарований. Кажу вам, он та кімната за вікном потопає в крові та вогні.

ПРИГОДА ЗОЛОТОГО ТИБЕРІЯ

Знайомство містера Дайсона з містером Чарльзом Філіпсом стало долею випадку з десятків тисяч тих, які щоденно трапляються з перехожими на вулицях Лондона. Містер Дайсон був письменником та нещасним взірцем нерозумно розтраченого таланту, завдяки якому він ще на зорі своєї юності міг стати одним із улюблених прозаїків Бентлі², але натомість обрав інший шлях. Так, він добре розумівся на схоластиці, та був аж ніяк не пристосований до школи життя. Він називав себе митцем, та насправді був ледачим, і лише зацікавлено спостерігав за тим, як тяжко працюють інші. Поміж безлічі ілюзій про себе найбільше він плекав ту, згідно з якою він був старанним трударем, а ознакою страшенної втоми вважалися відвідини його улюбленої тютюнової крамнички на Грейт Куїн-стріт, де він ви-

---

¹ Джеремі Тейлор – англійський священнослужитель, якого також називають «Шекспіром богословів» за його поетичну манеру висловлювання (прим. пер.).

² Річард Бентлі – англійський видавець XIX ст. (прим. пер.).

хвалювався всім охочим, як він, не підводячись з-за стола, двічі зустрічав сонце і проводжав його за обрій. Власник крамниці, надзвичайно ввічливий чоловік середніх літ, терпів Дайсона частково через свою добру вдачу, а почасти тому, що той був його постійним клієнтом. Дайсон зазвичай вмощувався на порожній діжці, рефлексуючи про літературу та мистецтво аж до зачинення крамниці або доти, доки його не зморювала втома. І якщо його красномовство і не привертало нових покупців, вони принаймні не тікали з крамниці. Дайсон був охочий до неймовірних тютюнових експериментів. Він невгамовно пробував усе нові й нові поєднання сортів. Якось одного вечора, щойно переступивши поріг крамниці, він вигукнув продавцеві якусь фантастичну тютюнову комбінацію, як одразу ж за ним зайшов молодий чоловік приблизно його віку і попросив продавця повторити таке саме замовлення, ввічливо всміхаючись містеру Дайсону. Йому такий жест неабияк полестив, і, перекинувшись кількома словами, чоловіки розговорилися, а через годину торговець тютюном побачив, як новоспечені приятелі вже сиділи пліч-о-пліч на парі діжок, поринувши у цікаву бесіду.

– Мій любий друже, – мовив Дайсон, – однією фразою я можу визначити мету справжнього письменника. Йому належить усього лише вигадати красиву історію і так само доладно викласти її на папері.

– Ви маєте слушність, – погодився містер Філіпс, – але дозвольте додати, що в руках істинного майстра слова всі історії чарівні, а кожна деталь по-своєму чудова. Важливий не зміст, а його подача. Насправді вершиною таланту є вміння завдяки високій алхімії стилю перетворити посередню ситуацію в чистісіньке золото мистецтва.

– Насправді це є доказом неабияких здібностей... подурному чи, принаймні, нерозсудливо згаяних. З таким самим успіхом великий скрипаль-віртуоз зіграє вам чарівну мелодію на дитячому банджо.

– О ні, ви дуже помиляєтеся. Бачу, у вас зовсім хибне уявлення про життя, яке потрібно викоринити. Ходімо до мене, я живу тут неподалік.

Отак містер Дайсон заприятелював із містером Чарльзом Філіпсом, який жив на тихій площі поблизу Голборна. Відтоді вони часто навідувались одне до одного, а місцем їхньої зустрі-

чі була крамниця на Грейт Куїн-стріт, де вони своїми балачками позбавляли торговця тютюном радості від отриманих доходів. Між ними повсякчас точилися жваві суперечки про літературні догмати – Дайсон прославляв живу уяву, тимчасом як Філіпс, студент факультету природничих наук і трішки етнолог, наполягав, що вся література повинна мати наукове підґрунтя. Завдяки необачній щедрості їхніх померлих родичів обидва молодики не знали, що таке голод, і, розмірковуючи про високі матерії, приємно збавляли час у безтурботних богемних розвагах, не пізнавши гіркого присмаку злиднів.

Якось одного червневого вечора містер Філіпс сидів, усамотившись, у себе в кімнаті на Ред Лайон-Сквер. Дивлячись у вікно, він неквапно курив люльку, споглядаючи за життям, що вирувало на вулиці, за чистим небом, де вечірня заграва ще довго не сходила з небесної гладі, за рум'яними сутінками літнього вечора, що, змагаючись із гасовими ліхтарями на площі, створювали світлотіні, в яких було щось неземне, за дітьми, що гасали туди-сюди тротуаром, за безтурботними гульвісами, що вайлуватو походжали в натовпі, за випадковими перехожими, які радше скидалися на метеликів, що мерехтіли та кружляли у грі світла, ніж на звичайних людей. У будинках напроти одне за одним спалахувало світло у квадратиках вікон, в яких час від часу по той бік фіранок зринали й зникали силуети, і всій цій напівтеатральній магії так личила мелодія з італійської опери, що десь віддалено лунала з органних труб, в той час як глибокий бас Голборна не затихав ні на мить. Філіпс насолоджувався тією виставою та її музичним супроводом. Потьмяніли вечірні сутінки, поступившись цілковитій темряві, і поступово стих гул площі. А він так і сидів замріяно біля вікна, поки його із задуми не вихопив різкий дзвінок у двері. Глянувши на годинник, він зрозумів, що було вже за десяту. Почувся стукіт у двері, і до кімнати зайшов його приятель Дайсон, який за звичкою сів у фотель, мовчки запаливши люльку.

– Ви ж знаєте, Філіпсе, – нарешті заговорив він, – що мене завжди приваблювали загадкові випадки, що трапляються у житті. Пригадую, як ви сиділи в цьому самому кріслі, переконуючи мене в тому, що дивовижним і неймовірним збігам обставин не місце в літературі, наполягаючи на тому, що насправді див не існує, а життя людей не визначається випадко-

вим збігам обставин. Та навіть якби так і було, я б усе одно з вами не погодився, оскільки вважаю теорію «критики життя» безглуздою нісенітницею, а тому я не згодний з вашими висловлюваннями. Сьогодні зі мною трапилося дещо неймовірно.

– Радий це чути, Дайсоне. Звісно, ви мене не переконаєте, та хай би що ви казали, я залюбки послухаю розповідь про вашу сьогоднішню пригоду.

– Що ж, ось як усе було. Сьогодні в мене був дуже важкий робочий день. Ба більше, я ще з учорашнього вечора не підводився з-за свого старого столу. Хотів розвинути ідею, якої ми торкнулися у вівторок, ну ту, про фетишизм.

– Так, пригадую. І що, вже є якісь успіхи?

– Звісно, все вийшло навіть краще, ніж я сподівався. Хоча спершу було ох як нелегко – звичайні муки творчості перед скресанням криги. Хай там як, але сьогодні близько сьомої вечора я завершив роботу і подумав, що мені би не завадив ковток свіжого повітря, тож я пішов безцільно тинятися вулицями міста. Голова моя була переповнена думками, і я не надто дивився, куди іду. Так мене занесло в тиху місцину на північ від Оксфорд-стріт – це західніше, якщо йти від вашого дому, – у квартал елітних будинків, де панує розкіш та процвітання. Я повернув на схід, знову ж таки, не усвідомлюючи цього. Було вже доволі темно, коли я опинився на похмурій глухій вуличці, безлюдній та погано освітленій. Тоді я й гадки не мав, куди потрапив, та згодом зрозумів, що я десь неподалік від Тоттенгем-Корт-Роуд. Тож, насолоджуючись тишею, я неспішно подався далі. По один бік вулички я помітив із тильного боку щось схоже на підсобні приміщення великої крамниці. Ряди запилених вікон, що зникали в ночі, схожі на шибениці підйомні механізми та наглухо зачинені, темні й занедбані масивні двері. Далі переді мною постав величезний склад для зберігання меблів, а напроти нього – похмурий голий мур, так само відразливий, як мури в'язниці, а затим – штаб якогось добровольчого полку, і насамкінець – провулок, що вів у двір, де стояли фургони на прокат. Вулиця була геть безлюдна, без проблиску світла в жодному з вікон. Я дивувався з тієї незнайомої місцини, що потопала в пільмі і водночас була всього за крок від головної артерії міста. Раптом я почув тупіт ніг, що стрімко наближався, і тут прямо переді мною з конюшні чи чогось на кшталт цього,

мов із катапульти, вилетів чоловік, щось на бігу загубивши. Він давно зник удалині вулиці, коли до мене нарешті дійшло, що трапилося. Однак до того чоловіка мені не було жодного діла, адже мене зацікавило зовсім інше. Як я вже сказав, у нього щось випало. Я дивився, як те щось, схоже на іскру з полум'я, мерехтіло в повітрі, пролітаючи над тротуаром, тож я не втримався і кинувся слідом за ним. Глянувши зблизька, я побачив яскраву монетку, що все повільніше й повільніше котилася, а тоді змінила свій напрям у бік каналізаційної решітки, де на мить зависла на краю і шубовснула вниз. Здається, я навіть застогнав з відчаю, хоч і гадки не мав, за чим, власне, полюю. А тоді, на превелику радість, я побачив, що монетку не забрали стічні води – вона спокійно лежала на ґратах решітки. Я підібрав її і заховав до кишені. І вже зібрався було йти, коли знову почув швидкий тупіт ніг. Не знаю, що мене підштовхнуло, але я буквально пірнув в одну з конюшень чи що то було, намагаючись зачаїтися в тіні. Чоловік пробіг усього за кілька кроків від того місця, де я тільки-но стояв, і я відчув велике полегшення від того, що встиг заховатися. Я не міг чітко розгледіти його обличчя, але бачив шалений блиск очей і дикий вищир зубів. У руці він загрозливо тримав кривого ножа, і я подумав, що втікачеві страшенно не пофортунить, якщо той грабіжник чи, навпаки, обкрадений його наздожене. Запевняю вас, Філіпсе, полювання на лисиць – коли зимового ранку сурмлять у ріг, навперебій гавкають гончаки, а мисливці у червоних мундирах скачуть на конях за здобиччю – це просто забавка проти полювання на людей, а це саме те, що я сьогодні ввечері вгледів краєм ока. Я бачив жагу крові в очах того чоловіка, коли він пробігав повз, а його та втікача розділяло не більш як п'ятдесят секунд. Сподіваюся тільки, що цього було достатньо.

Дайсон відкинувся на спинку крісла, запалив люльку і замислився, випускаючи кільця диму. Філіпс почав ходити туди-сюди по кімнаті, розмірковуючи над історією про невідворотну смерть, що гналася тротуаром за жертвою, про ніж, що виблискував у світлі ліхтаря, про лють переслідувача і жах того, за ким він гнався.

– То, – врешті заговорив він, – що ви все-таки врятували від падіння в каналізаційний стік?

Дайсон аж підскочив, вочевидь розгубившись.

– Правду кажучи, і гадки не маю. Я навіть до пуття не роздивився. Але зараз ми це виправимо.

Помацавши у кишенях свого жилета, він витягнув маленьку блискучу монетку і поклав її на стіл. Вона виблискувала під лампою променистим сяйвом рідкісного старовинного золота, а зображення та літери постали на поверхні чітким та бездоганним рельєфом, наче її щойно викарбували. Двоє чоловіків схилилися над монеткою, і Філіпс взяв її до рук, щоб ближче роздивитися.

«Імп. Тиберіус Цезар Август» – прочитав він напис і, перевернувши монету, аж завмер від здивування, а тоді повернувся до Дайсона із виразом торжества на обличчі.

– Ви хоч уявляєте, на що натрапили? – запитав він.

– Вочевидь, на якусь старовинну золоту монету, – спокійно відповів Дайсон.

– Ще б пак! Це золотий Тиберія. Ні, не так. Ви знайшли *того самого* золотого Тиберія. Погляньте на звороті.

Дайсон придивився і побачив на монеті зображення фавна у воді поміж очерету. Його чіткі риси обличчя виділялися тонким контуром. То було прекрасне й водночас страхітливе обличчя, яке нагадало Дайсону легенду про хлопчика та його друга дитинства, який зростав і мужнів разом із ним, поки в повітрі не повис різкий запах козла.

– Так, – врешті мовив він, – цікава монета. Вам щось відомо про неї?

– Ага, дещо я про неї таки знаю. Це одна з-поміж небагатьох історичних пам'яток, які дійшли до наших днів. Про неї, як про таємничий скарб, побутує безліч історій. Цілий цикл легенд присвячено одній маленькій монетці. За однією з них, вона була частиною спеціальної серії монет, які наказав викарбувати Тиберій на ознаменування здобутої ним великої воєнної перемоги. Бачите напис на звороті: «Victoria». Кажуть, що через якусь прикру випадковість усі монети потрапили до тигля, вціліла тільки одна із них. Відтак вона виблискує в історії та легендах, то тут, то там виринаючи – раз на сотню літ – і знову ховаючись. Якось на неї натрапив один італійський гуманіст, і відтоді вона то губиться, то знаходиться. Про неї ніхто не чув ще з далекого 1727 року, коли одного разу такий собі Джошуа Бьорд, турецький купець, привіз її додому з Алеппо, а через

місяць після того, як він показав її одному колекціонеру, зник безвісти, а разом із ним монета. І ось вона тут!

А після паузи додав:

— Захуйте її назад до кишені, Дайсоне. На вашому місці я б ні перед ким нею не вихвалявся. А щодо мене, то я триматиму язика за зубами. Скажіть, хтось із тих двох чоловіків вас бачив?

— Думаю, що ні. Не думаю, що той, перший, який прожогом вискочив з темного провулку, взагалі бодай щось бачив, і я впевнений, що другий теж не міг мене помітити.

— Та й ви не особливо їх роздивилися. Як гадаєте, ви б упізнали когось із них, якби завтра випадково зустріли на вулиці?

— Навряд чи. Як я вже казав, вулиця була тьмяно освітлена, а вони бігли стрімголов.

Якийсь час двоє чоловіків сиділи мовчки, кожен сплітаючи в голові образи тієї дивної пригоди, але потяг до незвичного поволі взяв гору над тверезими думками Дайсона.

— Це все видається ще дивнішим, ніж я собі уявляв, — врешті заговорив він. — Мене неабияк вразило те, що я бачив: чоловік прогулюється собі тихою, спокійною, нічим не прикметною вулицею Лондона, вздовж сірих будівель та глухих мурів, коли це в одну мить у нього з очей неначе спадає пелена, і з-під землі, мов із копальні, сильним потоком б'ють випари, а крізь тріщини бруку просвічується вогонь, і йому, схоже, навіть вчувається свист пекельного казана. Іншого чоловіка жене страх за власне життя, а за ним, по гарячих слідах, мчить люта ненависть з ножем наготові. Це насправді жахливо. Але як це пов'язати з тим, що ви мені розповіли про монетку? Запевняю вас, Філіпсе, я відчуваю, що сюжет набиратиме гостроти. Відтепер нас переслідуватиме таємниця, а звичайні, на перший погляд, події набудуть особливого значення. Ви можете зі мною не погоджуватись і закривати на все те очі, та ви змушені будете їх розплющити. Запам'ятайте мої слова, вам доведеться змиритись з неминучим. Волею випадку саме в наших руках опинився ключ до таємниці, і тепер нам належить її розгадати. А що стосується винних у всій цій дивній історії, то вони не зможуть від нас утекти. Ми розкинемо тенета на цілісіньке місто, і в один чудовий момент на вулиці, де юрмиться безліч люду, ми натрапимо на слід невідомого злочинця. Я майже бачу, як він неквапом наближається до вашої тихої площі, тиняється закут-

ками міста, безцільно, на перший погляд, блукає широкими вулицями, тим часом усе ближче і ближче підступаючи, не в змозі протистояти невидимій силі, як у тій східній казці, де кораблі притягувало до магнітної скелі¹.

– Звісно, – мовив Філіпс, – якщо вертіти монетою у всіх перед очима так, як ви це зараз робите, можете бути певні – злочинець не забариться. І я навіть не сумніваюся в тому, що вас жорстоко поб'ють і обчистять. Але нам нема за що переживати. Ніхто не бачив, як ви підібрали монету, тож ніхто не знає, що вона у вас. Щодо мене, то я хочу спокійно спати і займатися своїми справами з відчуттям цілковитої безпеки і впевненості у звичному порядку речей. Я згоден, що події сьогоднішнього вечора – уся та вулична пригода – були незвичайними, та я навідріз відмовляюся мати до цього будь-який стосунок і, якщо треба буде, готовий звернутися до поліції. Я не стану рабом золотого Тиберія, хоч він і втрапив у поле мого зору в дещо драматичний спосіб.

– А я, – мовив Дайсон, – хочу, як той мандрівний лицар, йти далі у пошуках пригод. І мені не доведеться довго шукати – вони самі мене знайдуть. Я ж буду насторожі: зачаюсь, як той павук, усередині своїх тенет, реагуючи на кожен порух.

Незабаром Дайсон пішов, а містер Філіпс провів решту ночі, розглядаючи кремнієві наконечники стріл, які він нещодавно придбав. У нього були всі причини вважати, що це робота сучасної і аж ніяк не первісної людини, але він зовсім не зрадив, коли ретельна перевірка підтвердила його підозри. Розлютившись праведним гнівом етнологів, він зовсім забув про Дайсона та золотого Тиберія, а коли на світанку пішов спати, ця історія геть вилетіла в нього з голови.

ВИПАДКОВА ЗУСТРІЧ

Неквапно походжаючи Оксфорд-стріт і ліниво роззираючись навсібіч, містер Дайсон насолоджувався рідкісним післясмаком важкого робочого дня. Споглядання за людьми, дорож-

---

¹ Йдеться про казки про Сіндбада-мореплавця.

нім рухом та вітринами крамниць лоскотало його органи чуття вишуканим букетом стимулів. Із серйозним виглядом людини, що несе на собі всю вагу значущості, він уважно поглядав то ліворуч, то праворуч, боячись прогавити якусь вкрай важливу деталь. На переході його ледь не збив фургон, бо він, бачте, не любив поспішати, а вечір видався навдивовижу теплий. Щойно він зупинився, щоб трохи перепочити, як один гарно вбраний джентльмен, що стояв на протилежному боці вулиці, повернув його увагу своїми різкими жестами та змусив жадібно, мов риба, ковтати ротом повітря. Екіпажі, карети та кеби стрімким потоком мчали туди й сюди, і навіть найзавзятішому шукачеві пригод забракло б духу випробовувати свою долю, щоб перетнути дорогу. Однак той, хто повернув увагу Дайсона, метався на краю тротуару, мов навіжений, час від часу кидаючись назустріч смерті і так само збуджено відскакуючи назад, неабияк дивуючи перехожих. Урешті-решт, коли в невгамовному потоці екіпажів утворився невеличкий просвіт, що міг би випробувати на мужність якого-небудь хлопчика, той чоловік нестямно кинувся через дорогу і, ледь уникнувши смерті, налетів на Дайсона, як тигр на свою здобич.

– Я бачив, як ви розглядалися на всі боки, – сказав він, напружено видихаючи слова йому в обличчя, – хіба не так? Той чоловік, що вийшов з хлібної крамниці та вскочив у екіпаж три хвилини тому, був молодиком в окулярах і з чорними бакенбардами? Ви що, язика проковтнули? Заради усіх святих, не мовчіть! Відповідайте! Це питання життя і смерті.

Від надмірного хвилювання слова клекотали у нього в роті, обличчя то червоніло, то блідло, а на чолі виступили крапельки поту. Він нетерпляче переступав з ноги на ногу і смикав себе за комір плаща, наче щось застрягло в нього в горлянці і не давало дихнути.

– Шановний, – мовив Дайсон, – то в мене звичка така – озиратися по сторонах. Ви все цілком правильно підмітили. Як ви й казали, молодик, чи точніше, дещо сором'язливий з виду чоловік, стрімко вибіг із крамниці і вскочив до екіпажу, який, вочевидь, на нього чекав, оскільки зразу рушив у східному напрямі. Він також, як ви кажете, був в окулярах. Може, хочете, щоб я зловив вам екіпаж і ви змогли наздогнати цього джентльмена?

– Ні, дякую, не треба, це буде лиш марнуванням часу.

Чоловік нервово проковтнув клубок, який, здавалося, застряг у нього в горлі, і Дайсон стривожено спостерігав, як той зайшовся істеричним сміхом, міцно захопившись за ліхтарний стовп і гойдаючись, як корабель під час хитавиці.

– Як я тепер покажуся лікарю на очі? – пробурмотів він собі під ніс. – Це жахливо – підводити його останньої миті. – А тоді зібрався з духом, випрямив спину і спокійно повернувся до Дайсона.

– Даруйте мою нечемність, – мовив він. – Не кожен би таке терпів. Та чи не були б ви такі ласкаві трішки зі мною пройтися? Я трохи зле почуваюся. Може, то все від спеки.

Дайсон кивнув на знак згоди, водночас намагаючись уважно роздивитися цього дивного персонажа. Чоловік був одягнений зі смаком – навіть найприскіпливіший експерт не зміг би поставити під сумнів крій його вбрання, – та все ж його одяг, якщо брати загалом, від капелюха до черевиків, створював враження якоїсь недоречності. На голові у нього був високий шовковий котелок дивного фасону, що виглядав доволі поношеним, так само як і мішкуватий сюртук, і щось підказувало Дайсону, що у нагрудній кишенці вкрай рідко з'являється чиста носова хустинка. Його обличчя було не з найприємніших, і його аж ніяк не прикрашали розтріпані руді бакенбарди, що плавно переходили у вуса світлішого відтінку. І все ж, попри чудернацький вигляд його супутника, Дайсон відчував, що в ньому є щось набагато більше, ніж дивакуватість. Чоловік силкувався стримувати свої емоції, та іноді на його обличчі проступала тінь гніву, і видно було, яких зусиль він докладав, щоб не вибухнути від злості, як шаленець. Щось цікаве й водночас жахливе вбачав Дайсон у цій емоції, що прагнула заволодіти його попутником, погрожуючи будь-якої миті вибухнути люттю. Тож їм довелося трохи пройтися, перш ніж цей чоловік, якого він цілком несподівано зустрів, зміг спокійно говорити.

– Ви насправді дуже добрий, – сказав він. – Ще раз пробачте – моїй грубості немає виправдання. Однак я розумію, що моя поведінка вимагає пояснень, і я їх залюбки дам. Можливо, ви знаєте неподалік якесь місце, де можна спокійно посидіти? Я був би радий, якби ви приєдналися до мене.

– Любий друже, – урочисто мовив Дайсон, – усього за кілька кроків звідси є найкраще кафе в Лондоні. – Прошу вас, навіть

не думайте, що зобов'язані мені бодай щось пояснювати, але якщо бажаєте, я залюбки вас послухаю. Нам сюди.

Вони пішли вниз спокійною вулицею в бік розчахнутих навстіж залізних воріт. Вузький провулок за ними був вимощений бруківкою, обабіч росли красиві кущі, а тінь від високих мурів створювала прохолоду, що була дуже доречною після гарячого подиху залитих сонячним світлом вулиць. Незабаром провулок вивів їх на невеличку площу, чарівну місцину, що скидалася на маленький шматочок Парижа, якимось дивом перенесений у саме серце Лондона. Площа зусібіч була оточена високими, обвитими лискучим плющем мурами, попід ними клумби рясніли красолею, геранями, чорнобривцями та духмяною резедою, а фонтан, що стояв у самісінькому центрі площі в морі зелені, випускав прохолодні струмені води, що виливалися у невеличку чашу – від одного лиш цього звуку та місцина здавалася чарівною. Столики та крісла були розташовані на зручній відстані одні від одних, а на іншому кінці дворику за розчиненими широкими дверми виднілася довга темна зала, де гул міського транспорту переходив у тихий шепіт. У залі за столиками де-не-де сиділи поодинокі відвідувачі, попиваючи вино й записуючи щось на папері, але у самому дворіку не було ні душі.

– От бачите, тут нас ніхто не потурбує, – сказав Дайсон. – Будьте ласкаві, сідайте, містере?..

– Вілкінс. Мене звать Генрі Вілкінс.

– Сідайте, містере Вілкінс. Думаю, вам тут буде зручно. Як я зрозумів, ви тут ще не бували? Зараз тут дуже тихо, але о шостій кафе гуде вуликом, а крісла й столики виливаються ген аж на ту алейку.

Після калатання дзвіночка до них підійшов кельнер. Поцікавившись у нього, як почувається містер Аніболт, власник кафе, Дайсон замовив пляшку вина «Шампін'ї».

– Вино «Шампін'ї», – заговорив він до містера Вілкінса, який, вочевидь, був під неабияким враженням від ресторану, – надзвичайно цінується. О! А ось і вино. Дозвольте, я вам наллю. Ну як, подобається?

– Дуже подобається, – відповів містер Вілкінс, – як хороше бургундське вино. Надзвичайно багатий букет. Мені неймовірно пощастило зустріти такого доброго самарянина, як ви. Досі дивуюсь, як ви не втекли від мене мов від якогось божевільно-

го. Але якби ви знали, яке жахіття я пережив, то певний, що вас більше б не дивувала моя поведінка, якій, безумовно, немає виправдання.

Пригубивши іще трохи вина, він відхилився на спинку крісла, насолоджуючись дзюрчанням води у фонтані та прохолодною зеленню, що загороджувала їх від світу, створюючи відчуття безпеки.

– Так, – озвався він, – це насправді чудове вино. Дякую вам. Тепер моя черга пригощати. Ще пляшечку?

Вони підкликали кельнера, той знову спустився у винний погріб, вхід до якого був просто посеред напівтемної зали, і приніс замовлене вино. Містер Вілкінс запалив сигарету, а Дайсон витягнув свою люльку.

– Отож, – мовив містер Вілкінс, – я обіцяв вам пояснити свою дивну поведінку. Це – довга історія, але бачу, ви, сер, не з тих, хто відсторонено споглядає за припливами й відпливами життя. Мені здається, вам цікава доля ваших ближніх, тому, маю надію, вас не залишить байдужим те, що я вам зараз розповім.

Містер Дайсон погодився із цим твердженням містера Вілкінса, і хоч його слова видались йому дещо пафосними, він приготувався вислухати його історію. Чоловік, який ще якихось півгодини тому шаленів від несамовитої люті, тепер сидів незворушно і, докуривши сигарету, спокійним голосом почав розповідати.

ПОВІСТЬ ПРО ТЕМНУ ДОЛИНУ

Я народився у сім'ї бідного, але добре освіченого священника на заході Англії, і хоча це не найважливіша деталь моєї розповіді, я все ж хотів би у кількох словах розповісти вам про цього, як я вже сказав, ученого чоловіка, який так і не навчився мистецтву лицемірити перед людьми вищих чинів і ніколи не принижувався у жалюгідних пошуках слави. Його захоплення давніми церемоніями і химерними звичаями, а також добре серце, що палало незрівнянною та простою набожністю, заслужили любов його парафіян, проте ці якості не вивищували тодішнє духовенство, тож у свої шістдесят мій батько все так само був простим священником, що й останні тридцять років.

Його доходів ледь вистачало на те, щоб підтримувати видимість гідного життя, яке належало провадити англiканському пасторовi. А коли, кiлька рокiв тому, мiй батько помер, я, його єдиний нащадок, iз менш нiж сотнею фунтiв у кишенi, постав перед свiтом, зiткнувшись з проблемою виживання. Я знав, що не був створений для життя у селi, i, як то часто буває з молоддю, мене, мов магнiтом, вабило до Лондона. Одного серпневого ранку, коли крапельки роси ще виблискували на травi високих зелених пагорбiв, сусiд пiдвiз мене до залiзницi, i я попрощався iз землею безкраiх вересових полiв i таємничих зубчастих гiр. Надворi була шоста ранку, коли ми пiд'їжджали до Лондона. Крiзь прочинене вiкно у вагон залiтав дим, що висiв над актонським цегельним заводом, а вiд землi пiднiмався туман. Мене своєю одноманiтнiстю нуднi та однаковi вулицi, що перетiкали одна в одну, вразили, а гаряче повітря, здавалося, все бiльше й бiльше обпiкало. Проїжджаючи повз похмурi занедбанi будiвлi, чиї бруднi та занехаянi заднi двори тiсно межують зi станцiєю Паддiнгтон, я вiдчув, як мене душить цей гнiтючий подих Лондона. Я найняв екiпаж i поїхав геть з того вокзалу. Та що далi ми їхали, то бiльше я занепадав духом. У мене стискалося серце вiд вигляду сiрих будiвель iз опущеними фiранками i майже безлюдних вулиць з поодинокими перехожими, якi ледь пленталися. Я зупинився на нiч у невеличкому готелi на вулицi поблизу Стренда, де колись зупинявся мiй батько пiд час кiлькох коротких вiзитiв до мiста. Повечерявши, я вийшов прогулятися Стрендом i Флiт-стрiт, чиї шум та метушня не змогли мене розвiяти, адже мене гнiтило усвiдомлення того, що я зовсiм нiкого не знаю у цьому великому мiстi. Не хочу втомлювати вас подробицями мого життя за той рiк, адже пригоди того, хто опускається на дно, не вартi того, щоб про них згадувати. Мої грошi швидко закінчилися. Я зрозумiв, що мушу гарно вбиратися, iнакше жоден роботодавець навіть не погляне у мiй бiк, а також жити на пристойнiй вулицi, якщо хочу до себе належного ставлення. Я помiняв кiлька робiт, для жодної з яких, як тепер розумiю, не мав потрібних навичок та хисту. Пробував працювати секретарем, не маючи ані найменшого уявлення, яких умiнь потребує ця робота, i, на свiй превеликий жаль, зрозумiв, що у комерцiйних колах нiкому не цiкавi загальнi знання з лiтератури та препакудний почерк. Якось, прочитавши найпопу-

лярніший твір одного знаного сучасного письменника, я почав учащати до таверн на Фліт-стріт у надії зав'язати знайомства з письменниками та отримати рекомендації, бо вважав, що інакше кар'єру письменника не збудуєш. Я був розчарований. Раз чи двічі я таки наважився заговорити до джентльменів, що сиділи за столиком неподалік від мене, та мені досить ввічливо дали зрозуміти, що не годиться нав'язуватися. Фунт за фунтом танули мої мізерні заощадження. Я більше не міг дозволити собі гарно вбиратися, переїхав у скромне помешкання і став дуже невибагливим у харчуванні. Я виходив з дому о першій годині, повертався о другій, протягом цього проміжку часу не споживши нічого, крім шматочка бісквітного коржика. Дуже скоро, сидячи посеред сльоти та зимової негоди в Гайд-парку і жадібно поїдаючи кусень хліба, я зрозумів, що таке біда. Я усвідомив всю гіркоту бідності та приниження людини, що перетворилася на справжнього жебрака. Попри всі свої невдалі спроби, я не облишив пошуків заробітку. Я читав оголошення в газетах, чіплявся за будь-яку можливість, навіть заглядав у вітрини канцелярських крамниць, та все марно. Якось одного вечора я сидів у громадській бібліотеці, де в одній із газет натрапив на оголошення, в якому було написано щось на кшталт: *«Джентльмен шукає готову до подорожей людину з гарним літературним смаком та навичками секретаря і переписувача»*. Звісно ж, я розумів, що на це оголошення відгукнеться багато народу і що у мене надзвичайно мізерні шанси отримати цю посаду. Однак я все ж надіслав листа на вказану адресу містерові Сміту, що зупинився у великому готелі на Вест-Енді. Чесно зізнаюся, в мене аж серце закалатало, коли через кілька днів я отримав записку, де мене просили завітати до готелю «Космопол» і то якомога швидше. Не знаю, який у вас життєвий досвід, тож не можу сказати напевне, чи ви коли-небудь переживали такі миті. Відчуття легкої нудоти, серце шалено стугонить, я задихаюся і ледве можу вимовити слово – саме так я почувався по дорозі до «Космополу». Мені довелося двічі назвати своє прізвище, перш ніж консьєрж врешті розібрав моє белькотіння, а коли я підіймався сходами нагору, в мене спітніли долоні. Мене неабияк вразила зовнішність містера Сміта. На вигляд він був молодший за мене, з м'яким і дещо нерішучим поглядом. Він саме читав, коли я зайшов і відрекомендувався.

– Вельмишановний сер, – звернувся він до мене, – радий, що ви прийшли. Я уважно прочитав вашого листа, якого ви зволили мені надіслати. Якщо я правильно зрозумів, то це ваш почерк?

Я відповів, що мені, на жаль, не поталанило мати особистого секретаря.

– Що ж, сер, – продовжив він, – тоді ця посада ваша. Сподіваюся, ви не проти відряджень?

Можете собі уявити, з яким завзяттям я пристав на його пропозицію. Відтоді я почав працювати на містера Сміта. Перших кілька тижнів роботи як такої не було. Щотижня я отримував зарплату, а також кругленьку суму на проживання. Але одного ранку, коли я зателефонував до готелю за вказівкою шефа, він наказав мені бути готовим до морської подорожі. Оминаючи зайві подробиці, скажу, що через два тижні ми вже були в Нью-Йорку. Містер Сміт сказав, що на нього чекає своєрідна робота, яка передбачає проведення не менш своєрідних досліджень. Коротше кажучи, з його слів я зрозумів, що на нас чекає далека подорож на Захід.

Провівши близько тижня в Нью-Йорку, ми сіли на потяг і рушили в неймовірно виснажливу подорож. Довгі дні й ночі ми їхали в цьому великому потязі, що прокладав свій шлях через міста, про які я ніколи раніше не чув, повільно проїжджаючи по небезпечних віадуках, минаючи гірські хребти і соснові ліси та пірнаючи в гущавини лісів, де від нескінченних чагарників у мене аж рябіло в очах, а через постійний стукіт і скрегіт коліс по погано прокладених рейках я ледве чув голоси наших попутників, які постійно мінялися. Часто я прокидався серед глупої ночі через раптовий скрегіт гальм і бачив крізь вікно, що ми зупинилися на убогій вуличці якогось селища, де єдиним джерелом світла були віконця бару. Часто звідти виходили кілька обшарпаних п'яниць і витріщалися на вагони, бувало, пасажири сходили з потяга, або чекали на дерев'яному помості, щоб на нього сісти. Більшість із них були англійці – скромні люди, що покоління за поколінням пускали корені на своїх рідних землях, а тепер їхали в напрямку сумнівного раю лужних пустель та Скелястих гір. Випадково я почув розмову двох чоловіків, які говорили про великі статки, які вони зіб'ють на незайманих землях Америки, а кілька механіків просторі-

кували про захмарні гроші, що платять за старанну працю на залізницях та заводах Штатів. Зазвичай такі розмови швидко затихали, і я бачив огиду й розчарування на обличчях тих чоловіків, коли вони дивилися на потворні пустельні прерії, всіяні дерев'яними хатинами без садів, квітів та дерев, що самотою стояли посеред безкрайого моря сірої трави, застиглого в тиші. З кожним днем моїх попутників англійців все більше розчарували пощерблена лінія горизонту та спустошена земля, позбавлена обрисів, барв та розмаїтості, а якось уночі, коли я не міг заснути, я почув, як плаче жінка, запитуючи, невже вона заслужила на таке життя. Чоловік всіляко намагався її втішити, говорячи із сильним глостерширським акцентом, яка та земля родюча – достатньо лиш зорати, як вона вродить соняхами. Але жінка плакала, як мале дитя, за своєю матір'ю, їхньою старою хатинкою та вулицями. Я так перейнявся її горем, що не міг думати ні про що інше, і мене мало хвилювало питання, що містер Сміт забув у цій країні і яким літературним дослідженням можна займатися в такій глушині. Та часом мені це все видавалося доволі таки дивним. Я працював літературним секретарем і отримував за те хорошу платню, але я й досі не міг сказати, що знаю свого шефа. Іноді він підсідав до мене, щоб перекинутись кількома словами про Америку, але більшу частину подорожі сидів поодаль від мене, ні з ким не розмовляв і, як мені здалося, був у глибокій задумі. На п'ятий день, відколи ми покинули Нью-Йорк, містер Сміт повідомив мені, що незабаром ми прибудемо на місце. Я дивився на далекі гори, що виростали перед нами, неприборкані й дикі, міркуючи над тим, невже на світі є нещасні люди, які називають домом ці купи каміння, коли містер Сміт легенько торкнувся мого плеча.

– Переконаний, вам не терпиться покинути цей потяг, містере Вілкінс, – сказав він. – Це ви так на гори задивилися? Що ж, сподіваюся, сьогодні ввечері ми будемо там. Потяг прибуває на станцію Редінг, а звідти ми вже якось самі дістанемося до місця.

Через кілька годин машиніст зупинив потяг на станції Редінг, і ми зійшли. Я помітив, що місто, хоч і повністю забудоване дерев'яними хатинами, було більше й метушливіше, ніж ті, повз які ми проїжджали останні два дні. На станції кишіло людьми, а коли потяг свиснув і машиніст задзвонив у дзвоник, я побачив, що з вагона вийшло всього кілька пасажирів, але

значно більше намагалося сісти на потяг. Окрім самих пасажирів на станції було чимало тих, хто зустрічав або проводжав своїх друзів чи родичів, багато було й таких, що просто тинялися там без діла. Разом із нами на цій станції зійшли декілька наших попутників-англійців, але через неймовірну метушню я майже одразу випустив їх зі свого поля зору. Містер Сміт кивком голови звелів мені йти за ним, і незабаром ми змішалися з юрбою. Безперервне бамкання дзвонів, шум голосів та свист потягів, що відбувають, остаточно вибили мене з колії, і я доволі туманно уявляв, пробиваючись услід за своїм шефом, куди ми прямуємо і як знайдемо дорогу в цьому незнайомому місті. Містер Сміт одягнув крилатого капелюха, натягнувши його на очі, а оскільки всі тутешні чоловіки носили схожі капелюхи, мені було важко вирізнити його з-поміж них. Вирвавшись нарешті з натовпу і зробивши кілька різких поворотів праворуч і ліворуч, він звернув у якусь бічну вулицю. Уже сутеніло, коли ми забрели в тиху частину міста, де на погано освітлених вулицях нам зустрілося кілька типів, скажу вам, далеко не найприємніших. Незабаром ми зупинилися перед будинком, що стояв на розі, в дверях якого бовванів чоловік, явно когось виглядаючи, і я помітив, як вони зі Смітом промовисто переглянулися.

– Містер з Нью-Йорка, правильно?

– Так, із Нью-Йорка!

– Добре, вони готові – забирайте. Я працюю на совість і не збираюся дурити вам голову.

– Це саме те, що нам потрібно, містере Еванс. Ми вас теж не обдуримо. Виводьте їх.

Я мовчки стояв поруч, слухаючи їхню загадкову розмову. Сміт почав нетерпляче походжати взад і вперед, а Еванс так і залишився стояти біля дверей. Він голосно свиснув, і я помітив, як він уважно приглядається до мене, наче намагаючись про всяк випадок запам'ятати моє обличчя. Поки я розмірковував над тим, що це все може означати, з бічного провулку вигулькнув якийсь миршавий сутулий тип, тягнучи на поводі двійку кістлявих коней.

– Сідайте, містере Вілкінс, швидше, – звелів Сміт. – Нам час рушати в дорогу.

Ми поскакали в сутінки, що ставали все густішими. Проїхавши невелику відстань, я озирнувся і побачив позаду нас

далеку рівнину, де тьмяно виблискували ліхтарі міста, а попереду виростали гори. Сміт скакав на коні по розбитій дорозі так упевнено, ніби то була Пікаділлі, я з усіх сил намагався не відставати. Мене долала страшенна втома, і я майже нічого не бачив довкола себе. Я лише відчував, що дорога, обабіч якої громадилися валуни, поступово йшла вгору. Та поїздка нічим особливим мені не запам'яталася. Невиразно пригадую, як ми проїжджали через густий і темний сосновий ліс, де наші коні пробиралися поміж камінням. А ще спливає у пам'яті, як від розрідженого повітря паморочилося в голові, коли ми все вище й вище підіймалися вгору. Здається, решту нашої подорожі я провів у дрімоті, звідки мене вирвав голос Сміта:

– Ось ми й приїхали, Вілкінсе. Це Блу-рок парк. Завтра зможете насолодитися видом. А зараз ми трохи підкріпимось і підемо спати.

Із убогої хатини вийшов чоловік і розсідлав наших коней, а всередині на нас чекали смажене м'ясо і дешеве віскі. Той будиночок справляв дивне враження. В хатині було три кімнати: одна, де ми вечеряли, кімната Сміта і моя власна. Глухуватий старий, що прислужував, спав у якійсь подобі сараю, а коли наступного ранку я прокинувся і вийшов надвір, то побачив, що хатина стоїть у западині поміж гір. Завдяки густим насадженням сосон, крізь які де-не-де прозирали величезні блакитно-сірі скелі, ця місцина отримала назву Блу-рок парк¹. Зусібіч нас оточували гори з укритими снігом вершинами, а повітря було п'янке, мов вино. Глянувши вниз, я уявив себе на одному з тих маленьких безлюдних островів десь посередині Тихого океану, адже навколо не було ні душі. Єдиним нагадуванням про людину була та вбога хатинка, в якій я провів минулу ніч. Пізніше я довідався, що схожі хатини стоять на відносно недалекої, за мірками Скелястих гір, відстані одна від одної. Але тоді мене охопило відчуття страшенної самотності, а від думки про безкраї рівнини та безмежний океан, що відділяли мене від світу, який я колись знав, у мене стислося серце, і я подумав, що тут, у цій гірській западині, я можу зустріти свою смерть. То була жахлива мить, яку я досі не годен забути. Однак я зумів

---

¹ Дослівно з англійської «блакитні скелі».

побороти свій страх. Я сказав собі, що повинен бути сильним, і вирішив мужньо пережити цю пригоду. Тоді у мене було нелегке життя з доволі примітивними умовами. Я був полишений на самого себе й ні від кого не залежав. Я майже не бачив Сміта, ба не знав навіть, коли той був у будинку. Часто бувало так: я думав, що він десь далеко, а наступної миті, на мій превеликий подив, я бачив, як він виходить зі своєї кімнати, замикає двері на замок і кладе ключа собі до кишені. Бувало й інакше: я був упевнений, що він сидить заклопотаний у себе в кімнаті, а він повертається додому в брудних, заболочених чоботях. Що стосується роботи, то я просто байдикував – блукав долинами, їв і спав. Так-сяк я при звичаївся до нового ритму життя, навіть навчився комфортно в ньому почуватися, і поступово почав усе більше віддалятися від дому, вивчаючи нову для себе місцевість. Одного разу я вирішив дослідити сусідню долину – і цілком неочікувано натрапив на групу людей, що пиляли дерева. Я підійшов до них, сподіваючись, що бодай хтось із тих робітників виявиться англієм. У будь-якому разі, то були живі люди, а мені дуже хотілося почути розбірливу мову, бо той старий чолов'яга, про якого я вже згадував, окрім того, що напівсліпий та глухий, до всього ще й був німий. Я був готовий до грубого, без зайвих сентиментів чи ввічливості, привітання, але мене страшенно вразили похмурі погляди і різкі короткі відповіді. Я помітив, як вони якимось дивно презирнулися між собою, а один, відірвавшись від роботи, почав гратися зі своїм пістолетом, тож я змушений був повернутися і піти далі своєю дорогою, проклинаючи долю, яка закинула мене в край, де люди були жорстокішими за звірів. Сповнене самотності життя почало душити мене, як страшний сон, і через кілька днів я подався на станцію, розташовану за кілька миль від нашої хатинки, де був невеличкий заїжджий двір для мисливців і туристів. Іноді там зупинялися на ніч англійські джентльмени, і я думав, що зможу познайомитися з кимось із кращими манерами, ніж у мешканців цієї місцевості. Як я й очікував, я натрапив на групу людей, які юрмилися в дверях дерев'яної хатинки, що слугувала трактиром. Наблизившись, я помітив, що вони стали плечем до плеча, переглядаючись між собою, а коли я підійшов до них ближче, шестеро чи семеро мисливців вирячилися на мене очима, повними холодної люті й огиди, з якою дивляться

на мерзенну отруйну змію. Я відчув, що мені більше несила це терпіти, і вигукнув:

– Є тут бодай один англієць чи хтось хоча б трішки цивілізований?

Один із чоловіків потягнувся рукою до свого ремня, на якому висів револьвер, та інший зупинив його і відповів мені:

– Ми дуже навіть цивілізовані, містере, як і наші розваги, які, боюся, вам не надто сподобаються. В будь-якому разі, тут зупинився один англієць, який, поза сумнівом, буде радий вас бачити. А ось і він, знайомтеся – містер д'Обернаун.

Біля дверей готелю стояв молодий чоловік, одягнений, як англійський сквайр, і дивився на мене. Один із мисливців тицьнув у мене пальцем:

– Це той самий чоловік, про якого ми говорили минулого вечора. Ви, сквайре, казали, що вам цікаво буде на нього глянути, і ось він сам прийшов.

Добродушне обличчя англійського молодика враз спохмурніло. Він грізно глипнув на мене і відвернувся, всім своїм виглядом показуючи презирство та відразу.

– Сер! – вигукнув я. – Мені незрозуміло, що я зробив, щоб заслужити на таке ставлення до себе. Ви мій земляк, від якого я очікував хоч якоїсь пошани.

Він кинув на мене злісний погляд і вже хотів було зайти до середини, але передумав і підійшов до мене.

– Ви дуже необачний у своїй поведінці. Ви, схоже, випробовуєте наше терпіння, яке рано чи пізно урветься. Скоріше навіть рано, ніж пізно. І дозвольте вам сказати ось що, сер: ви можете називати себе англійцем, знеславлюючи шляхетне ім'я Англії, але не можете розраховувати на добре до вас ставлення англійців. На вашому місці я б тут не затримувався ні хвилиною довше.

Він зайшов у готель, решта чоловіків мовчки спостерігали за мною, а я стояв мов громом прибитий і думав, чи не зійшов бува з глузду. Тут на вулицю вийшла господиня заїжджого двору і вирячилася на мене, як на якогось звіра чи дикуна. Я повернувся до неї і тихо заговорив:

– Я страшенно голодний і, здолавши довгий шлях, хочу пити. У мене в гаманці достатньо грошей. Можна у вас чогось попоїсти й випити?

– Ні, не можна, – відрубала вона. – Вам краще піти звідси геть.

Мов ранений звір, я ледве доповз додому і впав на ліжко. Мені несила було розгадати цю загадку. Мене охопили гнів, сором і страх. До моїх страждань додалося, коли я проходив повз хату у ближній долині, і діти, що гралися надворі, кинулися тікати від мене, здійнявши страшний галас. Тож щоб чимось себе зайняти, я здійснював далекі прогулянки. Я б уже давно зсунувся з глузду, якби отак цілими днями сидів у Блу-рок парку, споглядаючи гори. І кого я не зустрічав на своєму шляху, завжди бачив на обличчі людей той самий погляд ненависті та відрази, а одного разу, пробираючись крізь густі зарослі, я почув постріл та лихе сичання кулі, що пролетіла прямо біля мого вуха.

Якось мені випало почути розмову, що мене геть приголомшила. Я сидів, відпочиваючи і обпершись на валун, коли почув, як двоє чоловіків, що йшли стежкою неподалік, зупинилися. Один із них заплутався в лозах дикого винограду, проклинаючи все на світі, а інший сміявся з нього, мовляв, вони іноді можуть стати у пригоді.

– Що ти таке верзеш?

– Та так, нічого. Просто ці лози надзвичайно міцні, куди міцніші за всяку мотузку, їх рідко де здибаєш.

Чоловік, який щойно сипав прокльонами, гмукнув, а потім я почув, як вони сіли, запаливши люльки.

– Ну що, бачив його? – запитав лихословець.

– Та бачив якось днями, але клята куля пролетіла надто високо. Думаю, негідникові просто пофортунило, як і його шефу, хоча це не може тривати вічно. Ти ж чув, як він приплуганився до трактиру Джінксів, вимахуючи своїм гаманом і щось доказуючи? Той молодий британець, скажу тобі, швидко заткнув йому рота.

– І що це в біса означає?

– Не знаю, але думаю, пора це припинити, і зробити це слід у найкращих традиціях. Тобі ж відомо, як вирішуються питання з неграми?

– Так, довелося бачити краєм ока. Кілька галонів керосину в крамниці Брауна коштує цілий долар, але, як на мене, це все одно що за безцінь.

Вони вже пішли геть, а я й досі ховався за валуном, стікаючи рясним потом. Мені було так зле, що я ледь підвівся і, спершись

на палицю, поплентався додому повільною немічною ходою. Я зрозумів, що ті двоє говорили про мене, як і те, що на мене очікує страшна смерть. Тієї ночі я не склепив очей. Я перевертався на твердому ліжку і мучився у здогадах, що б це все могло означати. Врешті-решт серед глибокої ночі я встав, вдягнувся і вийшов надвір. Мені було байдуже, куди я йду, та відчував, що мушу йти все далі й далі – до знемоги. Надворі стояла ясна місячна ніч, і за кілька годин я побачив, що наближаюся до розташованої в глибині скель сумнозвісної похмурої місцини, відомої як каньйон Блек-галф. Багато років тому на цьому місці англійські переселенці, серед яких були й жінки, облаштували табір, де їх зусібіч оточили індіанці. Захопивши переселенців, вони жорстоко поглумилися над ними і закатували до смерті. Відтоді навіть засвітла найсміливіші серед мисливців та лісорубів обходять той каньйон десятою дорогою. Продираючись крізь густі чагарі, що росли над каньйоном, я почув голоси, і, дивуючись з того, хто б це міг бути в такому місці в таку годину, я стишив ходу, намагаючись не шуміти. На самому краю скелі росло велике дерево, під яким я ліг, визируючи з-за його стовбура. Піді мною виднівся каньйон Блек-галф. Місячне сяйво заглядало в самі його глибини, відкидаючи чорні як смерть тіні від шпичастої скелі, а прямовисний схил гори, що нависав над каньйоном по інший бік, потопає у пільмі. Подеколи місяць затуляв легкий серпанок хмаринки, що пропливала повз, а сильний вітер пронизливо завивав між скель. Отож я глянув униз і побачив двадцятьох людей, що півколом стояли довкруг скелі. Я рахував їх один за другим – більшість із них були мені знайомі: наймерзенніші з мерзенних негідників, навіть мерзенніші за диких звірів, і в багатьох на руках була кров, а за душею – страшні гріхи. Обличчям до них стояв містер Сміт, перед ним був камінь, на якому були встановлені великі, як у крамниці, ваги. Лежачи під деревом, я почув із глибини каньйону відлуння його голосу, і мені аж морозом сипонуло по спині.

– Життя в обмін на золото! – вигукнув він. – Життя за золото! Кров та життя ворога за фунт золота!

Якийсь чоловік ступив крок із півкола й підніс одну руку, а іншою кинув блискучий шматок металу на чашу ваг, що дзенькнула під його вагою. Сміт прошепотів йому щось на вухо, а тоді знову вигукнув:

– Кров в обмін на золото, за фунт золота – життя ворога! За кожний фунт золота на цих вагах – життя.

Один за одним, піднявши правицю, з півкола виходили чоловіки. Вони клали на ваги золото, а Сміт щоразу схилявся до них і шепотів щось на вухо. Тоді він знову вигукнув:

– Бажання й пристрасть – за золото на цих вагах. За кожний фунт золота – задоволення бажань.

І все пішло по колу – підняті догори руки, метал на вагах, шепіт та демонічна пристрасть на обличчі кожного.

А тоді один за одним чоловіки знову почали підходити до Сміта. Почувся шепіт. Я побачив, як Сміт щось їм пояснює та кудись скеровує, як він жестикулює, ніби переконуючи їх у чомусь, а раз чи двічі він швидко замахав руками, немов даючи знати, що все вже вирішено і відступати не можна. Я так уважно стежив за ним, що нічого більше не помічав, і в якийсь момент я з жахом усвідомив, що в каньйоні нікого нема. Ще секунду тому я бачив там ті мерзенні пики, трохи поодаль від скелі. А тепер, знову глянувши вниз, я не нікого вгледів – у каньйоні було порожньо. Занімілий від страху я повернувся додому, де від втоми одразу ж заснув. Мені здавалося, що я проспав багато годин поспіль, та коли прокинувся, сонце лиш почало вставати з-за обр'ю, кидаючи перші промені на мою постіль. Я підскочив на ліжку, ніби від стусана, і коли розгублено почав оглядатися по сторонах, то, на своє превелике здивування, побачив, що в кімнаті було троє чоловіків. Один із них, поклавши мені руку на плече, сказав:

– Ну ж бо, прокидайтеся, містере. Боюся, вам залишилося не так багато часу. Хлопці чекають надворі, вони дуже поспішають. Накиньте на себе щось – ранок сьогодні прохолодний.

Я бачив, як двоє інших чоловіків похмуро всміхалися одне до одного, та нічого не розумів. Спокійно, наскільки міг, натягнув на себе одяг і сказав, що готовий.

– От і добре, а тепер ходімте зі мною. Ти, Ніколсе, йди першим, а ми з Джимом допоможемо джентльмену.

Вони вивели мене на світло дня, і тоді я зрозумів, що це був за нерозбірливий шепіт, який спантеличив мене, поки я вдягався. Надворі на мене чекало близько двох сотень чоловік, серед них навіть кілька жінок, і коли вони мене побачили, почувся тихий гул. Я не знав, що скоїв, але від того звуку в мене засту-

гоніло серце, а на обличчі проступив піт. Невиразно, наче крізь пелену, я бачив збуджений натовп, чув перегук злостивих голосів, і жодне з тих обличч не випромінювало милосердя, тільки лють і жадобу, які мені було годі збагнути. Разом з процесією тих людей я підіймався по схилу гори в оточенні кількох чоловіків, які в руках стискали револьвери. Час від часу до мене долинали люті вигуки і якісь окремі слова та фрази, але я ніяк не міг збагнути, про що, власне, мова, лиш розумів, що щось погане. Я чув уривки якихось дивних і неправдоподібних оповідей. Хтось говорив про людей, яких виманювали з їхніх домівок і жакливо катували, й ті, звиваючись, мов ранені змії в темних закинутих місцинах, благали добити їх, щоб покласти край їхнім мукам. Інший розповідав про цнотливих дівчат, які зникали на кілька днів, а, повернувшись, вмирили, навіть в обіймах смерті згораючи від сорому. Мені було невтямки, що це все може означати і що на мене чекає, але я був такий виснажений, що йшов наче крізь дрімоту, мріючи лише про сон. Та врешті-решт процесія зупинилася. Ми вийшли на вершину гори, звідки було видно долину Блу-рок, і я помітив, що стою під деревом, де часто любив посидіти. Я стояв усередині кола озброєних чоловіків і бачив, як одні клопочуться над в'язанками хмизу, а інші крутять у руках мотузку. Тоді натовп заворушився і виштовхнув наперед чоловіка. Руки й ноги у нього були зв'язані, і хоч обличчя було невимовно мерзенне й огидне, мені стало шкода того чоловіка. Попри те, що риси його обличчя були спотворені мукою, я впізнав його. Він був серед тих чоловіків, що купчилися навколо Сміта в каньйоні Блек-галф. Його вмить розв'язали й роздягнули догола, а тоді підвели до дерева і накинувши на шию петлю мотузки, зав'язаної навколо стовбура. Чийсь хриплий голос віддав команду. Натовп заворушився, коли мотузка натяглася. Прямо перед собою я побачив, як чорніє лице чоловіка, а його кінцівки корчаться в нестерпних муках смерті. Один за одним на моїх очах повісили півдюжини чоловіків, яких я бачив минулої ночі в каньйоні, після чого тіла їхні покидали на землю. Після невеличкої затримки чоловік, що не так давно підняв мене з ліжка, підійшов до мене і сказав:

– Тепер, містере, ваша черга. Даємо вам п'ять хвилин, щоб ви могли розповісти все, мов на духу, а коли відведений вам час

закінчиться, ми, славлячи нашого Господа, спалимо вас живцем біля цього ось дерева.

Саме тоді я остаточно прокинувся, немов прозрів, і закричав:

– Чому? Що я вам зробив? За що ви хочете мене вбити? Я ні в чому не винний. Я нікому з вас не заподіяв зла, – і затулів обличчя руками. Мені було так жаль себе – на мене чекала страшна смерть.

– Ну що такого я скоїв? – знову закричав я. – Ви, мабуть, мене з кимось плутаєте. Ви мене не знаєте.

– Тебе, жорстокий демоне, – відповів чоловік, що стояв поруч, – ми дуже добре знаємо. На тридцять миль довкола кожен чоловік, кожна жінка і дитина проклинатиме ім'я Джека Сміта, коли ти станеш горіти у пеклі.

– Але ж я не Сміт, – сказав я, відчуваючи в серці спалах надії. – Мене звать Вілкінс. Я працюю у містера Сміта секретарем, але нічого про нього самого не знаю.

– Ви лишень послухайте цього ницого брехуна! – вигукнув чоловік. – Секретар, хай йому біс! Мушу сказати, вам вистачило розуму прокрастися вночі, ховаючи своє обличчя в темряві, та ми вас все одно вистежили. Що ж, час настав. Тягніть його.

Мене поволокли до дерева та прикували до нього ланцюгами. Я побачив розкладені навколо оберемки хмизу і заплющив очі. Я відчув, як мене з ніг до голови облили чимось смердючим, і, знову розплющивши очі, побачив жінку, що вишкірялася до мене. Це, мабуть, вона щойно вилила на мене, хлюпнувши й на хмиз, величезну каністру керосину. Хтось крикнув: – Запалюйте! – після чого я знепритомнів, а що було далі – не знаю.

Отямився я на ліжку в порожній кімнаті з голими стінами. Лікар тримав у мене перед носом флакончик з нашатирним спиртом, а джентльмен, що стояв біля мого ліжка, який, як виявилось, був шерифом, заговорив до мене:

– Ви, містере, – почав він, – були на волосинці від смерті. Хлопці якраз хотіли підпалити вогнище, коли підіспів я із загоном полісменів. Мені вартувало величезних зусиль врятувати вас від них. Але хочу вам сказати, що їх важко звинувачувати. Бачте, вони думали, що ви і є ватажок блекгалфської банди, і я ніяк не міг переконати їх у тому, що ви не Джек Сміт. На щастя, з нами був один із місцевих, Еванс, і він підтвердив, що бачив вас разом з Джеком Смітом і що ви – то зовсім не він. Тож ми забра-

ли вас із собою і помістили сюди, у в'язницю, та ви можете вийти звідси, коли забажаєте, щойно остаточно прийдете до тями.

Наступного ж дня я сів на потяг, а через три тижні був уже в Лондоні, і знову майже без гроша в кишені. Але відтоді доля почала мені усміхатися. Я завів знайомства з впливовими людьми у різноманітних сферах. Директори банків ледь не бігали за мною, а пропозиції від редакторів так і сипалися на мене. Я мав лише обрати, чим саме я хочу займатись, але незабаром я вирішив, що створений для безтурботного життя. Я неймовірно легко знайшов добре оплачувану роботу в одному заможному політичному клубі. У мене розкішний кабінет у самому центрі неподалік від парку, а шеф-кухар клубу аж зі шкури пнеться, щоб догодити мені, коли я приходжу туди на обід чи вечерю, до того ж у моєму розпорядженні завжди їхні найрідкісніші вінтажні вина. А проте, відколи я повернувся до Лондона, я жодного дня не відчував себе у безпеці. Щоразу, прокинувшись серед ночі, я тремчу зі страху, що Сміт стоїть біля мого ліжка, і мені здається, що з кожним кроком я тільки наближаюся до краю прірви. Я знав, що Сміт врятувався втечею від помсти народних месників, і я тремтів від однієї лиш думки, що він, найімовірніше за все, повернувся до Лондона, і коли я буду найменше до цього готовий, ми десь зіткнемося з ним віч-на-віч. Щоранку, покидаючи дім, я постійно озираюся, боячись побачити на вулиці його страшну постать, що вичікує мене. Затамувавши подих, я ховаюся по закутках. Мені ставало млюсно від усвідомлення того, що якихось кілька швидких кроків можуть призвести нас до зустрічі. Я припинив ходити до театрів чи вар'єте, боячись, що за якимось химерним збігом обставин він сидітиме поруч зі мною. Іноді, проти своєї волі, скоряючись якомусь нездоланному поклику, я виходив гуляти нічним містом, де тіні безлюдних кварталів викликали у мене дрож, а на переповнених людом вулицях я казав собі: «Рано чи пізно це має статися. Він неодмінно повернеться до міста, і я побачу його, коли почуватимуся в цілковитій безпеці». Я перечитував газети в пошуках натяків на прийдешнє лихо, і жодна стаття чи убога новина не залишалися поза моєю увагою. З особливою увагою я перечитував колонки з оголошеннями, та все марно. Минали місяці, а я й досі був живий, і попри те, що не почувався у цілковитій безпеці, я більше не страждав від не-

стерпного гніту раптових нападів тривоги. А сьогодні увечері, спокійно прогулюючись по Оксфорд-стріт, я глянув через дорогу і там, на протилежному боці, побачив чоловіка, думки про якого так давно не дають мені спокою.

Містер Вілкінс допив вино і відхилився назад на стільці, сумно поглядаючи на Дайсона, а тоді, ніби раптом щось згадавши, дістав із внутрішньої кишені шкіряний гаманець і поклав на стіл перед Дайсоном вирізку з газети.

Придивившись до клаптика паперу, Дайсон зрозумів, що то вирізка з однієї з колонок вечірнього випуску. Ось про що там йшлося:

МАСОВА РОЗПРАВА. ШОКУЮЧА ІСТОРІЯ

За даними телеграми Дельзіль з Рединга, штат Колорадо, з Блу-рок парку надійшло повідомлення про жахливий випадок масової помсти. Певний час місцеві мешканці жили в страху перед бандою шаленців, які, організувавши злочинне угруповання, жорстоко вбивали чоловіків та жінок. Для протидії цій банді було утворено т. зв. «комітет пильності», який з'ясував, що її ватажком був чоловік на ім'я Сміт, який проживав у Блу-рок парку. Комітет вжив необхідних заходів і без суду та слідства стратив шляхом повішання шістьох найжорстокіших членів банди у присутності двох чи трьох сотень людей. Наскільки відомо, Сміту вдалося втекти.

– Жахлива історія, – мовив Дайсон. – Чудово уявляю, як вас днями та ночами переслідують спогади про ті страшні події, які ви мені щойно описали. Та вам нема чого боятися Сміта. Навпаки, у нього є набагато вагоміші причини остерігатися вас. Подумайте лишень: варто вам викласти все поліції, і вони відразу ж видадуть ордер на його арешт. І ви пробачте мені, будь ласка, за те, що я вам зараз скажу.

– Любий друже, – перебив його містер Вілкінс, – почувайтеся цілком вільно у своїх висловлюваннях.

– Що ж, мені здалося, ви вкрай засмутилися через те, що вам не вдалося наздогнати чоловіка, який вислизнув у вас із

рук. Ви виглядали роздратованим, що не змогли швидко перебігти через дорогу.

– Сер, я не знав, що мені робити. Я лиш мигцем побачив того чоловіка, а те емоційне збудження, свідком якого ви стали, було наслідком невизначеності. Я не був до кінця певний, що то саме він. Мене охопив жах від того, що Сміт знову в Лондоні. Я здригнувся від думки, що цей диявол з крові й плоті, чия душа чорна від немислимих злочинів, спокійно розгулює собі серед простого люду, замислюючи, мабуть, ще жорстокіші лиходійства. Кажу вам, сер, це чудовисько ходить вулицями міста, чудовисько, перед яким тьмяніє саме сонце, а тепле літнє повітря стає таким холодним, що пробирає до кісток. Ось такі думки налетіли на мене, мов той ураган, і я геть втратив здоровий глузд.

– Що ж, почасти я розумію ваші почуття, але повірте мені, вам справді немає чого боятися. Будьте певні, Сміт у жодному разі не буде вам допікати. Не забувайте, що він сам отримав попередження, а з того, що я встиг побачити краєм ока, він видався мені доволі таки переляканим чоловіком. У будь-якому разі, вже пізно, і я, з вашого дозволу, містере Вілкінс, піду. Сподіваюся, ми ще не раз тут зустрінемося.

Дайсон пішов, розмірковуючи над тією неймовірною історією, що йому підкинуло випадкове знайомство, а, тверезо оцінивши ситуацію, зрозумів, що поведінка містера Вілкінса була дещо дивною, навіть зважаючи на всі ті пригоди, які він пережив.

ПРИГОДА ЗНИКЛОГО БРАТА

Містер Чарльз Філіпс був, як ви вже могли здогадатися, джентльменом, що мав великий інтерес до науки. Ще в юності він з неймовірним запалом поринув у штудіювання біології, а коротенька монографія «Ембріологія мікроскопічної голотурії¹» стала його першим внеском у белетристику. Згодом він

---

¹ Голотурії, також відомі як морські огірки – безхребетні тварини типу голошкірих, що живуть у солоній воді. «Огірками» їх назвав Старший Пліній через зовнішню схожість із цим овочем.

дещо полегшив собі життя, зайнявшись поверховим вивченням палеонтології та етнології. У його вітальні стояла шафа, шухляди якої були забиті примітивними знаряддями праці з кремнію, а окрасою його помешкання був чарівний амулет з південної частини Тихого океану. Він гордо називав себе матеріалістом, хоча насправді був ще той легковір – ладен брати на віру існування будь-яких див, якщо вони вбрані у наукові шати, і навіть найнеймовірніші вигадки набували в його очах конкретних обрисів, якщо до них застосовувалась чітка й бездоганна наукова термінологія. Він насміхався з відьом, але боявся сили гіпнозу, заочував очі, коли мова заходила про християнство, але обожнював розмови про етер¹ і протил². Крім того, він пишався своїм непохитним скепсисом. Балачки про всілякі дивовижі він слухав не інакше як зі зневагою, тому нізащо не сприйняв би розповідь Дайсона про переслідувача і його жертву за чисту монету, якби той не показав йому тієї самої монети – вагомого і видимого доказу. Як і можна було очікувати, він з підозрою вислухав історію Дайсона. Він знав, що його приятель наділений химерною уявою і має звички бачити дива там, де їх і близько немає. Окрім того, він вважав, що так звані факти цієї дивної пригоди в ході розповіді пережили неабиякі метаморфози. Обміркувавши історію Дайсона, він наступного дня завітав до нього й завів серйозну розмову про те, як важливо реально дивитися на речі, і що дурень той, хто для цього бере до рук калейдоскоп замість телескопа. Вислухавши все те з уїдливою посмішкою, Дайсон врешті-решт мовив:

– Любий друже, я чудово розумію хід ваших думок. Однак ви будете вражені, коли я скажу, що фантазером насправді є ви, а я дивлюся на життя тверезо і вдумливо. Ви ходите по колу, і поки у своїх мріях ви живете на золотій долині поміж новітніх філософів, насправді ви є простим мешканцем метафоричного Клепему³. Ваш скепсис зазнав краху, перетворившись на нечуване легковір'я. Ви, мов той кажан чи сова – забув, хто саме, –

---

¹ Гіпотетичне середовище, в якому за уявленнями, що побутували у фізиці до початку ХХ сторіччя, поширюється світло та радіохвилі.

² Гіпотетична початкова матерія, яка утворювала масу світу.

³ Залізнична станція в Лондоні (прим. пер.).

що заперечували існування сонця в полудень, тож я буду глибоко вражений, якщо ви так і не прийдете до мене одного дня зі щирим каяттям за свої численні помилки і твердим наміром поглянути на речі у справжньому світлі.

Ця тирада нітрохи не вразила містера Філіпса. Він вважав Дайсона безнадійним, а тому пішов до себе милуватися примітивними знаряддями з кремнію, які прислав йому приятель з Індії. Прийшовши додому, він виявив, що домовласниця, побачивши якісь безформні шматки каменю, що були недбало розкидані на столі, викинула їх у смітник, де він провів у смердючих пошуках майже увесь день. Почувши, що він каже про цей мотлох як про цінні артефакти, місіс Браун, навіть не стишуючи голосу, назвала його «бідолашний містер Філіпс». На годиннику пробило четверту, коли він, розриваючись між гнівом та огидою через страшенний сморід, нарешті закінчив свою маленьку пошуково-рятувальну операцію. Пересичений ароматами гнилого капустиного листа, Філіпс відчув, що йому не заварило б трохи розвіятись, щоб нагуляти апетит перед вечерею. На відміну від Дайсона він, поглинутий своїми думками, крокував дуже швидко, вступивши очі в бруківку й не помічаючи життя навколо. Він не знав, якими вулицями щойно пройшов, тому, звівши очі, він побачив, що його занесло на Лестер-сквер. Трава і квіти навколо тішили око, тож він зрадів можливості кілька хвилин перепочити. Роззирнувшись довкола, Філіпс побачив лавку, на самісінькому краєчку якої сиділа якась жінка. Він сів на протилежному краю лавки і почав гнівно перебирати в голові події того вечора. Мимохіть він помітив, що та жінка була гарно вбрана і молода на вигляд. Він не міг розгледіти її обличчя, яке вона повернула в бік кущів, вочевидь, уважно їх вивчаючи, до всього ще й прикриваючи лице рукою. Не подумайте лише, що містер Філіпс плекав якісь надії на романтичні стосунки з нею – він просто не хотів сидіти поруч із п'ятьма замурзаними дітлахами, що влаштувались на сусідній лавці, тож щойно він сів, його одразу поглинули думки про його невдачі. Він роздумував над тим, щоб змінити квартиру, але згадавши всі ті помешкання, які колись винаймав, і дивлячись на них з висоти прожитих літ, усвідомив, що перебирання хазяйками подібно до перебирання листа – при всій очевидній безмежності вибору різниця між ними зовсім невідчутна. Тому він

вирішив провести спокійну, але сувору бесіду зі своєю кривдницею, місіс Браун, вказавши на її вкрай необачний вчинок та висловивши сподівання на краще поводження з його речами в майбутньому. Задоволений таким рішенням, Філіпс уже зібрався було йти геть, коли роздратовано почув придушене схлипування, що, вочевидь, долидало від молодої жінки, яка й досі нерухомо сиділа, втупившись у кущі й клумби. Він відчайдушно стиснув ціпок, готовий от-от піти, аж раптом вона повернулася до нього обличчям, на якому читалося німе благання. Вона була юна, радше незвичайна й приваблива, аніж вродлива. Мабуть, її щось дуже тривожило, і містер Філіпс знову сів на лавку, спересердя проклинаючи свою долю. Юна леді дивилася на нього своїми чарівними карими очима, в яких не було й краплі сльози, хоч вона і тримала в руці хустинку. Вона ще й закусила губку, так благально й жалісно, ніби боролася з відчуттям горя, що поглинало її. Філіпс совався на краю лавки, ніяково дивлячись на дівчину й не знаючи, чого очікувати далі, а вона дивилася на нього, так і не зронивши жодного слова.

– Перепрошую, міс, – врешті заговорив він, – мені здається, що ви хочете зі мною поговорити. Я можу вам чимось допомогти? Однак, дозвольте сказати, це видається мені мало ймовірним.

– Ох, сер, – прошепотіла вона, – не будьте таким суворим до мене. Мені й так гірко, і я думала, що ви, якщо й не допоможете, то бодай розрадите мене.

– Скажіть, будьте ласкаві, в чому річ? – запитав Філіпс. – Я можу запропонувати вам випити чашечку чаю?

– Я знала, що не помилилася, звернувшись до вас, – мовила у відповідь юна леді. – Ваша пропозиція свідчить про щиру вдачу. Та, на жаль, чай мене не заспокоїть. З вашого дозволу, я спробую пояснити вам суть проблеми.

– Буду радий, якщо ви так і зробите.

– Так, я все поясню і постараюся не вдаватись у зайві подробиці, незважаючи на ті численні труднощі, які змушують мене, ще таку юну, тремтіти перед лицем страшної таємниці буття. І все ж вам може здатися надто банальним те горе, від якого крається моє серце. Я втратила брата.

– Втратили брата? Як це трапилось?

– Бачу, мені все-таки доведеться пояснити вам деякі деталі. Отож, мій брат, старший від мене на кілька років, працює вчи-

телем у приватній школі на півночі Лондона. Брак коштів не дав йому можливості закінчити університет, а без диплома він не міг навіть мріяти про посаду, на яку він, зі своїми талантами та ерудованістю, мав повне право претендувати. Тож брат був змушений обійняти посаду вчителя мови в академії Хайгейт імені доктора Сондерсона для синів знаті. Кілька років поспіль він чудово справлявся зі своїми обов'язками на втіху директора академії. Про себе навіть не починав розповідати. Лише скажу, що останній місяць я працювала гувернанткою в одній родині в Тутингу. У нас із братом завжди були теплі стосунки, і хоч через певні обставини, які я краще омину, ми деякий час не спілкувалися, проте все одно ніколи не випускали одне одного з поля зору. Якось ми вирішили, що нам обов'язково треба бачитися не рідше ніж раз на тиждень, якщо, звісно, ніхто з нас не захворіє так, що не годен буде піднятися з ліжка. І нещодавно ми обрали цю площу місцем наших зустрічей завдяки її розташуванню в центрі міста та зручній досяжності. Після тижня виснажливої праці мій брат не мав великого бажання прогулюватися пішки, тож ми частенько годинами сиділи на цій лавці й говорили про плани на майбутнє та згадували наше щасливе дитинство. Перший місяць весни видався холодним і мокрим, але ми все одно насолоджувалися нашими зустрічами. Гадаю, нас часто мали за закохану пару, коли ми вмощувалися на лавочці, жваво щось обговорюючи. Отак ми щосуботи зустрічалися, і навіть підхопивши грип, мій брат, незважаючи на застереження лікаря, що вважав це безглуздом божевіллям, не пропускав нагоди побачитися зі мною. Так тривало донедавна. Минулої суботи ми провели довгий та цікавий вечір і розійшлися ще в кращому настрої, ніж зазвичай, з відчуттям, що наступний тиждень пролетить на одному диханні, а наша чергова зустріч буде ще приємнішою. Я прийшла сюди на домовлену годину, о четвертій, і сіла виглядати свого брата, з хвилини на хвилину очікуючи побачити, як він наближається до мене з отих воріт на північному боці площі. Минуло п'ять хвилин, а його все не було. Я вирішила, що він, мабуть, запізнився на свій трамвай, і мене засмутила думка про те, що наша зустріч буде коротшою хвилин на двадцять, а то й на півгодини. Адже я сподівалася провести разом з ним щасливий день. Раптом, сама не знаю чому, я різко повернулася і – уявіть моє здивування! –

побачила свого брата, який повільно йшов до мене з південного боку площі у супроводі якогось чоловіка. Пригадую, як мене обурило те, що той чоловік, хай ким він був, безцеремонно порушує наш особистий простір. Я й гадки не мала, хто то був, тому що в мого брата не було близьких друзів. Коли я знову поглянула на постаті, що наближалися до мене, мною оволоділо інше відчуття – відчуття болісного страху, страху дитини перед темрявою, необґрунтованого й безглузлого, але жахливого, що стиснув моє серце, ніби холодними руками небіжчика. Та я опанувала себе й спокійно подивилася на брата, чекаючи, коли він заговорить, ще уважніше роздивляючись його супутника. Тоді я помітила, що той чоловік радше вів мого брата, ніж ішов поряд з ним. Він був високий, доволі просто вбраний. На голові мав високий котелок і, незважаючи на теплу погоду, був у чорному щільно застебнутому пальті, з-під якого виднілися штани у чорну і сіру смужки. Обличчя чоловіка теж нічим не вирізнялося, тому я не можу вказати на якісь особливі риси чи характерний вираз. Коли він наблизився, його обличчя не виражало жодних емоцій, ніби на ньому була майстерно виліплена маска. Вони пройшли повз мене, і, на моє величезне здивування, я почула голос брата, який звертався до мене, хоч вуста його не ворушилися, а очі дивилися у геть інший бік. Я не в змозі описати той голос, хоч він знайомий мені з дитинства, але слова, що долинали до моїх вух, наче змішалися з шумом води та плюскотом гірського потічка. Він сказав: «Я не можу залишитися», і тієї ж миті загуркотів грім, небо і земля немов зіштовхнулися, і світ перетворився на чорну порожнечу, якій немає кінця-краю. Коли мій брат проходив повз мене, я побачила руку, що тримала і наче вела його, і в якусь жахливу хвилю я усвідомила, що вона була якась безформна, немов багато років гнила в землі. Її плоть, що відшарувалася від кісток, звисала сухими покрученими пасмугами; пальці, які обхопили руку мого брата, втратили чіткі обриси й скидалися на пазурі, а один палець без фаланги, що давно вже відгнила, нагадував неотесаний обрубок. Прийшовши до тьми, я побачила, що брат і його супутник виходять в он ті ворота. Я підхопилася і якусь мить стояла як укопана, а тоді мене наче окропом обдало, і я кинулася услід за братом, бо знала, що ніяке жахіття мене не зупинить, я мушу його врятувати, хай хоч саме пекло повста-

не проти мене. Вискочивши на тротуар, я помітила дві знайомі постаті, що протовплювалися крізь юрбу. Я перебігла дорогу й побачила, як вони завернули за ріг вулиці. Діставшись туди, я марно оглядалася навсібіч – мого брата і його дивного поводиря мов вітром звіяло. Я вгледіла тільки двох джентльменів поважного віку, що йшли попід руку, та хлопчика-газетяра, який жваво крокував вулицею, щось насвистуючи. Якусь мить я стояла, заціпенівши від жаху, а тоді, похнюпивши голову, повернулася на те місце, де ви мене зустріли. Тепер ви, сер, розумієте моє горе? Ох, скажіть, що трапилося з моїм братом, бо відчуваю, що скоро збожеволю.

Містер Філіпс, надзвичайно терпляче вислухавши історію, якийсь час вагався, перш ніж відповісти:

– Шановна леді, – врешті озвався він, – ваш випадок зацікавив мене не лише як людину, але і як науковця. Як людина, не позбавлена почуттів, я безмежно вам співчуваю. Схоже, вас до глибини душі вразило побачене чи радше те, що ви буцімто побачили. Як науковець, я вважаю своїм обов'язком сказати вам правду, яка окрім того, що розкриє вам очі, повинна вас втішити. Будь ласка, чи не могли б ви описати свого брата?

– Звісно, – охоче погодилася юна леді. – Я можу дуже точно його описати. Мій брат досить молодий на вигляд. В нього бліда шкіра, коротенькі темні бакенбарди, а ще він носить окуляри. У нього доволі боязкий, мало не переляканий вираз обличчя, і він завжди нервово озирається по сторонах. Спробуйте пригадати! Ви точно колись його бачили. Мені здається, ви частий *habitué*¹ цього чарівного кварталу. Ви могли перетнутися з ним минулої суботи. Я можу помилятися, стверджуючи, що він завернув за ріг тієї вулички. Можливо, він пішов далі, і ви могли з ним зустрітися. Ох, скажіть мені, сер, чи ви його часом не бачили?

– Боюся, коли я йду вулицею, то не помічаю багатьох речей, – мовив Філіпс, який не помітив би навіть рідної матері, якби вона пройшла за крок від нього, – але ви чудово описали свого брата. А тепер можете описати того, хто, як ви кажете, тримав вашого брата за руку?

---

¹ Завсідник (фр.).

– Не можу. Кажу ж вам, його лице було геть позбавлене виразності чи якихось характерних рис. Воно було схоже на маску.

– Правильно, ви не в змозі описати те, чого взагалі не було. Думаю, ви самі вже зрозуміли, що стали жертвою галюцинації. Ви очікували побачити свого брата і були стривожені через те, що він усе не йшов, і саме тоді ваш мозок запрацював на підсвідомому рівні, і ви побачили всього лише проекцію своїх хворобливих думок – образ вашого брата, якого насправді не було поруч, і страх, що втілюється в постаті, яку ви не можете описати. Поза сумнівом, щось завадило вашому братові зустрітися з вами, як завжди. Гадаю, через кілька днів ви отримаєте від нього звістку.

Молода жінка пильно подивилася на містера Філіпса, і якоїсь миті тому здалося, що у неї в очах спалахнула радість, та потім її обличчя спохмурніло від категоричних висновків науковця, яких він так упевнено дійшов.

– Ах, – зітхнула вона, – ви нічого не розумієте. Я не сумніваюся в тому, що все це було насправді. До того ж я переживала й не такі жахіття. Я визнаю силу ваших переконань, але жінки володіють інтуїцією, яка їх ніколи не підводить. Повірте, то не істерія в мені промовляє. Помацайте мій пульс – він доволі рівний.

Юна леді граційним жестом простягнула Філіпсу свою руку і глянула так, що цей погляд полонив Філіпса проти його волі. Він торкнувся тонкої, теплої на дотик, білосніжної руки і, дещо зніяковіло приклавши пальці до вени, розчулився від тої любові й горя, що мерехтіли в очах дівчини.

– Що ж, – сказав він, відпустивши її зап'ястя, – з вами й справді все гаразд. Але ж ви повинні розуміти, що в живих людей не можуть бути руки небіжчиків. Такого просто не буває. Звісно ж, я можу припустити, що ви бачили свого брата у супроводі незнайомого джентльмена; вони кудись поспішали, через що брат не зміг залишитися з вами. А стосовно руки, можливо, тому чоловікові випадково відстрелили пальця, чи щось на кшталт цього.

Молода жінка сумно похитала головою.

– Бачу, ви – раціоналіст до самих кісток, – мовила вона. – Хіба ви не чули, що я й не такі жахіття переживала? Я теж колись до всього ставилася скептично, але після одного випадку я більше не можу піддавати все сумнівам.

– Міс, – сказав містер Філіпс, – ніщо не зможе змусити мене зректися своєї віри. Я ніколи не повірю, що два плюс два дорівнює п'ять, так само як ніколи не визнаю існування двосторонніх трикутників.

– Не будьте таким категоричним, – попросила молода жінка. – Ліпше скажіть, чи доводилося вам коли-небудь чути про професора Грегга, авторитетного знавця етнології та споріднених з нею наук?

– Я не тільки чув про професора Грегга, – відповів Філіпс. – Я завжди вважав його одним із найбільш проникливих та тверезомислячих науковців. А його остання праця – «Підручник з етнології» – вразила мене своєю унікальністю. Ця книжка потрапила мені до рук якраз після того, як я дізнався про жахливий нещасний випадок, що обірвав життєвий шлях Грегга. Здається, він винайняв на літо будиночок у західній Англії, де, як кажуть, потонув у річці. Якщо не помиляюся, його тіла так і не знайшли.

– Сер, я впевнена, що ви дуже розважлива людина. Ваші розмови, як і ваша згадка про той невеликий трактат, підказують мені, що ви не пустопорожній нероба. Одне слово, я відчуваю, що можу на вас покластися. Схоже, ви думаете, що професор Грегг мертвий, та у мене є всі підстави вважати, що це не так.

– Що?! – вигукнув Філіпс, вражений та обурений. – Ви ж не хочете сказати, що він утнув щось ганебне? Та я ніколи в це не повірю. Грегг був надзвичайно порядною людиною, а його особисте життя сповнене добросердя. І хоч я сам не вірю у всілякі містичні байки, я переконаний, що він був щирим і ревним християнином. Невже ви натякаєте на те, що через якусь брудну історію він був змушений покинути країну?

– Що за дивні припущення! – відповіла молода жінка. – Я не мала на увазі нічого такого. Просто вислухайте мене. Коротше кажучи, одного ранку професор Грегг покинув дім цілковито здоровий – як тілом, так і душею. Він так і не повернувся, але через три дні на дикому пагорбі за кілька миль від річки знайшли його годинник на ланцюжку, гаманець із трьома золотими та жменькою срібних монет, а також перстень, якого він ніколи не знімав. Вони лежали у згортку з грубого пергаменту, перев'язаному шворкою, біля вапнякової брили химерної форми. Після того як згорток розв'язали, на внутрішній стороні пергаменту побачили напис, зроблений невідомою речовиною

червоного кольору. Символи, які було годі розібрати, нагадували спотворений клинопис.

– Ви мене неабияк зацікавили, – сказав Філіпс. – Будь ласка, продовжуйте. Мене вкрай спантеличили згадані вами обставини, і я прагну пояснень.

Якусь мить молода жінка, схоже, над чимось міркувала, а тоді почала свою розповідь.

ПОВІСТЬ ПРО ЧОРНУ ПЕЧАТКУ

Тепер моя історія вимагає розлогіших пояснень. Я – донька інженера-будівельника, Стівена Леллі, який раптово, на зорі своєї кар'єри, помер, так і не встигнувши достатньо заробити, щоб забезпечити свою дружину та двоє дітей. Моя мати умудрялася підтримувати господарство на заощадження, що були надто мізерними для життя. Ми жили у віддаленому селищі, тому що там прожити було дешевше, ніж у місті, але навіть попри це ми зростали в страшній біді. Мій батько був розумний начитаний чоловік, що залишив по собі невелику колекцію чудово підібраних книжок найкращих грецьких, латинських та англійських класиків, і ці книжки були для нас єдиною втіхою. Пригадую, як мій брат вивчив латину з Декартових «Роздумів», а я замість казок, які зазвичай читають малі діти, не мала до читання нікого кращого за переклад «Римських діянь¹». Ми зростали тихими старанними дітьми, і з часом мій брат почав працювати, але про те я вже згадувала. Я ж досі жила вдома з матір'ю. Бідолашна хворіла і потребувала мого постійного піклування, а близько двох років тому, після довгих місяців нестерпного болю, вона померла. Я опинилася в жахливій ситуації – моїх обшарпаних меблів ледь вистачило на те, щоб сплатити борги, в яких я погрузла з головою, а книжки я відправила братові, бо розуміла, як він їх цінує. Я, залишилася геть сама. Знаючи, як мало отримує мій брат, я все ж приїхала до Лондона в надії знайти заробіток і з розумінням того, що він

---

¹ «Римські діяння» – збірка повчальних оповідок, так званих екземплумів (лат. *exemplum*, «приклад»), написаних латиною у першій половині XIV ст.

візьме на себе мої витрати. Однак я заприсяглася собі, що це лише на місяць, і якщо за цей час я не знайду собі роботи, то ліпше помру з голоду, ніж заберу в нього тих нещасних кілька фунтів, які він відклав на чорний день. Тож я винайняла невеличку кімнатчину на дальній околиці Лондона, найдешевшу, яку тільки знайшла. Жила на одному лише хлібі та воді, галяла час на вичитування оголошень та марні візити до потенційних працедавців. Минали дні й тижні, а я все ще була в пошуках. Місяць добігав кінця, і переді мною вже почала зринати жахлива перспектива голодної смерті. Та моя господиня була доброю до мене. Вона знала, що я бідна як церковна миша, і ніколи б не виставила мене за двері. Тож усе, що мені залишалося, це самій піти геть і десь тихо померти. Надворі була зима, і після обіду місто заволочив молочний туман, що ставав дедалі густішим. Пригадую, була неділя, бо всі домочадці пішли до церкви. Близько третьої я виповзла з дому, намагаючись іти якомога швидше, хоч і валилася з ніг від голоду. Біла імла огорнула вулиці тишею, тріскучий мороз важко осів на голому гіллі дерев, а кристалики снігу виблискували на дерев'яних огорожах та страшенно холодній землі у мене під ногами. Я йшла далі, навмання повертаючи то праворуч, то ліворуч і байдуже минаючи таблички з назвами вулиць, а все, що я пам'ятаю з прогулянки того недільного вечора – це розрізнені фрагменти немов якогось страшного сну. Я невиразно бачила, куди бреду вулицями, що скидалися на міську і сільську дорогу водночас. По один бік від мене розкинулися сірі поля, що танули в туманній імлі, а по другий – затишні вілли, де вогонь в каміні кидав відблиск на стіни. Однак усе було наче уві сні – стіни з багряної цегли, яскраві вікна, розмиті обриси дерев та тьмяно освітлене селище, гасові ліхтарі, що відкидали білі тіні, залізнична колія, що зникала вдалині під високими насипами, миготіння зелених і червоних сигнальних ламп – це лиш миттєві образи, що відбилися в моїй стомленій, заціпенілій від голоду свідомості. Час від часу до мене долинали швидкі кроки, що відлунювали в морозному повітрі. Підтюпцем, аби не змерзнути, повз мене проходили закутані по ніс чоловіки в передчутті тепла від каміна, щільно зашторених вікон, укритих памороззю, та зустрічей з друзями. Однак, щойно настала ніч, перехожих поменшало, і я блукала вулицями в цілковитій самоті. Я блукала сама-са-

місінька у білій тиші, і мені ввижалося, що я йду безлюдними вулицями мертвого міста. Я вже ледь трималася на ногах від виснаження, і моє серце почав огортати жах смерті. Раптом, повернувши за ріг, я почула, як хтось з-за ліхтаря ввічливо окликнув мене і запитав, як пройти на станцію Ейвон-роуд. Почувши людський голос, я від несподіванки впала навznak, і сили покинули мене. Я лежала, скрутившись, і то плакала, то сміялася в нападі істерики. Я пішла з дому готова померти, і, востаннє переступаючи поріг свого прихистку, свідомо попрощалася з усіма надіями та спогадами. Двері захряснулися за мною зі звуком грому, і я відчула, що залізна завіса відгородила мене від мого недовгого попереднього життя і що відтепер я житиму у світі темряви й зневіри. Я вийшла на сцену першого акту смерті, а тоді пішла блукати порожніми вулицями крізь туман, що огортав усе навколо, й приглушену тишу, аж допоки почула чийсь голос, і в мене з'явилося відчуття, наче я померла, а з тим життя знову повернулося до мене. Через кілька хвилин я заспокоїлася і, звівшись на ноги, побачила перед собою гарно вбраного джентльмена середніх літ і приємної зовнішності. На його обличчі був вираз глибокого співчуття, і не встигла я пробурмотіти, що не знаю цього району, бо не мала ані найменшого уявлення, куди саме я забрела, як він заговорив до мене:

– Люба міс, – сказав він, – схоже, вас спіткало велике горе. Ви й гадки не маєте, як ви мене налякали. Та чи можна поцікавитися, що з вами трапилось? Запевняю вас, ви цілком можете мені довіритися.

– Ви дуже добрий, – відповіла я, – та, боюся, мені вже нічим не зарадиш. Я в безнадійному становищі.

– Що за дурниці! Ви надто юна, щоб таке казати. Ходімо зі мною, і ви мені все розкажете. Можливо, я навіть зможу вам чимось допомогти.

Щось дуже заспокійливе та переконливе було в його манерах, і, йдучи з ним удвох по вулиці, я розказала йому свою історію і виплеснула той відчай, що пригнічував мене мало не до смерті.

– Дарма ви опустили руки, – сказав він, коли я замовкла. – Щоб освоїтися в Лондоні місяця геть не достатньо. Скажу вам так, міс Леллі, Лондон закритий і захищений від усіх. Це місто-фортеця, обнесене подвійним ровом й захищене заплутаним

лабіринтом. І, як завжди трапляється у великих містах, умови життя тут стали надзвичайно штучними. Людині, що йде на штурм, заважає не паркан, а тонкі хитрощі, інтриги та підводні камені, що вимагають неабияких вмінь, щоб їх обійти. Ви через свою простодушність думали, що достатньо вам лиш крикнути, як ті стіни упадуть, але часи таких приголомшливих перемог уже позаду. Наберіться мужності, й дуже скоро перед вами відкриється секрет успіху.

– Сер, – мовила я, – ви, поза сумнівом, праві, але, на жаль, наразі я перебуваю на шляху до голодної смерті. Ви щось казали про секрет. Заради всіх святих, відкрийте його мені, якщо маєте до мене бодай крихту співчуття.

Він добродушно засміявся.

– У тому й полягає проблема. Ті, хто знають секрет, не можуть відкрити його іншим. Він так само несказаний, як основна заповідь масонів¹. Однак вам вдалося проникнути у верхній шар таємниці, – він знову засміявся.

– Благаю, не смійтеся з мене, – сказала я. – Що я зробила, *que sais-je*²? Я настільки далека від усього, що не знаю навіть, що в мене буде на вечерю.

– Даруйте. Ви питаєте, що зробили? Зустріли мене. Годі запитань. Ходімо. Я бачу, ви займалися самоосвітою – це єдина освіта, яка не шкодить людині, – а я саме шукаю гувернантку для двох своїх дітей. Я вже кілька років як удівець. Мене звать Грегг. Хочу запропонувати вам цю посаду. Вас влаштовує платня у сто фунтів на рік?

У відповідь я тільки й змогла, що поворухнути губами, намагаючись подякувати, і містер Грегг, простягнувши мені візитівку з адресою та банкноту на завдаток, попрощався зі мною з проханням за кілька днів йому зателефонувати.

---

¹ Йдеться про так звані масонські лендмарки, «давні й незмінні заповіді масонства», що є спільними до виконання для всіх учасників будь-якої Ложі. Через те, що конфіденційність діяльності Ордену всіляко захищалася його учасниками, зміст оригінальних лендмарків та саме їхнє існування лишається під сумнівами. Існує чимало різних тлумачень і пояснень цих заповідей, серед них – ґрунтовна праця Альберта Макея «Основи масонського права».

² Що я знаю (фр.) (прим. пер.).

Ось так я познайомилася з професором Греггом, тож хіба можна дивуватися, що пам'ятаючи про відчай та крижаний вітер, який віяв на мене з воріт смерті, я ставилася до нього як до рідного батька? Не минуло й тижня, як я приступила до виконання своїх нових обов'язків. Професор орендував старий цегляний маєток на західній околиці Лондона, де поміж чудових галявин і садів та заспокійливого шелесту старих як світ в'язів, що гойдали гіллям над дахом будинку, розпочався новий розділ мого життя. Оскільки ви знайомі з родом занять професора, то не здивуетесь, почувши, що його будинок був ущерть забитий книжками, а повні дивних і навіть химерних предметів шафки окупували всі можливі ніші в просторих кімнатах з нависаючими стелями. Єдине, що цікавило Грегга, це нові знання, і незабаром я так само загорілася, перейнявшись його запалом до науки. Через кілька місяців я радше виконувала обов'язки його помічниці, ніж гувернантки двох його дітей, і часто ночами я сиділа за столом у тьмяному світлі лампи, поки він ходив туди-сюди перед каміном, диктуючи мені свій «Підручник з етнології». Та поміж цих тверезих і точних наукових фактів я повсякчас виловлювала щось приховане, палке бажання чогось, про що він мені не говорив. Бувало, він замовкав посеред свого монологу і віддавався фантазіям, зачарований, як мені здавалося, недосяжною перспективою небезпечних відкриттів. Нарешті роботу над підручником було завершено, і до нас почали надходити пробні примірники, які я мала за честь читати першою, а вже потім професор вносив туди остаточні правки. Його дедалі більше виснажувала робота над книжкою, поки одного дня він, весело всміхаючись, мов школяр після останнього дзвоника, вручив мені примірник своєї книжки.

— Ось, — сказав він, — я дотримав свого слова. Я обіцяв її написати, і я це зробив. Тепер я зможу насолоджуватися невідомим. Відверто кажучи, міс Леллі, я жадаю слави Колумба. Сподіваюся, ви ще побачите мене в ролі дослідника.

— Звісно, — відповіла я, — однак досліджувати залишилось не так уже й багато. Ви запізнилися на кілька сотень років.

— Думаю, ви помиляєтеся, — заперечив він. — Будьте певні, світ ще повен невідомих і незвіданих країн та континентів бозна яких величин. Ох, міс Леллі, повірте, ми живемо серед символів і таємниць, що викликають благоговіння й трепет, «але

ще не виявилось, що ми будемо¹». Життя – складна річ, і перед поглядом хірурга постають не лише сіра речовина та плетиво вен і м'язів. Людина – це таємниця, яку я хочу відкрити, та перш ніж я це зроблю, я повинен переплисти бурхливі моря, океани та імлу віків. Ви ж знаєте міф про загублену Атлантиду? А що, як це – правда і мені судилося бути першовідкривачем цієї дивовижної країни?

Я відчувала, що його слова кипіли від хвилювання, і бачила, що його обличчя пашіло запалом мисливця. Переді мною стояв чоловік, що вважав себе покликаним змагатися з невідомим. Мені стало радісно від думки про те, що я певним чином буду причетна до цієї пригоди, і я також загорілася бажанням кинутися за невідомим, жодного разу навіть не замислившись, за чим ми, зрештою, женемося.

Наступного ранку професор Грегг провів мене до свого внутрішнього кабінету, де біля стіни стояла шафа з картотекою, кожен ящик якої був акуратно підписаний, вміщуючи результати багаторічної праці, що займали лишень декілька футів простору в кімнаті.

– Ось, – сказав він, – тут усе моє життя, всі факти, зібрані до купи неймовірними зусиллями, які, однак, нічого не варті. Не варті принаймні моїх нових зацікавлень. Погляньте сюди, – він підвів мене до старовинного бюро, з роками вицвілого, але від того не менш чудового, що стояло у кутку кімнати. Він відімкнув його і витягнув одну із шухляд.

– Кілька аркушів паперу, – показав він на шухляду, – і шматок чорного каменя із викарбуваними на ньому дивними знаками й зарубками – це все, що тут є. А ось тут лежить старий конверт з темно-червоною печаткою двадцятирічної давності, на звороті якого я написав олівцем кілька рядків. А ось аркуш рукопису і кілька вирізок із маловідомих місцевих журналів. І якщо ви запитаете в мене, чому присвячена ця колекція, то не будете вкрай здивовані, бо нічого надзвичайного в ній нема. Молода служниця з дому фермера, що зникла безвісти, дитина, яка скоріш за все зірвалася в стару штольню в горах, якісь дивні написи на вапняковій брилі та чоловік, який помер вна-

---

¹ Фраза з Біблії в перекладі І. Огієнка (прим. пер.).

слідок удару невідомим тупим предметом – це сліди, по яких я йшов. Так, нехай всьому цьому є готове пояснення – дівчина могла втекти до Лондона, Ліверпуля чи Нью-Йорка, дитина могла впасти в одну із покинутих шахт, а символи на скелі можуть бути всього лиш карлючками якогось волоцюги. Так-так, я це визнаю, але все одно впевнений, що у мене в руках справжній ключ до розгадки. Погляньте! – і він простягнув мені пожухлу вирізку.

«На вапняковій брилі біля Грей Гіллс знайдено викарбувані символи», – прочитала я, а далі побачила якесь стерте слово, мабуть, це була назва графства, і дату п'ятнадцятирічної давності. Внизу були виведені якісь чудернацькі символи, клиноподібні та у формі хрестиків, такі ж дивні та незвичайні, як давньоєврейський алфавіт.

– А тепер печатка, – сказав професор Грегг і простягнув чорний камінь завдовжки близько двох дюймів, схожий на старовинний товкачик для набивання тютюну в люльку, тільки набагато більший.

Я піднесла його ближче до світла і, на моє здивування, побачила ті самі символи, що й у газетній вирізці.

– Так, – мовив професор, – це ті самі символи. А позначки на вапняковій брилі нанесли якоюсь червоною речовиною п'ятнадцять років тому. Тимчасом як символам на печатці щонайменше чотири тисячі років, а може, й набагато більше.

– Це якась містифікація? – запитала я.

– Ні, хоч я про це теж думав. Хай там як, але моє призначення не в тому, щоб присвятити все своє життя якомусь злому жарту. Я дуже ретельно вивчив це питання. Окрім мене про існування цієї чорної печатки знає лише одна людина. Тим паче, існують інші причини, про які я зараз не можу говорити.

– Але що це все означає? – запитала я. – Не розумію, які висновки можна з цього всього зробити.

– Люба міс Леллі, на це запитання я волю поки що не давати відповіді. Можливо, я ніколи не зможу розгадати цієї таємниці. Якісь неясні зачіпки, кілька газетних рядків про сільські трагедії, чудернацькі знаки, виведені на брилі червоним, та старовинна печатка. Дивний набір, чи не так? Півдюжини доказів, зібраних до купи протягом двадцяти років. Хтозна, який міраж чи «терра інкогніта» за всім цим приховується. Я зазираю за

далекі моря, міс Леллі, і та земля, яку я бачу вдалині, може виявитися звичайним маревом. І все ж я вірю, що це не так, і вже за кілька місяців ми переконаємося в тому, мав я рацію чи ні.

Він пішов, а я, залишившись наодинці, намагалася досягнути таємниці, не знаючи, куди можуть привести ці дивні розрізнені докази. Я й сама не зовсім позбавлена уяви, і у мене були всі причини поважати проникливий розум професора. Однак у шухляді я не побачила нічого, крім чудернацьких предметів, і марно намагалася зрозуміти, яку теорію можна вивести із фрагментів, що лежали переді мною. Все почуте й побачене скидалося на перший розділ якогось дивного роману, але глибоко в душі я згорала від цікавості і день за днем нетерпляче заглядала в обличчя професора Грегга, сподіваючись отримати підказку, що буде далі.

І якось одного вечора я почула від нього:

– Сподіваюся, підготовка забере у вас не надто багато часу, – раптом заговорив професор. – Через тиждень ми їдемо.

– Справді? – здивовано вигукнула я. – А куди?

– Я винайняв будинок на заході Англії, неподалік від Кермена, у тихому містечку, яке колись було великим містом і де була розташована ставка римського легіону. Там, щоправда, можна знудьгуватися, але сама місцина дуже гарна, та й повітря чисте.

Блиск в його очах нашттовхнув мене на думку, що цей раптовий від'їзд мав якийсь стосунок до нашої недавньої розмови.

– Я візьму із собою лише кілька книг, – сказав професор Грегг. Усе решта залишиться тут до нашого з вами повернення. У мене відпустка, – продовжив він, усміхаючись до мене, – і я не бачу нічого поганого в тому, щоб трохи відпочити від моєї колекції старих кісток, камінців та іншого мотлоху. Ви знаєте, – продовжував він, – упродовж тридцяти років я у поті чола працював над фактами – тепер настав час для уяви.

Дні минали швидко. Я бачила, що професор аж тремтів від ледь тамованого хвилювання, і вловила в його погляді пристрасний запал, коли ми, покидаючи стару садибу, вирушили в подорож. Ми виїхали ополудні й прибули на станцію маленького селища, коли вже почало сутеніти. Я була водночас втомлена і схвильована, тож решту шляху провела наче уві сні. Спочатку ми їхали безлюдними вуличками якогось глухого села, і професор Грегг говорив щось про Августові легіони, велику бит-

ву¹ та всю ту неймовірно помпезну процесію у супроводженні аквілів², тоді перебралися через повноводу річку, що вийшла з берегів, де в жовтявій воді відсвічували останні промені вечірньої заграви, а довкола простиралися лути, біліли ниви, поміж пагорбами звивалася широка стежка. Що вище ми піднімалися вгору, то все розрідженішим ставало повітря. Я глянула вниз і побачила молочну імлу, що пеленою висіла над річкою, туманні обриси села, казково пишні пагорби та немов невагомлі ліси, розмиті контури гір, що виростали позаду, а десь далеко на вершині однієї з них палахкотів вогонь, то вибухаючи стовпом яскравого полум'я, то згасаючи до червоної жаринки. Ми поволі їхали вгору дорогою для екіпажів, коли до мене долинув прохолодний бриз та запах лісу, що нависав над нами. Я відчувала себе заблукалою в його найглибших глибинах, чула дзюркіт струмка, запах зеленого листя і подих літньої ночі. Нарешті карета зупинилася, і я ледь могла вирізнити в темряві обриси будинку, на мить затримавшись на ганку з колонами. Решта вечора видалася дивним маренням серед плетива безмовного лісу, долини і річки.

Прокинувшись наступного ранку, я визирнула з екерного вікна великої старомодної спальні й побачила під сірим небом село, все таке ж таємниче. Переді мною розкинулася довга, чарівна долина зі звивистою річкою, береги якої з'єднував середньовічний, з кам'яними підпорами склепінний місток. Позаду чітко вимальовувався схил гори, а ліси, що виднілися в сутінках минулої ночі, були мов зачаровані, і м'який вітер, що завівав у відчинене вікно, здавався невловимо особливим. Я глянула на долину, за якою один за одним хвилями зринали пагорби, і з комина старого сірого будиночка фермера у ще ранковому повітрі підіймалась напівпрозора блакитна цівка диму. На вершині скелястої гори я побачила густо насаджені темні ялиці, серед

---

¹ Римський легіон, що відзначився походами до германських земель, а також зіграв вирішальну роль у придушенні повстання сілурів на території сучасного Вельсу. Вірогідно, саме про цю битву згадує оповідачка.

² Аквіл (від лат. «*aquila*» – «орел») – традиційний штандарт римських легіонів, характерний фігуркою орла, що символізував верховного бога Юпітера.

яких виднілася біла смужка дороги, що підіймалася і зникала вдалині. Весь цей пейзаж обрамляло велике гірське пасмо з крутими схилами та випуклими вершинами, що тяглося далеко на захід і закінчувалося фортецею з прямовисними мурами, що виразно проступала на тлі неба.

Внизу я побачила професора Грегга, який прогулювався терасою, вочевидь насолоджуючись відчуттям свободи і думкою про те, що він на якийсь час попрощався з рутинною роботою. Я вийшла до нього, і він збуджено показав рукою на безкраю долину та річку, що звивалася поміж чарівних пагорбів.

– Так, – сказав він, – це – надзвичайно красива і, як на мене, сповнена таємниць місцевість. Ви ж не забули про ту шухлядку, яку я вам показував, міс Леллі? Ні? Як ви вже, мабуть, здогадалися, ми приїхали сюди не лише задля того, щоб діти змогли подихати свіжим повітрям.

– Так, це я вже зрозуміла, – відповіла я, – та не забувайте, що мені досі невідома природа ваших досліджень, а зв'язок між вашими пошуками та цією чудовою долиною мені тим паче годі збагнути.

Він лукаво мені всміхнувся.

– Не подумайте лишень, що я роблю з чогось таємницю заради самої таємниці, – сказав він. – Але поки що мені нічого сказати, бо й говорити, власне кажучи, нема про що, тобто нічого конкретного, що можна було б викласти чорним по білому, як у якомусь бездоганно укладеному підручнику. Є ще й інша причина: багато років тому мою увагу привернула одна випадкова газетна замітка, і тієї ж миті якісь неясні здогади та незв'язні думки, які закрадалися в мою голову довгими вечорами, склалися в певну гіпотезу. Тоді ж я зрозумів, що ходжу по крихкій кризі, адже моя теорія була такою неймовірно фантастичною, що я б нізащо у світі не надрукував і слова про неї. Однак я думав, що у товаристві таких самих науковців, як я – людей, що знають все про муки пізнання і розуміють, що газ, який вогнем спалахує в тавернах, колись також був шаленою гіпотезою, – я думав, що зможу розповісти їм про свою мрію, скажімо, про Атлантиду чи філософський камінь, та про що завгодно, не наразившись при цьому на висміювання. Та, як виявилось, я глибоко помилявся. Мої друзі здивовано витріщилися на мене, презираючись один з одним, і я побачив щось

схоже на жалість і гордовиту зневагу в поглядах, якими вони обмінювалися між собою. Один із них навідався до мене наступного дня, здалека почавши розмову про те, що я страждаю від перевантаження та розумового виснаження. «Простіше кажучи, – перебив я його, – ви вважаєте, що я втрачаю здоровий глузд. Але я так не вважаю», – і роздратовано вказав йому на двері. Відтоді я зарікся, що й словом не прохоплюся про свою теорію жодній живій істоті. Ви перша, кому я показав вміст тієї шухляди. Може, я всього лише ганяюся за веселкою. Можливо, мене ввели в оману звичайні збіги обставин. Та коли я опинився тут, серед цієї таємничої тиші, поміж лісів та диких пагорбів, я як ніколи впевнений, що стою на правильному шляху. Час рушати далі.

У всьому цьому було щось дивовижне й захопливе. Я знала, як у своїй повсякденній роботі професор Грегг ретельно та послідовно вивчав кожен дюйм свого шляху й ніколи не стверджував нічого, попередньо не отримавши неспростовних доказів. Однак його погляд і пристрась у голосі, набагато красномовніші, ніж його слова, підказували мені, що його думки заповнило і ніяк не відпускає щось неймовірне. А я, маючи децицію уяви, була як той скептик, ображений самим припущенням існування дивовижі, й запитувала себе, чи він, бува, не страждає на мономанію¹, нехтуючи науковими методами.

Хай там як, але попри тривожні думки, що застрягли у мене в голові, я цілком піддалася зачаруванню довколишньою природою. За вицвілим будинком на схилі пагорба починався могутній ліс – довга темна смуга, що стелилася над річкою від півдня до півночі, поступаючись там ще глухішій місцевості: голим диким пагорбам та необробленим пустищам – покинута, безлюдна земля, про яку англійці знали не більше, ніж про самісіньке серце Африки. Нас від лісу відділяло всього кілька полів на крутосхилах, і діти любили прогулюватися зі мною довгими стежинами переліску, поміж гладеньких сплетених гіллям блискучих буків, до найвищої місцини лісу, де по один бік понад річкою було видно, як місцевість то здіймалася, то опускалася до великої західної стіни гір, а по інший бік здіймалися хвилі

---

¹ Мономанія – нав'язлива захопливість певною ідеєю.

безлічі дерев, простиралися пологі луки та сяюче жовте море із крайнебом удалині, огорнутим серпанком. Видершись на самісіньку вершину, я всідалася на теплу, осяяну сонцем дернину, під якою проглядалася римська дорога, в той час як навколо гасало двійко дітей, полюючи на чорниці, що де-не-де росли на узбіччі. Тут, під густою синню неба та мандруючими клубами хмар, що скидалися на стародавні галеони з напнутими вітрилами, які пливли небом до гір, я слухала чарівний шепіт могутнього пралісу, насолоджуючись життям, а про всі дивні речі згадувала, лише повернувшись до будинку, де професор Грегг або сидів зачинений у кімнатчині, яка слугувала йому кабінетом, або прогулювався терасою із терпеливим та водночас несамовитим поглядом затятого мисливця.

Одного ранку, через вісім чи дев'ять днів після нашого приїзду, я визирнула у вікно, і переді мною відкрився цілком інший краєвид. Хмари опустилися вниз, накривши собою гору, що височіла на заході, південний вітер гнав дощ, що густо скроплював долину, а колись невеличкий струмочок, що стікав пагорбом біля підніжжя нашого будинку, тепер бушував, червоним потоком впадаючи в річку. Тож ми залишилися сидіти в теплі та комфорті за зачиненими дверима, і після занять зі своїми учнями я пішла до маленької їдальні, де рештки старої бібліотеки досі захаращували старовинну книжкову шафу. Я вже неодноразово заглядала на її полиці, але мені не припали до душі книжки, що там стояли. Томи з проповідями вісімнадцятого століття, старовинний підручник з ветеринарної хірургії, збірка віршів «знатних людей», «Старий і Новий Заповіти, пов'язані в історію євреїв і сусідніх країн» Хемфрі Прідо, том зі збіркою віршів Александра Поупа – це все, що залишилося, а все цікаве та цінне звідти, поза сумнівом, винесли. Однак цього разу я відчайдушно почала заново переглядати запліснявілі корінці книжок, палітурки яких були виготовлені з телячої шкіри, і, на своє щастя, натрапила на чудовий старовинний манускрипт ін-кварто, надрукований видавництвом Стефані, що містив три книжки Помпонія Мела «De Situ Orbis¹» та інші твори давніх географів. Я достатньо знала латину, щоб зрозуміти

---

¹ Опис земної кулі (прим. пер.).

суть написаного, і вже незабаром мене поглинула дивна мішанина реальності та вигадки: твердження, що світло сяє лише в малій частині світу, а решта простору оповита імлою, тінями та населена страшними створіннями. Поки я гортала красиво надруковані сторінки, мою увагу привернув заголовок розділу в книжці Соліна, який я прочитала вголос:

MIRA DE INTIMIS GENTIBUS LIBYAE, DE LAPIDE HEXECONTALITHO.

«Дива людей, які живуть у самому серці Лівії, і чарівний камінь, що зветься Шістдесятизначником».

Мене заінтригував цей дивний заголовок, і я продовжила читати далі:

«Gens ista avia et secreta habitat, in montibus horrendis foeda mysteria celebrat. De hominibus nihil aliud illi praefert quam figuram, ab humano ritu prorsus exulant, oderunt deum lucis. Stridunt potius quam loquuntur. Vox absona nec sine horrore auditur. Lapide quodam gloriantur, quem Hexecontalithon vocant, dicunt enim hunc lapidem sexaginta notas ostendere. Cujus lapidis nomen secretum ineffabile colunt: quod Ixaxar».

«Цей народ, – почала я перекладати, – живе у віддалених і таємничих місцинах і проводить таємні обряди на диких пагорбах. З людьми у них немає нічого спільного, крім вигляду, а прості народні звичаї їм зовсім чужі. Вони ненавидять сонце і радше сичать, аніж говорять. У них неприємні голоси, що викликають страх. Вони пишаються одним каменем, який називають Шістдесятизначником, бо на ньому викарбувано шістдесят символів. І цей камінь має таємну назву, яку забороняється вимовляти простим людям – Ішакшар».

Мене розсмішила уся ця дивна нелогічна історія, яка радше нагадувала пригоди Синдбада чи інші казки «Тисячі та однієї ночі». Того самого дня, побачивши професора Грегга, я розповіла йому про свою знахідку в книжковій шафі й про ті неймовірні нісенітниці, які я читала. На моє здивування, в його погляді я помітила глибоке зацікавлення.

– Насправді це дуже цікаво, – сказав він. – Мені навіть на думку не спадало звернутися до творів давніх географів, тож, мушу визнати, я багато чого випустив з уваги. За вашими словами, там є цілий уривок, чи не так? Шкода позбавляти вас розваги, та я змушений забрати у вас цю книжку.

Наступного дня професор запросив мене до свого кабінету. Він сидів за столом і у світлі, що проникало крізь віконні шибки, щось уважно розглядав через збільшувальне скло.

– Ох, міс Леллі, – почав він, – мені б ваші очі. Лупа, звісно, непогана, та її не порівняти з тією, що я залишив удома. Якщо ваша ласка, погляньте і скажіть мені, скільки символів там викарбовано?

Професор простягнув мені якийсь предмет, і я побачила ту саму чорну печатку, яку він показував мені в Лондоні. Моє серце закалатало від думки про те, що зовсім скоро я щось дізнаюся. Я взяла печатку і, піднісши її до світла, почала одним за одним перелічувати чудернацькі клиноподібні символи.

– У мене вийшло шістдесят два, – врешті мовила я.

– Шістдесят два? Дурниці, це неможливо: Ах, я зрозумів, ви порахували цей і цей, – він вказав на два знаки, які я прийняла за літери, як і решту символів. – Саме так, – продовжив професор Грегг, – та це просто випадкові подряпини. Я це одразу зрозумів. Отже, все сходиться. Вельми вдячний вам, міс Леллі.

Я вже зібралась було йти, вкрай засмучена тим, що професор покликав мене лише для того, щоб я порахувала символи на чорній печатці, коли раптом згадала той уривок, який вчора прочитала.

– Але ж, професоре Грегг, – вигукнула я, задихаючись, – печатка, печатка! Це камінь Hexcontalithos, про який пише Солін. Це Ішакшар.

– Так, схоже на те. Або ж це звичайний збіг обставин. У таких випадках, знаєте, ніколи не можна бути до кінця певним. Скількох учених занапастила неприскіпливість! Випадковість зіграла злий жарт не з одним із них.

Я пішла спантеличена почутим, не в змозі вхопитися за нитку Аріадни в цьому лабіринті дивних збігів. Три дні негода не відступала. За вікном то дощило, то залягав густий туман, який осідав маленькими рясними крапельками, – здавалося, що біла хмара відгородила нас від усього світу. Всі три дні професор Грегг сидів у себе в кабінеті насуплений, вочевидь не бажаючи ділитися таємницями, і навіть взагалі говорити. Чути було, як він нетерпляче міряє кроками кімнату від вимушеної бездіяльності. Нарешті на четвертий день випогодилося, і за сніданком професор жваво повідомив:

– Нам не завадить додаткова допомога по дому. Потрібно найняти хлопчину п'ятнадцяти-шістнадцяти років. У служниць багато часу йде на всіляку дрібну роботу, яку хлопець виконуватиме значно краще.

– Але дівчата ніколи мені ні на що не скаржилися, – відповіла я. – Енні навіть сказала, що тут набагато менше роботи, ніж у Лондоні, бо майже зовсім немає пилу.

– Так, вони дуже милі. Та все ж, думаю, краще буде з хлопчиком. Власне, мене це питання турбує вже днів зо два.

– Турбує? – вражено перепитала я, тому що, до слова, професора анітрохи не цікавили домашні справи.

– Так, – сказав він, – але через негоду я не міг вийти в цей шотландський туман. Я не дуже орієнтуюся на місцевості, тому легко заблукав би. Але сьогодні я збираюся найняти хлопчину.

– А ви впевнені, що поблизу є саме такий хлопець, який вам потрібен?

– О, та я навіть не сумніваюся в цьому. Може, мені й доведеться пройти мильо, щонайбільше дві, але я знайду саме такого хлопця як треба.

Я думала, що то в професора такі жарти, бо його тон був доволі легковажним, але в рисах обличчя застигла якась затятість, і це мене спантеличило. Він узяв свого ціпка і став у дверях, замислено дивлячись кудись перед себе, а тоді озвався до мене:

– До речі, міс Леллі, я хотів вам іще дещо сказати. Ви, певно, чули, що ці сільські хлопці не з найрозумніших. Ідіот, може, й надто грубо сказано, їх ще називають «простаками» чи щось на кшталт цього. Сподіваюся, ви не будете проти, якщо хлопчина виявиться не надто кмітливим, головне, що він зовсім безневинний. Адже не треба багато розуму для того, щоб начищати черевики.

І на цьому він розвернувся й пішов стежкою, що вела до лісу, а я стояла приголомшена на порозі, і моє здивування вперше змішалось з раптовим страхом, що виростав бозна звідки і не знати чому, та серцем я на мить відчула крижаний дотик смерті та цей незрозумілий, безликий страх невідомого, страшніший за саму смерть. Я намагалася почерпнути відвагу в солодкому подихові вітру, що повівав з моря, і в сонячних променях після дощу, але таємничий ліс наче затьмарив усе навколо. Навіть вид річки, що звивалася поміж очерету, та сріблясто-сивий ста-

родавній місток залягли в моїй свідомості символами страху, як в уяві дитини, що бачить страшне в буденних і невинних речах.

Через дві години професор Грегг повернувся. Я побачила, як він спускався стежкою, а коли підійшов, тихо запитала в нього, чи йому вдалося знайти хлопця.

– Так, – відповів він, – і то дуже легко. Його звать Джарвіс Кредок, і я сподіваюся, він виявиться дуже корисним. Його батько помер кілька років тому, а матір, схоже, неабияк втішилася перспективі додаткового заробітку в кілька шилінгів по суботах. Як я й очікував, він не надто розумний, щоправда, іноді, за словами матері, в нього бувають напади епілепсії. Та оскільки він не протирає порцелянових сервізів, це не так уже й важливо, правда? Не бійтеся, він не становить жодної загрози, просто трішки слабує на голову.

– Коли він прийде?

– Завтра вранці, о восьмій. Енні покаже йому, що і як робити. Спочатку він щовечора повертатиметься до себе додому, але, можливо, потім виявиться, що йому краще ночувати тут, а вже в неділю навідуватися додому.

Мені не було що на це сказати. Професор Грегг невимушено поставив мене перед фактом, наче все так і мало бути. Та я все ніяк не могла перестати дивуватися всій цій ситуації. Я знала, що насправді нам не потрібна жодна допомога по дому, а припущення професора, що хлопчина, якого він найме, може виявитися надто «простакуватим», разом із вкрай неточним визначенням його майбутніх обов'язків, мене вразило до неможливості. Наступного ранку покоївка сказала, що о восьмій прийшов хлопець на ім'я Кредок, і весь цей час вона намагалася знайти для нього якусь роботу.

– Щось він трохи не при тямі, міс, – сказала вона.

Пізніше того самого дня я бачила, як він допомагав старому чоловікові, що працював у саду. Хлопцеві було близько чотирнадцяти років. Він мав смагляву шкіру, чорне волосся та карі очі. Його порожній, позбавлений будь-яких емоцій погляд відразу ж наштовхував на думку про те, що він був небагатий на розум. Хлопець якимось дивним жестом торкнувся свого чола, коли я проходила повз, і я почула, як він сказав щось садівникові незвично грубим голосом, який привернув мою увагу. Здавалося, що хтось промовляв глибоко з-під землі з чудер-

нацьким присвистом у голосі, наче шипів фонограф, голка якого рухається по барабану. З того, що я чула, він охоче брався до будь-якої роботи і був дуже слухняний, а садівник на ім'я Морган знав його матір і запевняв мене, що хлопець і мухи не скривдить.

– Він завжди був дещо дивакуватий, – сказав він, – це й не дивно після того, що пережила його матір, ще коли він був в утробі. Я дуже добре знав його батька, Томаса Кредока, він був чудовим робітником. Але через постійну працю у вологому лісі він занедужав легеневою хворобою, та так і не одужавши, раптово помер. Кажуть, тоді у місіс Кредок поїхав дах. Її знайшов містер Гіллер у Ті-Коху на пагорбах Грей Гілс, он там – він показав рукою, – де вона лежала, скрутившись, і ридала, немов загублена душа. А приблизно через вісім місяців народився Джарвіс, і, як я вже казав, він завше був дещо дивакуватий. Подейкують, що він, ледь зіп'явшись на ноги, видавав такі звуки, від яких в інших дітей волосся дибки ставало.

Щось в його оповіді зачепило струну в моїй пам'яті, і я спитала в старого чоловіка, де розташовані пагорби Грей Гілс.

– Он там, – сказав він, знову махнувши рукою на пагорби, – минаєте паб «Лисиця й гончаки», потім прямуєте через ліс попри старі руїни. Звідси йти добрих п'ять миль, а сама та місцина доволі таки дивна. Порівняно з нашими землями та ґрунтом Монмута, там земля зовсім не така родюча, але годиться для випасання овець. Так, несолодко велося тоді бідолашній місіс Кредок, – додав він, задумавшись.

Старий чоловік повернувся до своєї роботи, а я пішла вниз стежкою поміж покручених від старості іржавих решіток для в'юнких рослин, думаючи над тією історією, яку щойно почувла, й навпомацки шукаючи щось, що дало б мені ключа до моєї пам'яті. І він одразу ж опинився у мене в руках. Я бачила слова «Грей Гілс» на пожовклій вирізці з газети, яку професор Грегг вийняв з шухляди своєї шафи, і мене знову охопив раптовий страх упереміш із цікавістю. У моїй пам'яті зринули чудернацькі символи, змальовані зі скелі, достоту такі, як на старовинній печатці, а разом з ними й фантастичні казки латинського географа. І якщо за кадром не було сценариста, що упорядковував усі ті химерні події з неабияким хистом, то я ні краплі не сумнівалася в тому, що стала свідком чогось, що ніяк

не входило в рамки звичного плину життя. День за днем я спостерігала за професором Греггом. Він ішов по гарячих слідах, а завзяття, якому він не знаходив застосування, пожирало його зсередини. Вечорами, коли сонце перекочувалося за вершечок гори, він походжав терасою, втупивши очі в землю, тимчасом як над долиною туман наливався молоком, тихий вечір доносив далекі голоси, а блакитний димок рівним струменем здіймався із ромбоподібного комина сірого будиночка фермера – все, як того ранку, коли ми сюди приїхали. Як я вже казала, в мене була натура скептика, і хоча я мало що, а то й зовсім нічого, не розуміла, в мені оселився страх, і я марно повторювала собі наукові догми, що все в житті матеріальне і що у всесвіті немає нічого незвіданого навіть за найбільш дальніми зорями, де надприродне може знайти свою точку опори. А тоді я подумала, що матеріальне таке ж страшне й незбагненне, як духовне, що наука сама по собі не робить нічого, окрім як тупцює на порозі, ледь вихоплюючи кутиком ока дива задзеркалля.

Бувають такі дні, що вирізняються з-поміж інших зловісним червоним маяком – передвісником прийдешнього лиха. Одного такого дня я сиділа на лавочці в саду й дивилась, як хлопчина Кредок прополює якісь рослини, коли раптом стрепенулася від різкого звуку, схожого на рев дикого раненого звіра, й була невимовно шокована, коли побачила, як бідолашний хлопець скрегоче зубами й здригається всім тілом, ніби пронизаний електричним струмом. На його вустах виступила піна, а обличчя опухло й потемніло, перетворившись на потворну людську маску. На мій пронизливий лемент прибіг професор Грегг. Коли я вказала йому на Кредока, хлопчина, здригаючись у конвульсіях, впав ниць і лежав на мокрій землі, звиваючись усім тілом, наче ранена змія, а з його вуст долинали якісь страшні хрипкі та свистячі звуки. Він немов говорив на якомусь жахливому діалекті, вибльовуючи слова чи щось схоже на слова, що могли належати до мови, тисячоліттями мертвої й похованої глибоко в нільському мулі або в найвіддаленіших куточках мексиканських лісів. На якусь мить, поки в моїх вухах усе ще лунав той нелюдський крик, мені раптом сяйнуло, що це, мабуть, голос самого пекла, і, скрикнувши знову, я побігла геть, вражена до самих глибин своєї душі. Я бачила обличчя професора Грегга, коли він схилився над нещасним хлопцем, щоб підняти його,

і мене збентежили той запал і хвилювання, що проступили на професоровому обличчі. Зачинившись у себе в кімнаті з наглухо заштореними вікнами й обхопивши лице руками, я почувала внизу важкі кроки – пізніше мені сказали, що професор Грегг заніс Кредока до себе в кабінет і замкнув двері на ключ. Я вловила приглушені голоси і затремтіла від думки про те, що могло коїтися всього за кілька футів від того місця, де я перебувала. Мені хотілося вибігти на сонячне світло, втекти до лісу, але я боялася побачити страшні речі, що могли трапитися дорогою. Врешті, гарячково захопившись за ручку дверей, я почувала, як професор Грегг весело гукнув мені:

– Усе гаразд, міс Леллі, – сказав він. – Бідолаха вже оклигав. Я подбаю про те, щоб він залишився тут на ніч. Можливо, я зможу йому чимось зарадити. Звісно, – визнав професор, – видовище було не з приємних, тож не дивно, що ви так злякалися. Будемо сподіватися, що добра їжа допоможе поставити його на ноги, та боюсь, його не можна цілком вилікувати, – в його словах вчувався тамований сум, з яким говорять про невиліковну хворобу, та разом з тим я бачила захоплення, що нуртувало в ньому й намагалося знайти словесне вираження. Це ніби дивитися на прозору, нерухому морську гладінь і бачити під її поверхнею вируючі глибини. Мені було страшенно неприємно, що чоловік, який так великодушно порятував мене від голодної смерті й виявив себе людиною, сповненою доброзичливості, жалю й турботи, міг так швидко стати на бік демонів, впиваючись стражданнями хворого ближнього свого. Я билася над загадкою такої поведінки професора, але не знаходила й натяку на можливе рішення. У плутанині таємниць і суперечностей не було нічого, що б мені допомогло, і я замислилась, чи, бува, не надто дорого заплатила за порятунок в молочній імлі лондонських околиць. Я натякнула про це професорові й не проходила більше ані словом, та він зрозумів, в якому збентеженні я перебувала. Однак я відразу ж пошкодувала про сказане, побачивши, як його обличчя спотворилося від болю.

– Люба міс Леллі, – сказав він, – ви ж не надумали нас покинути? Ні-ні, ви не посмієте цього зробити. Ви й гадки не маєте, як я на вас покладаюся і з якою впевненістю рухаюся вперед, знаючи, що ви поруч, наглядаєте за моїми дітьми. Ви, міс Леллі, мій ар'єргард, тому що моє теперішнє заняття не зовсім

безпечно. Ви ж не забули, що я сказав вам того ранку, коли ми сюди приїхали? Я давно і твердо вирішив стулити вуста, щоб не висувати неперевірених гіпотез і не робити жодних припущень, і готовий буду говорити лише тоді, коли матиму у своєму розпорядженні беззаперечні факти, такі ж неспростовні, як докази в математиці. Добре подумайте, міс Леллі! Я б і на мить не затримав вас тут проти вашої волі, та все ж, скажу вам відверто, я переконаний, що наразі ваше місце саме тут, серед лісу.

Мене зворушило його красномовство, а пам'ятаючи про те, що цей чоловік врятував мені життя, я присяглася служити йому вірою та правдою.

Через кілька днів до нас завітав пастор нашої церкви – маленької такої церквиці, простенької, але похмурої та химерної, що стояла на самому березі річки, споглядаючи її припливи та відпливи, і професор Грег з легкістю переконав його залишитися на вечерю. Містер Мейрік належав до давнього роду сквайрів, чий старий маєток височів поміж пагорбів за сім миль звідси, і, вкорінений у цю землю, пастор був живою скарбницею усіх старих забутих звичаїв і легенд села. Своєю трохи чудернацькою, але доброю вдачею він завоював прихильність професора Грегга. Настав час посмакувати сиром, а вишукане бургундське вино вже вдарило в голову, і двоє чоловіків розчервонілися на взірць того трунку, із запалом обговорюючи аспекти філології, мов ті буржуа, що перемивають кісточки знаті. Священник тлумачив вимову вельського *ll* і видавав звуки, схожі на жебоніння любих його серцю струмочків, коли професор Грегг його перебив.

– До речі, – сказав він, – нещодавно я натрапив на дуже дивне слово. Ви ж знайомі з Джарвісом Кредоком, який працює у мене? Так от, у нього є погана звичка говорити із самим собою, а позавчора, гуляючи в саду, я почув, як він щось белькоче. Вочевидь, він не знав про мою присутність. Я не зміг розібрати багато з того, що він сказав, але одне слово я таки виразно почув. Він видав дуже дивний звук, напівсвистячий, напівгортанний, настільки ж незвичайний, як те подвійне *ll*, яке ви щойно демонстрували. Не впевнений, що зможу відтворити цей звук. «Ішакшар» – точніше, мабуть, вимовити не зможу, але *k* звучить, як грецьке *chi* або іспанське *j*. Отож, що воно означає вельською?

– Вельською? – перепитав пастор. – У вельській немає слова, яке бодай віддалено його б нагадувало. Я знаю книжну вал-

лійську, як її називають, і, як будь-хто інший, знаю розмовні діалекти, але такого слова немає в жодному з них – від Англсі до Аску. До того ж ніхто з Кредоків не знає і слова валлійською. Ця мова потрохи вимирає.

– Справді? Все, що ви мені щойно розказали, містере Мей-рік, надзвичайно цікаво й пізнавально. Зізнаюсь, я й не думав, що це слово має якісь валлійські корені. Просто мені здалося, що воно, можливо, якимсь перекручено на місцевий лад.

– Ні, я ніколи не чув такого слова чи щось на кшталт цього. Проте, – додав він, загадково усміхаючись, – якщо воно й належить до якоїсь мови, то це мова фей, або, як ми їх називаємо – телвіс тег.

Вони змінили тему, і розмова зайшла про римську віллу, що стояла неподалік. Незабаром я вийшла з кімнати, щоб усамітнитися й скласти докупи всі ці дивні факти. Вимовляючи те незвичне слово, професор кинув на мене недвозначний погляд, і хоч у його виконанні воно звучало зовсім неправдоподібно, я впізнала назву каменя з шістдесятьма символами, про які писав Солін, тієї чорної печатки, що лежала під замком у таємній шухляді в його кабінеті, з викарбуваними чудернацькими знаками, що належали якомусь зниклому народу і яких ніхто не в змозі був прочитати, знаками, які могли приховувати щось жахливе, що сталося ще за сивої давнини і про що забули ще до того, як з-під землі проросли пагорби.

Спустившись наступного ранку вниз, я побачила, що професор Грегг, як зазвичай, походжає терасою.

– Подивіться на міст, – сказав він, побачивши мене. – Гляньте на цю дивну готичну конструкцію, кути між арками та сріблясту сірість каменю у вранішньому світлі. Зізнаюся, він видається мені дуже символічним. Він наче містична алегорія переходу з одного світу в інший.

– Професоре Грегг, – мовила я тихо, – настав час розповісти мені, що трапалося і що чекає нас попереду.

Йому вдалося ненадовго спекатися мене, та ввечері я знову прийшла до нього з тим самим запитанням, і професор Грегг не на жарт роздратувався.

– Хіба ви досі нічого не зрозуміли? – вигукнув він. – Адже я вам уже достатньо розказав і показав теж чимало. Ви чули все те, що чув і я, бачили те, що я бачив, чи принаймні, – мовив

він холодно, – достатньо, щоб для вас все стало ясно як Божий день. Певний, що слуги розказали вам, що в бідолашного Кредока минулої ночі стався ще один напад. Я прокинувся від крику, такого, як тоді в саду, і пішов до нього. Не дай Господь побачити вам те, що бачив я тієї ночі. Однак усе це не має жодного значення. Мій час тут добігає кінця. Через три тижні я мушу повернутися до міста, оскільки маю провести курс лекцій, а щоб підготуватися до них, мені потрібні мої книжки. Зовсім скоро все буде скінчено, я більше не шукатиму доказів, і з мене не кепкуватимуть, мов з якогось божевільного. Ні, я говоритиму відкрито, і мене слухатимуть з таким захватом, якого ще жоден науковець не викликав у своїх колег.

Він замовк і, здавалося, аж світився від радості великого й неймовірного відкриття.

– Але це у майбутньому, яке вже точно не за горами, але все ще доволі далеко, – врешті продовжив він. – Роботи непочатий край. Ви ж пам'ятаєте, я говорив вам, що мої пошуки загалом не такі вже й безпечні? Так, існують певні небезпеки, яких важко уникнути. Та коли я про них казав, то не знав, скільки їх насправді. Певною мірою, я й досі перебуваю у невіданні. Хай там як, а на мене чекає небезпечна зустріч – остання з моїх пригод, що буде кінцевим неспростовним доказом у ланцюжку логічних висновків.

Він безперестанку ходив по кімнаті й говорив, і я спостерегла, як у ньому борються радість та зневіра, чи радше трепет, трепет людини, яка пливе за невідомою течією, і я пригадала його альянзю на Колумба тої ночі, коли він показав мені свою книжку. Вечір видався дещо прохолодним, тож у кабінеті розпалили камін, і палахкотіння полум'я та його відблиски на стінах нагадали мені давні часи. Я мовчки сиділа в м'якому фотелі біля каміна, міркуючи над словами професора і все ще марно вишукуючи таємні джерела, приховані від мене під усією фантазмагорією, свідком якої я стала. Раптом я усвідомила, що в кімнаті щось змінилося, і в цих змінах було щось незвичне. Я розирнулася навсібіч, марно намагаючись зрозуміти, в чому полягають ці зміни, які, я точно знала, відбулися. Стіл біля вікна, стільці, вичовгана канапа – усе було на своїх звичних місцях. Раптом, наче вражена громом, я збагнула, що саме було не так. Я дивилася на робочий стіл професора, який стояв

з іншого боку від каміна, і на ньому побачила брудний бюст Крістофера Пітта¹, якого там раніше не було. Тоді ж я згадала, де раніше зберігався цей витвір мистецтва – у найвіддаленішому кутку біля дверей стояла стара шафа, нагорі якої, за добрих п'ятнадцять футів від підлоги, валявся забутий усіма бюст, що назбирував там пил ще з незапам'ятних часів.

Мене це приголомшило, і я сиділа мовчки, спантеличена. Наскільки мені було відомо, в домі не було жодної драбини, бо якимось чином хотіла поміняти штори у себе в кімнаті, але так її і не знайшлося. Навіть високий чоловік, ставши на стілець, не зміг би дістати бюст, який до того ж стояв не скраю шафи, а під самою стіною. А професор Грегг був середнього зросту, якщо не нижчий.

– Як ви примудрилися зняти Пітта? – врешті запитала я в нього.

Професор якимось дивно глянув на мене і, схоже, дещо завагався.

– Знайшли драбину чи, може, садівник приніс знадвору маленьку драбинку?

– Ні, я не брав жодної драбини. Отож, міс Леллі, – продовжив він, невміло намагаючись зімітувати жартівливий тон, – маю для вас загадку в стилі неповторного Холмса. У нас є факти, чіткі та очевидні. Скористайтеся своєю кмітливістю, щоб розгадати загадку, і, заради всіх святих, – він зірвався на крик, – не кажіть про це більше ні слова. Запевняю вас, я ніколи його не торкався. – Він вийшов з кімнати, явно нажаханий, тремтячою рукою з грюкотом зачинивши за собою двері.

Я дещо здивовано окинула оком кімнату, абсолютно не усвідомлюючи, що трапилось, і гублячись у марних здогадках. Я ніяк не могла збагнути, як якимось буденне слово і незвичне розташування бюста могли викликати таку бурю емоцій. Це просто якась примха, не більше того, міркувала я собі. Професор дуже марновірний у дрібницях, і моє запитання, мабуть, розбурхало в ньому зачаєні страхи, як ото у прагматичної шотландки, на очах у якої хтось убив павука чи розсипав сіль. Я почала потроху заспокоюватися, пишаючись своєю стійкістю до таких безпідставних страхів, коли правда важким каменем налягла на моє серце, і я перелякано усвідомила, що тут не обі-

---

¹ Англійський поет і перекладач (1699–1748) (прим. пер.).

йшлося без жахливого втручання – без драбини бюст неможливо було дістати.

Я пішла на кухню і якомога спокійніше запитала покоївку:

– Хто зняв бюст із шафи, Енні? Професор Грегг каже, що не чіпав його. Ти знайшла драбину в одній із прибудов?

Дівчина байдуже глянула на мене.

– Я його не рухала, – сказала вона. – Він уже стояв на столі, коли одного разу я прийшла прибрати в кімнаті. Пам'ятаю, то був ранок середи, якраз після тої ночі, коли Кредоку стало зле. Ви ж знаєте, наші кімнати розташовані поруч, – жалібно промовила дівчина, – і просто нестерпно було чути, як він кричить і вигукує імена, які мені годі було зрозуміти. Я страшенно злякалася, а тоді прибіг хазяїн, я почула його голос, і він відніс Кредока до себе в кабінет і дав йому якісь ліки.

– А наступного ранку ви побачили, що бюст стоїть не на своєму місці?

– Так, міс. Коли я зайшла до кабінету, там стояв якийсь дивний запах, і я повідчиняла вікна. Правду кажучи, смерділо страшенно, але я ніяк не могла зрозуміти, звідки несе тим смородом. Знаєте, міс, яюсь давно, коли у мене був вихідний, – я тоді працювала у місіс Прінс на Стенгоп Гейт, – я пішла до лондонського зоопарку разом зі своїм двоюрідним братом Томасом Баркером. Ми вирушили подивитися на змії, і там стояв точнісінько такий самий запах, від якого, пам'ятаю, мені стало зле, і Баркер вивів мене звідти. Як я вже казала, такий самий запах стояв тоді в кабінеті, і я саме думала, звідки йому тут взятися, коли побачила бюст Пітта, що стояв на робочому столі хазяїна. Мені було невтямки, хто його туди переніс, а головне – як? Узявшись змитати порошок, я глянула на бюст і побачила на ньому великий острівець без пилюки, яку з бюста ніхто не стирав роками, і то не були сліди від пальців, а щось схоже на широку безформну пляму. Тож я, сама не усвідомлюючи того, потяглася туди рукою, і те місце було слизьким і липким, наче там повзав равлик. Дуже дивно, чи не так, міс? Хто ж це зробив і влаштував увесь цей розгардіяш?

Мене до глибини душі стривожило простодушне базікання служниці. Я пішла до себе й лягла на ліжку, закусивши губу, щоб не закричати від пекельних мук страху й розгубленості. Що й казати, я мало не божеволіла від жаху. Думаю, якби над-

ворі був день, я б помчала звідти геть, забувши про відвагу і почуття вдячності професорові Греггу, і байдуже, якщо мені доведеться страждати від голоду, коли я можу вирватися з тенет сліпого й панічного страху, який, здавалося, що не день, то все більше згущувався навколо мене. Якби я знала, якби я тільки знала, чого боятися, я б могла себе захистити. Але в будинку, оточеному зусібіч пралісом і навислими пагорбами, що навівали тугу, страх немов виповзав з довколишніх хащ, і тебе проймало жахом від ледь чутного шепоту якихось страхітливих створінь. Марно я намагалася покластися на свій скепсис і з допомогою здорового глузду зміцнити віру в природний порядок речей, бо вітер, що завівав у мої вікна, був таємничим подихом незвіданого, а в темряві я відчувала, як тиша ставала важкою і скорботною, немов похоронна процесія, і я уявляла дивовижних істот, якими кишіли зарості очерету поблизу річки.

Вранці, коли я спустилась до їдальні, мене охопило відчуття, що невідомий сюжет наближається до своєї кульмінації. Обличчя професора було застигле й рішуче, він, здавалося, зовсім не дослухався до того, про що говорилося за столом.

– Я вирушаю на довгу прогулянку, – сказав він після сніданку. – Якщо я не повернуся до вечері, не чекайте на мене і не думайте, що зі мною щось трапилось. Останнім часом я не знаю, куди подітися від нудьги, тому, гадаю, невеличка прогулянка піде мені на користь. Можливо, я навіть заночую в якомусь невеличкому готелі, якщо він виявиться чистим й затишним.

Я доволі добре знала професора Грегга і, почувши це, зрозуміла, що його до цього спонукали не якісь звичайні справи чи бажання відпочити. Я навіть не здогадувалася, куди він іде, і не мала ані найменшого уявлення про його плани, але весь жах минулої ночі враз повернувся, і коли він стояв, усміхаючись, на терасі, готовий вирушити, я благала його залишитися і зректися своїх мрій про незвідані континенти.

– Ні-ні, міс Леллі, – сказав він, все так само усміхаючись, – тепер уже надто пізно. *Vestigia nulla retrorsum*¹ – девіз справжніх мандрівників, хоч, сподіваюся, у моєму випадку воно не виявиться таким буквальним. Але ви даремно так переймаєте-

---

¹ Ані кроку назад (лат.) (прим. пер.).

ся. Моя маленька експедиція не більш небезпечна за день, проведений з геологічним молотком у руці. Звісно ж, існує певний ризик, але й звичайна екскурсія може виявитися небезпечною. Можу я собі, врешті-решт, дозволити трохи безтурботності? Я б навіть сказав, що мої плани навіть безпечніші за плани простого трудяги під час Різдвяних канікул. Тому не журіться, і не пізніше ніж завтра ми побачимося.

Він жваво пішов стежкою, відчинив ворота, що вели до лісу, і зник у гущавині дерев.

Той день, тяжкий та похмурий, тягнувся нестерпно довго, і мене знову охопило відчуття, наче я ув'язнена в прадавньому лісі, сповненому таємничості й страху, до того ж так давно, що всі живі вже забули про моє існування. Ближче до вечері я все ще сподівалася почути в холі професорові кроки та його щасливий голос, що бринить від не знати якого тріумфу. Я вже готова була радо його зустріти, та на село впала п'ятьма ночі, а він так і не повернувся.

Вранці прийшла покоївка і постукала до мене. На моє запитання, чи повернувся хазяїн, вона сказала, що двері в його спальню відчинені, а всередині нікого нема. Від цих слів мене кинуло в холодні обійми відчаю, та я все одно не втрачала надії, що він знайшов собі добру компанію і повернеться до обіду або, можливо, по обіді, тож я повела дітей на прогулянку до лісу і з усіх сил намагалася гратися й веселитися з ними, щоб відігнати від себе похмурі думки та прихований жах. Що довше я чекала, то більше чорніли мої думки. Знову звечоріло, а я й досі вперто виглядала професора. Ледве запихаючи в себе їжу, я почула знадвору кроки і голос якогось чоловіка.

До кімнати зайшла покоївка і якимось дивно на мене глянула.

– Міс, – заговорила вона, – містер Морган, наш садівник, хоче вам дещо сказати, якщо ви не проти.

– Проведіть його сюди, будь ласка, – відповіла я й міцно стиснула губи від хвилювання.

Літній чоловік поволі зайшов до кімнати, і служниця зачинила за ним двері.

– Сідайте, містере Морган, – сказала я, – що ви хочете мені сказати?

– Перед тим як піти вчора вранці, містер Греґ залишив мені дещо для вас. Він чітко наказав не давати вам його до восьмої

години вечора, а якби він повернувся до цього часу, я б просто віддав йому ту річ назад. Оскільки містер Грегг і досі не прийшов, гадаю, краще вручити вам той пакунок.

Підвівшись з крісла, він витягнув щось із кишені й передав мені. Я мовчки взяла пакунок і, побачивши вагання Морґана, який не знав, що йому далі робити, подякувала чоловікові й побажала доброї ночі, тож він пішов собі. Я залишилася в кімнаті сама з паперовим паунком у руках – акуратно запечатаний, він був адресований мені, з інструкціями, написаними розгонистим почерком професора, які Морґан мені переповів. Задихаючись від хвилювання, я зірвала печатку й побачила всередині ще один конверт, адресований також мені, але відкритий, і витягнула його.

«ЛЮБА МІС ЛЕЛЛІ, – починався лист, – цитуючи старий підручник з логіки, можна виснувати, що те, що ви читаете цього листа, означає, що я припустився грубої помилки, яка, боюся, перетворює ці рядки на слова прощання. Я майже певний, що ні ви, ні будь-хто інший ніколи більше мене не побачить. Я написав заповіт, врахувавши цю обставину, і сподіваюся, ви приймете від мене невеличкий сувенір на згадку і мою щирю подяку за нашу дружбу. Доля, рокована мені, жахлива й сягає далеко за межі людського розуміння. Але ви маєте право знати правду, якщо на те ваша ласка. Відкривши ліву шухляду в моєму столі, ви знайдете ключ від секретера з відповідною позначкою. В глибині секретера лежить адресований вам великий запечатаний конверт. Раджу вам негайно його спалити – так ви краще спатимете по ночах. Але якщо ви захочете дізнатися, що зі мною трапилося, то в листі все написано».

Унизу стояв поставлений твердою рукою підпис. Я повернулася до початку листа і ще раз все перечитала. Від жаху у мене побіліли вуста, руки стали холодні як лід, а до горла підступала нудота. Мертва тиша кімнати і думка про темний ліс та пагорби, що оточували мене з усіх боків, пригнічували; безпорадна й безсила, я не знала, до кого звернутися за порадою. Врешті-решт я вирішила, що попри те, що мене все життя, до кінця днів переслідують ті знання, я мушу дізнатися, що означають усі ці невідомі страхи, які так давно мене мордували, виростаючи, мов тіні в сутінках лісу, похмурі й страшні. Неухильно дотримуючись настанов професора Грегга і долаючи внутрішній опір,

я відкрила конверт і розгорнула рукопис, який звідтоді завжди ношу з собою. З виразу вашого обличчя видно – вам кортить дізнатися, що було написано в листі. Ось що я прочитала тієї ночі, сидячи за столом при світлі тьмяної лампи.

Молода леді, що відрекомендувалася міс Леллі, почала читати:

Заява Вільяма Гретта, члена Лондонського Королівського Товариства археологів, і так далі.

Багато води сплигло відтоді, як у моїй свідомості замріли перші проблиски гіпотези, яка зараз майже цілком звелася до повноцінної теорії. Безсистемне читання різноманітної давньої літератури дало мені певне підтрунтя, і пізніше, коли я став фахівцем і повністю віддався науці, відомій як етнологія, мене вряди-годи збивали з пантелику факти, що ніяк не вписувалися в рамки консервативної наукової догми, і відкриття, які ніби натякали на щось потаємне в ході наших пошуків. Я також переконався в тому, що багато історій зі світового фольклору – це всього лиш перебільшення подій, які насправді відбувалися. Особливо я любляв читати про чарівних фей з кельтських переказів. Я думав, що зможу вгледіти в них канву, рясно всіяну вигадками про химерну подобу маленьких людей, вдягнених у зелено-золотавий одіж, що граються поміж квіток. Мені здавалося, що я вгледів чітку аналогію між назвою того народу (можливо, вигаданою) та описом їх та їхньої поведінки¹. Так само як наші пращури називали страшні створіння «чарівними» та «добрими», тому що боялися їх, вони надавали їм гарної подоби, бо знали, що насправді все зовсім навпаки. До цього обману також жваво доєдналася література, неабияк погравшись із перевтіленнями, тому грайливі ельфи Шекспіра вже далекі від свого істинного образу, і за маскою жартівливих пустощів ховається справжнє жахіття. Однак у стародавніх оповідях, якими люди ділилися, сидячи біля багаття, а, почувши їх, хрестилися, все було зовсім інакше. Мені видавалися вкрай суперечливими деякі історії про дітей, чоловіків та жінок, які дивним чином зникали з цього

---

¹ В англійській мові слово «fairy» може вживатися як іменник на позначення чарівного народу або як прикметник у значенні «казковий, чарівний».

світу. Восстанне їх зазвичай бачив якийсь випадковий селянин – людина йшла полем у напрямку зеленої округлої купини, і більше її ніхто ніколи не бачив. Побутують також історії про бідолашних матерів, які залишали своє немовля, що мирно спало, за наглухо зачиненими дверима, а повернувшись, знаходили на місці пухкенького рожевоцокого саксонця худюще створіння зі шкірою землистого кольору та чорними пронизливими очима – дитя геть іншої раси. Проте є ще страшніші міфи про відьом та чарівників, зловісні шабаші та демонів, що злягалися з людськими доньками. Ми перетворили страшний «маленький народець» на доброзичливих, хоч і дивакуватих ельфів, і достоту так само втілили зловісне безумство відьми в образі старої жінки на мітлі в компанії кумедного чорного kota. Ще давні греки називали злих фурій добродійками, що стало прикладом для північних народів. Я ґрунтовно вивчав це питання, вриваючи дорогоцінні години від нагальнішої роботи й запитуючи себе: якщо ці перекази – правда, то хто були ті демони, що збиралися на шабаші? Звісно ж, я відкинув середньовічну гіпотезу про надприродне і дійшов висновку, що феї та дияволи були одного і того ж походження. Поза сумнівом, стародавні готичні казки страшенно перебільшені та спотворені, а проте я вірив, що під усіма цими вигадками приховується чорне підґрунтя правди. Та я вагався щодо так званих див. Хоч я і сумнівався в тому, що останніми десятиліттями відбувся бодай один спіритичний сеанс, який би виявився правдивим, однак я не міг категорично заперечувати, що людська плоть може іноді, нехай навіть в одному випадку з десяти мільйонів, бути покровом сил, які видаються нам чарівними, сил, що перебувають десь на небесах, не готові звідти спуститися чи допустити до себе людей, бо вони самі колись втекли з глибин буття. Проста амеба чи равлик мають можливості, якими не володіємо ми. Я думав, що теорія перетворення зможе багато чого пояснити, навіть те, що, схоже, зовсім не піддається поясненню. У мене склався свій погляд на ці речі. Я мав вагомі підстави вірити, що лєвова частка давніх та неспотворених переказів про так званих фей – чистісінька правда. Я вважав, що надприродне в них можна було пояснити тим, що народ, який випав з великого ланцюга еволюції, міг зберегти, з метою подальшого виживання, певні здібності, що видаються нам

цілком дивовижними. Так у мене в голові зародилась теорія, якій, схоже, звідусіль надходили підтвердження й докази: з археологічних знахідок, розкопаних у курганах, з місцевої газети, що повідомляла про зустріч антикварів у селі, та різноманітної літератури. З-поміж усього іншого, пригадую, мене вразили слова Гомера про «людей з чітким мовленням», так ніби він знав або чув щось про людей, чие мовлення так різало слух, що його навряд чи можна було назвати виразним чи зрозумілим. Свою гіпотезу про народ, що сильно відстав у своєму розвитку від решти, я доповнив припущенням, що такі люди розмовляють говіркою, звуки якої дуже нагадують ті, що їх видають дикі звірі.

Таким було моє переконання, і я радів, що воно в жодному разі не було далеким від істини, аж раптом одного дня в одній місцевій газеті випадково натрапив на допис, що привернув мою увагу. То був короткий виклад якоїсь звичайної сільської драми. В селі за невідомих обставин зникла юна дівчина, і злі язики розпустили про неї погані плітки. Втім, я читав поміж рядків: увесь цей скандал був роздутий для того, аби бодай якось пояснити явища, які неможливо витлумачити в інший спосіб. Втеча до Лондона чи Ліверпуля або самогубство (лежить собі з каменем на шиї десь на дні лісового озера) чи, можливо, вбивство – такими були здогади сусідів дівчини. І поки я без особливого зацікавлення читав ту газетну замітку, мені раптом сяйнуло: а що, як ці потайні і страшні жителі пагорбів усе ще існують, усе ще полюють в диких хащах та на голих пагорбах, час від часу оживляючи зло готичних легенд, таких же вічних, як міфи урало-алтайських племен чи іспанських басків. Отож я сидів, мов струмом вражений. Я різко вдихнув, ухопившись обома руками за бильця крісла у нападі страху й водночас бурхливої радості. Таке міг би відчувти один з моїх *confrères*¹, що займається вивченням природничих наук, якби він, блукаючи тихим лісом, раптом побачив слизького й огидного іхтіозавра – прототипа легенд про страшного змія, якого вбив відважний лицар, чи птеродактиля, що затулив своїми крилами сонце, якого в переказах іменують драконом.

---

¹ Колег (фр.).

Та оскільки я рішуче прагнув до нових знань, думка про́ таке відкриття викликала в мене шалену радість, і я вирівав з газети той допис і поклав його до шухляди свого старого письмового стола, вирішивши, що він стане першим експонатом надважливої колекції. Того вечора я довго сидів, розмірковуючи, до чого мене можуть привести мої пошуки, сподіваючись, що здоровий глузд не остудить мого запалу. Втім, глянувши на цю історію тверезим і неупередженим поглядом, я зрозумів, що підтрунтя моїх гіпотез доволі хистке – правда могла виявитися на боці місцевих жителів. Тому я з деякими оберегами почав дивитися на цю ситуацію. Все ж звідтоді я не втрачав пильності й тішив себе думкою, що сам стояв на варті, тимчасом як юрма мислителів та дослідників байдуже стояли осторонь, пропускаючи повз увагу виняткові факти.

Минуло кілька років, перш ніж мені вдалося поповнити вміст шухляди. Насправді друга знахідка була точнісінько така ж сама, як і перша, з тією лиш різницею, що події розгорталися в іншій, більш віддаленій місцевості. Зрештою, це вже було щось, адже цього разу, як і попереднього, трагедія сталася у безлюдному пустельному краї, і таким чином моя теорія знаходила підтвердження. Але третій випадок мав для мене вирішальне значення: знову, далеко від ходжених доріг, поміж пагорбів, було знайдено тіло чоловіка, а також знаряддя вбивства, що валялося поряд. Це також стало поживою для пліток, тому що смертельна зброя виявилася примітивною кам'яною сокирою, прикріпленою висушеною жилою до дерев'яного руків'я. Люди вдавалися до найбезглуздіших та найбільш неймовірних припущень, проте мене неабияк тішило, що навіть найбожевільніші домисли були далекими від істини, і я вирішив написати листа місцевому лікарю, що допомагав у розслідуванні справи. Він, доволі проникливий чоловік, був украй розгублений. «Про такі речі не варто говорити у провінції, – відповів він мені, – але, правду кажучи, професоре Гретт, тут вочевидь криється якась страшна таємниця. Мені передали для вивчення ту кам'яну сокиру, тож я захотів випробувати її. Одного недільного вечора, коли вдома не було ні рідних, ні прислуги, я вийшов з нею на задній двір і там, за щільним укриттям з тополь, почав експериментувати. Ця річ виявилася абсолютно непридатною для користування. Чи то через

особливий баланс, своєрідним чином відцентровану вагу, до якої треба пристосуватися, чи, може, для удару потрібна була виняткова сила – не знаю, але в дім я повернувся розчарований у своїх атлетичних здібностях. Я виглядав як недосвідчена людина, що вперше тримає в руках молот. Ударивши обухом, я отримав таку ж сильну віддачу, й мене добряче відкинуло назад, а сокира спокійнісінько впала на землю. Наступного разу я, за нагоди, повторив експеримент, заручившись допомогою найкращого місцевого лісоруба, але чоловік, який протягом останніх сорока років не випускав із рук сокири, нічого не міг вдіяти із кам'яним знаряддям і щоразу безглуздо промахувався. Одне слово, якби це все не було таким абсурдним, я б сказав, що за минулі чотири тисячі років ніхто б на світі не зміг завдати смертельного удару знаряддям, яким, поза сумнівом, убили старого чоловіка». Можете уявити, якою особливою ця новина стала для мене. Пізніше, почувши історію до кінця, я дізнався, що бідолашний старий чоловік розказував усілякі небиліці про те, що можна побачити вночі на дикому пагорбі, при цьому натякаючи на нечувані дива, а потім, одного ранку, його знайшли на тому ж самому пагорбі. Я радів як ніколи, бо відчував, що пора здогадок і припущень вже минула. Але наступний крок був дуже важливим. Протягом багатьох років я володів надзвичайною кам'яною печаткою – це був шматок матового чорного каменя завдовжки два дюйми від ручки до самої печатки, що мала форму шестикутника діаметром дюйм із чвертю. Ця печатка скидалася на збільшений старомодний товкачик для набивання в люльку тютюну. Мені її прислала одна варта довіри особа зі Сходу, вказавши у листі, що печатку було знайдено недалеко від того місця, де колись стояв Вавилон. Але символи, викарбувані на печатці, були для мене незбагненою загадкою. Хоч вони й були схожі на клинопис, все ж в очі одразу впадали різючі відмінності, а всі спроби прочитати напис з надією, що до нього можна застосувати правила розшифрування клиноподібного письма, не увінчалися успіхом. Нерозв'язність цієї загадки зачіпала мою професійну гордість, і у вільний від роботи час я витягав з шафи Чорну Печатку, уважно й наполегливо вивчаючи її до такої міри, що в моїй пам'яті закарбувалася кожна риска з напису, який я з легкістю міг відтворити без найменшої помилки. А тепер

уявіть моє здивування, коли одного дня я отримав від свого приятеля із заходу Англії листа і вкладення, яке мене буквально приголомшило. На великому шматку паперу я побачив ті самі, без жодних змін, акуратно скопійовані символи з Чорної Печатки і коментар мого приятеля: Напис виявлено на вапняковій брилі на пагорбі Грей Гіллс, що у Монмутширі. Нанесений червоноземом, і з'явився він там відносно недавно. Я взявся читати листа, в якому мій приятель писав: «Надсилаю вам у вкладенні напис з усіма уточненнями. Вівчар, що проходив біля скелі минулого тижня, присягається, що тоді на ній не було жодних знаків. Символи на скелі, наскільки я зрозумів, нанесені червоноземом, заввишки вони близько дюйма. Як на мене, вони скидаються на добряче видозмінений клинопис, але це, звісно, неможливо. Це або якась фальшивка, або карлючки циган, яких у цьому дикому селищі хоч греблю гати. Як вам відомо, у них є багато знаків, якими вони послуговуються у спілкуванні один з одним. Два дні тому я сам був біля тої брили у зв'язку з доволі неприємною подією, що там трапилася».

Як ви зрозуміли, я одразу ж сів писати відповідь своєму приятелеві, щоб подякувати йому за копію напису, і поміж іншим запитав у нього про той нещасний випадок, про який він згадував у своєму листі. Якщо коротко, то жінка на прізвище Кредок, яка за день перед тим втратила свого чоловіка, пішла повідомити сумну новину своїй двоюрідній сестрі, яка жила за п'ять миль від неї. Вона пішла найкоротшим шляхом, що пролягав через Грей Гіллс. Місіс Кредок, яка на той час була ще молодою жінкою, так і не дійшла до будинку своєї родички. Пізніше того ж вечора фермер, який недорахувався кількох своїх овець, що, скоріш за все, відбилися від отари, шукав їх на пагорбі Грей Гіллс з ліхтарем у руках та своїм собакою. Його увагу привернув звук, схожий, за його словами, на скорботне, жалібне завивання. Він пішов на звук і побачив бідолашну місіс Кредок, що сиділа, згорбившись, біля брили. Вона похитувалася з боку в бік і голосила так, що серце кров'ю обливалося, — тому чоловікові несила було це слухати. Він відвів нещасну додому, де за нею наглядала її сусідка. Всю ніч жінка лила гіркі сльози й голосила, і в її завиваннях вчувалися якісь незрозумілі слова, а коли прийшов лікар, то сказав, що вона збожеволіла. Місіс Кредок тиждень не підводилася з ліжка, то завиваючи,

як загублена й проклята на віки вічні душа, то лежачи нерухомо, неначе у безтямі. Здавалося, що горе, яке вона переживала, втративши свого чоловіка, відібрало у неї здоровий глузд, і певний час лікар не мав певності в тому, що вона житиме. Зайве казати, наскільки глибоко вразила мене ця історія, тож я попросив свого приятеля час від часу повідомляти мені про всі деталі тієї історії. Таким чином я дізнався, що десь за півтора місяця жінка потроху оклигала, а ще через кілька місяців – народила сина, якого назвала Джарвісом, але який, на жаль, вдався слабким на розум. Це те, що було відомо селянам. Для мене ж, який знемагав від самої лише думки про страшні діяння, що, поза сумнівом, чинилися в тій місцевості, це були тільки припущення, але я мав необережність поділитися ними з деякими своїми друзями-науковцями. Тієї самої миті, коли слова злетіли з моїх вуст, я гірко пошкодував про сказане, відкривши найбільшу таємницю свого життя, але з великим полегшенням упереміш з обуренням я зрозумів, що дарма боявся, тому що мої друзі сміялися мені в обличчя, маючи мене за божевільного. Я страшенно лютував, але в глибині душі втішався, почувуючись у безпеці поміж дурнів, відкрившись яким, я наче поділився знаннями з піском пустелі.

Утім, знаючи тепер так багато, я вирішив, що потрібно йти до кінця, і тому доклав усіх зусиль, щоб розшифрувати напис на Чорній Печатці. Багато років поспіль ця загадка була єдиним об'єктом моїх роздумів на дозвіллі, тому що більшу частину часу я, звісно ж, присвячував іншій роботі й лише зрідка міг викроїти тиждень на мої сокровенні дослідження. Якби я виклав вам усю історію цього цікавого дослідження, ви б страшенно знудилися читати довжелезний список моїх незліченних невдач. Хай там як, а я достатньо добре був обізнаний у давніх рукописах, щоб вийти на полювання, як я це про себе називав. Я листувався з науковцями з Європи, і навіть – цілого світу, і не міг повірити, що в наш час якийсь напис, хоч би яким стародавнім та заплутаним він був, міг так довго протистояти світлу, яке я мав намір на нього пролити. А проте, щоб досягнути своєї мети, я потратив на це повних чотирнадцять років. З кожним роком роботи додавалося все більше, а часу на дозвілля ставало все менше. Саме тому я добряче відстав у своїх пошуках, хоча тепер, озируючись назад, ди-

вуюся з масштабів вивчення Чорної Печатки. Мій письмовий стіл став свого роду скарбницею, куди я складав розшифровані давні письмена всіх часів і народів. Я вирішив, що повз мене не пройде непоміченою жодна дрібничка, а я радітиму найменшій підказці, яка вкаже шлях до розгадки таємниці. Однак з плином часу всі зачіпки були досліджені, та це не принесло жодних результатів, а я вже почав був втрачати будь-яку надію, адже Чорна Печатка могла виявитися єдиним реліктом якоїсь невідомої раси, що зникла з лиця землі, не залишивши по собі інших згадок про своє існування – зникла, як Атлантида через великий потоп, таємниці якої лежать десь на дні океану чи стали серцем гір. Такі думки помалу остуджували мій запал, і хоч я й далі наполегливо працював, проте моя віра в успіх похитнулася. Та на допомогу прийшов щасливий випадок. Яюсь я зупинився у великому місті на півночі Англії, де, скориставшись можливістю, відвідав недавно заснований музей, який був вартий моєї уваги. Куратором музею був один із моїх друзів по листуванню, і, поки він показував мені різні мінерали, мою увагу привернув один експонат – шматок чорного каменя розміром близько чотирьох дюймів, що деякою мірою скидався на Чорну Печатку. Розглядаючи його з усіх боків, я, на свій превеликий подив, побачив внизу напис. Тихо, щоб ніхто не чув, я сказав своєму другові-куратору, що ця річ мене зацікавила і що я буду незмірно вдячний, якщо він дозволить на кілька днів забрати її з собою в готель. Звісно, він не заперечував, і я поквапився до себе в номер, де переконався в тому, що моє перше враження не було хибним. На камені виднілося два написи: перший – виконаний клинописом, а інший – такими самими символами, що й на Чорній Печатці. Тоді до мене прийшло розуміння того, що справу доведено до кінця. Я точно відтворив два написи і, повернувшись до Лондона, де на мене чекала Чорна Печатка, зміг нарешті серйозно взятися за розгадування великої таємниці. Цікавий сам по собі розтлумачений напис на музейному експонаті жодним чином не стосувався моїх пошуків, але транслітерація зробила мене володарем таємниці Чорної Печатки. Звісно, мої припущення не були позбавлені певних здогадок, бо щодо тих чи тих знаків у мене виникали сумніви, а один із символів, що постійно повторювався на Чорній Печатці, не давав мені спати кілька ночей поспіль. Врешті настав

той час, коли таємниця розкрилася переді мною на зрозумілій англійській, і я прочитав розгадку жахливого перевтілення пагорбів. Ледве дописавши останнє слово, я тремтячими пальцями порвав клапоть паперу на дрібні шматочки і пожбурих їх у камін, у пащу червоного полум'я, розтерши на порошок залишки сірих пластівців попелу. Відтоді я більше ніколи не писав і вже, звісно, не напишу тих слів, що описують, як з людини зроби-ти слиз, з якого вона народилася, зодягнувши її в плоть змії чи якогось плазуна. Тепер я все знав, і мені залишалось побачити це на власні очі, тож незабаром я винайняв будинок поблизу пагорба Грей Гіллс неподалік від хатинки, де проживала мі-сіс Кредок разом зі своїм сином Джарвісом. Не бачу потреби наводити повний та детальний перелік подій, яким вочевидь важко знайти пояснення і які трапилися тут зі мною. Я знав, що в Джарвісі Кредоку тече кров «маленького народу», а піз-ніше мені стало відомо, що він неодноразово бачився зі своїми кровними родичами в потаємних місцинах цього безлюдного краю. Коли одного дня мене покликали у сад, я побачив, як він бився у нападі епілепсії й говорив чи то пак сичав на жахли-вій говірці Чорної Печатки, і, боюся, моя радість затьмарилася жаль, який я відчував до нього. Я чув, як з його вуст злітали таємниці пекла, як він вимовляв те страхітливе слово «Ішак-шар», значення якого я краще не розкриватиму.

Варто згадати про ще один інцидент, який не можна за-лишити поза увагою. З глибокого нічного сну мене вирвали ши-плячі звуки, які були мені вже знайомі. Підійшовши до дверей кімнати того бідолашного хлопчини, я побачив його на ліжку, де він бився в конвульсіях, з піною біля рота, ніби намагаючись вирватися з міцних обіймів в'юнких демонів. Я відніс його до себе в кімнату й увімкнув лампу, а він упав на підлогу, звива-ючись та благаючи сили, що оселилися в його тілі, покинути його. Прямо в мене на очах його тіло почало надиматися, як пузир, а обличчя почорніло. В той критичний момент я зро-бив усе так, як було написано на Чорній Печатці, і, відкинувши вбік усі сумніви, став людиною науки, спостерігаючи за тим, що відбувалося. Але видовище, свідком якого я став, було про-сто жахливе і не вкладалося в рамки людського сприйняття та найстрашніших фантазій. З тіла хлопця вихопилось Щось і простягнулося на підлозі, а тоді, звиваючись по кімнаті, об-

хопило своїм слизьким мацаком бюст на шафі й поставило його на мій стіл.

Коли все було скінчено, решту ночі я не міг знайти собі місця. Під градом котився по моєму блідому обличчю, руки тремтіли, і я марно намагався переконати себе в тому, що насправді я не бачив нічого надприродного, що повзучий гад, який то випускає, то ховає свої жахливі мацаки – всього лише видозмінена проекція того, свідком чого я став. Але всі доводи відмів страх, який пройняв мою душу і змусив дрижати й ненавидіти себе за те, що я був причетним до того нічного жахіття.

Однак і це ще не все. Я вирушаю на останнє випробування, на останню зустріч, оскільки вирішив, що потрібно довести все до кінця і віч-на-віч зустрітися з «маленьким народом». Із собою я беру Чорну Печатку і сподіваюся, що мені допоможе знання її таємниць, та якщо, не дай Боже, я не повернуся, не варто навіть думати, яке жахіття мене спіткало».

Прочитавши до кінця оповідь професора Грегга, міс Леллі продовжила:

– Ось таку майже неймовірну історію залишив по собі професор. Коли я прочитала її, надворі була пізня ніч, тому наступного дня із самого ранку ми з Морганом подалися на пагорб Грей Гіллс у пошуках бодай якихось слідів зниклого професора. Не хочу втомлювати вас описом тієї дикої геть безлюдної пустки і голих зелених пагорбів, розцяцькованих сірими вапняковими валунами, які під руйнівною дією часу прибрали казкової подоби людей і тварин. Врешті-решт, після багатьох годин марних пошуків, ми знайшли те, про що я вам уже казала – годинник на ланцюжку, гаманець та перстень, загорнуті в клапоть цупкого пергаменту. Коли Морган розрізав мотузку, якою був перев'язаний пакунок, я розридалася, побачивши там професорові речі, але, помітивши ті страшні символи з Чорної Печатки, перемальовані на пергаменті, я заціпеніла від жаху і лише тоді усвідомила, яка жахлива доля спіткала мого покійного наймача.

Варто лише додати, що адвокат професора Грегга вислухав мою розповідь про те, що трапилось, як казку, і відмовився навіть зазирнути в документи, які я йому принесла. Саме він публічно заявив про те, що професор Грегг потонув, а його тіло скоріш за все віднесло у відкрите море.

Міс Леллі змовкла і запитально глянула на містера Філіпса, якого цілком поглинули роздуми. Звівши очі, він побачив на площі звичну вечірню метушню – чоловіки та жінки поспішають на вечерю до ресторану, біля мюзик-холів юрмляться глядачі, – і весь цей шум і гам буденного життя здався йому чимось нереальним і фантастичним, як вранішні згадки про сон після пробудження.

– Дякую, – врешті озвався він, – за вашу неймовірно цікаву розповідь, у правдивості якої я жодним чином не сумніваюся, хоч вона й видається мені доволі нереальною.

– Сер, – обурено відповіла леді, – ви мене ображаєте. Думаєте, я б витрачала свій та ваш час, вигадуючи всякі небилиці на лавці посеред Лестер-сквер?

– Даруйте, міс Леллі, ви неправильно мене зрозуміли. Ще до того, як ви заговорили, я знав, що ваша розповідь буде від щирого серця, адже пережите має куди більшу цінність за *bona fides*¹. Найнеймовірніші обставини, які ви описали, чудово узгоджуються з новітніми науковими теоріями. Гадаю, професор Лодж із задоволенням вислухав би вашу історію – свого часу мене зачарувала його смілива гіпотеза про дива так званого спіритуалізму, але ваша розповідь виводить це питання з ряду звичайної гіпотези.

– На жаль, сер, мені це не допоможе. Не забувайте, що я втратила рідного брата за вкрай дивних і страшних обставин. Ви його точно не бачили по дорозі сюди? Чорні бакенбарди, окуляри, полохливий погляд. Можливо, ви згадаєте це обличчя?

– Мені шкода, та я ніколи не бачив нікого схожого на вашого брата, – відповів Філіпс, який вже й забув про зниклого брата. – Та дозвольте запитати, чи ви не помічали, щоб професор Грегг...

– Пробачте, сер, я вже і так забарилася. На мене чекає мій роботодавець. Дякую, що вислухали. До побачення.

Не встиг містер Філіпс оговтатись від такого несподіваного прощання, як міс Леллі зникла з його очей, загубившись у натовпі, що юрмився біля входу до кінотеатру «Емпайр». Замислений, він пішов додому. О десятій він утретє заварив собі чаю (як виявилось, цього вже було забагато) і взявся накреслювати

---

¹ Відсутність обману (лат.) (прим. пер.).

загальний план своєї невеличкої праці під назвою *Протоплазматичне перетворення*.

ПРИГОДА В ПАБІ

На дозвіллі містер Дайсон часто розмірковував над дивною історією, яку він почув у кафе «Турень». По-перше, він був щиро переконаний у тому, що зерна істини в історії про містера Сміта і каньйон Блек Галф були розсипані надто скупко й убого. По-друге, йому складно було не помітити схвильованості оповідача, який поводився надто безпосередньо, щоб прикидатися. Думка про чоловіка, що блукає вулицями Лондона, гнаний страхом побачити молодика в окулярах, видалася Дайсону вкрай безглуздою. Він з усіх сил напружив свою пам'ять, щоб знайти в її закамарках літературний аналог цієї історії, але марно. У свій вільний час він навідувався до маленького кафе у сподіванні зустрітися там з містером Вілкінсом. Він пильно вдивлявся в обличчя чоловіків в окулярах, переконаний, що впізнає серед них того, якого він бачив, коли той вилетів з хлібної крамниці. Проте всі його блукання та пошуки були безрезультатними, і, щоб не опускати рук, Дайсон зігрівав себе думкою, що в нього вроджений талант детектива й чудовий нюх на таємниці, тим паче, на його рахунку вже налічувалося дві розкриті справи. Щодня, блукаючи то серед натовпу, то зовсім безлюдними вулицями, зазираючи у темні закутки, він ніяк не міг втямити, чому йому з голови ніяк не йде пригода із золотою монетою і куди зникли дивакуватий Вілкінс та молодик в окулярах, якого він так боявся.

Якось, сидячи в пабі на Стренді, він ламав собі голову над усіма цими проблемами. Впертість, з якою його уникали люди, яких він палко хотів зустріти, додавала його пиву присмак гіркоти. Він самотньо сидів в окремій кабінці і навіть не помітив, як почав міркувати вголос.

– Це просто якесь безглуздя! – вигукнув він. – На вулиці мені трапляється чоловік, що тремтить перед боязким з виду молодиком в окулярах, який постійно йому ввижається. Присягаюся, в усьому цьому криється щось жахливе.

Не встиг він договорити, як з-за ближньої перегородки швидко визирнула чиясь голова і так само швидко сховалася.

Поки Дайсон намагався зрозуміти, що відбувається, двері його кабінки розчахнулися навстіж, і досередини зайшов чепурний, чисто поголений та усміхнений чоловік.

– Прошу вибачення, сер, – сказав він ввічливо, – що заважаю вашим роздумам, але хвилину тому ви сказали одну річ...

– Так, – відповів Дайсон. – Я ламав голову над однією безглуздою загадкою і, вочевидь, розмірковував уголос. Оскільки ви все чули і вас, схоже, зацікавили мої слова, може, ви допоможете мені вирішити цю дилему?

– Навіть не знаю, що й сказати. Це просто дивний збіг обставин. Тут треба бути насторожі. Гадаю, сер, ви не проти посприяти здійсненню правосуддя.

– Правосуддя, – мовив Дайсон, – у цього терміна таке широке значення, що мені складно так одразу щось відповісти. В будь-якому разі, це не місце для такої бесіди. Як дивитеся на те, щоб завітати до мене в гості?

– Дякую за запрошення. Мене звать Бартон, я шкодую, що не прихопив із собою візитівки. Ви живете десь неподалік?

– За десять хвилин звідси.

Містер Бартон витягнув свого годинника і, здавалося, щось швидко подумки прораховував.

– Я мушу встигнути на потяг, – сказав він, – та, зрештою, часу ще достатньо. Тому, якщо ви не заперечуєте, я до вас приєднаюсь. Думаю, ми приємно побалакаємо.

До театрів звідусіль стікалися люди, поки два джентльмени переходили Стренд. Вулиця немов ожила від голосів, і Дайсон задоволено роззирався. Яскраві гасові ліхтарі впереміш зі сліпучим електричним світлом сучасних ламп, двоколісні екіпажі, що мчали, видзенькуючи, туди й назад, переповнені омнібуси та шалений поспіх пішоходів вималювали в його очах чарівну картину. Витончений шпиль храму святої Марії ле Стренд і останні промені вечірньої заграви надихали його, як цвіт колючого дрочу надихав Карла Ліннея¹. Містер Бартон помітив його захоплення, коли вони переходили дорогу.

---

¹ Шведський природознавець: ботанік, зоолог та лікар, видатний учений XVIII століття (прим. пер.).

– Бачу, ви вмієте помічати прекрасне в Лондоні, – сказав він. – Для мене, і вочевидь для вас, це місто є об'єктом досліджень і коханням усього життя. Та, на жаль, не всім дано проникнути крізь пелену удаваної одноманітності й посередності! Якось я натрапив у газеті, в якій, до слова, найбільший тираж у світі, на статтю, де порівнювали Лондон з Парижем – безумовно, видатне порівняння, просто шедевр неймовірної тупості. Уявіть лишень, який треба мати обмежений розум, щоб надати перевагу паризьким бульварам перед нашими лондонськими вулицями. Уявіть собі людину, що закликає до цілковитого зруйнування нашого чарівного міста, і все заради того, щоб відтворити в столиці великої імперії нудну одноманітність цієї вибіленої гробниці, що іменується Парижем. Хіба це нормально?

– Любий друже, – відповів Дайсон, який зацікавлено слухав Бартоні. – На моє щире переконання, ви цілковито праві, але я не поділяю вашого здивування. Ви чули, який гонорар отримала Джордж Еліот за свою «Ромолу¹»? А знаєте, яким накладом розійшовся «Роберт Елсмер²»? А тижневик «Тіт Бітс» регулярно читаєте? Ні? Шкода, бо я, переглядаючи всю цю писанину, дивуюсь і разом з тим дякую Богові за те, що Лондон не вистелили бульварами ще двадцять років тому. Я захоплююсь цією витонченою лінією видноколу на тлі тьмяної зелені дерев, вицвілої блакиті неба й зашарілих хмар заграви, але дивуюся навіть більше, ніж захоплююсь. Візьмімо до прикладу храм Святої Марії ле Стренд. Те, що вона вціліла – вже справжнє диво, саме так – диво. Вишукана краса, яку намагаються порівняти з можливістю проїзду чотирьох омнібусів на одній лінії! Справді, висновки тут надто очевидні. А ви не читали листа чоловіка, який пропонував негайно скасувати всю систему таїнств разом із прадавнім способом

---

¹ Джордж Еліот – англійська письменниця XIX ст., відома насамперед пасторальними романами, до яких належить і «Ромола».

² «Роберт Елсмер» – роман британської письменниці Гамфрі Вард про священника з Оксфорду, що починає сумніватися у доктринах англійської церкви під впливом «нової школи» німецької філософії.

вираховування Великодня, тому що йому не подобається, що в його сина канікули починаються так рано – двадцятого березня? Але менше з тим, ходімо далі.

Вони затрималися на розі вулиці, що перетинала північну сторону Стренду, насолоджуючись контрастами та чарівністю цього міського краєвиду. Дайсон вказав рукою напрямок, і вони пішли безлюдними вулицями, поволі рухаючись праворуч, поки не дійшли до помешкання Дайсона неподалік від Блумсбері-стріт. Містер Бартон зручно вмовстився у м'якому кріслі біля відчиненого вікна, а Дайсон запалив свічки і пригостив свого гостя віскі з содовою та сигаретами.

– Мене запевняли, що це дуже добрі сигарети, – сказав він, – та я в них не надто розбираюся. Надаю перевагу тютюну для люльки. Не бажаєте спробувати?

Містер Бартон із вдячною усмішкою відмовився від пропозиції і витягнув з пачки цигарку. Викуривши половину, він сказав з деяким ваганням у голосі:

– Дуже люб'язно з вашого боку було запросити мене, містере Дайсон. Річ у тому, що питання, яке мене зацікавило, надто серйозне, аби говорити про нього в барі, де, як ви самі зрозуміли, з усіх боків стирчать ласі до чужих таємниць вуха. То я все правильно почув? Ви щось говорили про дивну поведінку чоловіка, що розгулював Лондоном, до смерті боячись зустрічі з молодиком в окулярах?

– Саме так.

– Ви не проти розказати про обставини, що дали поживу таким вашим роздумам?

– Аж ніяк. Ось як усе було. – І він кількома словами розказав йому про пригоду на вулиці Оксфорд, детально описавши бурхливу поведінку містера Вілкінса, однак і словом не прохопився про історію, яку розповів йому містер Вілкінс. – Він сказав, що живе в постійному страху випадкової зустрічі з тим чоловіком. Я пішов, коли він достатньо заспокоївся, щоб далі вже самому про себе подбати, – сказав Дайсон, закінчивши на цьому свою оповідь.

– Ти ба, – мовив містер Бартон. – І ви на власні очі бачили цю таємничу особу?

– Так.

– А можете його описати?

– Що ж, як на мене, виглядав він доволі молодим, блідим та знервованим. У нього були маленькі чорні бакенбарди і доволі великі – порівняно з ними – окуляри.

– Це просто неймовірно! Вражаюче! Адже це саме те, що так мене хвилює. Я, звісно, зовсім не боюся зустрітися з цим чорнявим молодиком в окулярах, та маю сильну підозру, що людина, яка підходить під цей опис, у жодному разі не хотіла б зустрітися зі мною. І все ж ви дуже точно описали чоловіка, про якого я веду мову. То, кажете, він знервовано оглядався на всібіч? І ви зауважили, що він носить великі окуляри та має невеличкі чорні бакенбарди? Не може бути, щоб тут жили два однакові молодики: один, який наганяє страх, і другий – що сам поводить як жертва. А ви відтоді бачили того чоловіка?

– Ні, хоч я доволі наполегливо його шукав. Він, звісно, міг покинути Лондон, та й Англію, якщо на те пішло.

– Навряд чи. Що ж, містере Дайсон, заради справедливості тепер я вам розповім свою історію. Отож, я – антиквар і люблю усілякі коштовні дрібнички. Дивний рід занять, чи не так? Звісно ж, я не одразу взявся за це ремесло, а поступово в нього вливався. Я завжди цікавився всілякими чудернацькими та рідкісними речами, а коли мені виповнилося двадцять, у мене вже назбиралася непогана колекція. Ніхто не знає, як часто насправді селяни знаходять усілякі раритети. Ви будете вражені, коли я скажу вам, на що можна надібати, копирсаючись у зораному полі. Колись я жив на селі й скуповував геть усе, що мені приносили односельці. Говорячи словами моїх друзів, у мене була найдивніша колекція мотлоху. Але саме так я вник у суть справи, що є дуже важливо, і пізніше збагнув, що можу збагатитися, користуючись набутими знаннями. Відтоді минуло багато років, я встиг побувати майже у всіх куточках світу. Не раз я натрапляв на дуже цінні речі, заради яких мусив вдаватися до хитрощів і вести складні та делікатні перемовини. Ви, може, чули про опал Хан, який на Сході називають «каменем тисячі та одного кольору»? Що ж, мабуть, моїм найбільшим досягненням було придбання цього каменя. Я називаю його «каменем тисячі та одної брехні», адже мені довелося наплести раджі, власникові каменя, купу всіляких небилиць щоб той погодився мені його продати. Я підкупив бродячих байкарів, щоб ті розповіли йому казки, де опал відіграв страхітливую роль. А ще я

найняв старця – відомого у тих краях самітника, – який мовою східних символів провістив власникові опала погане майбутнє. Коротше кажучи, я налякав раджу до втрати свідомості. Тож, як бачите, в торгівлі, якій я присвятив усе своє життя, є місце і для дипломатії. Я повсякчас повинен бути насторожі, тому що один хибний крок чи слово – і мені кінець. Цьогоріч у квітні я дізнався про існування надзвичайно коштовного антикварного каменя, що перебував тоді у власності людей, які жили на півдні Італії й близько не уявляли його справжньої ціни. Як свідчить мій досвід, найскладніше мати справу саме з такими «ігнорамусами». Мені траплялися селяни, що хотіли всі гроші світу за монетку з Георгом I. Саме таким людям я завжди програвав у суперечках. Тому, аби заволодіти каменем, я мусив застосувати свої найкращі дипломатичні здібності. Звісно, я міг би просто придбати його за суму, близьку до його справжньої вартості, та навряд чи потрібно пояснювати, чому мені як підприємцю такий спосіб не дуже влаштовує. Правду кажучи, я не сподівався, що з того щось вийде, бо жадібність таких людей прямо пропорційна тій захмарній сумі, яку ти пропонуєш, а хитрість, що служить їм замість інтелекту, відразу ж їм підказує, що річ, за яку пропонують таку велику суму, скоріш за все варта щонайменше вдвічі більшої суми. Звісно, коли йдеться про якийсь старовинний глечик, різьблену скриню чи вигадливий латунний ліхтар, то в разі невдачі не варто особливо перейматися – жадібність власника в результаті залишає його біля розбитого корита, а колекціонер сміється йому в обличчя і йде геть, бо знає, що такі речі далеко не унікальні. Але з цим каменем все було зовсім інакше – я палко прагнув заволодіти ним, а оскільки не готовий був віддати за нього більш як одну соту його вартості, то усвідомлював, що потрібно добряче напружити свої, так би мовити, творчі й дипломатичні здібності. Я також зрозумів, що мені, на жаль, самому не впоратися, тому довірився своєму помічникові, молодика на ім'я Вільям Роббінс, якого вважав далеко не найдурнішим. Згідно з моїм планом, він повинен був вирядитися бідним перекупником дорогоцінного каміння. Знаючи кілька слів італійською, він з'явився б у тому італійському місті, щоб зблизька роздивитися камінь, який нас цікавив, і, можливо, виміняти його на якісь дріб'язкові ювелірні вироби, але це ще було під питанням. А тоді мав бути мій ви-

хід. Однак не хочу втомлювати вас, двічі переказуючи те саме. Отож Роббінс вирушив до Італії, прихопивши із собою жменю негранованих каменів, кілька перснів та ювелірних прикрас, які я купив у Бірмінгемі спеціально для цієї авантюри. Через тиждень я поїхав слідом за ним, неквапно подорожуючи, щоб рівно на два тижні пізніше прибути в те саме місто. Я зупинився у пристойному готелі й передовсім запитав у власника, чи багато в місті чужоземців. Він сказав, що дуже мало, і додав, нібито десь чув, що один англієць оселився у невеличкій таверні. Цей, як він про нього висловився, гендляр, продає за безцінь усілякі милі дрібнички, а натомість скуповує якийсь старий мотлох. П'ять чи шість днів я безцільно тинявся містом, і, правду сказати, мені таке припало до смаку. Частиною мого плану було змусити місцевих жителів повірити в те, що я казково багатий чоловік. Я знав, що шинкар, як казав Санчо Панса, не збереже у своєму серці вартості тієї вишуканої їжі, яку я замовляв, і ціни кожнісінької пляшки вина, яку я випив, а пустить чутки. В кінці тижня мені поталанило познайомитися з сеньйором Меліні, власником каменя, який я так жадав придбати. Завдяки його гостинності та моїй привітності ми швидко заприятелювали, і незабаром я став бажаним гостем його родини. Завітавши до нього втретє чи вчетверте, я мимохідь завів мову про англійського гендляра, який, за словами господарів, розмовляв неймовірно спотвореною італійською.

– Але яка різниця, – сказала сеньйора Меліні, – якщо він продає такі чудові дрібнички майже за безцінь.

– Сподіваюся, він вас не ошукав, – сказав я, – бо, правду кажучи, англійці стараються оминати таких торгівців десятою дорогою. Вони вихваляються тим, який дешевий у них товар, що насправді зазвичай удвічі дорожчий за такі самі, тільки кращої якості, вироби, які продаються у крамницях.

Італійці про це не знали, і сеньйора Меліні наполягла на тому, щоб я глянув на три персні та браслет, які вона придбала в того гендляра. Жінка назвала ціну, яку було заплачено за них, і я, прискіпливо роздивившись вироби, змушений був визнати, що вона не прогадала з покупкою. Ще б пак, Роббінс продав їх удвічі дешевше за їхню ринкову ціну. Ще раз схвально глянувши на прикраси, я повернув їх назад власниці, байдуже зауваживши, що той торговець, мабуть, якийсь дивак, якого занесло

не в те русло. Через два дні ми із сеньйором Меліні сиділи в кав'ярні, попиваючи вермут, і він повернувся до розмови про торговця і між іншим сказав, що показав йому одну цікаву антикварну дрібничку, за яку той запропонував немаленьку суму грошей.

– Любий сер, – сказав я, – сподіваюся, ви будете обачним. Я вже казав вам, що ті мандрівні торговці мають не надто хорошу репутацію в Англії. Незважаючи на його очевидну простакування, він може виявитися несосвітеним шахраєм. Дозвольте поцікавитися, що саме ви йому показували?

Він розказав мені про гарненький камінчик із вирізьбленими на ньому символами, начебто дуже старовинний.

– Цікаво було б на нього глянути, – сказав я, – мені не раз доводилось бачити подібне каміння. У нас, в британському музеї, є чудова колекція таких каменів.

Незабаром у мене в руці лежав камінь, якого я так сильно жадав. Я побіжно оглянув його, а після того байдуже поклав на стіл.

– Якщо не секрет, сеньйоре, скільки мій земляк запропонував за цю річ? – запитав я.

– Ну, моя дружина каже, що той чоловік, певно, несповна розуму, – відповів італієць, – він сказав, що готовий віддати за нього двадцять лір.

Я спокійно глянув на Меліні, знову взяв камінь і підніс до світла, буцімто хотів ретельніше його роздивитися. Я крутив його і сьак і так у руці, а тоді вийняв з кишені лупу і, на позір прискіпливо почав розглядати кожнісіньку лінію різьблення.

– Любий сер, – врешті мовив я, – змушений погодитися із сеньйорою Меліні. Якби цей камінь був справжній, він би вартував тих грошей, а оскільки це підробка, та ще й така груба, то він і двадцяти чентезимо не вартий. Його, скоріш за все, виготовили десь у минулому столітті, причому не дуже вміло.

– Тоді його варто позбутися, – сказав Меліні. – Я й сам не думав, що він чогось вартий. Звісно, шкода торговця, але всяк має знати свою справу. Тому я візьму з нього тих двадцять лір.

– Перепрошую, – сказав я, – але він повинен винести з цього науку, а продати камінь за такою ціною – необґрунтована благодійність. Скажіть, що хочете за цей камінь не менше вісімдесяти лір, і я здивуюся, якщо він одразу ж не погодиться.

Через день чи два до мене дійшли чутки, що англійський торговець поїхав, добряче збаламутивши уми місцевих жителів нічого не вартими ювелірними виробами з Бірмінгема. Правду кажучи, ті схожі на квасоллю золоті запонки, срібні ланцюжки, що нагадували собачий ланцюг, і брошки з ініціалами завжди лежатимуть важким каменем на моїй совісті. Я відповідальний за те, що, хоч і опосередковано, та все ж зіпсував смак простого люду. Та, сподіваюсь, результат, якого я очікував, зуміє переважити цю важку ношу. Трохи згодом я завітав до подружжя Меліні, щоб попроситися, і сеньйор, улесливо посміхаючись, сказав мені, що план, який я йому запропонував, виявився цілком вдалим. Я привітав його з такою вигідною обладкою і попросився, побажавши насамкінець, щоб небеса послали йому якомога більше таких торговців.

Дорогою назад не трапилося нічого цікаво. Я домовився з Роббінсом зустрітися в певному місці у зазначений час, тож на зустріч із ним я йшов цілком спокійний, впевнений, що камінь було завойовано, а мені залишається тільки пожинати плоди перемоги. Мені шкода підривати вашу віру в людство, яка у вас, поза сумнівом, є, але я досі не бачив ані мого помічника Роббінса, ані того раритетного каменя. Я вивідав, що він таки прибув до Лондона, оскільки за три дні до мого приїзду в Англію знайомий лихвар бачив, як він попивав свій улюблений ель – дешеве пійло, що вартує чотири пенси за кварту – в тому пабі, де ми з вами сьогодні познайомилися. Відтоді про нього ні слуху ні духу. Сподіваюся, тепер ви розумієте, чому мене так зацікавила історія про молодика в окулярах, і співчуваєте мені в тому становищі, в якому я опинився. Я втратив смак до життя. Гірко усвідомлювати, що я вирвав один із найдосконаліших екземплярів антикварного мистецтва з рук неосвічених і на правду недобросовісних людей, щоб у результаті він потрапив до рук чоловіка, який, вочевидь, поняття не має про елементарну комерційну мораль.

– Любий сер, – сказав Дайсон, – стиль вашої оповіді заслуговує на похвалу. Ваші пригоди мене надзвичайно зацікавили. Але, даруйте, щойно ви згадали про «мораль». А чи не думали ви про те, що ваші власні методи ведення бізнесу можуть когось образити? Навіть я вгледів огріхи в моральній складовій вашої оригінальної концепції, яку ви мені щойно виклали. А

що скаже простий пуританин? Він обуриться вашими махінаціями, назвавши їх недобросовісними, ба навіть ганебними.

Містер Бартон демонстративно налив собі ще віскі.

– Мені здаються дещо сміховинними ваші моральні принципи, – сказав він. – Ви, схоже, не надто ретельно вивчали етику. А мені свого часу довелося це зробити, і так само я був змушений опанувати просту систему бухгалтерського обліку. Без бухгалтерського обліку, а особливо без елементарних знань етики, неможливо вести такого роду бізнес, як мій. Але будьте певні, коли я прогулююся гамірними вулицями і дивлюся на людей, мені стає невимовно сумно від думки, що серед тих гарно вбраних, у чорних циліндрах, освічених людей так мало тих, хто послуговується логічно обгрунтованою системою моральних і етичних норм. Ви теж оминули це питання, хоч і вивчаєте життя та події, які йому трапляються, певною мірою проникаючи в суть речей та знімаючи маски з людей. Але навіть ви судите своїх ближніх, керуючись пустопорожніми правилами, за якими фальшиву монету приймаєте за справжню. Дозвольте мені побути в ролі Сократа. Я не навчу вас нічого нового, а лиш спробую відкинути геть упередження та хибні концепції, відкривши вам ваше справжнє ество. Отож, почнімо. Ви допускаєте, що щастя можна досягати різними шляхами?

– Звісно, – відповів Дайсон.

– Воно бажане чи небажане?

– Авжеж, бажане.

– А як ми називаємо людину, що дарує щастя? Не філантропом часом?

– Думаю, що так.

– І така людина гідна похвали, і що більше людей вона робить щасливими, то більше її треба вихваляти?

– Безумовно.

– Тоді той, хто ошчасливилює цілу націю, більш ніж гідний похвали, а його вчинки, які приносять щастя іншим, можна вважати найвищою чеснотою?

– Виходить, що так, Бартоне! – відповів Дайсон, зненацька збагнувши витонченість міркувань свого гостя.

– Власне кажучи, висновки самі запрошуються. Тому застосуйте їх до історії, яку я вам щойно розповів. Заволодівши каменем, я ошчасливив себе (принаймні, так я тоді думав). Я

ощасливив подружжя Меліні, подарувавши їм вісімдесят лір взамін речі, про цінність якої вони навіть не здогадувались. Я також мав на меті ошасливити весь британський народ, продавши камінь Британському музею, і літати від щастя, отримавши вигоду в розмірі дев'яти тисяч відсотків. Запевняю вас, Роббінс порушив гармонію та сталий порядок речей. Але не це головне. Важливо, що ви визнали мене апостолом з найвищими моральними якостями, в чому я щойно вас переконав.

– Звісно, у ваших міркуваннях є логіка, – погодився Дайсон. – Визнаю, я не надто обізнаний у питаннях етики, тоді як ви, бачу, ретельно підійшли до вивчення цих складних та заплутаних проблем. Я чудово розумію ваше бажання зустріти віроломного Роббінса, і тішуся, що нас звів випадок. Боюся видатися негостинним, але вже пів на дванадцятю, а, наскільки я пам'ятаю, ви маєте поспішати.

– Щиро дякую вам, містере Дайсон! Мені насправді вже час. За нагоди ще побачимося. Бувайте здорові, на добраніч.

БАГАТА УЯВА

За кілька тижнів містер Дайсон звик до постійних вторгнень дивакуватого містера Бартона, який готовий був хоч вдень, хоч уночі навідуватися до нього в гості, завжди охочий перехилити склянку й поговорити на складні життєві теми. Його відвідини водночас лякали й тішили Дайсона, який більше не міг спокійно сидіти за письмовим столом, зосередившись на своїх літературних виправах, що мали вилитися в шедевральні опуси, адже його постійно відволікали. З іншого боку, йому подобалося слухати такі непересічні погляди на життя, і навіть якщо іноді в міркування містера Бартона закрадалася непослідовність, Дайсон все одно радів такій незвичності й завжди тепло приймав свого гостя. Передовсім містер Бартон завжди питав у Дайсона про безчесного Роббінса, і, розчарований, що Дайсонові не пощастило цього разу зустріти цього жахливого порушника моралі (як назвав його Бартон), він обіцяв, що рано чи пізно помститься за таке ганебне зловживання довірою.

Якось одного вечора вони обговорювали можливість запровадження чітких правил для сучасного покоління та нового і

вкрай складного соціального порядку, як свого часу це зробив лорд Бекон¹ для придворних короля Джеймса I.

– Для цього треба цілу книжку написати, – сказав містер Бартон, – але хто б за це взявся? Кажу вам, людям конче потрібна така книжка. Її видавець зіб'є на ній неабиякі статки. Сьогодні досконалим «Есеям» Бекона немає практичного застосування, а сучасний стратег мало що зможе запозичити з трактату «Про військову справу²», написаного флорентійцем у п'ятнадцятому столітті. Соціальні умови часів Бекона та нашої доби теж значно відрізняються. Правила, які він так вишукано прописав придворному та дипломату часів Джеймса Першого, мало чим послужать нам у сучасній боротьбі без правил. Боюся, цивілізованість життя погіршилася. Життя більше не дає можливості чудовим людям виявити себе. Щоправда, в такій професії, як моя, час від часу випадає шанс, але життя, як я вже сказав, стало боротьбою, в якій немає правил. Так, люди незмінно бажають досягати висот, але які їхні *moyen de parvenir*³? Просто імітуючи, і то поганенько, роботу торговця милом і виробника розпушувачів. Коли я про все це думаю, любий Дайсоне, то ледь стримуюся, щоб не розчаруватися в добі, в якій ми живемо.

– Звідки у вас стільки песимізму, любий друже? Планка, яку ви поставили, надто висока. Безперечно, ми багато в чому переживаємо занепад, і я визнаю довколишню занедбаність. Потрібно бути філософом у душі, щоб углядіти щось красиве й

---

¹ Йдеться про британського філософа Френсіса Бекона.

² Трактат «Про військове мистецтво» був написаний флорентійським політиком та філософом Нікколо Макіавеллі у формі полілогу. У праці пропонується кілька новаторських для європейських країн ідей, серед іншого – закріплення на державному рівні обов'язкової військової повинності для юнаків, а також проводиться ґрунтовне дослідження різних воєнних операцій Римської імперії.

³ Методи досягнення успіху (*фр.*) – відомий твір Бєроальна де Вервіля, анонімно опублікований близько 1616 року. Це – роман-діалог, який багато в чому нагадує стиль Франсуа Рабле. За версією відомого бібліографа XIX ст., Бєроальн натрапив у бібліотеці свого батька на невідомий рукопис Рабле, який він доопрацював, і так на світ з'явився «Le Moyen de Parvenir» (*прим. пер.*).

неймовірно у Кромвелл Роуд чи нонконформістських поглядах. Австралійські вина на кшталт вишуканих бургундських, одноманітні романи про жінок старого й нового поколінь, популярна журналістика – таке й справді вганяє в депресію. Втім, у нашого часу є і свої переваги. Перед нами розігрується найкраща вистава, яку коли-небудь бачив світ – містерія незліченних та безкінечних вулиць і дивних пригод, що обов'язково виникнуть на тлі такого заплутаного протистояння інтересів. Ні, я б сказав, що той, хто стояв на дорозі в передмісті і бачив, як вона, у розпал дня, тягнеться перед ним, освітлена, порожня та безлюдна, прожив життя дарма. Насправді, таке видовище вражає набагато сильніше, ніж запаморочливі краєвиди Багдаду чи Каїру. І що, окрім тієї захопливої історії про камінь, яку ви мені розповіли, з вами більше не траплялося цікавих пригод на вашому життєвому шляху?

– Було трохи, але не так багато, як ви могли б подумати. Здебільшого моя робота, як шматок лляної тканини, нічим особливим не вирізняється. Звісно, різне трапляється. Минуло десять років, відколи я відкрив свою фірму, тому, гадаю, навіть звичайний агент з нерухомості, який пропрацював стільки ж у своїй сфері, може розказати багато дивних історій. Але про свої пригоди я розкажу вам якимось іншим разом.

– Чому ж не сьогодні? – запитав Дайсон. – Адже цей вечір, як на мене, ніби створений для ще однієї непересічної історії. Визирніть на вулицю. Вам достатньо лише трохи витягнути шию, не підводячись із крісла. Хіба не чудово? Два ряди ліхтарів, що звужуються вдалині, розмиті обриси явора на площі, світло карет, що несуться повз, поступово зникаючи. А нагорі – зоряний розсип неба без жодної хмарини. Ну ж бо, розкажіть одну зі своїх *cent nouvelles nouvelles*¹.

– Любий Дайсоне, я залюбки потішу вас ще одною історією. І з цими словами містер Бартон став розповідати.

---

¹ «Сто нових новел» – пам'ятник французької оповідної прози. Виник як паралель до італійської збірки «Сто давніх оповідок» і під впливом перекладу французькою мовою «Декамерона» Дж. Боккаччо. Створений при дворі бургундського герцога Філіппа Доброго в Жемапе (біля Брюсселю), збірка датується 1462 роком (прим. пер.).

ОПОВІДКА ПРО ЗАЛІЗНУ ДІВУ

Якщо мене не зраджує пам'ять, ця видатна подія сталася близько п'яти років тому. Я тоді щойно започаткував свою справу і все ще просувався навпомацки, вивчаючи обставини, а оскільки на той час я ще не намацав золотої жили, то мав для себе багато вільного часу. Ніколи не вважав доречним посвячувати вас в деталі свого особистого життя, адже в них немає нічого цікавого. Однак кількома словами зазначу, що тоді в мене було багато знайомих, і тому в мене ніколи не виникало питання, як провести вечір. Мені поталанило мати товаришів мало не в усіх соціальних прошарках. Як на мене, немає нічого гіршого за вузьке коло знайомих, де постійно обертаються ті самі ідеї. Я завжди шукав людей, чиї погляди були б для мене новими та свіжими. Хтось може випадково підслухати розмову комерсантів в омнібусі й почерпнути для себе щось цікаве. Серед моїх знайомих був один молодий лікар, що жив на далекій околиці, і я нерідко терпів нестерпно повільну подорож потягом, аби лише мати змогу насолодитися розмовою з ним. Одного вечора ми так захопилися розмовою, пахкаючи люльками та частуючись віскі, що час сплинув зовсім непомітно, і, глянувши на годинника, я з острахом усвідомив, що у мене залишилося всього п'ять хвилин, щоб устигнути сісти на останній потяг. Я хутко кинувся до свого капелюха, ухопив тростину і, скотившись униз по сходах, вибіг з будинку та чимдуж помчав вулицею. Однак марно я квапився. Добігши до воріт вокзалу, я почув свист потяга і побачив удалині довгу темну лінію, позначену червоним світлом, що загорялося й згасало, а тоді спустився черговий і з грюкотом зачинив двері.

– Як далеко звідси до Лондона? – спитав я його.

– Добрих дев'ять миль до моста Вотерлу Брідж, – і з цими словами він пішов.

Переді мною стелилася довга нудна приміська вулиця з рядами миготливих ліхтарів, а повітря отруював дещо нудотний запах розпеченої цегли. В будь-якому разі, у цьому не було нічого доброго, і в мене попереду було дев'ять миль таких вулиць, спустошених, як Помпеї. Я досить швидко зорієнтувався,

якою дорогою мені піти, тож я стомлено рушив, дивлячись на стовпи ліхтарів, що зникали вдалині. Поки я йшов, вулиці раз за разом розгалужувалися то праворуч, то ліворуч, деякі, здавалося, безкінечно тягнулися, переплітаючись з магістральними дорогами, а деякі були звичайними старими вуличками, що починалися щільними рядами двоповерхових будинків і раптово закінчувалися ямами, купою сміття та полями, де зникла магія. Я вже згадував про магістральні дороги, і, запевняю вас, блукаючи там самотою, я відчував, як мене зачаровує цей нескінченний простір. Найвіддаленіші куточки ввижались зовсім поряд. Я відчував безмежність, наче у порожнечі всесвіту. Я йшов від невідомого до невідомого, мій шлях, мов зорі, освічували ліхтарі, й кожна околиця була незвіданим світом, в якому жили тисячі людей, а вулиці перетікали в інші шляхи, немов вели на край світу. Спочатку попри саму дорогу, якою я йшов, стояли ряди страшенно одноманітних будинків, сірі стіни яких були поцятковані вузькими вікнами. Та поступово стали помітні покращення: я побачив сади, які ще далі, то все більше розросталися. Помпезнішими виглядали будинки, оберігаючи вхід в кожен дім, лежало двоє гіпсових левів, і запахи квітів перебивали сморід розпеченої цегли. Дорога почала здійматися вгору пагорбом, і, глянувши на бічну вуличку, я побачив півмісяць, що височів над яворами, а по другий бік неначе опустилася біла хмарина, і повітря навколо було солодке, як ладан, — то пишно цвів глід. Я надав ходи, вслухаючись у стукіт коліс якогось запізнілого екіпажа, хоча тут, де мешкають люди, що із самого ранку вирушають у місто і пізно ввечері повертаються додому, вони рідко проїжджають. Тому я не став чекати і далі пішов пішки, коли раптом зрозумів, що назустріч мені по тротуару хтось прямує. Чоловік той неквапно прогулювався, і, хоч у цьому місці в цей час можна особливо не заморочуватися із вбранням, на ньому був класичний фрак, чорна краватка та шовковий циліндр. Ми невпинно наближались один до одного, і, як то часто буває у великому місті, два випадкові перехожі, зустрівшись, розуміють, що знайомі між собою.

— Містере Матіас, це ви? — спитав я.

— Так. А ви Френк Бартон. Оскільки у вас християнське ім'я, я не буду просити вибачення за свою фамільярність. Але дозвольте поцікавитися, куди це ви йдете?

Я пояснив йому свою ситуацію і сказав, що потрапив у район, в якому орієнтуюсь не краще, ніж в найтемніших закутках Африки.

– Здається, мені залишилося ще зо п'ять миль, – сказав я на закінчення.

– Про це навіть не може бути мови. Ви заночуєте у мене. Я живу неподалік звідси. Я саме вийшов на вечірню прогулянку. Ходімо. Гадаю, легше переночувати в чужому домі, ніж пройти пішки п'ять миль.

Він узяв мене під руку й повів до себе. Його привітність мене страшенно здивувала, адже ми, кілька разів перетнувшись у клубі, були заледве знайомі. Гадаю, за весь час знайомства ми з ним перекинулися заледве кількома словами, не більше. Він міг годинами мовчки сидіти в кріслі – без книжки чи сигарети в руках, – подекуди облизуючи губи й дивно посміхаючись до себе. Зізнаюся, він ніколи мені не подобався, тож я одразу мав би відхилити його пропозицію і йти далі. Та не встиг я щось сказати, як він узяв мене попід руку і повів бічною вулицею узвозом, аж тут ми дісталися високого паркану. Ми пройшли через сад, що потопає у місячному світлі, попід чорною тінню старого кедр, в напрямку до старого будинку з голої цегли. Страшенно втомлений, я полегшено зітхнув, упавши у велике шкіряне крісло. Ви ж знаєте цю жахливу дрібну жорстку, якою посипають тротуари у приміських районах? Тоді прогулянка перетворюється на справжню покуту, тому мені здавалося, що ці чотири милі виснажили мене більше, ніж якби я пройшов десять миль звичайною сільською дорогою. Я зацікавлено роззирнувся навколо. В кімнаті стояв торшер, що кидав коло яскравого світла на гору паперів, які лежали на старовинному, минулого століття, письмовому столі з латунною облямівкою. Загалом у кімнаті було темно, однак я зрозумів, що вона продовгаста, з низькою стелею, заставлена якимись незрозумілими речами, що скоріш за все були меблями. Містер Матіас умотився в іншому кріслі, і на його обличчі з'явилася та сама дивна посмішка. Чоловік був чисто поголений й страшенно блідий. Гадаю, йому було десь під шістдесят.

– Коли ви вже тут, – почав він, – хочу похвалитися вам своїм хобі. Ви знали, що я колекціонер? О, так, я присвятив багато років колекціонуванню рідкісних антикварних речей, що, на мою думку, справді варті уваги. Але нам потрібно більше світла.

Він вийшов на середину кімнати й запалив люстру, що звисала зі стелі. Враз, коли світло розігнало морок, що панував навколо, з усіх закутків немов почало виповзати жахіття. Біля стіни притулилися великі дерев'яні рами зі складною системою мотузок та шківів. Колесо дивної форми стояло біля чогось, що скидалося на велетенську решітку. На маленьких столиках виблискували сталеві інструменти, наче готові до використання. Лещата відкидали страхітливі тіні, а неподалік жахливими зублинами шкірилася пилка.

– Так, – сказав містер Матіас, – ви все правильно зрозуміли, це – знаряддя для тортур. Тортур і смерті. Деякі, якщо не більшість із них, були у використанні. Деякі є точними копіями знарядь давніх часів. Ось цими ножами здирали шкіру, а ця рама є чудовим екземпляром диби. А цю річ я отримав з Венеції. Бачите отой нашійник, схожий на велику підкову? Пацієнт, назвімо його так, зручно вмощувався в кріслі, а кат, гарненько помістивши його шию в підкову, стягував її кінці шовковою стрічкою і починав крутити ручку, з'єднану зі стрічкою. Від натягання стрічки підкова поступово стискалася, а кат продовжував крутити ручку доти, доки не задушувал людину. Це відбувалося в спокійній обстановці в одній із дивовижних мансард на горищі. Щоправда, ці знаряддя – європейського походження, азіати ж були набагато вигадливішими. А це китайські винаходи. Ви чули колись про «тяжку смерть»? Це моє хобі. Я часто сиджу тут цілими годинами, милуючись своєю колекцією. Я уявляю обличчя людей, що страждали від нестерпних мук, – скорчені в агонії, мокрі від поту смерті, – що все чіткіше вимальовуються з мороку, і я чую відлуння їхніх благань зглянутися над ними. Але я мушу показати вам своє найновіше надбання. Ходімо в іншу кімнату.

Я вийшов услід за містером Матіасом. Через виснажливу прогулянку, пізню годину і всю цю дивину здавалося, наче я сплю, і ніщо не в змозі було мене приголомшити. Друга кімната виявилась схожою на першу, забита страшними знаряддями. Під люстрою громадилася дерев'яна платформа, посередині якої стояла якась постать, що виявилась статуєю оголеної жінки з бронзи, яка з часом окислилася та стала зеленою. У неї були розпростерті руки та усмішка на устах. Вона могла бути Венерою, та в її погляді було щось зловіще й смертоносне.

Містер Матіас радісно на неї поглянув.

– Непоганий витвір мистецтва, еге ж? – сказав він. – Як ви бачите, статуя вилита з бронзи, хоч її довгий час іменували Залізною Дівою. Вона приїхала до мене з Німеччини, і лише сьогодні увечері я її розпакував, а прочитати лист, що її супроводжував, у мене досі не дійшли руки. Бачите цю невеличку кнопку в неї між грудей? Жертву прив'язували до Діви, натискали на кнопку, і її руки поволі стискали шию бідолашного. Можете уявити наслідки, – містер Матіас ніжно погладжував статую.

Я відвернувся, бо мене просто нудило від того чоловіка і його мерзенного скарбу. В кімнаті почулося легеньке клацання, трохи гучніше за хід секундної стрілки годинника, але я на те не дуже звернув увагу. Аж раптом я почув дзижчання, як від робочого механізму, і миттю обернувся. Я ніколи не забуду виразу жахливої агонії на обличчі Матіаса і тих безжалісних рук, що стискали його шию. Він, мов дикий звір у тенетах, відчайдушно пручався, намагаючись вирватись, а тоді з його грудей вихопився пронизливий крик, і він хрипло застогнав. Дзижчання перейшло у важкий гул. Я притьмом кинувся до бронзових рук, намагаючись їх розняти, та не зміг нічого вдіяти. Голова Діви поволі схилилась, і зелені уста поцілували губи Матіаса.

Звісно ж, я змушений був виступати свідком у цій справі. На письмовому столі слідчі знайшли запечатаний конверт з листом, що прийшов разом зі статуєю. Німецька фірма, що надіслала Матіасові Залізну Діву, застерігала свого клієнта бути особливо уважним, торкаючись до неї, оскільки її було ретельно відремонтовано і приведено до ідеального робочого стану.

Багато тижнів поспіль містер Бартон тішив Дайсона своїми приємними бесідами, розбавляючи їх історіями з життя і приправляючи розповідями про незвичайні пригоди. Проте в якийсь один момент він зник так само несподівано, як і з'явився, а під час свого останнього візиту він навіть примушрився поцупити в Дайсона примірник «Анатомії» його тезки¹.

---

¹ Йдеться про «Анатомію меланхолії», барокову прозу авторства Роберта Бартона. Вперше книжка вийшла друком 1621 року, проте автор, що ховався за псевдонімом «Демокріт-молодший», доповнював та розширював текст аж до самої смерті. Попри те, що книжка задумувалась як енциклопедія-дослідження меланхолії, Бартон часто відступає від чіткого викладу до розлогих метафор, а іноді взагалі вдається до вільної форми потоку свідомості.

Міркуючи над цим нахабним порушенням його права власності і певними суперечностями, що червоною ниткою проходили крізь розповіді його колишнього приятеля, Дайсон дійшов висновку, що ці історії були вигадкою, а Залізна Леді існувала лише в його багатій уяві.

ВІДЛЮДНИК З БЕЙСВОТЕРА

Серед багатьох приятелів, яким зрідка щастило насолодитися товариством Дайсона, був містер Едгар Рассел, реаліст і нічим не примітний працелюб, що винаймав невеличке підсобне приміщення на третьому поверсі в будинку на Абінгдон Гроув у Ноттінг Гілл. Кожен, хто звертав туди з головної вулиці, поринав у сонний спокій, мимохіть стишуючи крок. Такою була атмосфера Абінгдон Гроув. Будинки там стояли трохи поодаль від дороги, з усіх боків оточені садами, що, залежно від пори року, буяли кущами бузку, рокитником і криваво-червоним глодом. Там також був один чарівний закуток зі старим будинком, позаду якого розрісся насправду величезний, обнесений парканом сад, звідки раннього літа після дощу долинав приємний аромат свіжої зелені, де старезні в'язи берегли пам'ять про широкі поля, які колись лежали навколо, і де все ще можна було босоніж пройтися по траві. Будинки на Абінгдон Гроув здебільшого були зведені тридцять п'ять років тому, в часи, коли почалася мода на штукатурення будинків. Стерпно сконструйовані приміщення із задовільними для людей середнього статку умовами життя тепер стали орендованими приміщеннями, і тому не дивно, що там на кожному кроці зустрічались таблички з написами «Умебльовані апартаменти». Власне, тут, в не найгіршому на вигляд будинку, містер Рассел винаймав своє помешкання. Його дратували бруд і занедбаність Граб-стріт, тому він радо оселився посеред зелені. Справді, з його вікна відкривався чудовий вид на чарівні сади, а в літні місяці ряди тополь закривали похмурі задвірки Вілтон-стріт. Через мізерність своїх доходів Рассел перебивався з хліба на воду, але коли до нього навідувався Дайсон, він одразу посилав служницю по шестипенсовий ель і гостинно дозволяв Дайсону досхочу курити свій тютюн. Ось уже кілька місяців поспіль хазяйці дому

не щастило здати в оренду гостьові кімнати, про що тривалий час свідчила табличка на дверях. Якось, одного осіннього вечора, піднімаючись сходами, Дайсон відчув, що чогось бракує, і, глянувши на віконце над дверми, побачив, що табличка зникла.

– Хтось оселився на другому поверсі? – запитав він, привітавшись з містером Расселом.

– Так, близько двох тижнів тому там почала мешкати якась леді.

– Справді? – зацікавлено мовив Дайсон. – Молода?

– Здається, так. Вона вдова і носить щільну жалобну вуаль. Я бачив її раз чи двічі на сходах, а якось зустрів на вулиці, але так і не розгледів обличчя.

– Ну, і чим ви тепер займаєтеся? – запитав Дайсон, коли пиво вже стояло на столі, а з люльок повалили клуби диму. – Легше стало працювати?

– Якби ж то! – похмуро відповів молодий чоловік. – Моє життя – справжнєсіньке чистилище, якщо не пекло. Я пишу, добираючи слова, зважуючи й обмірковуючи силу кожного складу, вираховуючи найменший вплив, який здатна чинити наша мова, закреслюю і правлю, цілий вечір горблячись над однією нещасною сторінкою рукопису. А коли вранці перечитую написане, у мене немає іншого виходу, як викинути все у смітник, якщо аркуш списаний з обох боків, або покласти до шухляди, якщо зворот чистий. Фраза, що мала б втілювати блискучий поворот думки, постає переді мною слабеньким кліше, а вишуканий стиль, здається, служить лише для того, аби приховати банальність уяви. Я зрошую свою писанину рясним потом, Дайсоне, – кожен рядок дається мені з великими труднощами. Я став заздрити теслі, який живе за рогом: він тямить у своїй справі. Коли його просять зробити стола, він не корчиться у творчих муках. Але якби я, не дай Боже, отримав замовлення на книжку, я б утратив здоровий глузд.

– Мій любий друже, ви надто серйозно до цього ставитеся. Потрібно писати легкою рукою, не докладаючи таких надмірних зусиль. Найголовніше, слід твердо вірити в те, що ви – митець, здатний створити справжній шедевр. Припустімо, ви не можете втілити якогось зі своїх задумів, – ну й біс із ним! Якось один геніальний митець сказав: «Це не має великого значення. Всі ідеї тут, на денці пачки цигарок». Ви, щоправда, курите

люльку, але суть від того не міняється. До того ж у вас, мабуть, бувають і радісні моменти, що компенсують усе решта.

— Можливо, ваша правда. Але таких моментів зовсім мало. А як я страждаю, коли чудовий задум, замість вилитись у щось грандіозне, стає звичайним дешевим читвом. До прикладу, по-заминулої ночі я аж дві години був сам не свій від радості! Я лежав, не стуляючи очей, і бачив видіння. А тоді настав ранок!

— І що ж ви бачили?

— Щось чудове. Я думав про Бальзака і його «Людську комедію», про Золя та його «Ругон-Маккарів». І тут мені сяйнуло: я напишу історію своєї вулиці, кожному будинку присвячу цілий том. Моя уява вже малювала цю вулицю, я бачив усі будинки як на долоні, читаючи, наче написану чорним по білому, фізіологічну та психологічну історію кожного її мешканця. Переді мною, мов наяву, простяглася знайома вулиця, якою я ходив сотні разів. Там стоїть із двадцять будинків, помпезних і скромних, ростуть кущі лілового бузку. Водночас вона була символом, *via dolorosa*¹ плеканих та нездійснених надій, років нудного існування без скорботи і радощів, без трагедій і зачасних страждань. На дверях одного з тих будинків я бачив червону пляму крові, а за вікном іншого крізь фіранки проглядали дві бляклі тіні, що звисали із зашморгів — тіні чоловіка та жінки, що погойдувалися в освітленій гасовою лампою вітальні. Ось такими були мої фантазії. Та щойно перо торкнулося паперу, як вони, потьмянівши, зникли.

— Так, — сказав Дайсон, — ваш задум просто вражає. Я заздрю вашим стражданням, з якими ви втілюєте свої фантазії у реальність, та ще більше заздрю тому, як одного дня ви побачите на полицях вашої книжкової шафи двадцять чудових томів — завершених і довершених книжок у твердій оправі з золотистим тисненням. Це єдино правильна обкладинка для такої епохальної праці. Коли я зазираю у вітрину якоїсь книжкової крамниці й бачу чудово оздоблені сап'янові палітурки з красивим тисненням у червоних та зелених кольорах, я кажу собі, що це не книжки, а просто гарненькі дрібнички. Книжка в такій палітурці — зауважте, справжня книжка — виглядає як готична статуя, вдягнена в ліонські шати.

---

¹ Шлях скорботи (лат.) (прим. пер.).

– Менше з тим, – сказав Рассел, – який сенс обговорювати палітурку, коли я ще навіть не взявся за книжку?

Розмова, як завжди, затягнулася до одинадцятої години, і Дайсон врешті-решт побажав своєму другові на добраніч. Він добре знав сходи, тож сам пішов у напрямку дверей. Яким же було його здивування, коли проходячи повз квартиру на другому поверсі, він побачив, як її двері ледь прочинилися і рука, що висунулась зі шпарини, поманила його до себе.

Дайсон був не з тих, хто вагається у таких випадках, і тієї ж миті він втрапив у пригоду. До того ж Дайсони, як він часто казав собі, ніколи не відмовляють жінкам. Якомога тихіше, дбаючи про честь дами, він уже збирався було зайти до кімнати, як раптом почув, як чийсь голос пошепки, але водночас рішуче мовив до нього:

– Спустіться вниз, відчиніть двері, а тоді грюкніть ними і підніміться назад до мене. І заради Бога, ступайте тихо.

Дайсон скорився цьому наказу, однак не без вагань, бо боявся по дорозі назад натрапити на хазяйку чи служницю. Хоч він ступав м'яко, як кіт, кожен його крок відлунював гучним скрипом, і він вельми тішився, що йому таки вдалося пройти непоміченим. Коли він піднявся назад сходами, перед ним навстіж відчинилися двері, і він, незграбно кланяючись, опинився в гостьовій кімнаті леді.

– Прошу сідати, сер. Сподіваюся, тут вам буде зручно – це було улюблене крісло покійного чоловіка моєї хазяйки. Я б запропонувала вам закурити, але запах тютюну може видати вашу присутність. Розумію, що мої дії можуть здатися вам гідними осуду, та, побачивши вас сьогодні ввечері, я зрозуміла, що ви не відмовитеся допомогти такій нещасній жінці, як я.

Містер Дайсон збентежено дивився на молоду леді, що стояла перед ним. Її одяг свідчив про глибоку жалобу. Але її привабливе усміхнене личко й чарівні карі очі страшенно дисонували з траурним вбранням та жалобною вуаллю, що нагадувала про тлінність буття.

– Мадам, – галантно мовив Дайсон, – ваша інтуїція вас не підвела. Вам нема чого перейматися світськими умовностями, шляхетним джентльменам немає до того жодного діла. Матиму за честь прислужитися вам.

– Ви дуже добрий до мене, сер, я знала, що саме так і буде. На жаль, у мене за плечима чималий досвід, і мені не властиво

помилятись. І все ж люди надто часто виявляються підлими й осудливими, тому я так боялася відважитись на цей крок, що міг стати згубним для мене.

– Вам нема чого мене боятися, – мовив Дайсон. – Мене виховували в дусі шляхетності, і я завжди намагаюся гідно продовжувати благородні традиції свого роду. Тож ви можете мені довіритися, поклавшись на моє вміння берегти таємниці, а якщо це буде в межах моїх можливостей – то й розраховувати на мою допомогу.

– Сер, не хочу гаяти вашого дорогоцінного часу пустопорожніми розмовами, але ви повинні знати, що я втікачка і наразі переховуюся. Моя доля у ваших руках. Достатньо вам описати мої прикмети, як я опинюся в руках свого невблаганного ворога.

На якусь коротку мить Дайсон замислився, як це можливо, але повторив свою обітницю мовчати, вкотре пообіцявши бути втіленням духу спільництва.

– Гаразд, – сказала леді, – мені до вподоби східний запал та образність, притаманні вашій манері висловлюватися. Та спершу я повинна зізнатись вам у тому, що насправді я ніяка не вдова. Вдягнутися в жалобу мене змусили обставини. Простішими словами, я вважала доцільним таке маскування. Здається, в цьому домі живе ваш друг, містер Рассел? Він, схоже, сором'язливий та любить усамітнення.

– Даруйте, мадам, але він не сором'язливий, він усього лише прозаїк-реаліст, – заперечив Дайсон. – Жоден картезіанський чернець, щоб ви розуміли, не в змозі перебувати у тій чернечій самотності, в яку любить поринати письменник-реаліст. Так він вивчає людську природу.

– Що ж, – мовила леді, – все це страшенно цікаво, та не має стосунку до нашої справи. Я повинна розказати вам свою історію.

Із цими словами молода леді розпочала свою

ОПОВІДКУ ПРО БІЛИЙ ПОРОШОК

Моє прізвище – Лестер. Мій батько, генерал-майор Він Лестер – видатний офіцер-артилерист, який п'ять років тому помер від важкої печінкової недостатності, що розвинулась унаслідок перебування в шкідливому для здоров'я індійському кліматі.

Рік по тому мій єдиний брат, Френсіс, повернувся додому після винятково блискучих студій в університеті та вирішив з рішучістю самітника опанувати, як це тоді називалося, велику книгу закону. Він із тих, кому, схоже, було байдуже до людських втіх і насолод. І хоч він був привабливим чоловіком, вродливішим за багатьох, і міг невимушено підтримати будь-яку розмову з люб'язністю і дотепністю світського гульвіси, він, проте, уникав товариства, зачинившись у своїй просторій кімнаті на останньому поверсі, поставивши собі за мету стати блискучим правником. Спочатку він виділяв по десять годин в день на читання важких, незрозумілих книжок. З перших променів сонця і до пізнього вечора він проводив за зачиненими дверима серед своїх книжок, відриваючись від них на пів години, щоб пообідати зі мною, і то робив це з таким поспіхом, ніби шкодував за змарнованим часом, а потім з настанням сутінків виходив на коротку прогулянку. Мені здавалося, що таке завзяття може бути шкідливим для його здоров'я, тому намагалась всілякими способами відволікати його від мудрованих підручників. Однак його запал, схоже, тільки розгорався, а не гаснув, а кількість годин, відведених для занять, лише зростала. Я вела з ним серйозні бесіди, благаючи, щоб він бодай трохи відпочив чи почитав для розваги щось легеньке. У відповідь він лише сміявся й казав, що коли в нього виникає потреба розважитися, він читає про феодалні володіння. Одного разу він заявив, що йому нічого не бракує, і не схоже було, щоб його виснажували ті заняття. А втім, я розуміла, що таке титанічне напруження зусиль врешті-решт дасться взнаки, і не помилилася. В його очах зачалася тривога, і він виглядав украй втомленим, коли змушений був визнати, що здоров'я в нього таки похитнулося. Брат сказав, що його турбують запаморочення, і, буває, йому сняться кошмари, від яких він прокидається серед ночі нажаханий, у холодному поту.

— Я даю собі раду, — сказав він, — тому не переймайся. Вчора я весь вечір нічого не робив: уместившись в тому зручному кріслі, яке ти мені подарувала, я пописував якісь небилиці на аркуші паперу. Ні, ні, я не перепрацьовую. Запевняю тебе, через тиждень-два я буду як нова копійка.

І все ж, незважаючи на його запевнення, я бачила, що краще йому не стає, а зовсім навпаки. Він заходив до вітальні пригні-

чений і сумний, намагаючись витиснути із себе усмішку, коли я на нього дивилася. Такі симптоми здавалися мені передвісниками чогось зловісного, і мене лякали його нервові рухи й погляд, якого я не впізнавала. Попри його страшне небажання, я таки вмовила Френсіса зайнятися своїм здоров'ям, і він вкрай неохоче послав по нашого знайомого лікаря.

Після огляду доктор Хаберден заспокоїв мене:

– Вам немає чого переживати, – сказав він. – Звісно, ваш брат надто багато читає і їсть на ходу, поспішаючи до своїх книжок, тож природно, що через це в нього виникли певні проблеми з травленням і незначні розлади нервової системи. Втім, я вважаю, міс Лестер – на правду, вірю, – що ми в змозі цьому зарадити. Я виписав йому чудодійні ліки, тому у вас не повинно бути причин для хвилювання.

Мій брат наполіг на тому, щоб ліки виготовили в аптеці, розташованій неподалік від нашого дому. То був старомодний заклад, позбавлений вченого пафосу й тієї нарочитої пишності препаратів, якими рясніють прилавки і полиці сучасних аптек. Але Френсісу імпонував старий фармацевт – він вірив, що його ліки не мають жодних домішок. Ліки вчасно доставили, і я бачила, що мій брат регулярно приймав їх після обіду й вечері. То був невинний з виду білий порошок, дрібку якого потрібно було розколочувати в склянці холодної води. Я його перемішувала, і він безслідно розчинявся у воді, так само прозорий і чистий, як до того. Спочатку ця бовтанка творила справжні дива – з обличчя Френсіса зникла втома, і він був як ніколи щасливий. Мій брат весело говорив про те, що йому значно ліпше, і зізнався мені, що дарма гаяв свій час.

– Я стільки часу витратив на вивчення законів, – сказав він з усмішкою. – Гадаю, ти врятувала мене буквально останньої миті. Я ще встигну стати лорд-канцлером, та негоже мені так марнувати своє життя. Ми влаштуємо собі свято – поїдемо до Парижа й будемо там веселитися, тримаючись подалі від Національної бібліотеки.

Мене такі плани на майбутнє дуже втішили.

– А коли ми туди поїдемо? – спитала я. – Якщо бажаєш, можемо вирушити вже післязавтра.

– О, це, мабуть, трішки зарано. Тим паче, що я ще й досі не вивчив Лондона, а, як на мене, спочатку треба вдосталь насоло-

дитися спогляданням рідного краю. Та ми обов'язково поїдемо через тиждень-два, тож постарайся трохи підтягти свою французьку. Я сам знаю лише давньофранцузьку – мову юридичної літератури, але, боюся, цього буде недостатньо.

Ми якраз закінчили вечеряти, і брат залпом випив свої ліки, ніби вино якогось найвищого гатунку.

– У них якийсь особливий смак? – спитала я.

– Ні, за інших обставин я б ніколи не здогадався, що п'ю ліки, а не звичайну воду, – і він підвівся з крісла й почав нервово ходити по кімнаті, ніби не знаючи, чим би зайнятися.

– Може, вип'ємо кави у вітальні? – запропонувала я. – Чи ти хочеш покурити?

– Ні, я краще піду трохи прогуляюся – надворі такий погожий вечір. Поглянь, яка заграва – ніби місто потопає в полемнях вогню, а поміж темних будинків унизу густо-густо стікає кров. Так, вийду-но я прогулятися. Можливо, незабаром повернуся, та про всяк випадок прихоплю із собою ключа, тому на добраніч, люба, якщо сьогодні вже не побачимося.

За ним зачинилися двері, і я побачила, як він бадьоро спускається вулицею, розмахуючи своєю тростиною, і була безмежно вдячна доктору Хебердену за таке поліпшення братового здоров'я.

Здається, того дня мій брат повернувся додому дуже пізно, але наступного ранку в нього був чудовий настрій.

– Я не дуже додивлявся, куди йду, – сказав він, – просто насолоджувався свіжим повітрям і тішився юрмі людей, наблизившись до пожвавленої частини міста. Аж тут, прямо посеред людної дороги, бачу свого давнього приятеля, Орфорда, а тоді – тоді ми з ним трохи гульнули. Я знову відчув себе молодим, відчув себе чоловіком, у жилах якого тече гаряча кров, як в інших чоловіків. Я домовився про зустріч з Орфордом, і сьогодні ввечері на нас чекає похід до ресторану. Я тиждень-два трохи порозважаюся під опівнічні дзвони, а тоді ми разом вирушимо в нашу невеличку подорож.

Ось такі метаморфози сталися з моїм братом, який усього за кілька днів перетворився на любителя розваг – безтурботного і щасливого ледащо, завсідника вертепів, мисливця за затишними ресторанами та чудового танцюриста. Він змінювався у мене на очах і більше не згадував про Париж, вочевидь, знай-

шовши свій рай у Лондоні. Я тішилася і водночас чудувалася, бо в його веселошах було щось таке, що мене непокоїло, та я не могла зрозуміти, що саме. Але поступово зміни ставали все разючішими. Хоча він так само повертався додому холодними ранками, та більше я не чула від нього про веселощі, а якось уранці за сніданком я раптом глянула йому в очі й побачила перед собою незнайомця.

– О, Френсісе! – вигукнула я. – О, Френсісе, Френсісе, що ж ти накоїв?! – мої уривчасті слова переривалися схлипуванням, і я з плачем вибігла з кімнати, бо хоч нічого і не знала, та все зрозуміла, згадавши той вечір, коли він уперше залишив дім, щоб вийти прогулятися, і переді мною постала картина вечірньої заграви, наче місто потопало в пламенях вогню, а з хмар немов сочився кривавий дощ. Усе ж мені вдалося відігнати ці думки, я переконала себе в тому, що, можливо, нічого страшного не сталося, і вирішила, що сьогодні я вмовлю його призначити день нашого від'їзду до Парижу. Після вечері мій брат випив свої ліки, які він продовжував приймати, і ми з ним невимушено говорили на всілякі теми. Я вже готова була завести мову про подорож, коли це раптом слова, що крутилися у мене в голові, кудись зникли, і крижана, нестерпна важкість лягла на моє серце й стала душити невимовним страхом, ніби наді мною живою забили віко домовини і опустили в могилу.

Ми вечеряли без свічок, і сутінки в кімнаті поступово переросли в темряву, в якій розмилися обриси стін. Я дивилась у вікно, міркуючи над тим, що сказати Френсісу, коли раптом небо запалало, достоту як того вечора, і між громадям двох темних будинків спалахнула лиховісна заграва. Кудлата хмара вихрилася вогняними завитками, глибини якої горіли пекельним полум'ям, сіре хмаровиння скидалося на клуби диму, що здіймалися над згарищем міста, високо вгорі палали зловорожі небеса, а внизу немов розлилося ціле море крові. Я перевела погляд туди, де сидів мій брат, готова нарешті заговорити, коли звернула увагу на його руку, що лежала на столі. Між великим та вказівним пальцями виднівся знак, невеличка пляма розміром з монету в шість пенсів, що скидалася на синець. Та щось мені підказувало, що то був зовсім не синець. О, якби людська плоть могла палати вогнем і якби той вогонь був чорнішим за смолу – ось що я бачила перед собою! Хоч я ні про що й не ста-

ла розпитувати, у мені поселився дикий жах, і я підсвідомо відчула, що то було клеймо. На якусь мить вогнисте небо згасло до непроглядної темряви, а коли знову посвітліло, я була одна в тихій кімнаті, а незабаром почула, як грюкнули вхідні двері – мій брат кудись пішов.

Попри пізню годину, я одягла капелюшок і пішла до доктора Хебердена. В його кабінеті, у слабкому світлі свічки, яку приніс доктор, тремтячими вустами й голосом, що зривався проти моєї волі, я йому про все розповіла. Починаючи з першого дня, коли мій брат почав приймати ліки, і до того жахіття, яке я побачила якихось півгодини тому.

Коли я закінчила свою розповідь, доктор якусь мить дивився на мене з виразом глибокого жалю на обличчі.

– Люба міс Лестер, – сказав він, – вочевидь, вам тривожно за свого брата. Переконаний, ви дуже за нього переживаєте. Хіба не так?

– Звісно, я стурбована, – відповіла я. – Останні кілька тижнів мені ох як не легко.

– Отож-бо. Вам, звісно, відомо, наскільки дивовижними бувають витвори людської уяви.

– Розумію, що ви маєте на увазі, та я нічого не вигадую. Все, про що я вам розказала, я бачила на власні очі.

– Так, безумовно. Втім, у ваших очах відбилися барви того дивовижного заходу сонця. Це може бути єдиним поясненням. Я переконаний, що завтра ви все побачите у правильному світлі. Хай там як, а я завжди готовий вам допомогти, тому можете без вагань звертатися до мене, коли вам знадобиться моя порада.

Я пішла, ні краплі не заспокоївшись. Стривожена, налякана й сповнена відчаю, я не знала, що мені робити. Наступного дня, мигцем глянувши на свого брата, я, на свій превеликий жаль, помітила, що його права рука – та, на якій я чітко бачила ніби випалене чорним вогнем тавро – була перемотана носовою хустинкою.

– Що в тебе з рукою, Френсісе? – незворушно запитала я.

– Та нічого такого. Минулого вечора я порізав пальця, і він доволі неприємно кровоточив, от я й замотав його, як умів.

– Хочеш, я тобі акуратніше перев'яжу?

– Ні, дякую, любя, усе добре. Що там у нас на сніданок? Я голодний як вовк.

Ми сіли за стіл, і я стала за ним спостерігати. Ледь торкнувшись їжі, він згодував собаці свій шмат м'яса, коли думав, що я не дивлюся на нього. Він мав дивний погляд, якого я ніколи раніше не помічала, і мені здалося, що в його очах не було нічого людського. Я була твердо переконана, що хай би як жахливо та неймовірно все виглядало, побачене минулого вечора не було витвором моєї збудженої уяви, і я знову, ще засвітла, навідалася до доктора.

Він спантеличено похитав головою, на мить замислившись.

— То ви кажете, він досі приймає ліки? Але навіщо? Наскільки я розумію, усі симптоми, на які він скаржився, давно минули. Навіщо йому приймати ліки, якщо він вже одужав? До слова, де він їх замовляє? В Сейса? Я вже давно нікого до нього не посилаю. Той чоловік на старості років став неуважним. Ходімо зі мною до цього фармацевта — хочу перемовитися з ним кількома словами.

І ми вдвох пішли до аптеки. Старий Сейс добре знав доктора Хебердена і готовий був надати йому будь-яку інформацію.

— Якщо я не помиляюсь, ви вже протягом кількох тижнів готуєте ось цю мікстуру містерові Лестеру за моїм рецептом, — сказав доктор, простягнувши старому чоловіку папірець із записаним на ньому рецептом.

Фармацевт почепив на носа свої величезні окуляри і тремтячою рукою взяв папірець.

— Так, — сказав він, — її вже майже не залишилося. Ці ліки мало хто замовляє, тож довший час у мене їх було більш ніж достатньо. А тепер мені доведеться їх десь шукати, якщо містер Лестер і надалі їх прийматиме.

— Якщо ваша ласка, покажіть мені ці ліки, — попрохав Хеберден аптекаря, і той простягнув йому скляну пляшечку. Доктор витягнув корок й понюхав уміст пляшки, а тоді якимось дивно зиркнув на старого.

— Де ви це роздобули? — запитав він, — і взагалі, що це таке? Почнімо з того, містере Сейс, що це не те, що я призначав. Так, згідно з етикеткою все правильно, та, кажу вам, це не ті ліки.

— Вони в мене вже давно, — сказав старий чоловік дещо перелякано. — Я, як завжди, придбав їх у Бербеда. Їх не надто часто виписують пацієнтам, тож вони кілька років лежали у мене на полиці. Бачите, вже зовсім мало залишилося.

– Краще віддайте їх мені, – сказав Хеберден. – Боюся, сталась якась помилка.

Ми мовчки вийшли з аптеки. Доктор ніс у себе під пахвою акуратно загорнуту в папір пляшку з ліками.

– Докторе Хеберден, – заговорила я після довгої мовчанки, – докторе Хеберден!

– Так, – озвався він, якимось похмуро на мене дивлячись.

– Я хочу, щоб ви мені сказали, що приймає мій брат двічі на день протягом останнього місяця.

– Правду кажучи, міс Лестер, не знаю. Поговорімо про це у мене вдома.

Ми мовчки пішли далі. Коли дісталися до помешкання доктора Хебердена, він запропонував мені сісти, а сам почав ходити по кімнаті. На його обличчі застиг вираз тривоги, ба навіть якогось страху.

– Це все, звісно, дуже дивно, – нарешті озвався доктор. – Цілком природно, що ви хвилюєтеся, і, зізнаюся вам, мені теж дуже неспокійно. Ми, з вашого дозволу, відкинемо все, що ви казали мені минулої ночі та сьогодні вранці, але факт залишається фактом – останні кілька тижнів містер Лестер вливає у себе ліки, про які я нічого ніколи не знаю. Присягаюся, я не це йому виписував. Проте спробуємо дізнатися, що за препарат у пляшці.

Він зняв обгортку й обережного висипав на клаптик паперу кілька крупинок білого порошку, зацікавлено їх роздивляючись.

– Так, – сказав він, – схоже на сульфат хініну, але... Ану понюхайте.

Він простяг мені пляшку, і я нахилилася, щоб понюхати. Звідти несло чимось нудотним і незрозумілим, наче від якогось сильного знеболювального.

– Потрібно ретельно дослідити цей препарат, – сказав Хеберден. – У мене є товариш, який усе своє життя присвятив хімії. Я віддам йому порошок на аналіз, щоб ми мали від чого відштовхуватися. А про те, інше, годі говорити. Я вже достатньо наслухався, і ось моя вам порада: самі перестаньте про це думати.

Того вечора мій брат не вийшов після вечері на свій звичний променад.

– Я вже нагулявся, – сказав він, якимось дивно посміхнувшись, – тому час знову братися до роботи. Трохи закону стане

для мене хорошим відпочинком після такої дози задоволень, – і він з кривою посмішкою піднявся до себе в кімнату. Його рука була все ще перемотана.

Через кілька днів до нас завітав доктор Хеберден.

– Я до вас без особливих новин, – сказав він. – Чемберс поїхав з міста, тому поки що мені відомо про ті ліки не більше, ніж вам. Та я б хотів побачити містера Лестера, якщо він удома.

– Так, він у себе в кімнаті, – відповіла я. – Скажу йому, що ви прийшли.

– Ні-ні, я сам до нього піднімуся, і ми з ним трохи поговоримо. Думаю, ми зробили із мухи слона, бо чим би не виявився той порошок, він, схоже, пішов йому на користь.

Доктор піднявся нагору, і я з холу чула, як він постукав у двері, брат йому відчинив, і, впустивши досередини, зачинив за ним двері. А тоді я годину чекала в тиші, що все більше згущувалася навколо, поки годинникові стрілки ледь повзли. Раптом згори почувся звук різко зачинених дверей, і сходами почав спускатися доктор. Він пройшов через хол і затримався біля дверей. Я відчула, як у мене до горла підступає нудота, я зробила глибокий вдих і побачила в дзеркалі своє бліде обличчя. До кімнати зайшов доктор. В його очах застиг невимовний жах. Він сперся рукою на спинку крісла, його нижня губа тремтіла, як у загнаного коня, і, перш ніж заговорити, він бурмотів, задихаючись, щось невиразне.

– Я бачив того чоловіка, – почав він пошепки. – Останню годину я провів у його товаристві. Господи! І я залишився живий, зберігши здоровий глузд! Усе своє життя я мав справу зі смертю, копирсаючись у крихких руїнах земної обителі людської душі. Та не цієї! О ні, тільки не цієї! – і він затулив руками своє обличчя, немов хотів відгородитися від чогось, що стояло в нього перед очима. – Не посилайте більше по мене, міс Лестер, – сказав він, трохи заспокоївшись. – Я нічим не можу тут зарадити. До побачення.

Дивлячись, як він знеможено спускається східцями вниз і бреде тротуаром у напрямку свого дому, мені здалося, що від сьогоднішнього ранку він постарів на десять років.

Мій брат так і не вийшов зі своєї кімнати. Коли він покликав мене, я ледь впізнала його голос. Він сказав, що дуже зайнятий і хоче, щоб йому приносили їжу під двері й там залишали, про

що я попросила прислугу. З того дня для мене перестало існувати умовне поняття, яке ми іменуємо «часом». Я жила в непозбутному страху, механічно віддаючи вказівки щодо ведення домашнього господарства і перемовляючись лиш кількома словами з прислугою. Іноді я виходила з дому і годину або дві прогулювалася вулицями міста, після чого поверталася назад. Та незалежно від того, була я вдома чи деінде, моя душа барилася перед зачиненими дверима горішньої кімнати і чекала, здригаючись, щоб їх відчинили. Я вже казала, що не слідкувала за часом, але, гадаю, минуло два тижні з дня візиту доктора Хебердена, коли, повертаючись з прогулянки, я відчула полегшення. У повітрі витав солодкий приємний аромат, і мене зачарували зелені листочки, що хмаринками пливли площею, та запах цвіту, я почувалася щасливішою і йшла бадьорою ходою. Затримавшись на мить край дороги перед нашим домом, щоб пропустити екіпаж, я випадково глянула вгору на вікна, і тієї ж секунди в мої вуха вдарив потік крижаної води, серце підстрибнуло й покотилося вниз, немов у глибоку прірву, і я застигла там, на дорозі, приголомшена жахіттям, яке не мало обрисів чи назви. Щоб не впасти, я наосліп витягнула вперед руку, виборсуючись з темних хвиль густої темряви, яка огорнула мене, піднявшись з долини розпачу. Земля, здибившись і захитавшись, пішла у мене з-під ніг, бо, коли я подивилася на вікно братового кабінету, фіранка на мить відслонилася і щось глипнуло звідти на мене. Ні, я не можу сказати, що бачила обличчя чи чиюсь людську подобу. Це було якесь невідоме створіння, чії очі палали вогнем і дивилися на мене з обличчя настільки безформного, як і мій страх; вони світилися злом, у них відбивався моральний розклад. Я стояла, здригаючись, немов у лихоманці, переживаючи невимовний страх та огиду, і цілих п'ять хвилин не могла поворухнути й пальцем. Діставшись дверей, я прожогом кинулася вгору до кімнати мого брата й постукала у двері.

– Френсісе, Френсісе, – кричала я, – заради Бога, відізвися. Що це за страхіття у тебе в кімнаті? Вижени його, Френсісе, прожене його геть від себе!

Я почула шум, як від шаркання ніг, що повільно і якось дивно сунули до дверей, і якийсь здавлений, схожий на булькіт звук, наче хтось з усіх сил намагався заговорити, а тоді сам голос, переривчастий та приглушений, і слова, які я ледве розуміла.

– Тут нікого немає, – долинуло з кімнати, – прошу мене не турбувати. Сьогодні я не дуже добре почуваюся.

Я розвернулася, нажахана й безпомічна, бо не могла нічого вдіяти і не розуміла, чому Френсіс мені збрехав, адже те, що я бачила у вікні, хоч і на якусь частку секунди, виглядало надто реальним, щоб бути видінням. Я сіла, свідома того, що в кімнаті було ще щось, що я бачила, коли на мене вирячилися ті вогняні очиська і я ледь не знепритомніла від страху. Раптом я згадала. Звівши вгору очі, я на мить побачила те, що відслонило фіранку, і вже тоді знала, що той мерзенний образ навіки закарбується в моїй пам'яті. То була не рука: не пальці, а чорна кукса відхилила фіранку. Нечіткі обриси та незграбні рухи якоїсь звіриної лапи відбилися тавром у моїй свідомості, коли мене з головою накрили темні хвилі жаху, стрімко потягнувши на дно. Я ціпеніла від думки про ту жахливу істоту, що оселилась у кімнаті мого брата. Підійшовши до дверей його кабінету, я знову покликала брата, тільки цього разу не отримала відповіді. Того вечора до мене підійшла служниця і пошепки сказала, що протягом трьох днів їжа, яку вона регулярно залишала біля дверей, так і стояла на порозі неторкана. Служниця стукала у двері, але у відповідь чула тишу і щось схоже на шаркання ніг. Минали дні, але ніхто так і не торкався до їжі, яку залишали на порозі дверей кімнати мого брата. Скільки я не намагалася достукатися до нього, він мені не відповідав. Слуги почали запитувати у мене, що відбувається. Всі в домі були перелякані не менше, ніж я. Кухарка сказала, що у перші дні, відколи мій брат зачинився у себе в кімнаті, вона чула, як він щоночі виходив і блукав будинком, а якось двері в холі відчинилися і знову зачинилися, та ось уже кілька ночей як не чути жодного звуку. Нарешті настала кульмінація. Я сиділа в похмурій кімнаті у сутінках ночі, коли тишу пронизав страшний крик, і я почула тупіт ніг по сходах. Я застигло сиділа, коли до кімнати нерішуче зайшла служниця – бліда й перелякана.

– О, міс Гелен, – зашепотіла вона. – Заради Бога, міс Хелен, скажіть, що це? Погляньте на мою руку, міс, гляньте на мою руку! Я підвела її до вікна й побачила на її руці мокру чорну пляму.

– Не розумію, – мовила я. – Може, ви поясните мені, що трапилось?

– Я щойно прибирала у вашій кімнаті, – почала вона. – Я саме застеляла постіль, коли на мою руку зненацька щось лягнуло. Я глянула вгору, а там, з почорнілої стелі, прямо на мене падали якісь чорні краплі.

Я кинула на неї нажаханий погляд і закусила губу.

– Ходімо зі мною, – сказала я. – І прихопіть із собою свічку.

Моя спальня була під кімнатою брата, і, зайшовши досередини, я відчула, що вся тремчу. Глянувши вгору на стелю, я побачила темну мокру пляму, зрошену чорними каплями, і калюжу якоїсь жакливої речовини на білому простирадлі.

Я побігла сходами нагору і голосно загрюкала у двері.

– О Френсісе, Френсісе, мій любий братику, – кричала я, – що з тобою трапилось?

А тоді вслухалася. Крім приглушених звуків, схожих на шум води, що кипить і вивергається, більше нічого не було чути, тож я крикнула гучніше, але не почула нічого у відповідь.

Незважаючи на те, що доктор Хеберден сказав мені більше не турбувати його, я все одно пішла до нього і зі сльозами, що градом котилися по моїх щоках, розповіла йому про все, що трапилось. Він вислухав мене з незворушним, похмурим обличчям.

– Лише заради пам'яті вашого покійного батька, – врешті мовив він, – я піду з вами, хоч і не в змозі чимось зарадити.

І ми пішли. На темних, тихих вулицях уже кілька тижнів панувала страшенна спека і засуха. У світлі ліхтарів я бачила бліде обличчя доктора, а коли ми дісталися до нашого дому, у нього почали тремтіти руки. Ми не стали баритися, а зразу ж піднялися сходами нагору. Я тримала в руках лампу, а він голосно й рішуче вигукнув:

– Містере Лестер, ви мене чуєте? Я мушу вас побачити. Відгукніться!

У відповідь ми не почули нічого, крім того здавленого звуку, про який я вже говорила.

– Містере Лестер, я чекаю. Негайно відчиніть двері, інакше я їх виламаю. – А тоді він крикнув так, що його голос відлунням покотився поміж стінами.

– Містере Лестер! Востаннє наказую вам відчинити двері.

– Ох! – зітхнув він після хвилини важкої тиші, – ми дарма гаємо час. Будьте такі ласкаві, принесіть мені кочергу чи щось на кшталт цього.

Я побігла в маленьку кімнату, розташовану в глибині дому, де зберігався різний непотріб, і знайшла важкий, схожий на струг інструмент, що міг би стати доктору в пригоді.

– Чудово, – сказав він, – думаю, це підійде. Попереджаю, містере Лестер, – він голосно закричав у замкову шпарину, – зараз я ламатиму двері у вашу кімнату.

А тоді я почула скрегіт, потім удар, від якого розколалося дерево, і двері з гучним тріском розчахнулися. На якусь мить ми відсахнулися назад, нажахані страшним нелюдським криком, наче ревом монстра, який пролунав із п'тьми.

– Тримайте лампу, – сказав доктор, і ми зайшли досередини, роззираючись по кімнаті. – Ось воно, – сказав доктор Хеберден, швидко вдихнувши, – дивіться, там, у кутку.

Я глянула туди, куди показував доктор, і раптовий гострий біль стиснув моє серце, немов розпеченими кайданами. Там, на підлозі, закипаючи від гниття, розтеклася темна смердюча маса, не рідка і не тверда; вона танула, міняючись у нас на очах, і булькала маслянистими бульбашками, немов кипляча смола. Зсередини тої плями, мов очі, світилися дві вогняні цятки, і я побачила, як подобі кінцівок корчилися й звивалися, а тоді піднялося вгору те, що раніше могло бути рукою. Доктор ступив крок уперед, схопив залізний прут і в пориві злості та ненависті вдарив нею у вогняні цятки, він бив по них ще і ще. Врешті вони згасли.

Через тиждень чи два, коли я більш-менш оклигала від пережитого потрясіння, до мене навідався доктор Хеберден.

– Я продав свою практику, – почав він, – і завтра вирушаю у довге плавання. Не знаю, чи коли-небудь повернуся до Англії. Скоріш за все я куплю невеличку ділянку землі десь у Каліфорнії й там доживатиму свого віку. Я приніс вам цього листа, який ви можете, коли зберетеся на силі, відкрити і прочитати. У ньому звіт доктора Чемберса про той порошок. До побачення, міс Лестер, на все добре.

Він пішов, а я одразу ж розкрила конверт, не в змозі далі чекати. Всередині був цей рукопис, який я, з вашого дозволу, вам прочитаю. У ньому викладена приголомшлива історія.

«Мій любий Хебердене, – починався лист, – я непростимо зтягнув із відповіддю на ваше запитання стосовно тієї білої

речовини, яку ви мені надіслали. Правду кажучи, певний час я вагався, який спосіб обрати, тому що в природничих науках, як і в теології, існують як упередження, так і загальноприйняті норми, і я знав, що, сказавши вам правду, я ображу ваші вкорінені переконання, яких я сам колись твердо притримувався. Однак я вирішив бути з вами відвертим, тому спершу мушу вам дещо коротко про себе розказати.

Ви вже багато років знаєте мене як науковця. Ми часто розмовляли про нашу роботу і говорили про безнадійну безодню, що відкривається під ногами тих, хто прагне встановити істину будь-яким способом, тільки не протоптаними стежками експериментів та досліджень. Я пам'ятаю, з якою зневагою ви говорили про тих науковців, що граються з невидимим і боязко натякають, що, скоріш за все, розум може й не бути єдиним інструментом пізнання, який визначає межі, за які поки що не вдалося проникнути жодній людині. Ми щиро і, гадаю, справедливо сміялися з тих «окультних» дивацтв того дня, що ховалися під різними іменами – гіпноз, спиритизм, матеріалізація, теософія, над усією тією задрипаною демагогією обману зі слабенькими трюками і фокусами, другосортною магією вбогих вулиць Лондона. І все ж, незважаючи на те, що я сказав, зізнаюсь чесно, я не матеріаліст у звичному сенсі цього слова. Минуло багато років, відколи я, справжній маловір, переконався в тому, що стара непохитна теорія цілком і повністю хибна. Можливо, таке одкровення не зачепить вас так сильно, як вразило б вас двадцять років тому. Але ви не могли не помітити, як протягом певного часу науковці-теоретики просувають гіпотези, що є певною мірою трансцендентними, і підозрюю, що сучасні відомі хіміки та біологи без вагань підпишуться під афоризмом давнього схоласта «*Omnia exeunt in mysterium*», що, на мою думку, означає, що кожна сфера людських знань, якщо простежити її до витоків та засадничих принципів, розчиняється в містерії. Не хочу вас втомлювати детальним переліком тих болісних кроків, що привели мене до таких висновків. Кілька простих експериментів змусили мене сумніватися в моїх тодішніх поглядах, а хід думок, на які мене наштовхнули цілком звичні обставини, завів мене доволі далеко. Мої колишні уявлення про всевіт було зруйновано, і я стояв посеред світу, що здавався таким самим дивним та жахливим, як безкінечні

блискучі хвилі океану, який я вперше побачив з гори в Дар'єні. Тепер я знаю, що межі розуму, крізь які, здавалося, неможливо було проникнути, які нависали над нами хмарами й змушували грузнути в далеких глибинах, навіки відгородивши нас від можливості пізнати потаємне, не є такими непроникними, якими вони постають у нашій уяві, насправді вони – мов дуже тонкий і прозорий серпанок, що тане перед тим, хто шукає, розчиняючись, мов ранковий туман, який здіймається над струмком. Я знаю, що ви так і не перейняли поглядів крайнього матеріалізму й ніколи не намагалися спростовувати беззаперечні істини, бо ваш здоровий глузд вберіг вас від тієї несосвітеної тупості. А проте я переконаний, що мої слова можуть здатися вам дивними, не вкладаючись у рамки вашого мислення. Але те, що я вам скажу, Хебердене, є правдою; ба більше, говорячи нашою мовою – це єдина й наукова істина, підкріплена досвідом. Насправді всесвіт набагато дивовижніший і страшніший, ніж ми могли собі уявити. Всесвіт, мій друже, є величезною святиною, таємничою, несказанною силою та енергією, замаскованою зовнішньою формою матерії. І людина, і сонце, й зірки, і квіти на лузі, й кристали в пробірці – всі до єдиного мають як духовні, так і матеріальні характеристики, а всередині них відбуваються невідомі процеси.

Вам, мабуть, цікаво, Хебердене, до чого я хилю. Поміркувавши трохи, ви самі зрозумієте. Адже з такого погляду речі, які ми вважали неймовірними та безглуздими, можуть виявитися доволі-таки реальними. Коротко кажучи, ми повинні свіжим оком поглянути на легенди й вірування і бути готовими прийняти за правду історії, що обернулися звичайнісінькими байками. Насправді, від нас не так уже й багато вимагається. Зрештою, сучасна наука теж, хоча й двоєдушно, приймає деякі зміни: у чари вірити не можна, а в силу гіпнозу – скільки завгодно, привиди залишилися в минулому, але теорія телепатії на вустах у всіх науковців. Назвіть якийсь забобон латинським терміном, і можете вірити в нього – ось готовий рецепт.

Усе, годі пояснень. Ви надіслали мені, Хебердене, герметично закритий флакон, що містив у собі невелику кількість шаруватого білого порошку, отриманого від фармацевта, який відпускав його одному з ваших пацієнтів. Я не здивувався, що ваш аналіз цього порошку не дав жодних результатів. Я аж ніяк

не очікував, що речовина, про яку ще з часів сивої давнини знали лише одиниці, опиниться в моїх руках, а принесуть її із сучасної аптеки. Не бачу причин сумніватися в правдивості слів фармацевта. За його твердженням, він отримав ту доволі таки рідкісну лікарську сіль, яку ви призначили своєму пацієнту, від оптовика. Цілком імовірно, що вона пролежала в нього на полиці цілих двадцять, а то й більше років. І тут, як звикле казати, спрацював випадок та простий збіг обставин. Усі ці роки сіль у пляшечці піддавалася певним змінам температури, що коливалася між 40 та 80 градусами¹. І, як то буває, зміни, що роками відбувалися з нерівними проміжками часу під дією різних температурних режимів з різною інтенсивністю та тривалістю, запустили дуже складний і водночас делікатний процес, і я геть не впевнений, що навіть із застосуванням сучасних технологій можна домогтися такого результату. Білий порошок, який ви мені прислали, є чимось зовсім відмінним від тих ліків, які ви прописали своєму пацієнту. Цей порошок свого часу ліг в основу вина для шабашу – *Vinum Sabbati*. Ви, безперечно, читали про шабаші відьом і сміялися з історій, що вселяли жах у наших предків: чорні коти, мітли та вроки, які насилалися на корову якоїсь бабці. Дізнавшись правду, я не раз тішився з думки, що для більшості – це чистісінької води фарс, під яким насправді криється багато всього, чого не варто виносити на загал. Та якщо ви не полінуєтеся прочитати додаток до монографії Пейна Найта², то зрозумієте, що справжній шабаш – це щось геть відмінне, хоч автор дуже доречно утримався від публікування всього, що йому було відомо. Секрети справжнього шабашу походили ще з давніх часів і дійшли до середньовіччя, секрети жорстоких обрядів, що існували задовго до того, як у Європі з'явилися арійці. Чоловіків та жінок, яких обманом виманювали з їхніх домівок, зустрічали істоти, що могли прибрати на себе подобу диявола (що вони й робили), і вели в якусь безлюдну віддалену місцину, про яку знали тільки об-

---

¹ За шкалою Фаренгейта (прим. пер.).

² Йдеться про Річарда Пейна Найта, британського науковця та політика XVIII–XIX ст., що, серед іншого, написав «Дослідження символічної мови давнього мистецтва та мітології» – на нього й посилається автор.

рані, посвячені в давню традицію. Можливо, в якусь печеру в голій, відкритій вітрам височині, можливо, в нетрища якогось пралісу, де і проходив шабаш. Там, у найтемнішу пору ночі, готували *Vinum Sabbati* – дурманний напій, яким споювали неофітів, що приймали пекельне причастя; *sumentes calicem principis inferorum*¹, як влучно висловився автор. Кожен, хто робив ковток з того граалю зла, ішов у супроводі якоїсь неземної зваби, що кивком голови закликала розділити з нею радощі, гостріші й вишуканіші за будь-які збудливі фантазії, і, таким чином, здійснити консумацію шабашного весілля. Важко писати про подібні речі переважно тому, що примара, яка вабила своєю чарівливістю, була не ілюзією, а, хай би як неймовірно це звучало, частиною самої людини. Завдяки силі того проклятого вина, для виготовлення якого достатньо було розмішати в склянці води кілька крупинок білого порошку, непохитна цілісність життя розколювалася, триєдність людської сутності розривалася, а невмирущий черв, що живе всередині нас, перетворювався на щось реальне й зримає, вбране в одіння із плоті. А тоді, опівночі, знову коївся первородний гріх, про який було завуальовано згадано у притчі про Едемський сад. Таким було *nuptiæ Sabbati*².

Більше я про це волю не говорити. Вам, Хабердене, як і мені, відомо, що порушення навіть найпростіших законів життя не може бути безкарним, а за таким страшним діянням, що осквернило та спаплюжило найсокровенніше, настає страшна помста. Що починалося з гниття, закінчилося гниттям».

Нижче доктор Хеберден додав від себе:

«На жаль, усе вищеописане цілком і повністю правда. Сьогодні вранці, коли я завітав до вашого брата, він мені у всьому зізнався. Спершу мою увагу привернула його замотана рука, яку я змусив показати мені. Від побаченого я – лікар з багаторічним стажем – мало не виблював, відчувши страшенну огиду. А історія, яку він мені розповів, виявилася ще страшнішою,

---

¹ Випиваючи з чаші самого пекла (лат.) (прим. пер.).

² Шабашне весілля (лат.) (прим. пер.).

ніж я міг собі уявити. Вона похитнула мою віру у всесвітнє добро, взагалі у світ, що допускає такі жахіття. Якби ви на власні очі не бачили того страшного кінця, я б сказав вам, щоб ви у це все не вірили. Мені недовго залишилося жити на цьому світі, але ви молода й зможете про все забути.

Доктор Джозеф Хеберден».

Через два чи три місяці я дізналася, що доктор Хеберден помер під час плавання, недовзі після того, як корабель відчалив від берегів Англії.

Міс Лестер замовкла й жалібно глянула на Дайсона, який не міг приховати свого збентеження.

Затиноючись, він пробурмотів кілька коротких фраз, що свідчили про його глибоке зацікавлення цією неймовірною історією, а тоді сказав, трохи опанувавши себе:

– Пробачте, міс Лестер, та, наскільки я зрозумів, ви опинилися у скруті, тому й звернулися до мене з проханням про допомогу.

– Ах, – мовила вона, – я вже й забула. Порівняно з тим, про що я вам розповіла, мої теперішні клопоти видаються зовсім незначними. Та оскільки ви дуже добрий до мене, я продовжу. Ви не повірите, та я дізналася, що деякі люди підозрювали мене, чи радше робили вигляд, що підозрюють, у вбивстві мого брата. Ці люди – мої родичі, чиї мотиви були надзвичайно нищими. Я відчула на собі те ганебне приниження, коли за тобою спостерігають. Так, сер, за мною стежили, коли я поїхала за кордон, а, повернувшись додому, я виявила, що й тут за мною невпинно і підступно підглядають. Незважаючи на мій бойовий дух, мені несила було це терпіти, і, поламавши трохи голову, я придумала, як вислизнути з рук тих, хто за мною ходив назирці. На щастя, мені це вдалося. Я одягла маскарадний траур і вже певний час ховаюся за цією маскою, не викликаючи ні в кого жодних підозр. Втім, у мене є всі причини вважати, що віднедавна переслідувач знову вийшов на мій слід. Якщо тільки я не помиляюся, вчора я помітила детектива, мерзенним завданням якого є слідувати за кожним моїм кроком. Ви, сер, спостережливий і гострозорий, тож скажіть, чи не помітили ви когось, хто таївся по закутках цього вечора?

– Навряд чи, – відповів Дайсон. – А ви можете описати мені цього детектива?

– Звісно. Моложавий темноволосий чоловік з темними бакенбардами. Одягнувши на себе величезні окуляри у спробі замаскуватися, він все одно не в змозі приховати своєї тривожної поведінки та швидкого, нервового погляду, який він кидає на всібіч.

Цей опис став останньою краплею для бідолашного Дайсона, який відчайдушно хотів якомога швидше вирватися з цього будинку, кинувши наостанок гостре слівце, та його порядність не дозволила цього зробити.

– Даруйте, міс Лестер, – сказав він з крижаною ввічливістю, – та я нічим не зможу вам допомогти.

– Ах, – мовила вона скрушно, – здається, я чимось вас образила. Скажіть, що я зробила не так, і я попрошу у вас вибачення.

– Ні, ви помиляєтеся, – заперечив Дайсон, хапаючи свого капелюха і над силу вимовляючи слова, – ви тут ні до чого. Та, як я вже казав, нічим не зможу вам допомогти. Можливо, – додав він з легким відтінком сарказму, – мій друг Рассел стане вам у пригоді.

– Дякую, – сказала вона у відповідь. – Я неодмінно звернуся до нього, – і леді зайшлася гучним сміхом, що по вінця наповнив чашу обурення й замішання містера Дайсона.

Він квапливо покинув будинок, насолоджуючись довгою прогулянкою темними вулицями, що поволі сіріли, а незабаром будуть залиті яскравим світлом ранкового сонця. Час від часу йому на шляху траплялися заблукалі гувльіси, але, на його думку, так змарнувати ніч міг тільки він. Наблизившись до свого дому, він вирішив, що потрібно щось міняти. Він відцурається ірландського та арабського фольклору і оформить підписку у «Мьюді¹», замовляючи прості й безвинні книги.

---

¹ Бібліотека, де можна було взяти книги на дім за окрему плату. Заснована в ХІХ столітті англійським видавцем Чарльзом Мьюді (прим. пер.).

ДИВНА ПРИГОДА У КЛЕРКЕНВЕЛЛІ

Вже кілька років містер Дайсон винаймав помешкання на порівняно тихій вуличці в Блумсбері, де, як він дещо бундючно висловлювався, тримав руку на пульсі життя, а не глухнув від тисячі пліток, що розліталися головними артеріями Лондона. Для нього джерелом своєрідного, якщо не сказати таємного, задоволення було те, що від ближнього рогу Тоттенгем-Корт-Роуд сотні омнібусів роз'їжджалися по всіх кінцях міста. Він ретельно розмірковував над тим, як йому краще дістатися Дальстона, і жив думкою про чудову дорогу, що вела в далекий Ілінг та вулиці за межами Вайтчепела. Своє помешкання, що спочатку було «мебльованою квартирою», він поступово очистив від позбавлених смаку речей, і хоч тут не було такої розкоші, як у його колишніх апартаментах неподалік від Стренду, спартанська грація інтер'єру чудово відображала його смакові вподобання. Килими були старі, проте їхня краса пробивалася навіть крізь вицвілі візерунки; гравюри, майже всі з яких – пробні відбитки автора, гармоніювали з широкими білими лямівками та рамами зі справжнього чорного дуба, і жодної штучної деревини. Попри мінімалізм у меблях, у нього було все необхідне: в одному кутку стояв міцний квадратний стіл, який не вирізнявся нічим особливим, перед каміном розмістилася дерев'яна лава з високою спинкою, датована сімнадцятим століттям, а доповнювали інтер'єр два дерев'яні крісла з підлокітниками та книжкова шафа в стилі ампір. Утім, там був ще один предмет, вартий особливої уваги. До всього того умеблювання Дайсону було байдуже, понад усе він цінував свій письмовий стіл – оригінальний витвір з лакованого дерева, за яким він міг годинами сидіти, повернувшись спиною до кімнати, зайнятий відчайдушними літературними пошуками, або, як він висловлювався, погонею за влучним словом. Шухляди письмового стола були вщерть заповнені рукописами та записниками, що стали результатом багаторічних експериментів та проб. Простора й глибока внутрішня ніша була забита чорновими начерками задумів, що нагромаджувалися роками. Дайсон належав до тих майстрів слова, хто яро прискіпувався до деталей та прийомів

у своєму письмі, і навіть якщо він лестив собі титулом митця, його заняття, проте, нікому не приносило шкоди, адже він – чи то видавці – вирішили все-таки не втомлювати світ, друкуючи його творіння.

Отак Дайсон відгороджувався від світу за своєю уявою, добираючи слів та борючись, як боровся його друг-відлюдник із Бейсвотера, з практично непереможною проблемою стилю, але завжди з упевненістю, а не з хронічною депресією реаліста. Після пригоди з квартиранткою з другого поверху на Абінгдон Гроув він майже невпинно працював над однією оповіддю, події якої розгорталися в усіх можливих і неможливих напрямках. Але щойно Дайсон поставив крапку в кінці історії й відклав перо, як раптом згадав, що вже цілих п'ять днів не виходив пройтися вулицями міста. З усім ентузіазмом після завершення роботи, що все ще вирувала в його голові, він відклав убік папери і вийшов з дому, крокуючи тротуаром з тим неймовірним відчуттям тріумфу, коли кожен камінець на його шляху, здавалося, міг стати підґрунтям чергового шедевру. Уже сутеніло, осінній вечір загортався в пелену туману, вітер стих, і в цьому затишші голоси людей, шум транспорту і безперервний тупіт ніг по тротуару нагадували Дайсону звуки, що долинають зі сцени театру, коли весь зал замовкає. На площі дощем осипалося листя, а вулиця виблискувала стриманими вогнями вітрин м'ясних крамничок та яскравим світлом овочевих магазинів. Стояв суботній вечір, і з нетрів міста повисипало повно всілякого люду. Жінки, яких не пощадило життя, у вицвілих чорних сукнях пробували на дотик великі кусні м'яса не першої свіжості, інші поспішали придбати огидну на вигляд капусту, а навколо дешевого елю роївся цілий натовп. Блукаючи серед нічних вогнів, Дайсон не переймався побаченими картинами. Він любив поміркувати над чимось, але йому було далеко до де Квінсі після дози опію¹. Йому було байдуже, дорога чи дешева

---

¹ Томас де Квінсі – британський письменник XIX ст., автор одіозної «Сповіді англійського пожирача опію», одного з перших літературних тріп-репортажів. Впливу де Квінсі зазнали численні митці, серед них – Гантер Томпсон і Алістер Кроулі, що написав схожий автобіографічний роман, «Щоденник наркомана».

нині цибуля, і він не скакав би від радості, якби ціна на м'ясо впала до двох пенсів за фунт. Поглинутий думками про свою оповідь, ретельно зважуючи деталі сюжетної лінії та саму побудову твору, смакуючи ту чи ту вдалу фразу і розмірковуючи про прикрі прорахунки, він вибрався з товчії, що панувала на освітлених гасовими лампами вулицях, й заглибився у тишу віддалених безлюдних кварталів.

Сам того не усвідомлюючи, він звернув на північ, крокуючи старовинною занедбаною вулицею, де тепер на кожному кроці висіли таблички про здавання в оренду житла та контор і де все ще витав дух витонченості та манірності ери перук¹, що наче застигла в часі: широкий тротуар, вимощена бруківкою дорога, обабіч якої вервечкою вишикували похмурі будинки з довгастими вузькими вікнами, що дивилися з пощерблених цегляних стін. Дайсон поспішав, бо хотів ще попрацювати над одним епізодом. Його фантазія розгулялася настільки, що в його уяві той фрагмент розрісся до окремого розділу, і він думав над подробицями, які потім змалює з особливою насолодою. Добре, що в місті є тихі вулички, де можна прогулятися, і він подумки перетворив ту місцину на свій особистий кабінет, пообіцявши собі час від часу сюди навідуватися. Не замислюючись над тим, куди іде, він знову звернув на схід і незабаром опинився на забутій Богом вуличці, всіяній сірими двоповерховими будинками, що вела в пустельну порожнечу якихось цегляних споруд і проходів позаду височезних заводських стін, і все те було захаращене сміттям із занедбаних, ледь освітлених довколишніх угідь. Ще один крутий поворот – і перед ним неочікувано виріс пагорб, що стояв посеред рівнини, крутий схил якого був поцяткований ліхтарями. З нетерплячістю дослідника Дайсон попрямував туди, намагаючись збагнути, куди його завели обхідні стежки. Тутешня архітектура на вигляд була наче й пристойна, але до неможливого огидна. Будівельник, що загубився десь у глибокому мороці ранніх двадцятих, задумав побудувати вілли-

---

¹ Ерою або епохою перук називають період правління французького короля Людовіка XIV, коли перуки (здебільшого білі) набули шаленої популярності.

близнята із сірої цегли, що своїми обрисами нагадували Парфенон, з класичними широкими виступами ліпнини. Назва вулиці була Дайсону незнайомою, але ще більше здивування викликало те, що в уяві проектанта мало втілитися у сквер — несиметрична ділянка на верхівці пагорба, поросла травою та засохлими деревами, що також була витримана в стилі Парфенону. Позаду вимальовувалися загадкові й дикі у своїй неправильності ряди будинків: убогі, вицвілі хатини, брудні й пошарпані, сусідили з претензійними, ошатними маєтками з металевими віконницями та мідними дверними молотками, начищеними до такого блиску, ніби належали лікарю в якомусь далекому провінційному містечку. Такі несподіванки і відкриття почали втомлювати Дайсона, і він радо подався до яскраво освітленого пабу з наміром продегустувати напої, якими частували мешканців цієї околиці, такої ж далекої та загадкової для нього, як Лівія, Памфілія та деякі місцини поблизу Месопотамії. Гомін голосів, що долинав ізсередини, підказував йому, що він от-от стане учасником справжнісінького засідання лондонських робітників, тож він почав роззиратися в пошуках окремого входу для поважних відвідувачів. Умоститившись на убогій лавчині й замовивши кухоль пива, він почав дослухатися до розмов у загальній залі. То були пустопорожні балачки звичайнісіньких роботяг, чиї розмови то спалахували люттю, то розливалися сльозливими фразами, які дійшли ще із середніх віків, розцвічені відбірною лайкою, що пристрасно вивергалася, а гуркіт від перевернутих кухлів та брязкання мідяків, якими різко вистукували по оцинкованому прилавку, чудово доповнювали увесь цей гармидер. Дайсон спокійно курив люльку, посьорбуючи пиво, коли це в його закуток радше прослизнув, ніж зайшов, якийсь дивний на вигляд чоловік. Незнайомець не на жарт перелякався, побачивши Дайсона, що спокійно сидів у кутку і допитливо на нього поглядав. Здавалося, нерви того чоловіка були напнуті, як тятива, а сам він був керований якоюсь електричною машиною, бо він мало не кинувся до дверей, коли бармен запитав у нього, чого той бажає, а рука його тремтіла, коли він узяв свій кухоль пива. Дайсон зацікавлено дивився на нього. Чолов'яга був по носа закутаний у шарф, а м'який фетровий капелюх натягнутий аж на очі. Здавалося, він зіщулювався від кожного

погляду і тремтів, мов желе, від різких голосів, що здіймалися з-посеред гулу пабу і резонували з усім його тілом. Дайсон відчув жалість до цього знервованого чоловіка і хотів було завести банальну розмову чи звернутися до нього з якимось буденним запитанням, коли це в закуток зайшов іще один чоловік і, поклавши руку тому на плече, щось прошепотів на вухо і зник так само, як з'явився. Але Дайсон впізнав у ньому улесливого гладенько поголеного містера Бартона, який був щедро наділений неймовірним даром брехні. Однак йому не було до нього жодного діла, адже він був цілком поглинутий спогляданням жалюгідного і водночас абсурдного спектаклю, що розігрався в нього перед очима. Відчувши дотик руки на своєму плечі, бідолашний чоловік крутнувся навколо своєї осі й зіщулився, видавши здавлений жалібний зойк, мов спійманий у капкан звір. Нещасний зблід і посірів, наче у повітрі майнула тінь смерті й торкнулася його шкіри, і Дайсон почув приглушений шепіт:

– Містере Дейвіс! Заради бога, зжальтесь наді мною, містере Дейвіс. Присягаюся, я... – його шепіт обірвався, коли він почув, що було сказано, закусивши губу й марно намагаючись зібрати до купи рештки мужності. Він стояв якусь мить, тремтячи, мов осиковий листок, а тоді приречено поплентався на вулицю, щоб, як здалося Дайсону, зустріти свою лиху долю. Не минуло й хвилини, як Дайсон раптом збагнув, що знає цього чоловіка. Це, поза сумнівом, був той молодик в окулярах, у пошуках якого збили ноги так багато вмілих казкарів. Однак на ньому не було окулярів, але блілого обличчя, темних бакенбардів та переляканого погляду було достатньо, щоб його впізнати. Дайсон відразу ж здогадався, що завдяки низці випадковостей він мимохіть вийшов на гарячий слід якоїсь жахливої змови, що, немов поволока від слизької гадюки, то з'являвся, то зникав на великих дорогах і путівцях лондонського космосу. Перед ним одразу ж постала правдива картина подій, і він інтуїтивно зрозумів, що саме йому, такому неуважному та нездогадливому, було дано побачити потайні тіні, що переслідували й завмирили, з'являлися й зникали за пеленою простого життя; тіні, що були беззвучні й тихі або ж просто белькотіли всілякі небилиці й відверту брехню. Невиразні голоси, позбавлений смаку інтер'єр і весь цей про-

столюдний шум пабу вмить стали для нього частиною магії. Адже саме тут, у нього на очах, розігралася сцена якогось похмурого, таємничого видовища, і він побачив, як сіріє паралізована страхом людська плоть. Всього на відстані витягнутої руки перед ним роззявило свою пащеку самісіньке пекло малодушності й жаху. Поки він отак сидів у роздумах, до нього підійшов бармен, втупившись у нього поглядом, наче натякав, що він уже вичерпав своє право на займане місце, тож Дайсон подовжив угоду про оренду стільця, замовивши ще пива. Розмірковуючи над трагедією, свідком якої він став, Дайсон згадав, як молодик з бакенбардами, здригнувшись від страху, хутко висмикнув руку з великої кишені свого пальта, і з неї щось випало на землю. Дайсон зробив вигляд, що впустив люльку, і почав мацати пальцями в темному кутку. Він на щось наткнувся, обережно підсунув до себе і потайки вкинув до кишені, побачивши кутиком ока, що то був старовинний записник в палітурці з вицвілого зеленого сап'яну.

Він залпом осушив кухоль пива і вийшов з пабу у захваті від своєї вдалої знахідки й гублячись в здогадках, наскільки важливою вона може бути. Він боявся, що записник виявиться порожнім чи списаним якимись нісенітницями, що стосуються, приміром, ставок на кінних перегонах, але витертий сап'ян, здавалося, обіцяв щось більше та натякав на якісь таємниці. Він не без труднощів знайшов вихід з похмурого злиденного кварталу, куди необережно заблукав, і, вийшовши на головну дорогу Грейс Інн Роуд, жваво крокував униз по Гілфорд-стріт, кваплячись додому, щоб там запалити свічку й усамітнитися із записником.

Сівши за свій письмовий стіл, Дайсон поклав перед собою ту книжечку та напружував усі зусилля, щоб розгорнути її, адже все могло закінчитися гірким розчаруванням. Але нарешті він наважився відкрити записник на випадковій сторінці та втішився, побачивши щільні рядки рукописного тексту, в яких виділялися, впавши йому в око, два слова. Дайсон прочитав: **ЗОЛОТИЙ ТИБЕРІЙ**, і його обличчя засвітилося від щастя й нетерпіння, наче у мисливця.

Він вмить розгорнув записник на першій сторінці і з палким зацікавленням почав читати

ІСТОРІЮ МОЛОДИКА В ОКУЛЯРАХ

У цьому занедбаному темному помешканні, розташованому в одному з найбрудніших нетрів Клеркенвелла, я пишу історію свого життя, якому під тиском небезпеки судилося скоро згаснути. Я свідомий того, що щодня, ні, щогодини мої вороги все тісніше стягують навколо мене свої сіті. Навіть зараз я змушений сидіти, мов ув'язнений, на самоті у своїй злиденній кімнаті, покинувши яку, я, вочевидь, наражуся на неминучу смерть. Ця історія, потрапивши в добрі руки, можливо, стане в пригоді молодим людям, попередивши їх про небезпеки та підводні камені, яких не минути, якщо зійти з праведного шляху.

Мене звать Джозеф Волтерс. Досягши зрілого віку, я зрозумів, що моїх невеликих доходів цілком вистачає на те, щоб я присвятив своє життя освіті. Однак ідеться не про сучасну освіту. Я не мав наміру поповнювати лаву тих, хто все своє життя марнує на принизливе «редагування» класики, плюндруючи незаймані береги найкращих книг пустими недолугими примітками й роблячи все можливе, аби від усього прекрасного, що там було, не залишилось нічого, крім огидного післясмаку, який довго не проходив. Сумно, коли церква абатсва перетворюється на хлів чи пекарню. Та нема нічого гіршого за шедевр, заляпаний чорнилом тлумача та його мерзенною позначкою «cf¹».

Щодо мене, я обрав славетну кар'єру науковця в класичному значенні цього слова. Я прагнув до всеосяжних знань, щоб посивіти поміж книг, день за днем і рік за роком витягаючи квінтесенцію геніальності з найдостойніших творів. Я не мав достатньо коштів, аби зібрати власну бібліотеку, тож змушений був навідуватися до читальної зали Британського музею.

О, тьмянний величний храм, ти є Меккою багатьох умів і мавзолеєм безлічі надій, похмурим монастирем, де гаснуть усі мрії. Адже людина заходить туди у піднесеному настрої, сповнена мрій, де у величних сходах їй ввижається шлях до слави, а в розкішній галереї – ворота знань. Однак, зайшовши

---

¹ Порівняй з (лат.) (прим. пер.).

досередини, вона розуміє, що й тут наймарніша марнота, що все – марнота. Коли зовні на вулицях міста вирує життя, там панують вічні сутінки, тиша і дух пригнічення. Там кров холодне у жилах, а мозок згорає на порох. Там іде полювання на тіні й гонитва за фантомами, точиться боротьба з привидами і ведеться війна, з якої неможливо вийти переможцем. О храме, гробнице живих! У твоїх галереях, де не відлунюють голоси, чути лише шепіт і зітхання змертвілих надій. До твоїх склепінь злітаються людські душі, немов метелики на вогонь, і, спопелілі, осипаються вниз, о, тьмянний величний храме!

Як же гірко я шкодую про той день, коли вперше сів там за стіл і, розгорнувши перед собою книжку, взявся за науку. Завітавши туди після кількомісячної перерви, я познайомився із дещо старшим, тихим, доброзичливим джентльменом, який майже завжди сідав за стіл поруч із моїм. У читальній залі легко завести знайомство – запропонувати допомогу, порадити, в якому каталозі краще шукати ту чи ту книжку, та й проста ввічливість двох людей, що незмінно сидять пліч-о-пліч, – саме так я й познайомився з чоловіком, що відрекомендувався доктором Ліпсіусом. Згодом я почав виглядати його в залі й сумував, коли він не приходив, і отак між нами зав'язалася дружба. Його безмежні, мов океан, знання були цілком у моєму розпорядженні. Нерідко він вражав мене тим, як усього за кілька хвилин складав ґрунтовний список бібліографічних джерел з певного питання, і невдовзі я посвятив його в свої прагнення й мрії.

– Ах, – казав він, – ви мали народитися німцем. Я й сам був таким у своїй далекій юності. Чудові наміри, прекрасне майбутнє. «Знати все на світі» – насправду захопливий план. Але він означає ось що: життя, сповнене праці, якій нема кінця-краю, і в результаті – невиправдані сподівання. Коли науковець помирає, на смертному ложі він каже: «Я дуже мало знав».

Поступово такими розмовами Ліпсіус відмовив мене від моїх поривань: хоча він і прославляв справу мого життя, але водночас давав зрозуміти, що вона настільки ж безнадійна, як пошуки філософського каменя, і такими хитромудрими натяками, що непомітно й безкінечно сіялися з його уст, йому з часом вдалося підірвати мою віру у власні переконання.

– Зрештою, – любив він казати, – найвеличнішою з усіх наук, ключем до всіх знань є наука й мистецтво насолоди. Рабле був

усебічно обізнаним ученим всіх часів і народів. І, як вам відомо, він написав найвидатнішу книжку, яку лише бачив світ. А чого він вчить у цій книжці? Звісно ж, радощів життя. Пригадуєте слова, якими пронизана більшість творів Рабле і які є ключем до його міфології та всіх загадок його величної філософії: *vivez joyeux*¹? Ось вам і все вчення. Основою його праць є насолода як вишукане мистецтво, найвишуканіше з усіх, що існують, мистецтво всіх мистецтв. Рабле багато вчився, але й жив у своє задоволення. Багато води сплигло з тих часів. Сподіваюся, ви достатньо освічений і не дотримуетесь усіх цих дріб'язкових приписів і законів, які встановило розбещене суспільство як щось незмінне та вічне для своєї ж власної вигоди.

Ось такі погляди проповідував мій новий знайомий. Він настільки переконливо та підступно робив це під час кожної нашої зустрічі, що врешті-решт зумів зліпити з мене людину, яка повстала проти всіх суспільних норм. Раніше я палко шукав можливостей, щоб розірвати кайдани умовностей, вдихнути на повні груди і жити за власними правилами. Я дивився на життя очима язичника, а Ліпсіус бездоганно володів мистецтвом заохочення вроджених схильностей юнака, який ще донедавна був самітником. Коли я дивився вгору, на величне склепіння музею, то бачив, як він світився й переливався кольорами невідомого мені світу спокуси, і моя уява грала зі мною тисячі розпусних жартів, а заборонений плід притягував мене, як магніт притягує залізо. Врешті-решт я ухвалив рішення і сміливо попросив Ліпсіуса бути моїм наставником.

Він сказав мені покинути музей у звичний час, о пів на п'яту, неспішно прогулятися по Грейт Рассел-стріт, де на розі до мене мав підійти чоловік, вказівки якого я повинен був слухняно виконувати. Я все так і зробив і став на розі, нервово оглядаючись навсібіч, серце шалено калатало в моїх грудях, подих перехоплювало. Якийсь час я чекав і вже почав боятися, що мене надурили, як останнього телепня, коли це раптом помітив джентльмена, який стояв напроти через дорогу на Тоттенгем-Корт-Роуд і дивився на мене з неприхованим задоволенням. Він підійшов до мене і, трохи піднявши капелюха, ввічливо попро-

---

¹ Живіть весело (фр.) (прим. пер.).

хав іти слідом за ним, що я й зробив без зайвих слів, не маючи найменшого уявлення, куди ми йдемо і що на мене чекає. Ми зайшли у тихий та пристойний на вигляд будинок на вулиці, що тягнулася на північ від Оксфорд-стріт. Мій поводитир натиснув на гудзик дзвінка, і дворецький провів нас у велику скромно мебльовану кімнату на першому поверсі. Якийсь час ми мовчки сиділи, і я помітив, що меблі, хоч і скромні на перший погляд, були надзвичайно дорогі. Там стояли великі дерев'яні шафи з полицями, дві надзвичайно вишукані книжкові шафи, а в одному кутку я вгледів різьблену скриню, що, скоріш за все, походила ще із середньовіччя. За мить у кімнаті з'явився доктор Ліпсіус і звично зі мною привітався, а після кількох промовлених фраз мій поводитир пішов. Тоді до кімнати зайшов якийсь старший чоловік, завівши з Ліпсіусом розмову. З їхніх слів я зрозумів, що мій приятель був торговцем антикваріатом. Вони говорили про якусь хеттську печатку та перспективи майбутніх знахідок, а трохи згодом до нас приєдналося ще троє чоловіків, і мова зайшла про можливість регулярних досліджень стародавніх кельтських пам'яток в Англії. Скидалося на те, що я був присутній на неформальній зустрічі археологів, а о дев'ятій, після того, як усі розійшлися хто куди, я глянув на Ліпсіуса, всім своїм видом показуючи своє замішання і вимагаючи пояснень.

— Що ж, — сказав він, — ходімо нагору.

Коли ми підіймалися сходами, а Ліпсіус підсвічував нам шлях лампою, я почув різкий звук замків і засувів, що закривалися на парадних дверях. Мій супровідник відчинив оббиті сукном двері, і ми опинилися в коридорі. До мене стали долимати якісь дивні звуки, немов шум буйних веселощів, а потім він заштовхнув мене у другі двері, і тут почалася моя посвята. Я не в змозі описати те, свідком чого я став того вечора. Не хочу навіть згадувати, що коїлося в тих таємних кімнатах, вікна яких були наглухо зачинені та зашторені, щоб жоден промінчик світла не впав на тиху вулицю. Мені дали випити червоного вина, і поки я куштував його, якась жінка сказала, що це вино з червоного глечика Аваллона. Інша запитала, як мені смакує вино Фавна, і я почув ще з десяток фантазійних імен, поки вино закипало у моїх венах і, схоже, розбудило щось, що спало в мені, відколи я з'явився на світ. Здавалося, наче свідомість покинула мене. Я більше не міг тверезо мислити, бо наче й не належав собі. Я став

частиною жахливої забави і глядачем містерії, що розгорталася переді мною серед грецьких гаїв та струмків, бачив народний танок і чув звуки музики, сидючи поруч зі своїм приятелем, але наче був поза межами цього всього, ліниво за всім споглядаючи. Під час того дивного ритуалу вони змусили мене осушити священний келих вина, і, прокинувшись наступного ранку, я вже був одним із них, заприсягнувшись їм у вірності. Спочатку мені показали привабливий бік цих забав. Мене просили веселитися і нічим, окрім насолоди, не перейматися, а Ліпсіус сказав, що найвищою насолодою для нього є спостерігати за тим, як знущуються над нещасними, яких час від часу заманювали в цю оселю зла. Пізніше мені пояснили, що я також повинен взятися до роботи, і цього разу вже я був змушений грати роль спокусника. На моїй совісті немало людей, які опинилися на дні прірви.

Якось одного дня Ліпсіус покликав мене до себе в кабінет і сказав, що в нього для мене є складне завдання. Він відімкнув ящик стола, дістав звідти аркуш з надрукованим текстом, простягнув мені й попросив прочитати. На аркуші не було зазначено ані місця, ані дати, підпису теж не було, і ось що я прочитав:

«Містер Джеймс Хедлі, дійсний член Лондонського археологічного товариства, 12-го числа цього місяця отримав від свого представника у Вірменії унікальну монету, золотого Тиберія, на звороті якої зображений фавн в написом VICTORIA. Вважається, що ця монета має надзвичайну цінність. Містер Хедлі приїде до міста, щоб показати її своєму другу, професорові Мемісу, який проживає на Чейніс-стріт, неподалік від Оксфорд-стріт, у період між тринадцятим та вісімнадцятим числами».

Доктора Ліпсіус розсмішило щире здивування на моєму обличчі, коли я поклав на стіл цю чудернацьку записку.

– У вас буде чудова нагода виявити свою кмітливість, – сказав він. – У цій незвичній справі потрібні хитрощі й неабиякий такт. Звісно, в такій ситуації я б радше віддав перевагу якомусь Панургу¹, але поглянемо, на що ви здатні.

---

¹ Панург – один з головних героїв сатиричного роману Франсуа Рабле «Гаргантюа та Пантаґрюель», крутий, спритник, хитрун (прим. пер.).

– Ви не жартуєте? – спитав я його. – Звідки вам знати, тобто звідки людина, з якою ви листуєтесь, знає, що монету насправді відправили з Вірменії містеру Хедлі? І як узагалі можна передбачити, коли тому містеру Хедлі спаде на думку приїхати до Лондона? Мені це нагадує ворожіння на кавовій гущі.

– Любий містере Волтерс, – сказав він у відповідь, – ми тут не граємося в здогадки. Ви знудитесь, якщо я почну, скажімо так, розкручувати все до найдрібніших гвинтиків, які приводять в рух механізм наших дій. Хіба вам не здається, що набагато цікавіше дивитися виставу із зали і насолоджуватися нею, ніж потрапити за лаштунки і бачити, як смикають усі ті важелі та канати? Повірте мені, краще здригтися від громовиці, ніж спостерігати, як людина котить гарматну кулю¹. Та й, зрештою, вас не повинні хвилювати усілякі «чому» та «як», ви просто повинні виконати свою роботу. Звісно, я дам вам розгорнуті вказівки, але багато залежить від того, як ви, дотримуючись їх, виконаєте своє завдання. Я не раз чув, як молоді люди твердять, що головне в літературі – це стиль, і, запевняю вас, це саме стосується нашої набагато делікатнішої професії. У нашій справі стиль – на першому місці, тому ми товаришуємо з такими, як ви.

Я пішов звідти, до краю збентежений. Ліпсіус, поза сумнівом, навмисне залишив усе в таємниці, і я не знав, яка роль випаде мені. Хоч я й брав участь в тих жахливих оргіях, але в мені все ще відлунювали людські почуття, тому я боявся стати особистим катом містера Хедлі.

Через тиждень, шістнадцятого, доктор Ліпсіус запросив мене до себе в кабінет.

– Це відбудеться сьогодні ввечері, – почав він. – Будь ласка, слухайте уважно те, що я вам зараз скажу, містере Волтерс, адже ця справа – небезпечна, і під страхом смерті я наказую вам неухильно дотримуватися моїх вказівок. Затямили? Отож, сьогодні близько пів на восьму ви неспішно прогулюватиметесь по Хемпстед Роуд, поки не дійдете до Вінсент-стріт. Там ви повернете і підете далі, а на третьому повороті звернете праворуч і дістанетесь вулиці Ламберт Террес. Потім підете прямо, пере-

---

¹ Так імітували грім в Шекспіровому театрі «Глобус» (прим. пер.).

тнете дорогу і пройдете трохи по Гертфорд-стріт, що виведе вас на Ліллінгтонську площу. Друга вулиця, яка відгалужується від площі, називається Шін-стріт. Насправді ж це більше схоже на прохід між глухими стінами, ніж на вулицю. Хай там як, але рівно о восьмій ви повинні опинитися на розі цієї вулиці. Ви підете вперед і вже на повороті, що межує з площею, ви побачите старого джентльмена із сивими бородою та бакенбардами. Він швидше за все сваритиме візника, що переплутав вулиці, і замість Чейніс-стріт завіз його на Шін-стріт. Ви спокійно підійдете до нього і запропонуєте свої послуги. Він скаже вам, куди він прямував, а ви ввічливо запропонуєте показати йому дорогу. Припускаю, що професор Меміс перебрався на Чейніс-стріт місяць тому. Отож, містер Хедлі ще жодного разу там не був і, більш того, він добряче підсліпуватий і не надто орієнтується в Лондоні. Насправді, він довго жив життям ученого самотника в Одлі Голл. Чи потрібні ще пояснення такому розумному чоловікові, як ви? Ви приведете його до цього будинку. Він натисне на дзвінок, і дворецький в скромній лівреї проведе його досередини. На цьому вашу роботу буде закінчено, з якою, я переконаний, ви чудово впораєтеся. Ви залишите містера Хедлі біля дверей і підете собі далі, і я сподіваюся вас побачити наступного дня. Власне, більше я не маю вам що сказати.

Я подбав про те, аби з точністю виконати ці докладні вказівки. Зізнаюся, що по Тоттенгем-Корт-Роуд я йшов, сповнений жахливого відчуття, що наближаюся до поворотного моменту в моєму житті. Людський тлум на тротуарах та вуличний гамір були для мене не більш як німою сценою. Я безперестанку прокручував у голові те завдання, що звалили на мої плечі, і запитував себе про можливі наслідки. Наблизившись до повороту, я подумав, чи, бува, не зачайлася десь позаду мене небезпека. Мені здалося, що за мною стежать, і в кожному випадковому перехожому, який кидав на мене побіжний погляд, я вбачав поліцейського. Визначений час неухильно наближався, западали сутінки, а я все вагався, вирішуючи, йти мені далі чи, можливо, назавжди покинути Ліспіуса разом з його бандою. Практично вирішивши відмовитися від цієї затії, я раптом подумав, що все це – просто грандіозний жарт, весела вигадка. Цікаво, хто міг примудритися роздобути інформацію про довірену особу з Вірменії? Звідки Ліспіусу було знати про конкретну дату і потяг,

на який сяде містер Хедлі? Як переконати його сісти саме в цей найманий екіпаж поміж десятків інших, що чекали біля станції Паддінгтон? Мені все це видалося звичайнісінькою вигадкою, тож я бадьоро покрокував далі, звернув на Вінсент-стріт і пішов по маршруту, який мені детально описав Ліпсіус. На тих вулицях, які він назвав, панувала тиша і витав дух гнітючої дешевої елегантності. Надворі було темно, і я почувався самотньо на цих затхлих площах і дугоподібних вулицях, де час від часу проходили люди і дедалі більше згущувалися тіні. Я вийшов на Шін-стріт, що справді, як і казав Ліпсіус, скидалася більше на прохід, ніж на вулицю. Безлюдна тиха вулиця, де по один бік з-за невисокого муру визирали занедбані сади і задні фасади будинків, а по другий бік виднівся склад лісоматеріалів. Я повернув за ріг, і площа зникла з мого поля зору, а тоді, на моє превелике здивування, я побачив ту сцену, яку мені описав Ліпсіус. Двоколісний екіпаж зупинився біля тротуару, і старий чоловік із саквоюжем у руках кричав на візника, що зі спантеличеним виразом обличчя сидів на передку.

– Перепрошую, але я переконаний, що ви назвали саме Шін-стріт, ось я вас сюди і привіз, – наближаючись, я чув, як він говорив до старого, що аж кипів від люті, погрожуючи візникові поліцією та судом.

Вражений побаченим, я вирішив дотримуватися наміченого плану. Я підійшов і, не звертаючи уваги на візника, ввічливо зняв капелюха перед містером Хедлі.

– Пробачте, сер, – мовив я, – чи можу я вам чимось допомогти? Бачу, ви нетутешній. Можливо, візник вас неправильно зрозумів. Підказати вам дорогу?

Старий повернувся до мене, і я помітив, що він гарчить і шкірить зуби, мов той сварливий пес.

– Цей п'яний дурень привіз мене не туди, – сказав він. – Я сказав йому їхати на Чейніс-стріт, а він натомість привіз мене в це пекельне місце. Я не заплачу йому ані фартинга, хоч і хотів дати солідні чайові. Я збираюся викликати поліцію, і нехай ті роблять з ним, що хочуть.

Така погроза, схоже, неабияк налякала візника. Оглянувшись навколо, ніби щоб переконатися, що поблизу немає полісменів, він поїхав геть, гуркочучи колесами, а містер Хедлі люто вишкірився, радий, що зекономив, і поклав назад у ки-

шеню один шилінг і шість пенсів – «солідну» суму, що так і не перепала візникові.

– Шановний сер, – сказав я, – боюсь, ця прикра обставина неабияк вас роздратувала. До Чейніс-стріт звідси далеченько, тому, якщо ви не знаєте Лондону як свої п'ять пальців, вам буде важко її знайти.

– Так, я погано знаю Лондон, – відповів він. – Я навідуюся сюди лише у важливих справах і ніколи в житті не був на Чейніс-стріт.

– Справді? Тоді я з радістю проведу вас туди. Я саме вийшов на прогулянку, і мені не завдасть жодного клопоту супроводжувати вас.

– Мені потрібно зустрітися з професором Мемісом, що проживає в будинку під номером 15. А я, як на те, погано бачу і ніколи не можу розгледіти номери на дверях.

– Що ж, ходімте, – сказав я, і ми рушили.

Містер Хедлі не здався мені приємним чоловіком – усю дорогу він щось бубнів собі під носа. Він відрекомендувався, і я улесливо запитав у нього: «Той самий славнозвісний антиквар?», і з того моменту змушений був слухати історію його нестерпних сварок з видавцями, що, за його словами, безсовісно з ним поводитися. Цей чоловік уособлював розділ із книжки «Дратівливі письменники». Він розказав мені, як мало не зробив багатими кілька установ, та змушений був полишити цей задум через їхню невдячність. Окрім цих історій про несправедливість і того прикрого випадку з візником йому ще було на що скаржитися. Сидячи в потязі, він гострив олівця, аж тут від раптового поштовху локомотива, що якраз під'їжджав до вокзалу, складаний ніж відскочив і черкнув йому по обличчю, залишив на вилиці невеличку ранку у вигляді трикутника, яку він мені одразу й продемонстрував. На голову машиніста сипалися прокльони, старий антиквар сварив на чім світ стоїть залізничну компанію та нахвалявся подати судову заяву щодо відшкодування збитків. Отак він бурчав усю дорогу, зовсім не помічаючи, куди іде, і ця його поведінка здалася мені такою огидною, що мені навіть почало подобатися те, як я обводив його навколо пальця.

Однак моє серце закалатало, коли ми звернули на вулицю до будинку, де на нас чекав Ліпсіус. Мало що може трапитися, думав я. Ми випадково могли натрапити на одного з друзів Хедлі.

Може, він і не знав, де розташована Чейніс-стріт, але він міг бувати на вулиці, куди я його завів. Незважаючи на свою короткозорість, він міг розгледіти номер будинку або в раптовому нападі підозрливості звернутися до полісмена на розі. Тому кожен крок, що наближав нас до мети, давався мені з болем і страхом, а кожен перехожий, що йшов нам на зустріч, таїв у собі загрозу. Ледве стримуючи хвилювання, я доволі невимушено запитав:

– Здається, ви назвали номер 15? Це третій будинок звідси. З вашого дозволу, тут я вас покину. Я трохи забарився, до того ж мені потрібно на інший бік Тоттенгем-Корт-Роуд.

Він буркнув щось, що мало звучати як подяка, а я повернувся й швидко пішов у протилежному напрямку. Через хвилину чи дві я озирнувся й побачив, як містер Хедлі стоїть на порозі будинку, а тоді двері відчинилися, і він зайшов досередини. Я полегшено зітхнув і поквапився звідти, щоб весело провести час у приємному товаристві.

Увесь наступний день я тримався подалі від Ліпсіуса. Мені було тривожно, я не знав, що коїлося в той момент, але турбота про власну безпеку підказувала мені тихо сидіти вдома, не висовуючи на вулицю носа. Втім, мене діймало нестримне бажання дізнатися, чим закінчилася ця дивна драма, в якій я зіграв свою роль, і пізно ввечері я вирішив піти й з'ясувати, якою була розв'язка цього спектаклю. Коли я прийшов, Ліпсіус кивнув мені і запитав, чи ми можемо поговорити на самоті п'ять хвилин. Ми пішли до його кабінету, і він почав ходити туди-сюди, а я сидів, чекаючи, поки він заговорить.

– Любий містере Волтерс, – врешті мовив він, – сердечно вітаю вас. Ви надзвичайно ретельно й майстерно виконали свою роботу. У вас велике майбутнє. Дивіться!

Він пішов до свого письмового стола, натиснув на таємну кнопку, і перед ним вискочила шухлядка, з якої він щось витягнув і поклав на стіл. То була золота монета. Взявши її до рук, я почав уважно розглядати і побачив біля фігурки фавна напис:

– Victoria, – прочитав я, всміхаючись.

– Так, чудовий улов, яким ми завдячуємо вам. Мені коштувало неабияких зусиль, аби переконати містера Хедлі, що сталась невеличка помилка. Він страшенно сварився і поводився зовсім не як джентльмен. А вам він не видався страшенно злосливим чоловіком?

Я роздивлявся монету, захоплюючись її блиском, рідкісним візерунком і чітким рельєфом, ніби вона була тільки-но викарбувана в монетному дворі. Щире золото сяяло й виблискувало, як полум'я у світильнику.

– А що ж сталося з містером Хедлі? – врешті запитав я.

Ліпсіус усміхнувся і стелав плечима.

– А яке це має значення? – відповів він. – Він може бути де завгодно, але менше з тим. Мені вкрай дивно чути від вас таке запитання. Ви розумний чоловік, містере Волтерс. Подумайте добре, і я переконаний, більше ви його не ставитимете.

– Любий сер, – сказав я, – мені здається, ви не зовсім чесно зі мною чините. Ви щедро похвалили мене за участь у цьому полюванні, і я, природно, хочу знати, чим усе закінчилося. Судячи з поведінки містера Хедлі, мені здається, у вас із ним виникли певні труднощі.

Якусь мить він мовчав, а тоді знову почав ходити по кімнаті, про щось розмірковуючи.

– Що ж, – врешті мовив він, – гадаю, ви маєте слухність. Ми насправді перед вами в боргу. Як я вже казав, я високо ціную ваш розум, містере Волтерс. Погляньте сюди.

Він відчинив двері, що вели в іншу кімнату, вказавши на щось.

На підлозі лежав великий ящик, чимось схожий на труну. Придивившись, я зрозумів, що то був саркофаг, які можна побачити в Британському музеї, розмальований яскравими єгипетськими фарбами, змережений символами, що означали велич покійника і сподівання на його безсмертне життя. В середині саркофага була сповита мумія з неприкритим обличчям.

– Ви збираєтеся кудись її відіслати? – спитав я, одразу ж забувши своє запитання про містера Хедлі.

– Так. Отримав замовлення від місцевого музею. Але придивіться уважніше, містере Волтерс.

Спантеличений цими словами Ліпсіуса, я вдивлявся в лице мумії, поки він тримав наді мною лампу. З плином віків плоть почорніла. Але, нахилившись ближче, я побачив на правій вилиці невеличкий шрам у формі трикутника, і таємницю мумії було розкрито. Я дивився на мертве тіло чоловіка, якого сам і заманив у цей дім.

Я не знав, що мені думати й що робити. Неусвідомлено затиснувши в руці прокляту монету, що пекла мене пекельним

вогнем, я кинувся бігти, немов утікав від чуми чи смерті, і, засліплений страхом, вискочив на вулицю, не бачачи перед собою дороги. Відчувши, що золота монета впинається мені в долоню, і пожбурих її невідь куди, а потім помчав через провулки і темні вулиці, аж поки не вибіг на пожвавлену вулицю і там зупинився. Трохи оговтавшись, я усвідомив, на яку небезпеку щойно себе наразив, і зрозумів, що зі мною станеться, якщо я потраплю до рук Ліпсіуса. Я знав, що своїми діями став на заваді не людині, а радше безжальному механізму. Недавня пригода з бідолашним містером Хедлі дала мені зрозуміти, що в Ліпсіуса повсюди є свої люди, і я був переконаний в тому, що коли потраплю йому на очі, він не зрадить своєму стилю і вб'є мене, піддавши страшним, витонченим тортурам. Я довго ламав голову над тим, як перехитрити доктора і його шпигунів, троє з яких, наскільки мені було відомо, зі знанням справи вистежували тих, хто з різних причин не бажав бути поміченим. Підданцями Ліпсіуса були двоє чоловіків і жінка, яка вирізнялася неймовірною підступністю та невблаганністю. Але я теж не ликом шитий, тому був рішуче налаштований. Відтоді я щодня й щогодини мірявся з Ліпсіусом та його вірними слугами винахідливістю. Якийсь час мені щастило. Незважаючи на те, що вони несамовито ганялися за мною лондонськими хащами, я все одно губився серед них, звідки втішено споглядав їхні шалені спроби знову вийти на втрачений слід. Як вони тільки не намагалися видурити мене з моєї схованки! Через газети прохали за велику винагороду і без найменшого для мене ризику віддати те, що я взяв. Мене смішили їхні намагання, помаленьку я почав зневажати організацію, якої так боявся, і зрештою наважився вийти зі сховку. Не раз і не двічі я зустрічав двох чоловіків, завданням яких було мене впіймати, і мені легко вдавалося вислизнути у них прямо з-під носа. Я вчинив необачно, коли вирішив, що мені нема чого боятися, адже я почав вважати себе хитрішим за них. Але поки я тішився зі своєї спритності, третя з вірних слуг Ліпсіуса вже розкидала свої тенета. Лихої години я навідався до свого давнього друга, письменника на ім'я Рассел, що мешкає на тихій вуличці в Бейсвотері. Потім, надто пізно, я довідався, що за день чи два до того та жінка винайняла помешкання в тому самому будинку і слідкувала за мною. Як я вже казав, надто пізно я зрозумів, що припустився

фатальної помилки, тепер я потрапив у пастку. Рано чи пізно я опинюся в руках безжального ворога, а покинувши цей дім, знайду свою смерть. Я навіть не уявляю, якою вона буде. Моя яскрава уява вимальовує жахливі картини невимовно витончених тортур, які, скоріш за все, на мене чекають. І я знаю, що помиратиму на очах Ліпсіуса, який стоятиме поряд, втішаючись із моїх страждань та сорому.

Години, ні, хвилини стали для мене надзвичайно цінними. Іноді я відволікаюся від очікування смерті, думаючи про те, що навіть зараз я ще можу вирватися з майстерно розставлених тенет, не потрапити до вишукано замаскованої пастки, де на мене чекає смерть. Та мені вже несила щось вигадувати. Я мов той вчений з давнього міфу, якого зрадив талан, що досі не покидав мене. Я не знаю, коли настане моя остання година, але кінець неминучий, і скоро мене схоплять, щоб здійснити наді мною смертний присуд.

Я більше не можу сидіти тут, мов у в'язниці. Сьогодні ввечері я вийду на сповнені людей і гамору вулиці й востаннє спробую втекти.

Глибоко вражений, Дайсон згорнув записник і подумав про дивну низку пригод, через які він дізнався про змови та контрзмови, пов'язані із золотим Тиберієм. Монету він надійно заховав ще раніше і тепер здригався від думки, що місце її зберігання стане відоме зловмисникам, які, схоже, володіють неабиякими джерелами інформації.

Поки він читав, надворі стемніло, і він відклав убік записник, всім серцем сподіваючись, що бідолашному Волтерсу таки вдалося останньої миті порятуватися від загибелі, якої він так боявся.

ПРИГОДА У ПОКИНУТОМУ ПОМІШКАННІ

– Дивовижна історія! Неймовірне переплетіння подій і вражаючий збіг обставин. Визнаю, що вперше показавши мені золотого Тиберія, ви не прибільшували значимості пригоди, що трапилася з вами. Гадаєте, у Волтерса й справді є підстави боятися за своє життя?

– Хтозна. Як узагалі можна щось передбачити, коли саме життя огортається плащем, витканим із суцільних випадковостей, розігруючи свою драму? Можливо, ми ще не дійшли до останнього розділу цієї дивної історії. Але, погляньте, ще трохи – й Лондон залишиться позаду. Бачите просвіти між цегляними будинками, крізь які вдалині видніються зелені поля?

Дайсон умовив містера Філіпса піти з ним на одну з тих безцільних прогулянок, які приносили йому неабияке задоволення. Покинувши саме серце Лондона, вони вирушили у західному напрямку, крокуючи широкими вулицями, вимощеними бруківкою, і зараз уже минали передмістя, де закінчувалася дорога. Далі вони пішли тихою стежкою, що виляса під кристалними в'язами. Жовте проміння осіннього сонця, що кидало світло на безлюдну й довгу приміську вулицю, тепер, пробиваючись крізь гілля дерев, вигравало на килимі опалого листя, виблискувало й відбивалося у калюжах після дощу. На розлогих пасовищах мирно спочивала осінь перед тим, як налетять сильні вітри; здалеку, за пеленою туману, Лондон втратив свої чіткі обриси і виглядав нагромадженням будівель. Де-не-де шибки вікон удалині відбивали сонячні промені, займаючись яскравим полум'ям, над будинками сяяли шпилі, а внизу вулиці потопали в напівморозу, де вирувало звичне життя. Дайсон з Філіпсом мовчки йшли попід високим живоплотом, аж раптом на повороті стежини вони побачили відчинену навстіж трухляву старовинну браму і будинок, що стояв у кінці порослої мохом алеї для екіпажів.

– Ось вам і уламок минулого, – мовив Дайсон. – Гадаю, садиба доживає свої останні дні. Погляньте, як висохли й заросли бур'яном лаврові кущі, геть чорні й безлисті. Погляньте на дім, стіни якого вкриті жовтими патьоками дощу й острівцями зеленого моху. Навіть табличка з написом, що будівля здається в оренду, потріскалася й геть похилилася.

– Ходімо, заглянемо всередину, – сказав Філіпс. – Навряд чи там хтось є.

Вони звернули на під'їзну алею і повільно рушили до будинку, найкращі часи якого залишилися в далекому минулому. Він був великий і безладний, з вигнутими обабіч флігелями, а покрівлі та виступи, що стирчали врізнобіч, свідчили про те, що будинок розбудовувався в різні періоди. Обидва флігелі

мали спадисті дахи, і, наближаючись до них, друзі побачили з одного боку стайні, а з другого – годинникову вежу із дзвоном і чорні зарості похмурих кедрів. Картину цього занепаду оживляла лише вечірня заграва: призахідне сонце, що сідало за в'язами, немов запалило небокрай, відбиваючись у горішніх вікнах будинку, і здавалося, наче там, усередині, вогонь змішався з кров'ю. Перед жовтим фасадом будинку, вкритим, як образно зауважив Дайсон, зеленими й почорнілими гангренозними виразками, простягнувся газон – колись, поза сумнівом, доглянутий, а тепер занедбаний, густо порослий кропивою та диким щавлем, на квітниках розкошував бур'ян. З колон на стежку попадали вази, встеливши її своїми уламками. І скрізь, на газоні й стежці, густо-рясно розлізся слизький вогкий грибок, мов нагноєння на землі. Посередині здичавілого газону був занедбаний фонтан. Обід чаші розкришився від старості, у застійній воді плавала якась зелена гниль замість лілій, що колись там квітли, в бронзове тіло Тритона, який стояв у центрі, в'їлася іржа, а ріг, який він тримав у руках, був зламаний.

– У такому місці, – мовив Дайсон, – охоплюють думки про занепад і смерть. Тут уся сцена заставлена декораціями-символами розрухи. Над нами повис кедровий морок, просочившись у всі вогкі закутки, і навіть гнилісне повітря припасоване до цих похмурих декорацій. Для мене цей занедбаний дім так само сповнений духовних виявів енергії, як і кладовище, а в цьому самотньому Тритоні, залишеному посеред його океану, є щось величне. Він останній з богів. Його покинули, але він і досі пам'ятає плюскіт води і славні минулі часи.

– Мені страшенно імпонують ваші роздуми, – сказав Філіпс, – та дозвольте звернути вашу увагу на те, що двері будинку відчинені.

– Що ж, тоді зайдімо досередини.

Двері були нещільно причинені, і вони зайшли у вкритий пліснявою хол, після чого зазирали в одну з кімнат. Це було продовгувате просторе приміщення, в якому вишукані багряні шпалери з ворсовим візерунком довгими смугами відставали від стін, почорнілі від сирості, що з'їдала їх знизу. Сира земля із затхлими випарами знову почала панувати, поглинаючи все, що було створене руками людини. Підлога вкрита товстим шаром пилюги занепаду, а колись яскраво розфарбована стеля з

грайливими купідонами була понівечена виразками вологості, перетворившись на сумне видовище. Амури більше не пурхали одне за одним і не хапали рученятами квіткові віночки. Ця сцена скидалася тепер на жахливу карикатуру давнього безтурботного світу з його милими звичаями, а танець жерців Кохання перетворився на танець Смерті. Чорні фурункули та гнійні виразки рясно вкривали пухкенькі ніжки й рученята, усміхнені личка були поцятковані гниллю, а чарівна кров скипала від бридкої хвороби. То була притча зла і лицемірства, де хробаки жадібно пожирали серце троянди.

Дивно, та під розмальованою стелею, біля понівечених гниллю стін усе ще самотньо стояли два крісла – єдині меблі, що залишилися в цьому порожньому домі. З високими спинками, різьбленими підлокітниками та вигнутими ніжками, покриті вицвілою позолотою і оббиті спорохнявілим адамашком – вони також були частиною декорацій, що так вразили Дайсона.

– Що це за крісла? – спитав він. – Хто сидів у них? Хто, одягнений в атласний шовк персикового кольору, з мереживними гофрованими манжетами та золотими пряжками, всіяними діамантами, говорив *a conté fleurettes*¹ зі своїм співрозмовником? Філіпсе, ми опинились в іншому столітті. Якби ж то я захопив із собою трохи нюхального тютюну! Але натомість дозвольте запропонувати вам сісти ось сюди й закурити люльку. Жахлива звичка, та менше з тим.

Вони всілися у химерні крісла, дивлячись крізь тьмяні брудні шибки на занедбаний газон, розбиті вази й покинутого Тритона.

Згодом Дайсон припинив удавати, наче опинився у вісімнадцятому столітті. Він більше не поправляв буцімто мереживні гофровані манжети й не тарабанив пальцями по уявній табакерці.

– Це все, мабуть, дурні фантазії, – врешті озвався він, – однак мене не покидає враження, ніби нагорі хтось стогне. Вслухайтесь. Ні, тепер затихло. О, знову! Ви почули, Філіпсе?

– Ні, не можу сказати, що почув бодай щось. Та, гадаю, такі старі будинки, як цей, схожі на морські мушлі, що відлунюють якісь звуки. Старі трухляві балки потрохи осідають і скриплять.

---

¹ Фліртуєючи (фр.) (прим. пер.).

Я можу лише уявити, як цей будинок резонує від різних голосів: від голосу матерії, що повільно, але впевнено перетворюється на щось геть інше, змінюючи свою форму; від голосу хробака, що врешті-решт прогриз серцевину дуба, від голосу каменя, що третється об камінь, від голосу часу, що відвоював своє.

Чоловіки мовчки сиділи в старовинних кріслах, і їм все важче ставало дихати тією затхлістю, що вже сотню літ панувала в цьому домі.

– Мені тут не подобається, – сказав Філіпс після тривалої мовчанки. – Тут якось огидно й нудотно смердить, ніби чимось горілим.

– Ваша правда. Тут страшенний сморід. Цікаво, що це може бути? І знову цей стогін! Ви чули?

Серед тиші пролунав якийсь глухий звук, схожий на стогін, сповнений безмежного суму та нестерпного болю, і двоє приятелів налякано переглянулися – в їхніх очах спалахнув страх та передчуття зустрічі з чимось невідомим.

– Ходімо, – сказав Дайсон, – потрібно з'ясувати, що це таке, – і вони вийшли в хол, вслухаючись у тишу.

– Знаєте, – мовив Філіпс, – хоч це й безглуздо звучить, та я майже впевнений, що чую запах горілої плоті.

Вони піднялися сходами, що скрипіли у них під ногами, а сморід, від якого аж спирало дух, лише посилювався. Вони задихалися від випарів, настільки нудотних, наче потрапили в оселю самої смерті. Двері були відчинені, вони увійшли до великої кімнати й застигли на порозі, вхопившись один за одного й здригаючись від побаченого.

На підлозі лежав голий чоловік з широко розпростертими руками й ногами, прив'язаними до кілків, вбитих у дерев'яну підлогу. Вкрите глибокими ранами тіло було жахливо скалічене й понівечене слідами розжареного заліза – це була не людина, а руїна сплюндрованої людської плоті. Посередині живота лежали, все ще тліючи, гарячі жарини, проте плоть уже згоріла до кісток. Чоловік був мертвий, але дим від тортур, яких він зазнав, чорною парою все ще здіймався над його тілом.

– Молодик в окулярах, – мовив містер Дайсон.

Червона рука

I

Дилема з рибальськими гачками

– Не може бути жодних сумнівів у тому, – сказав містер Філіпс, – що моя теорія правильна. Це кремнієве знаряддя є зразком рибальських гачків первісної людини.

– Можливо. Але, знаєте, це, швидше за все – підробка, і то доволі нова, видряпана звичайним дверним ключем.

– Дурниці! Я поважаю, Дайсоне, ваш літературний талант, але ваших знань з етнології замало, якщо вони взагалі у вас є. Ці рибальські гачки відповідають усім критеріям – вони цілком автентичні.

– Що ж, припустимо. Та, як я щойно сказав, ви почали не з того кінця. Ви не помічаєте можливостей, що миготять у вас перед очима і підстерігають на кожному кроці. Ви рішуче відкидаєте ймовірність зустрічі з первісною людиною у цьому таємничому місті, від якого голова йде обертом, і марнуєте години свого життя, усамітнівшись на Ред-Лайон-Сквер і вивчаючи уламки кремнію, що, як на мене, є все-таки підробкою.

Філіпс узяв один з маленьких шматочків і роздратовано підніс його догори.

– Погляньте на цей край, – сказав він. – Ви коли-небудь бачили таке на підробках?

Дайсон лише пробурмотів щось у відповідь і запалив люльку; обоє сиділи і курили в глибокій тиші, дивлячись крізь відчинене вікно на дітей, що гасали на сутінковій площі у світлі ліхтарів – такі ж невловимі, як кажани на краю темного лісу.

– А ви, – врешті мовив Філіпс, – давненько сюди не навідувалися. Підозрюю, над чимось працювали.

– Еге ж, – відповів Дайсон, – як завжди, дошукуючись влучного слова. Я так і постарію в цих пошуках. Та мене страх як тішить думка про те, що в Англії не назбирається і дюжини справжніх знавців стилю.

– Мабуть. Коли ми вже про це заговорили, то й етнологія далеко не найпопулярніша галузь науки. А труднощі! Первісну людину ледь можна розгледіти з відстані в тисячі років.

– До речі, – продовжив він після короткої паузи, – що ви тут казали про можливість зустрітися з первісною людиною на розі вулиці? Звісно, навколо нас є немало людей, чиї погляди надто первісні й примітивні.

– Якби ж то ви, Філіпсе, не намагалися надати моїм словам раціональності! Пригадую, йшлося про те, що ви відкидаєте можливість зустрітися з первісною людиною у цьому таємничому місті, від якого голова йде обертом, – саме це я й мав на увазі. Чи можна визначити термін виживаності? Печерна людина, озерний мешканець, а може, навіть представники дуже давніх і темних народів можуть таїтися серед нас, шастаючи, мов ті вовки в пошуках поживи, крокуючи пліч-о-пліч з ошатно вбраними, у фраках чоловіками, закипаючи брудними пристрастями боліт і чорних печер. Іноді, прогулюючись по Голборн-стріт або Фліт-стріт, я помічаю обличчя, які викликають у мене відразу, але не можу пояснити причини огиди, що викликає нервовий дроз у моєму тілі.

– Любий Дайсоне, не намагайтеся такими красивими словами ввести мене в оману, я на це не піддамся. Я знаю, що виживаність таки існує, та всьому є свої межі, а ваші припущення просто безглузді. Вам доведеться спіймати печерну людину, щоб я в неї повірив.

– Гаразд, так ми і зробимо, – сказав Дайсон, посміюючись з того, наскільки легко йому вдалося впіймати Філіпса на гачок. – Що може бути кращим за прогулянку в такий чудовий вечір? – додав він, узявши свого капелюха.

– Не городіть дурниць, Дайсоне! – сказав Філіпс. – Хоча від прогулянки з вами я не відмовлюся, бо сьогодні на правду, як ви кажете, погожий вечір.

– Тоді ходімо, – сказав Дайсон, широко всміхаючись, – та не забувайте про нашу домовленість.

Двоє чоловіків вийшли на площу і звернули в одну з вузьких вуличок, що відгалужувалася від неї, прямуючи в північно-східному напрямку. Йдучи освітленою бруківкою, вони чули, коли затихали верески дітей і звуки прекрасної «Глорії», що долинали від катеринки, протяжний гул і шум транспорту на Голборн-стріт, що ні на мить не вщухали, відлунюючи у вухах вічним обертанням коліс. Дайсон подивився праворуч, потім ліворуч, вивчаючи дорогу, і згодом вони опинилися у спокійнішому кварталі, крокуючи майже безлюдними площами і тихими вулицями, де панувала непроникна темрява. Філіпс уже зовсім збився зі шляху, й оскільки вицвіла поважність будівель помалу поступилася місцем злиденності, а обдертий тиньк будівель ображав його мистецький смак, він вичавив із себе, що в житті не бачив більш неприємного та сірого району.

– Маєте на увазі, більш таємничого? – перепитав Дайсон. – Попереджаю вас, Філіпсе, ми натрапили на гарячий слід.

І вони ще глибше пірнули в цегляний лабіринт. Лиш недавно вони проминули жваву шумну вулицю, що йшла із заходу на схід, але квартал, в якому вони тепер опинилися, здавався позбавленим будь-якої форми й характеру. Тут – цілком пристойний будинок із розкішним садом, там – хирлявий сквер, а там – обнесений високими сліпими стінами завод, глухі й темні завулки; світло поодиноких ліхтарів не могло розігнати темряви, і все було огорнуте мертвою тишею.

Незабаром, спускаючись занехаяною вуличкою з двоповерховими будинками, Дайсон угледів похмурий, ледь освітлений провулок.

– Ви тільки погляньте! – вигукнув він. – Виглядає багатообіцяюче.

На початку провулка горів вуличний ліхтар, і ще один ледь виднівся в дальньому його кінці. Очевидно, вдень під першим ліхтарем якийсь художник заснував просто на тротуарі свою художню академію, бо все довкола було вкрите свіжими різнокольоровими плямами від фарб, а на клаптику паперу під стіною лежало кілька шматочків крейди.

– Скидається на те, що сюди час від часу зазирають люди, – сказав Дайсон, вказуючи на сліди праці бідного художника. – Хоч я, зізнаюся, в цьому й сумнівався. Ходімо, розвідаємо, що та як.

По один бік від дороги був склад лісоматеріалів, де лежали стоси дощок, що нависали над огорожею, а по другий бік ще вища стіна загороджувала щось схоже на сад, бо видно було тіні від дерев, а легенький шелест листя порушував тишу. Ніч стояла безмісячна, і хмари, що зібралися після заходу сонця, почорніли; в проміжку між двома тьмяними ліхтарями дорога втрачала обриси, поринаючи в темряву, і якщо зупинитись і вслухатися, різке відлуння гучних кроків затихало, і здалеку, неначе з-за гір, долинав слабкий шум Лондона. Філіпс вже наважився було заявити, що з нього годі цих екскурсій, коли гучний крик Дайсона змусив його забути про свої наміри.

– Зупиніться, заради всіх святих, зупиніться негайно ж, а то на щось наступите! Онде! Майже у вас під ногами!

Філіпс глянув униз і побачив невиразні обриси тіла, що, огорнуте темрявою, якимось дивно лежало на тротуарі, а потім у світлі сірника, якого запалив Дайсон і який одразу ж погас, на якусь мить зясніла біла манжета.

– Якийсь п'яничка, – байдуже мовив Філіпс.

– Мертва людина, – заперечив Дайсон і почав голосно кликати на допомогу. Незабаром удалині почулися кроки, їх звук наростав і відлунював, а за ними – крики. Першим прибіг полісмен.

– У чому річ? – спитав він, захекано наблизившись до місця події. – Хтось потрапив у халепу? – Він не помічав тіла, що лежало на тротуарі.

– Погляньте! – пролунав з темряви голос Дайсона. – Погляньте сюди! Ми з другом проходили тут три хвилини тому, і ось на що натрапили.

Полісмен посвітив ліхтариком на темну фігуру і скрикнув.

– Хай йому біс! Та цього чоловіка вбили, – сказав він. – Бідолашний лежить у калюжі крові, вона стікає в канаву. І з усього видно, що загинув він не так давно. О! А ось і рана! На шиї.

Дайсон нахилився над тілом. Перед ним лежав небідний джентльмен, вбраний у добротний, гарно скроєний одяг. На охайних бакенбардах почала сріблитися сивина. Ще близько години тому він міг бути десь на сорок шостому році життя. З кишені його жилету звисав вишуканий золотий годинник. А на шиї, між підборіддям та вухом, зяяла глибока рівна рана, на краях якої запеклася кров, контрастуючи зі смертельною блідизною його щік.

Дайсон випростався, зацікавлено оглянувшись навсібіч. Мертвий чоловік лежав поперек тротуару, головою до стіни, кров із рани цівкою бігла у стічну канаву, утворивши, як зауважив полісмен, вже цілу калюжку. Надійшло ще двоє полісменів, почала збиратися юрба з мешканців довколишніх кварталів, й офіцери робили все можливе, аби втримувати роззяв поодаль від місця події. То тут, то там зблискували ліхтарики полісменів, що намагалися відшукати бодай якісь речові докази, і в світлі одного з них Дайсон помітив на дорозі якийсь предмет, звернувши на нього увагу полісмена, що стояв найближче до нього.

– Погляньте-но, Філіпсе, – сказав він, коли полісмен узяв той предмет до рук. – Скидається на те, що це щось із вашої парафії!

Полісмен тримав у руках темний кремнієвий камінь з широким вістря, що виблискував, як обсидіан, і своєю формою дуже нагадував тесло. Один його кінець, схожий на руків'я, був шорсткуватий, на протилежному, гострому, густо запеклася кров, а сам камінь був заледве п'ять дюймів завдовжки.

– Що це, Філіпсе? – запитав Дайсон, і Філіпс уважно придивився.

– Дуже давній кремнієвий ніж, – відповів той. – Йому близько десяти тисяч років. Точно такий самий було знайдено поблизу Абурі, у Вілтширі, й усі експерти погодилися з таким визначенням його віку.

Полісмен приголомшено дивився на Філіпса, що був не менш за нього вражений власними словами. Та Дайсон не зважав на них. Інспектор, який щойно підійшов, слухаючи деталі справи, підніс ліхтарик до голови мертвого чоловіка. А Дайсон тим часом з величезною цікавістю дивився на щось, що він побачив трохи вище на стіні, біля якої лежав покійник. Там червоною крейдою було виведено кілька якихось карлючок.

– Кепські справи, – врешті мовив інспектор. – Хтось знає цього чоловіка?

З натовпу вийшов чоловік.

– Я знаю, – сказав він, – це сер Томас Вівіан, відомий лікар. Близько півроку тому я лежав у клініці, а він іноді до мене навідувався. Він був дуже доброю людиною.

– Господи! – скрикнув інспектор. – А справи таки дуже кепські. Тому що сер Томас Вівіан лікує королівську родину. А в

його кишені лежить годинник, що коштує сотню гіней, тому це точно не пограбування.

Дайсон з Філіпсом пред'явили правоохоронцям свої документи й пішли геть, ледь протискуючись крізь натовп, що невпинно розростався. Провулок, де досі не було жодної живої душі, тепер кишів зацікавленим людом, повнився плітками й чутками – що далі, то страшнішими – та вигуками офіцерів поліції. Двоє чоловіків, що врешті вихопилися з цієї товкотнечі, жваво покрокували вулицею і хвилин двадцять йшли мовчки, не зронивши жодного слова.

– Філіпсе, – мовив Дайсон, коли вони вийшли на маленьку, але жваву вуличку, дуже чисту й яскраво освітлену, – Філіпсе, я хочу попросити у вас вибачення. Мені не варто було так говорити. То був злий жарт, – продовжив він гарячково, – я обрав дуже недоречну тему, щоб посміятися. У мене таке відчуття, ніби я розбудив якогось злого духа.

– Заради Бога, замовкніть, – сказав Філіпс, з очевидним зусиллям тамуючи страх. – Тоді, у мене в кімнаті, ви сказали правду. Первісна людина, як ви кажете, все ще ходить по землі, скрадаючись тими самими вулицями, що й ми, і вбиваючи лише для того, аби вдовольнити жадобу крові.

– Я зайду до вас ненадовго, – сказав Дайсон, коли вони дійшли до Ред-Лайон-Сквер, – хочу у вас дещо запитати. В будь-якому разі, гадаю, нам нема чого приховувати один від одного.

Філіпс похмуро кивнув, і вони піднялися до його помешкання, де у тьмяному світлі ліхтарів, що проникало знадвору, все набуло нечітких обрисів.

Запаливши свічку, двоє приятелів сіли один навпроти одного, і Дайсон заговорив.

– Ви, мабуть, – почав він, – не помітили, що я був прикипів поглядом до стіни якраз над тим місцем, де лежала голова покійника. Ліхтар у руках інспектора відкидав яскраве світло на стіну, і я вгледів там щось дуже дивне, тому підійшов ближче та придивився уважніше. Я побачив, що на стіні хтось намалював червоною крейдою контури руки – людської руки. Мене здивувало дивне положення пальців. Щось на кшталт цього. – Він схопив олівець та папір, нашвидкуруч зробив якийсь начерк і передав його Філіпсу. На аркуші був приблизно зображений тильний бік руки зі щільно стиснутими пальцями,

кінчик великого пальця стирчав між вказівним і середнім, ніби вказуючи на щось унизу. – Саме так це виглядало, – сказав Дайсон і помітив, як обличчя Філіпса ще більше зблідло. – Великий палець немов вказував на тіло. Рука виглядала майже як справжня, а внизу була невеличка відмітка з крейдяного кришива, наче хтось почав щось малювати і розкришив у руках крейду. Я побачив на землі її шматочок. Але що б це могло означати?

– Це страшний прадавній знак, – відповів Філіпс, – один із найжахливіших знаків, пов'язаних з теорією злого ока. Ним досі користуються в Італії, і про нього, поза сумнівом, знають віками. Це один з пережитків, що дійшов до наших днів. Він походить з того ж чорного болота, з якого постала й людина.

Дайсон узяв свого капелюха, збираючись іти.

– Жарти жартами, та я гадаю, – сказав він, – що дотримався своєї обіцянки, і ми все ж таки вийшли на гарячий слід, як я й казав. Видається, я й справді показав вам первісну людину чи, принаймні, її діяння.

II

Пригода з листом

Приблизно через місяць після дивного й загадкового вбивства сера Томаса Вівіана, всесвітньо відомого та шанованого фахівця з недуг серця, містер Дайсон знову завітав до свого приятеля містера Філіпса, що, на диво, не був, як завше, глибоко занурений у виснажливі наукові дослідження, а, відпочиваючи, сидів у м'якому кріслі. Він сердечно привітав Дайсона.

– Дуже радий, що ви завітали, – почав він. – Я вже думав сам до вас навідатися. Щодо тієї справи у мене більше не залишилося й тіні сумніву.

– Ви про справу сера Томаса Вівіана?

– О, ні, аж ніяк. Я мав на увазі ту дилему з рибальськими гачками. Між нами кажучи, я був тоді надто впевнений у своїй правоті, але відтоді з'явилося кілька інших фактів. Вчора я отримав листа від відомого члена Королівського наукового товариства, в якому він гарненько розклав усе по поличках. І от я думаю, чим би мені тепер зайнятися: наскільки мені відомо,

багато роботи чекає у царині так званих написів, що не піддаються розшифруванню.

– Мені подобається напрям ваших майбутніх досліджень, – сказав Дайсон. – Гадаю, він надзвичайно перспективний. А поки що скажіть-но мені, чи не вважаєте ви, що справа сера Томаса Вівіана огорнута якоюсь таємницею.

– Навряд чи. Того вечора я дав слабину, дозволивши страху охопити мене. Але для усіх тих фактів можна, безумовно, знайти прості пояснення.

– Справді? І які саме?

– Що ж, припускаю, що свого часу Вівіан втрапив у якусь пригоду, яка йому не робить честі, і тепер його вбив якийсь мстивий італієць, якому він перейшов дорогу.

– Чому саме італієць?

– Через намальовану руку, знак *mano in fica*¹. Таким жестом нині послуговуються лише італійці. Тому, як бачите, те, що видавалося неясним, насправді проливає світло на цю справу.

– Так, і справді. А що ви скажете про кремнієвий ніж?

– Тут теж усе дуже просто. Чоловік знайшов того ножа в Італії або, можливо, вкрав його в якомусь музеї. Ідіть шляхом найменшого опору, мій любий друже, і ви побачите, що немає потреби витягувати примітивну людину з місця її вічного спочинку під пагорбами.

– У ваших словах, звісно, є сенс, – сказав Дайсон. – То, якщо я вас правильно зрозумів, ви вважаєте, що той ваш італієць, порішивши Вівіана, люб'язно намалював крейдою руку як підказку для Скотленд-Ярду?

– А чом би й ні? Не забувайте, що вбивця завжди трохи божевільний. Він може продумати план злочину до найменших деталей, вивіrivши їх на дев'яносто відсотків, послуговуючись гострим розумом і кмітливістю гравця в шахи чи геніального математика. Але іноді здоровий глузд покидає його, і він починає поводитися, як останній дурень. А ще ви повинні зважати на неймовірну гордість чи марнославство злочинця – він любить залишати по собі відмітки, як художник ставить підпис на своїй картині.

---

¹ Дуля (*итал.*) (*прим. пер.*).

– Так, усе це звучить доволі винахідливо. Та чи знайомі ви з результатами розслідування?

– Ні, не маю про них ані найменшого поняття. Я просто дав свідчення, покинув судову залу й викинув цю історію з голови.

– Отож-бо. Тому, якщо ви не заперечуєте, дозвольте викласти вам деталі тієї справи. Я доволі глибоко її вивчив, і, зізнаюся, вона мене неабияк зацікавила.

– Чудово. Та попереджаю вас, жодних таємниць. Тепер ми працюватимемо з одними лише фактами.

– Так, власне кажучи, я й хотів поділитися з вами кількома фактами. Отож, факт номер один. Перемістивши тіло сера Томаса Вівіана, поліцейські знайшли під ним ножа. Така собі потворна штукенція, яку носять із собою мореплавці, з лезом, що фіксується при розкладанні, але на лезі начищеного до блиску ножа не було ані краплі крові, та й сам ніж, як виявилось, був зовсім новий – ним ніколи не користувалися. З першого погляду видається, нібито саме ваш уявний італієць мав тримати в руках таку зброю. Але задумайтеся на мить: хіба він купував би ножа лише для того, щоб убити ним? І, по-друге, якби у нього був такий ніж, чому він не скористався ним замість того дивного кремнієвого знаряддя?

І от ще що я хочу вам сказати. Ви вважаєте, що вбивця намалював крейдою руку після того, як скоїв убивство, щось в дусі «мелодраматичної мітки італійського вбивці». Оминувши питання про те, чи справжній вбивця коли-небудь вчинив би щось схоже, я хочу зауважити, що в ході медичної експертизи з'ясували: сер Томас Вівіан був мертвий не більш ніж годину. Це означає, що мітка була намальована за чверть десята, а коли ми вийшли на прогулянку о пів на десяту, надворі було вже доволі темно. Та вуличка була дуже похмура й погано освітлена, а рука була намальована хоч і нашвидкуруч, але правильно, без тих неминучих помилок, яких неможливо уникнути, малюючи в темряві або із заплющеними очима. Спочатку спробуйте зобразити щось просте, приміром квадрат, не дивлячись на папір, а вже потім намагайтеся переконати мене в тому, що ваш італієць, за крок від шибениці, зміг настільки точно й впевнено, в цілковитій темряві, намалювати на стіні руку. Це просто безглуздо. Отож, руку намалювали або засвітла, задовго до вбивства, або – прошу вашої уваги, Філіпсе, – її намалював хтось,

хто в мороці й темряві почувається як риба у воді, хтось, кому невідомий страх перед шибеницею!

Окрім цього, у кишені сера Томаса Вівіана знайшли цікаву записку. Звичайні конверт та папір, на марці – поштовий штампель західно-центрального районного відділення. Дещо пізніше я переповім вам зміст того листа, а поки що скажу про дивний почерк, яким було його написано. Адреса на конверті була виведена акуратним дрібним почерком, але сам лист міг бути написаний якимось персом, що вивчив англійські букви. Почерк був дуже прямий, без нахилу, а літери – вигадливо викривлені з безліччю закарлючок та завитків, що нагадували рукописи східної культури, хоча все було цілком розбірливо написано. Але (і тут постає запитання) під час обшуку кишень жилета покійного там знайшли невеличкий блокнот – майже весь списаний короткими записами, зробленими простим олівцем. Вони мали переважно особистий, відмінний від професійного, характер. Це були нагадування про зустрічі з друзями й театральні прем'єри, адреса пристойного готелю в Турі, назва нового роману – нічого інтимного. Проте всі ці нотатки були написані почерком, дуже схожим до того, що й записка, знайдена у кишені жилета покійного! Однак були й деякі відмінності, які дали підстави фахівцю стверджувати, що писала не та сама людина. Я зачитаю вам свідчення леді Вівіан стосовно почерку її чоловіка – я прихопив із собою вирізку з газети. Отже, ось що вона казала з цього приводу: «Я вийшла заміж за свого покійного чоловіка сім років тому. Жодного разу не бачила, щоб він отримував листи, написані таким почерком, як на конверті, або тим, яким написано самого листа, ба більше, я ніколи не бачила схожої манери писання. Ніколи не зауважувала, щоб мій покійний чоловік користувався тим записником, та впевнена, що всі записи там зроблені саме ним. Я в цьому переконана, оскільки минулого травня ми зупинялися в готелі «Дю Фезан», що на Рю Руаяль в Турі, адреса якого занотована у блокноті. А ще я пригадую, як близько півтора місяця тому він придбав роман «Вартовий». Сер Томас Вівіан також намагався не пропускати театральних прем'єр. Однак його звичний почерк відрізнявся від того, що фігурував у записнику».

А тепер ми повернемося до власне самої записки. Ось її точна копія, яку мені люб'язно надав інспектор Клів, що по-

блажливо ставиться до мого аматорського розслідування. Прочитайте її, Філіпсе. Ви самі казали, що вас цікавлять всілякі загадкові письмена – тож тепер ви можете зайнятися розшифруванням.

Містер Філіпс, мимохіть зацікавлений тими дивними обставинами, про які розказав Дайсон, узяв до рук аркуш паперу, уважно вдивляючись у нього. Почерк справді був надзвичайно дивний і, як зауважив Дайсон, чимось скидався на класичне перське письмо, хоча й цілком розбірливий.

– Прочитайте її вголос, – попросив Дайсон, і Філіпс почав читати:

«Рука не вказувала абикуди. Значення зірок більше не є таємницею. Дивно, але вчора чорне небо зникло, або ж його почували, втім, це зовсім не важливо, адже в мене є глобус зоряного неба. Наша стара добра орбіта залишилася без змін. Ви ж не забули номери мого знаку, чи, можливо, волієте призначити інше склепіння? Я був на зворотному боці Місяця і можу вам децю показати».

– Ну, що скажете? – запитав Дайсон.

– Як на мене – звичайнісінька тарабарщина, – відповів Філіпс. – Думаєте, у всьому цьому є якийсь прихований зміст?

– Звісно. Листа надіслали за три дні до вбивства, і знайшли його в кишені мертвого чоловіка. Він написаний вигадливим почерком, яким користався убитий для своїх особистих записів. Це все неспроста, і, на мою думку, у справі сера Томаса Вівіана криється щось насправді жахливе.

– То якими є ваші припущення?

– Я все ще перебуваю на початковому етапі свого дослідження. Тож зарано робити якісь висновки. Втім, гадаю, вашу гіпотезу про італійця я стер на порох. Кажу вам, Філіпсе, вся ця пригода виглядає все загрозливішою. Я не можу чинити, як ви, й огородити себе непохитними твердженнями, що того й того не було й ніколи не траплялося. Ви ж, мабуть, зауважили, що перше слово в листі – «рука»? Як на мене, це доволі-таки важливо, тим паче, що ми знаємо про руку, намальовану на стіні, а те, що ви розказали мені про історію та значення символу, його зв'язок зі старими як світ віруваннями та релігіями, що походять з давніх-давен, говорить нам – мені, в будь-якому разі – про зло. Ні, я не відмовляюся від тих слів, які я вам на-

півжартома сказав того вечора, коли ми вийшли на прогулянку. Навколо нас витають священні символи як добра, так і зла, і я переконаний, що ми живемо у світі, якого зовсім не знаємо, у світі, де панують порожнеча й невідомість, а поміж них – мешканці сутінків. Буває так, що людина може почати рухатися стежиною еволюції у зворотному напрямку, і я вважаю, що на нашій землі все ще побутують жахливі культури.

– Я не дуже вас розумію, – мовив Філіпс. – Втім, схоже, все це вас надзвичайно зацікавило. Що ви збираєтеся робити?

– Любий Філіпсе, – відповів Дайсон дещо веселішим тоном, – боюся, мені доведеться вирушити в невеличку подорож. На мене чекають зустрічі з лихварями, але й про власників пабів я також не забуду. Мушу прищепити собі любов до дешевого елю. А от тютюн я віддавна ціную та люблю.

III

У пошуках зниклого неба

Протягом багатьох днів після розмови з Філіпсом містер Дайсон, рішуче взявшись до справи, притримувався тієї лінії розслідування, яку він собі накреслив. Неабияким стимулом для нього стали палка цікавість та вроджена любов до таємничого, але в смерті сера Томаса Вівіана (Дайсон усе ще сумнівався в коректності використання слова «вбивство») було щось особливо таємниче і загадкове. Знак червоної руки на стіні, кремнієве знаряддя, яким було скоєно вбивство, майже ідентичні почерк, яким була написана записка, та вигадливе письмо, яке доктор ревно беріг, як виявилось, для буденних записів, – усі ці окремі пістряві нитки спліталися в його голові в дивну й похмуру картину з безліччю страшних, таємничих силуетів, що височіли над усім, але, попри це, залишалися лиш обрисами, немов ті велетенські фігури на стародавніх гобеленах. Йому здавалося, що в нього є ключ до загадкової записки, і, рішуче кинувшись на пошуки зниклого «чорного неба», він завзято прочісував темні вулиці й провулки у центрі Лондона, потоваришувавши з лихварями і ставши завсідником брудних пабів.

Тривалий час йому не таланило, і він тремтів від думки, що «чорне небо» може ховатися у скромному усамітненні Пекхе-

му чи, можливо, таїтися в далекому Віллесдені. Але тут йому на допомогу прийшов один неймовірний випадок, на який він покладав великі надії. Надворі був похмурий дощовий вечір з різкими поривами вітру, що віщував наближення зими, і Дайсон, опинившись на вузенькій вуличці неподалік від Грейз-Інн-Роуд, зайшов у гидкий паб, де замовив пінту пива і на мить забув про свої клопоти, думаючи про свист вітру між черепичними дахами та сичання дощу в мороці ночі. У забігайлівці зібралася звична компанія: неохайно вбрані жінки та чоловіки у вичовганому темному одязі з лиснючими плямами; одні щось тихо обговорювали, інші без кінця і краю сперечалися, а кілька п'яничок, що боязко стояли поодаль, з насолодою цмулили зі своїх склянок спиртне, і навколо витав смердючий та їдкий запах дешевого пійла. Дайсон чудувався з тих веселощів, що панували серед відвідувачів пабу, коли це раптом почув чийсь голос із сильним акцентом. Двостулкові двері розчахнулися, і до приміщення увійшла, похитуючись, жінка середнього віку. Наблизившись до бару, вона схопилася за край стійки, наче опинилася на палубі корабля під час сильного шторму. Дайсон уважно подивився на неї як на яскраву представницю її класу. Вона була вбрана в доволі пристойну чорну сукню і мала при собі чорну сумочку з дещо потертої шкіри, а факт її сп'яніння не викликав жодних сумнівів так само, як і його високий ступінь. Похитуючись, жінка стояла біля бару, захопившись за його стійку, і було очевидно, що тільки так вона могла втримувати рівновагу. А коли вона хриплим голосом зажадала від бармена, щоб він налив їй, той, несхвально на неї зиркнувши, заперечливо похитав головою. Жінка кинула на нього лютий погляд і вмить перетворилася на фурію з налитими кров'ю очима, виливаючи на нього потоки прокльонів і лайок, що коренилися в давньоанглійському лихослів'ї.

– Забирайтеся звідси, – сказав чоловік, – заткніть пельку і вимітайтеся, інакше я викличу поліцію.

– Поліцію! Ах, ти... – репетувала жінка, – я... що ж, зараз я дам привід викликати поліцію! – І, миттю сягнувши рукою в сумочку, вона витягла звідти якийсь предмет і несамовито по-жбурила його бармену в голову.

Чоловік пригнувся, і в нього над головою щось пролетіло, розбивши на друзки пляшку, тимчасом як жінка, заливаючись

гучним реготом, кинулась до дверей, і вже за мить з вулиці долинув швидкий стукіт підборів по мокрій бруківці.

Бармен із жалем оглянувся довкола.

– Марно її наздоганяти, – сказав він, – і, боюся, те, що вона кинула, не відшкодує вартості розбитої пляшки віскі. – Він розгріб скалки, витягнув звідти щось темне, схоже на тесаний камінь, і, піднісши його до обличчя, почав уважно розглядати.

– Цікава штука, – сказав він. – Можливо, хтось із джентльменів бажає її придбати?

Та відвідувачі й вусом не повели на увесь той рейвах, вступившись у свої кухлі. На якусь мить вони відірвали від них погляди, з підозрою кинувши оком на розбиту пляшку, а тоді знову повернулися до таємних перемовин та гучних сварок, а боязкі самітники присмокталися до своїх келихів, насолоджуючись смердючим запахом алкоголю.

Дайсон мигцем глянув на річ у руках бармена.

– Ви не заперечуватимете, якщо я гляну? – запитав він. – Яка вигадлива старовинна річ, чи не так?

Це був чорний прямокутний камінь завдовжки близько чотирьох дюймів і двох з половиною завширшки. Взявши його до рук, Дайсон радше відчув, ніж зрозумів, що він торкнувся чогось священного. На поверхні каменя виднілося щось схоже на різьблення і знак, від якого у Дайсона закалатало серце.

– Я не проти його придбати, – він тихо мовив. – Двох шилінгів буде достатньо?

– П'ятдесят центів, – сказав чоловік, і на тому домовилися.

Дайсон осушив свій кухоль пива, що виявилось доволі смачним, запалив люльку і, посидівши трохи, неквапом пішов із пабу. Діставшись свого помешкання, він замкнув двері й поклав камінь у себе на столі, а тоді вмовився в кріслі, сповнений рішучості, як військо у шанцях, що взяло в облогу місто. Перед ним, у тьмяному світлі свічки, лежав камінь, придивившись до якого, Дайсон спочатку побачив знак руки із затиснутим великим пальцем між вказівним та середнім. Він був чітко вирізьблений на тьмяній чорній поверхні каменя, і великий палець вказував на щось унизу.

– Це просто візерунок, – сказав Дайсон до себе, – можливо, символічний орнамент, але точно не напис чи символ колись мовлених слів. Рука вказувала на вервечку фантастичних ві-

зерунків, завитків та закарлючок з найдосконаліших і найтонших ліній, розташованих на певній відстані одне від одного на поверхні каменя. Значки були надзвичайно заплутані й, схоже, викарбувані без якоїсь систематичності, як відбиток великого пальця на віконній шибці.

– Можливо, вони мають природне походження, – подумав Дайсон. – Адже траплялося, що знаходили камені з найдивовижнішими візерунками, схожими на тварин та квіти, до створення яких жодним чином не була причетна людина. – І він знову схилився над каменем зі збільшувальним склом, тепер остаточно переконавшись, що то не природні стихії накреслили ці заплутані лабіринти ліній. Завитки були різної величини: деякі з них були діаметром в одну дванадцятку дюйма, а найбільші розміром з шестипенсову монету, і під лінзою чітко проглядалися правильні й довершені лінії, що в найменших завитках були вирізьблені на відстані одної сотої дюйма. Все це мало вражаючий, просто фантастичний вигляд, і, дивлячись на містичні знаки, на які вказувала рука, Дайсон відчув подих прадавніх часів, коли якась істота взяла до рук той камінь, щоб вирізьбити на ньому загадкові знаки, задовго до того, як із землі прорізалися пагорби, а скельні породи несамовито кипіли в надрах землі.

– Отже, «чорне небо» віднайдено, – сказав він, – але значення цих зірок, боюся, може бути на віки втрачено.

Вулиці Лондона огорнула тиша, й холодний вітерець залетів у кімнату Дайсона, що схилився над каменем, який тьмяно виблискував у світлі свічки. Врешті, поклавши стародавню річ у шухляду письмового стола, він ще дужче перейнявся справою сера Томаса Вівіана. Він уявив ошатно вбраного багатого джентльмена, що, за дивним збігом обставин, лежав мертвий під знаком руки, і його охопило тверде переконання, що між смертю цього світського доктора з Вест-Енду й дивними знаками на камені був нікому не відомий та вкрай неймовірний зв'язок.

Він днями просиджував за своїм письмовим столом, вдивляючись у камінь, не в змозі відірватися від нього погляду, цілком підпавши під його чари, але й досі безпорадний, втративши будь-яку надію розгадати таємницю викарбуваних символів. Врешті, у відчаї, він покликав містера Філіпса, щоб отримати

консультацію фахівця, двома словами переповівши йому історію про те, як він знайшов камінь.

– Оце так! – вигукнув Філіпс. – Дуже цікаво. У вас в руках справжня знахідка. Більше того, скидається на те, що вона давніша навіть за хетську печатку. Зізнаюся, що такого письма, якщо це не прості подряпини, я ще не бачив. Ці завитки справді дуже вигадливі й незвичайні.

– Так, але мені кортить дізнатися, що вони означають. Не забувайте, цей камінь – те саме «чорне небо» з листа, якого знайшли в кишені сера Томаса Вівіана. Він безпосередньо стосується його смерті.

– Та ну, що за нісенітниця! Безумовно, це надзвичайно давня плитка, викрадена з якоїсь колекції. Так, з рукою вийшов дивний збіг обставин, але зрештою, це – всього лише збіг.

– Надмірний скепсис – це не більш ніж легковір'я, і ви, любий Філіпсе – живий тому приклад. Однак чи змогли б ви розшифрувати цей напис?

– Немає нічого, що б я не взявся розшифрувати, – відповів Філіпс. – Не думаю, що його неможливо розгадати. Ці значки, звісно ж, цікаві, та, гадаю, вони не настільки вже незбагненні та загадкові.

– Тоді заберіть камінь і зробіть все, що у ваших силах. Бо ті написи мене вже переслідують. Таке відчуття, ніби я надто довго дивився в очі самого Сфінкса.

Філіпс пішов, поклавши плитку у внутрішню кишеню. Він майже не сумнівався у власному успіхові, адже він вивів тридцять сім правил для розшифрування написів. Проте, коли він завітав до Дайсона через тиждень, на його обличчі не було й сліду радості від перемоги. Він застав свого друга у стані крайнього роздратування, що міряв кроками кімнату, ніби шаленець у нападі гніву. Дайсон нервово обернувся, коли почув, як відчинилися двері.

– Ну, – мовив Дайсон, – у вас щось вийшло? Що означають ці написи?

– Любий друже, мені прикро це визнавати, та в мене нічого-сінько не вийшло. Я безуспішно перепробував усі відомі мені способи розшифрування написів. Я був такий настирливий, що надіслав камінь своєму приятелеві, який працює у Британському музеї, але навіть він, неабиякий фахівець у цій царині, не

знав, що на це сказати. Це, мабуть, пам'ятка якогось зниклого з лиця землі народу або взагалі іншого світу, відмінного від нашого. Я не забобонний, Дайсоне, і ви знаєте, що я не маю жодних ілюзій, але, правду кажучи, я хочу якомога швидше позбутися цього чорного каменя. Зізнаюсь, у мене через нього видався важкий тиждень. Він – троглодитський і викликає в мене відразу.

Філіпс витягнув з кишені плитку і поклав її на столі перед Дайсоном.

– Між іншим, – продовжив він, – хай там як, а в дечому я таки мав рацію. Цей камінь насправді є частиною колекції. Там, на звороті, зберігся шматочок потемнілого паперу, що був, мабуть, ярликом.

– Так, я це помітив, – відповів Дайсон, страшенно розчарований. – Поза сумнівом, папірець колись був ярликом. Та мені байдуже, звідки взявся камінь, я лише хочу дізнатися, що означає напис на ньому, тому і не звернув на той клаптик жодної уваги. Гадаю, попри те, що ця штукovina є нерозв'язаною загадкою, вона, однак, надзвичайно важлива.

Незабаром Філіпс пішов, і Дайсон, досі пригнічений, взяв до рук плитку й неухважливо її перевернув. Шматок ярлика настільки потемнів, що виглядав як звичайнісінька пляма, і Дайсон, мимохіть придивившись до нього, побачив сліди олівця й одразу ж нетерпляче схилився над каменем, піднісши до очей збільшувальне скло. На жаль, зберігся лише шматочок паперу, і Дайсон заледве зміг розібрати лише окремі слова та склади. Спочатку він прочитав щось схоже на «Ін-Роуд», трохи нижче «...ха із кам'яним серцем», а решту було відірвано. Але розгадка не забарилася, і Дайсон усміхнувся, неймовірно задоволений собою.

– Ну звісно, – сказав він уголос, – це не лише найгарніший, але й один із найпопулярніших кварталів Лондона. Мені залишиться тільки прилаштуватися на вежі, спостерігаючи за тим, що коїться у прилеглих провулках.

Він переможно виглянув з вікна на вулицю, на протилежному боці якої виднілися ворота Британського музею. У прихистку стіни-огорожі цього чудового закладу якийсь «бідний художник», чи то пак крейдовий митець, малював просто на тротуарі свої бездоганні творіння, сподіваючись на схвалення та мідяки веселих і не дуже перехожих.

– Чудово! – мовив Дайсон. – Цей художник мені й допоможе.

IV Тротуарний митець

Містер Філіпс, попри всі зречення – попри вимурувану ним самим стіну здорового глузду, межами та висотою якої він звик пишатися – в глибині душі надзвичайно цікавився справою сера Томаса Вівіана. Хоча перед своїм другом він і одягав маску байдужості, його розум не міг опиратися висновкам Дайсона, які той перед ним виклав, а саме, що уся ця пригода мала дві сторони – жакливу й таємничу. Зброя зниклого народу, що розітнула артерію, червона рука як символ страшного вірування, що вказувала на вбитого чоловіка, і кам'яна плитка, яку Дайсон запрягся знайти і таки знайшов, з відбитком руки прокляття і написом внизу, порівняно з яким навіть найдавніші руни блякли та скидалися на сучасну абетку. Та не лише це гризло його та збивало з пантелику. Як пояснити той факт, що під тілом лежав розкладений ніж без єдиної краплі крові на лезі? Припущення, що червону руку на стіні намалював хтось, чие життя минало у вічному мороці, тривожило і навівало якийсь неосяжний страх. Однак це лише розбурхувало його цікавість, і вже через десять днів після повернення каменя він знову навідався до «чоловіка-містерії», як він поза очі називав свого друга.

Завітавши до похмурого й просторого помешкання на Грейт-Рассел-стріт, він відчув, як змінилася тамтешня атмосфера. Колишнє Дайсонове роздратування розвіялося, складки на чолі розгладилися – він сидів за письмовим столом біля вікна, дивлячись на вулицю з виразом похмурого задоволення, не звертаючи жодної уваги на купи книжок та газет, що лежали перед ним.

– Любий Філіпсе, який же я радий вас бачити! Пробачте, що не підводжуся, щоб як годиться привітати вас. Підсувайте крісло до стола і спробуйте цей чудовий тютюн.

– Дякую, – відповів Філіпс, – судячи із запаху, підозрюю, він доволі міцний. Але що це все означає? На що ви дивитесь?

– Це моя спостережна вежа. Запевняю вас, час летить дуже швидко за спогляданням цієї красивої вулички та класичної витонченості музейного портика.

– Ваші химерії просто вражають, – сказав Філіпс, – то вам вдалося розшифрувати напис? Бо мене він теж зацікавив.

– Останнім часом я облишив цю справу, – відповів Дайсон. – Гадаю, всі ці закарлючки можуть зачекати.

– Справді? А як щодо вбивства Вівіана?

– А, то вам і справді цікаво? Що ж, ми в жодному разі не можемо заперечувати, що цей випадок справді дуже дивний. Та чи не здається вам, що «вбивство» – трохи загрубе слово? Нечаче зі стенду «Їх розшукує поліція». Може, я трохи старомодний, та я не можу перестати вірити у силу розкішного слова. «Жертвопринесення», до прикладу, звучить набагато вишуканіше, ніж «вбивство».

– Нічого не розумію, – сказав Філіпс. – Навіть близько не можу вловити ходу ваших думок у цьому лабіринті.

– Думаю, незабаром усе стане набагато зрозумілішим для нас обох, та сумніваюся, що вам сподобається та історія, яку ви почуєте.

Дайсон знову запалив люльку і відхилився назад у кріслі, однак не розслабився, а продовжував уважно споглядати вулицю. Після тривалої мовчанки він раптом голосно й полегшено видихнув, аж Філіпс здригнувся від цього несподіваного звуку, підвівся з крісла і почав ходити по кімнаті.

– Треба перепочити, на сьогодні годі, – сказав він, – зрештою, це трохи втомлює.

Філіпс запитально подивився у вікно. Надворі сутеніло, і у світлі ліхтарів неясно вимальовувалися обриси музею, але на вулиці було доволі гамірно, там усе ще вирували людські юрби. Крейдовий митець на протилежному боці згрібав своє причандалля, стираючи з тротуару довершені творіння, а поверхами нижче люди з брязкотом почали зачиняти віконниці. Філіпсу було невтямки, чому Дайсон раптом полишив свій спостережний пост, і його почали немало дратувати ці заплутані загадки.

– Знаєте, Філіпсе, – мовив Дайсон, спокійно походжаючи по кімнаті, – я розповім вам, як я працюю. Я користуюся теорією неймовірності. Не чули про таку? Зараз поясню. Уявімо, що я стою на сходах собору Святого Павла і виглядаю сліпого чоловіка, що кульгає на ліву ногу. Навряд чи я побачу ту людину, чекаючи на неї годину. Якщо я чекатиму дві години, шанси збільшаться, але не суттєво, та й цілий день вичікувань

теж навряд чи приведе до успіху. Але якщо я стоятиму на тому самому місці день за днем, тиждень за тижнем, неймовірність такої зустрічі буде постійно знижуватися, з кожним днем стаючи все меншою. Адже дві непаралельні лінії, поступово зближуючись, врешті перетнуться, і тоді неймовірність збігу цілком зникне. Саме так я натрапив на чорний камінь. Я спирався на теорію неймовірності. Це – єдиний науковий принцип, який, наскільки мені відомо, дозволяє людині знайти незнайомця з-поміж п'яти мільйонів людей.

– І таким методом ви збираєтеся знайти тлумача напису на чорній плитці?

– Звісно.

– І вбивцю сера Томаса Вівіана?

– Так, я маю сподівання саме в такий спосіб відшукати людину, причетну до смерті сера Томаса Вівіана.

Решту вечора, коли Філіпс пішов, Дайсон присвятив прогулянці вулицями міста, а опісля, коли вже зовсім стемніло, він повернувся до літературних потуг чи то пак «погоні за словом», як він любляв казати. Наступного ранку він знову зайняв свій пост біля вікна. Йому приносили їжу просто сюди, і він їв, не відводячи очей від вулиці. Цілісінький день він видивлявся, вряди-годи з необхідності відриваючись від цього захопливого заняття, і лише з настанням сутінків, коли всі віконниці було зачинено, а «бідний художник» безжалісно стирав свої творіння, коли загорялися вуличні ліхтарі, розганяючи морок, він залишав свої позиції. День за днем продовжувалося це невпинне споглядання вулиці, аж хазяйка помешкання занепокоїлася, обурюючись такою безрезультатною впертістю свого квартиранта.

Та нарешті одного вечора, коли гра світла й тіні лише починалася, а чисте безхмарне небо потроху тьмяніло, настав довгоочікуваний момент. Зі східного кінця Грейт-Рассел-стріт тротуаром повільно сунув бородатий згорблений чоловік середніх літ із сивиною на скронях. Проходячи повз, він поглянув на музей, а тоді мимохідь кинув погляд на творіння «бідного художника» і на самого митця, що сидів поряд із капелюхом у руці. На якусь мить бородань зупинився, злегка похитуючись туди-сюди, ніби над чимось розмірковував, і Дайсон помітив, як міцно чоловік стиснув кулаки, як дроз пробігла його спи-

ною, а частину обличчя, яку було видно Дайсону, пересмикнуло, і воно скривилося; здавалося, від невимовного болю, наче перед нападом епілепсії. Дайсон схопив м'якого капелюха і, рвучко відчинивши двері, кинувся сходами вниз.

Коли він вибіг на вулицю, чоловік, який ще мить тому був такий схвильований, крутнувся навколо своєї осі і, незважаючи на симптоми невідворотного нападу епілепсії, стрімголов помчав у напрямку Блумсбері-сквер, цілком протилежному його попередньому напрямку. Дайсон підійшов до тротуарного художника і дав йому кілька монет, стиха сказавши: «Вам більше не потрібно знову це малювати».

Він повернувся й неспішно покрокував вулицею у протилежний від втікача бік. Тож відстань між Дайсоном та згорбленим чоловіком невпинно зростала.

V

Історія скарбниці

– Існує безліч причин, чому я запропонував зустрітись у вашому помешканні, а не в мене вдома. Думаю, йому комфортніше почуватися на нейтральній території.

– Зізнаюся вам, Дайсоне, – сказав Філіпс, – попри те, що мене просто розриває від нетерпіння, та водночас я відчуваю якусь тривогу. Вам відома моя позиція: мене цікавлять лише факти, матеріалізм, якщо вам завгодно, у своєму чистому вигляді. Але у справі Вівіана є щось, через що мені трохи неспокоїно на душі. Як вам вдалося вмовити цього чоловіка сюди прийти?

– Він дещо перебільшує мої можливості. Пригадуєте, що я вам казав про теорію неймовірності? Коли вона таки спрацьовує, результати приголомшують тих, хто не втаємничений у неї. Годинник вибив восьму, чи не так? А ось і дзвінок у двері.

Вони почули на сходах кроки, за мить відчинилися двері, і до кімнати увійшов сутулий чоловік середніх літ, з бородою і густою сивиною на скронях. Філіпс уважно подивився на нього, зауваживши в рисах його обличчя ледь тамований страх.

– Проходьте, містере Селбі, – запросив Дайсон. – Знайомтеся, це – містер Філіпс, мій близький друг, і сьогодні він при-

ймає нас у себе вдома. Може, чогось бажаєте? Ні? В такому разі послухаємо вашу, я переконаний, неймовірну історію.

Чоловік заговорив глухим, тремтливим голосом, а застиглий погляд очей, що жодного разу не змигнули, здавалося, був спрямований на щось жахливе, що стояло перед ним день і ніч і стоятиме до його скону.

– Гадаю, ви пробачите мені, якщо я омину довгу передмову, – почав він. – Те, про що я маю вам розказати, краще викласти швидко і без зайвих ліричних відступів. Отже, я народився у віддаленій частині західної Англії, де самі лиш обриси лісів та гір і звивисті струмки в долинах вже вселяють думку про щось таємниче кожному, хто обдарований багатою уявою. Я з дитинства пам'ятаю незмінні величезні округлі пагорби довкруг, нетрі густих непрохідних лісів і таємничі видолінки, що навіювали всілякі фантазії, яким не було меж. Підростаючи, я почав читати батьківські книжки і, мов та бджола, яка летить на цвіт, інстинктивно прагнув до всього, що живило мою уяву. Читаючи давню окультну літературу і слухаючи неймовірні легенди, в які старші люди дотепер таємно вірять, я виріс, свято переконаний в існуванні скарбниці народу, що згинув зі світу віки тому, скарбу, що й досі покоїться під пагорбами. Всі мої думки були спрямовані на те, аби віднайти золото, яке, в моїй уяві, лежало у землі, порослій зеленою травою, на глибині всього кількох футів. Зокрема, мене вабила одна місцина, що була немов зачарована, а саме – могильний курган, куполоподібний монумент якогось забутого народу, що увінчував вершину гірського хребта. Часто літніми вечорами я засиджувався там на самому вершечку великої вапнякової брили, з якої ген далеко було видно жовтувато-буре море і девонширське узбережжя. Якось одного дня я ліниво колупав наконечником своєї палиці мох та лишайник, що розрослися по каменю, коли помітив під зеленим наростом щось схоже на візерунок, якусь криву лінію і значки, які аж ніяк не могла залишити матір-природа. Спочатку мені здалося, що я натрапив на якусь рідкісну скам'янілість, тож взяв ножа і почав зішкрібати рештки моху, поки не розчистив квадратний фут поверхні. Тоді я побачив два знаки, які мене дуже вразили: перший – стиснута в кулак рука з великим пальцем, що, просунутий між вказівним і середнім, показував униз, а під рукою був якийсь завиток, неймовірно майстерно

викарбуваний на твердій поверхні каменя. Я був переконаний в тому, що це – ключ до якоїсь великої таємниці, але одразу ж впав у зневіру, пригадавши, як свого часу кілька шанувальників старожитностей вирили під курганом довжелезний тунель і неабияк здивувалися, не знайшовши там нічого, крім наконечника стріли. Вочевидь, знаки на камені не мали стосунку саме до цього місця. Тому я вирішив, що потрібно шукати деінде. Зовсім випадково мені пощастило. Минаючи якусь халупу, я побачив дітей, що гралися на узбіччі. Один із них тримав у руці якусь річ, а решта намагалися відібрати її – така собі гра як велика частина містерії дитячого життя. Щось у тій штуковині, яку тримав маленький хлопчик, привабило мене, і я попросив його показати, що то було. Те, чим бавилися дітлахи, виявилося видовженою плиткою з чорного каменя, де було зображено руку, великий палець якої вказував донизу – таку саму, що я бачив на камені, а нижче – кілька завитків та закарлючок, вирізьблених, на мою думку, з надзвичайною майстерністю та ретельністю. За кілька шилінгів я купив у дітей їхню забавку. Жінка, яка поралася біля хатчини, сказала мені, що в них дома роками валялася та штука. Якось її чоловік надібав цей камінь у струмку, що протікав неподалік: тоді видалося дуже спекотне літо, і він побачив його серед інших каменів на дні майже висохлого струмка. Того дня я пішов за його течією, діставшись до самого джерела, що холодним чистим струменем било в узголів'ї самотньої гірської полонини. Це було двадцять років тому, та лише минулого серпня мені вдалося розшифрувати таємні знаки, вирізьблені на камені. Не хочу втомлювати вас непотрібними деталями свого особистого життя, скажу лише, що я, як і багато інших чоловіків, був змушений покинути свою домівку і перебратися до Лондона. Гроші я витрачав ощадливо, тому зрадів, коли надібав дешеву кімнатчину на задрипаній вуличці, що відгалужувалася від Грейз-Інн-Роуд. Покійний сер Томас Вівіан, на той час набагато бідніший та злиденніший за мене, винаймав мансарду в тому самому будинку, і невдовзі ми стали близькими друзями. Ось тоді я й утаємничив його у справу всього свого життя. Спочатку мені було вкрай важко переконати його в тому, що я не марную дні та ночі на дослідження чогось геть безглузлого та химерного. Та коли врешті я навернув його у свою віру, він захопився пошуками скарбу ще

більше, ніж я, і запалився мрією про багатство як винагороду за винахідливість і терпіння. Мені подобався мій новий друг, а його нужденне становище викликало у мене щире співчуття. Він дуже хотів стати медиком, та в нього було недостатньо коштів, щоб оплатити навчання, і він нерідко скочувався до самого краю злиднів і голоду. Я урочисто пообіцяв йому, що коли ми знайдемо скарб, то, незважаючи ні на що, я розділю з ним те велике багатство, а така обіцянка, дана людині, що всі роки прожила в бідності, мріючи про життя, сповнене багатства й насолоди, була неабияким стимулом. Він узявся до справи з величезним завзяттям, застосувавши свій гострий розум і наполегливість для розгадки символів, вирізьблених на камені. Мене, як і багато кого в той час, цікавила каліграфія, і я вигадав чи то пак перейняв своєрідну манеру письма, якою час від часу послуговувався і яка настільки захоплювала Вівіана, що він старанно її відтворював. Ми домовилися, що в разі якщо нас розлучить доля, але виникне потреба написати про справу, якою ми обоє переймаємося, то скористаємося почерком, який я вигадав, і з цією ж метою ми винайшли свій власний тайнопис. Тим часом ми зі шкіри пнулися, аби дістатися до серця загадки. Однак з плином часу я помітив, що Вівіану набридла вся ця пригода, і якимось одним вечором він схвильовано зізнався мені, що його гризе страх – чи не марнуємо ми наші життя на безглузді та безрезультатні пошуки. А за якихось кілька місяців йому пощастило успадкувати значну суму від якогось далекого родича в літах, про існування якого він геть забув. Щойно в нього з'явилися гроші, він почав віддалятися від мене. Ще раніше він здав вступні іспити і вирішив негайно приступити до навчання у лікарні Святого Томаса, а мені сказав, що мусить підшукати собі пристойніше житло. Прощаючись, я нагадав йому про свою обіцянку й урочисто її повторив. Та Вівіан лише розсміявся, і, коли він дякував мені, я зауважив у його погляді й голосі щось середнє між жалем та зневагою. Не бачу потреби заглиблюватися в деталі моїх численних незгод та жалюгідного й відтоді самотнього існування. Однак я ніколи не втрачав надії на успіх і щодня працював, схилившись над кам'яною плиткою, і лише з настанням сутінків я виходив на прогулянку по Оксфорд-стріт, що вабила мене своїм гамором, невпинним рухом і світлом ліхтарів.

Ці прогулянки увійшли в звичку. Щовечора, незалежно від погоди, я перетинав Грейз-Інн-Роуд і йшов у західному напрямку, іноді звертаючи північніше, минаючи Юстон-Роуд і Тоттенгем-Корт-Роуд, а іноді проходив повз Голборн або Грейт-Рассел-стріт. Щовечора я з годинку прогулювався північним тротуаром Оксфорд-стріт, і з глибин моєї пам'яті часто зринали історії де Квінсі та назва, яку він дав цій вулиці – «мачуха із кам'яним серцем». А тоді я повертався до свого брудного лігва і далі годинами намагався розплутати загадку, що лежала в мене перед очима.

Одного вечора, кілька тижнів тому, я нарешті її розгадав. Якоїсь мить мені сяйнуло, я прочитав напис і зрозумів, що все-таки не марнував свого життя. «Місце сховку скарбниці тих, хто живе під землею» – це перше, що я прочитав, а тоді вивчив точні вказівки цього місця, що було поблизу мого рідного села, де віками зберігалися гори золота. Спочатку потрібно було йти певною стежкою, минаючи певні перешкоди; де-не-де стежка звужувалася мало не до розмірів лисячої нори, а потім знову ширшала, і врешті я мав дійти до самої скарбниці. Я вирішив не гаяти часу і якомога швидше пересвідчитися у своєму відкритті – не те щоб я мав якісь сумніви в цей визначний момент, та я не міг допустити, щоб мій давній друг Вівіан, тепер багатий і успішний чоловік, був розчарований. Я сів на потяг, що прямував на захід, і одного вечора з картою в руці я пройшов тією стежкою, що пролягала серед пагорбів, до самого кінця, аж поки побачив перед собою блиск золота. Та далі я не пішов, бо вирішив, що в цей момент Вівіан повинен бути поруч зі мною. Тож я лише підібрав якое дивного кремнієвого ножа, що лежав на стежці, як доказ того, що я хотів йому розповісти. Я повернувся до Лондона і неабияк стривожився, виявивши, що з мого помешкання зникла кам'яна плитка. Моя хазяйка, справжня п'яниця, все заперечувала, та я майже не сумнівався в тому, що саме вона вкрала ту річ, щоб обміняти її на склянку віскі. Проте я напам'ять знав, що там було написано, і заздалегідь скопіював усі символи з каменя, тому втрата була не надто важливою. Втім, дещо мене таки непокоїло: знайшовши камінь, на його звороті я наклеїв шматочок паперу, де зазначив дату і місце знахідки, а згодом дописав ще кілька слів – нічого важливого, лише назву своєї вулиці та деякі зауваги. Мені були

дуже дорогі ці спогади про дні, що здавалися такими безнадійними. У будь-якому разі я одразу написав серу Томасу Вівіану тим самим почерком, про який я вже згадував, скориставшись нашим вигаданим тайнописом. Я повідомив йому про свою знахідку, зазначивши, що камінь зник, але я мав копію напису, ще раз нагадав йому про свою обіцянку і попросив його відповісти або завітати до мене. Він написав, що чекатиме на мене в одному глухому провулку в Клеркенвеллі, добре нам знайомому ще зі старих часів, і одного вечора, о сьомій, я пішов до місця призначеної зустрічі. На розі тієї відлюдної вулиці, прогулюючись туди-сюди, я помітив на асфальті стерті малюнки якогось вуличного художника і підняв шматочок крейди, забутий ним, не надто замислюючись про те, що роблю. Я походжав тротуаром і малював у своїй уяві чоловіка, який постане переді мною після стількох років розлуки. Поки я безцільно блукав, не відриваючи погляду від землі, мене заповнили спогади про минулі часи. А із задуми мене вирвав чийсь злий голос – хтось грубо зауважив, що я ходжу не по тому боці тротуару. Звівши очі, я побачив перед собою заможного й пихатого джентльмена, який з неприхованою зневагою і незадоволенням міряв поглядом мою не надто показну постать. Я одразу ж впізнав у ньому свого давнього приятеля, а після того, як я пояснив йому, хто перед ним стоїть, він з виразом каяття попросив вибачення і почав дякувати мені за мою доброту, але дещо із сумнівом, наче вагався розтопити між нами кригу, і, наскільки я бачив, з каплею підозри, чи все в мене гаразд з головою. Я почав було згадувати про роки нашого колишнього товаришування, але швидко зрозумів, що серу Томасу Вівіану спогади про ті давні часи неприємні: ввічливо відповідаючи на мої запитання, весь час повертався до «робочих моментів», як він це називав. Я змінив тему розмови і в усіх деталях розповів йому те, про вже що повідомив вам, і побачив, що його поведінка цілком змінилася. Коли я витягнув з кишені кремнієвого ножа на доказ моєї подорожі «на зворотний бік Місяця», як ми називали на нашому жаргоні місце, де був захований скарб, він почав аж задихатися від напруги, на його обличчі з'явився вираз тривоги, потім тремкого страху, тверда рішучість і намагання зберігати спокій поперемінно змінювали одне одного, зовсім мене спантеличивши. Я розповів йому все в найдрібніших по-

дробицях, і оскільки надворі ще не спочило, я, згадавши, що у моїй кишені лежить шматочок червоної крейди, намалював ним на стіні руку.

– Бачиш, рука, – сказав я, пояснивши справжнє значення малюнка, – зверни увагу, куди вказує великий палець, затиснутий між вказівним та середнім пальцями... – Я збирався продовжити розповідати і виводити крейдою схему на стіні, коли він, на моє здивування, різко перехопив мою руку.

– Ні, ні, – сказав він, – мені це непотрібно. Тим паче, тут не так уже й безлюдно. Пройдімося краще, і ти мені все докладно поясниш.

Я охоче зголосився на його пропозицію, і він повів мене геть, обираючи найглухіші вулички, поки я ретельно пояснював йому шлях, яким можна дістатися до захованого скарбу. Раз чи двічі, звівши очі на Вівіана, я бачив, що він якимось дивно озирається, кидає навсідч швидкі погляди і мигцем позирає на будинки. Навколо нього згустилася якась неприємна й тривожна аура, що мені геть не подобалося.

– Чом би нам не пройтися далі на північ? – врешті запропонував він. – Ми підемо тихими вуличками, де зможемо все спокійно обговорити. Решта мого вечора у твоєму розпорядженні.

Я відмовився, мотивуючи своє небажання тим, що мені необхідно вчасно потрапити на Оксфорд-стріт, і продовжив розповідь, наприкінці якої він знав усі повороти на шляху до скарбу та найменші деталі так само добре, як і я. Ми повернулися туди, звідки рушили, і знову стояли в темному провулку на тому самому місці, де я малював на стіні червону руку, оскільки я впізнав розмиті обриси дерев, що своїм гіллям нависали над нами.

– Ми прийшли до нашої відправної точки, – мовив я. – Мені навіть здається, що я можу торкнутися того місця, де я намалював руку. І я переконаний, ти також, як і я, зможеш торкнутися тієї містичної руки на галявині. Пам'ятай – між струмком і скелею.

Я нахилився, вдивляючись у те, що, як я гадав, було моїм малюнком, коли почув різкий вдих і, випроставшись, побачив Вівіана із занесеною догори рукою, в якій був затиснутий ніж, а в очах його погрозово виблискувала смерть. Лише з метою самооборони я схопився за руків'я кремнієвого ножа у себе в

кишені й наосліп ударив його, борячись за власне життя, а наступної миті він уже лежав мертвий на бруківці.

– Гадаю, це – все, – після нетривалої мовчанки продовжив містер Селбі. – Єдине, що я хотів ще сказати вам, містере Дайсон, це те, що я зовсім не розумію, як вам вдалося мене знайти.

– Я йшов слідом за багатьма вказівками, – відповів Дайсон, – але не можу погодитися з вами стосовно моєї надзвичайної кмітливості, яку ви мені приписуєте, оскільки я припустився кількох надзвичайно грубих помилок. Проте, зізнаюся, у мене не було особливих проблем із вашим небесним тайнописом. Я відразу ж зрозумів, що звичайні слова та фрази ви замінили на астрономічні терміни. Ви загубили, чи то у вас украли, щось чорне. Небесний глобус – це копія неба, тож я зрозумів, що у вас є копія того, що ви загубили. Тоді я дійшов висновку, що ви загубили якусь чорну річ з літерами чи символами, написаними чи то вирізьбленими на ній, а оскільки ця річ містила якусь цінну інформацію, вона, вочевидь, мала бути написана чи зображена графічно. «Наша стара орбіта залишилася без змін» – тут, безумовно, йдеться про старий план чи домовленість. «Номер мого знака» має означати «номер мого будинку» – алюзія на знаки зодіаку. І, звісно, «зворотний бік Місяця» означає не що інше, як місце, куди не ступала людська нога. А «інше склепіння» – це інше місце зустрічі: «склепіння» як частина терміна «небесне склепіння». Наступним моїм кроком було знайти «чорне небо», яке вкрали, і я таки його знайшов, хоч це й коштувало мені значних зусиль.

– То камінь у вас?

– Так. А на звороті, на клаптику паперу, про який ви говорили, я прочитав «Ін-Роуд», що мене добряче заплутало, поки мені на думку не спала вулиця Грейз-Інн-Роуд; тільки ви пропустили друге «н». Фраза «...ха із кам'яним серцем» одразу ж відіслала мене де Квінсі, якого ви цитували. За моїми наймовірнішими, але таки правильними припущеннями, ви жили десь поблизу Грейз-Інн-Роуд, якщо не на самій цій вулиці, і мали звичку гуляти по Оксфорд-стріт, оскільки, як ви пам'ятаєте, курець опію прогулювався саме по ній.

Згідно з теорією неймовірності, принципи якої я пояснив своєму другові, я дійшов висновку, що одного разу ви таки підете по Гілдфорд-стріт, Рассел-Сквер чи Грейт-Рассел-стріт,

і я знав, що терпляче виглядаючи, я колись-таки вас побачу. Однак звідки мені було знати, що це будете саме ви? Напроти свого помешкання я помітив «крейдового митця», якого я попрохав щодня малювати на стіні позаду нього велику руку, стиснуту в жесті, який всім нам добре відомий. Я гадав, що той незнайомиць, вгледівши знак, який для нього є найстрашнішим з-поміж усіх символів, не зможе байдуже пройти повз і не зрадити себе бодай якоюсь емоцією. Решту ви знаєте. А коли я знайшов вас годину по тому, то було, зізнаюся, довершеним трюком. Те, що ви роками винаймали те саме помешкання, тим паче в районі з величезним потоком мешканців, наштовхнуло мене на думку, що у вас є сталі звички, і я був переконаний, що, подолавши свій страх, ви знову повернетесь, щоб продовжити свою прогулянку по Оксфорд-стріт. І ви повернулися через Нью-Оксфорд-стріт, де я вже чекав на вас на розі.

– Ваші висновки вражають, – сказав містер Селбі. – Тільки додаю, що тієї ночі, коли загинув сер Томас Вівіан, я також повертався по Оксфорд-стріт. Гадаю, мені немає чого додати.

– Я так не думаю, – заперечив Дайсон. – Що сталося зі скарбом?

– Нам краще про це не говорити, – сказав містер Селбі, збліднувши мов полотно.

– Та годі вам так перейматися, сер, ми ж не якісь там шантажисти. Крім того, ви чудово знаєте, що тепер ваша доля в наших руках.

– Раз так, то я, містере Дайсоне, визнаю, що повернувся до того місця, та цього разу пішов трішки далі.

Чоловік раптом затнувся, його вуста затремтіли, і він, склипуючи, важко зітхнув.

– Заспокойтеся, – сказав Дайсон. – Думаю, ви взяли достатньо.

– Достатньо, – продовжив Селбі, ледь стримуючи ридання, – настільки достатньо, що тепер під моїми ногами вічно горітиме пекло. Я взяв з тієї страшної скарбниці поміж пагорбів лише одну річ. Вона лежала неподалік від того місця, де я знайшов кремнієвого ножа.

– Чому ж ви не взяли більше?

Бідолашний чоловік здригнувся просто на очах. Його обличчя пожухло, мов осінній листок, а з чола покотився піт. Видовище було відразливе й водночас жахливе, а коли він знову заговорив, його голос звучав, як сичання змії.

– Тому що хоронителі все ще там, і я їх бачив, а ще ось чому, – і він витягнув з кишені вигадливий золотий виріб і підніс його догори. – Бачите, – сказав він, – це – «жертвопринесення козла».

Філіпс і Дайсон налякано скрикнули від мерзенної непристойності тої речі.

– Заберіть це геть! Захуйте його, заради Бога, захуйте подалі!

– Я взяв із собою тільки це, більш нічого, – сказав він. – Ви вже, мабуть, здогадалися, що я ненадовго затримався в місцині, чиї мешканці не перевершили у своєму розвитку диких звірів, а те, що я вам показав, не передає і тисячної частки того, що там коїться.

– Ось, візьміть це, – мовив Дайсон, – про всяк випадок я захопив його із собою, – і він простягнув відразливому чоловікові, що весь тремтів, чорний камінь.

– А тепер, – мовив Дайсон, – вам, мабуть, час іти.

Двоє приятелів якийсь час мовчки сиділи й дивилися один на одного – в очах у них зачалася тривога, уста тремтіли.

– Змушений визнати, що я йому вірю, – зізнався Філіпс.

– Любий Філіпсе, – сказав Дайсон, прочинивши навстіж вікна, – донедавна я й подумати не міг, що ті грубі помилки, яких я припустився, були настільки безглуздими.

Білий народ

ПРОЛОГ

– Магія та святенність, – мовив Емброуз, – це єдині реалії життя, і кожна з них є насолодою, відступом від повсякденності.

Котгрейв зацікавлено слухав. Сюди, у цей занедбаний дім на північній околиці Лондона, оточений старим садом, його привів приятель. Тут, у темній кімнаті, мрійливий відлюдник Емброуз працював над своїми книжками.

– Так, – продовжив він, – магія виправдана її дітьми. Гадаю, є чимало людей, що їдять черствий хліб і запивають його водою з насолодою, невідомою «практичним» любителям чуттєвих утіх.

– Це ви про святих говорите?

– Так, і про грішників також. Думаю, ви припускаєтеся дуже поширеної помилки, обмежуючи духовний світ лише найвищим добром, адже в ньому також обов'язково повинна бути частка найбільшого зла. Мирська людина може бути як грішником, так і великим святим. Більшість із нас просто нерозвинені, заблукані істоти. Ми перебуваємо у цьому світі, не усвідомлюючи значення та внутрішнього сенсу речей, і, як результат, наші гріховність і доброта відходять на другий план.

– То ви вважаєте, що великий грішник, так само як і великий святий, має бути аскетом?

– Сильні світу цього зрікаються недосконалих копій і прагнуть бездоганних оригіналів. Я ні краплі не сумніваюся в тому, що найсвятіші серед святих ніколи не чинили «добрих справ» (послугуючись словами у їхньому звичному значенні). А з

другого боку, були й такі, що падали на самісіньке дно гріха, але за все своє життя не зробили жодного «поганого вчинку».

На хвилину Емброуз вийшов з кімнати, і Котгрейв, страшенно втішений розмовою, обернувся до свого приятеля і подякував йому за знайомство з цією людиною.

– Він – незрівнянний, – сказав Котгрейв. – Ніколи в житті не бачив таких диваків.

Емброуз приніс іще віскі й щедро наповнив келихи двох чоловіків. Проклинаючи секту непитущих, собі у склянку він налив сельтерської води і вже хотів було продовжити свій монолог, коли його перебив Котгрейв:

– Мені це ніяк не вкладається в голову, – сказав він, – ваші парадокси просто неймовірні. Людина може бути великим грішником, не вчинивши при цьому нічого гріховного! Це ж якась нісенітниця!

– Ви дуже помиляєтеся, – мовив Емброуз. – Я ніколи не захоплювався парадоксами. Якби ж то! Я всього лиш кажу, що людина з вишуканим смаком насолоджуватиметься «Романе-Конті», в житті не скуштувавши кислого елю. От і все. Хоча це більше скидається на трюїзм, ніж на парадокс, чи не так? Вас здивували мої слова, тому що ви не зовсім усвідомлюєте, що таке гріх. Так, звісно, існує певний зв'язок між Гріхом з великої літери та діями, на які зазвичай навішують ярлик гріховності: вбивство, крадіжка, зрада й таке інше. Між ними такий самий зв'язок, як між абеткою та красним письменством. Однак я вважаю, що таке хибне уявлення – а воно загальне – значною мірою виникає тому, що ми дивимося на все через призму соціуму. Ми вважаємо, що людина, яка чинить зло нам і нашим сусідам, дуже лиха. Так і є – з соціального погляду. Та невже ви не усвідомлюєте, що Зло насправді існує саме по собі, воно – предмет пристрасті одинокої, самотньої душі? Насправді, звичайний вбивця – якщо його розглядати виключно як вбивцю – жодним чином не є грішником в істинному сенсі цього слова. Він – всього лиш дикий звір, якого ми повинні позбутися, щоб порятувати свою шию від леза його ножа. Я радше поставлю його в один ряд із тиграми, ніж із грішниками.

– Звучить доволі дивно.

– Я так не думаю. Вбивцю до злочину підштовхують не добрі особистісні якості, а погані. В нього немає того, що мають

його жертви. На моє глибоке переконання, зло цілком позитивне явище, лише навиворіт. Повірте, гріх в істинному значенні цього слова трапляється вкрай рідко. Ймовірно, що справжніх грішників набагато менше, ніж святих. Так, ваші погляди чудово узгоджуються з прагматичними, соціальними цілями. Природно, ми схильні вважати, що людина, яка нам дуже неприємна, є, скоріш за все, великим грішником! Дуже неприємно, коли нас пограбують, тож ми й називаємо злодія великим грішником. Насправді ж, він усього лише недорозвинений. Звісно, він не святий, але цілком може бути – і зазвичай є – набагато кращою людиною за тисячі тих святенників, хто не порушили у своєму житті жодної заповіді. Безперечно, я визнаю, що для нас він є джерелом небезпеки, і ми справедливо вчинимо, запроторивши його до в'язниці, якщо схопимо. Втім, між його асоціальними діями, які нам дошкуляють, та справжнім Злом дуже слабкий зв'язок.

Надворі почало сутеніти. Товариш Котгрейва, який привів його сюди, ймовірно, вже не раз чув міркування Емброуза, бо під час його монологів лише ввічливо та з деяким відтінком поблажливості усміхався, але в очах Котгрейва його «божевільний» почав перетворюватися на мудреця.

– Знаєте, – мовив він, – мене страшенно зацікавили ваші думки. То ви вважаєте, що ми насправді не розуміємо істинної природи зла?

– Ні, гадаю, що не розуміємо. Ми переоцінюємо і водночас недооцінюємо його. Ми спостерігаємо численні порушення наших, так би мовити, соціальних «правил» – вкрай важливих та дуже правильних положень, що унормовують існування людського суспільства, – і жахаємося з того, що довкола панує стільки «гріха» чи «зла». Але це все справжня нісенітниця. Візьміть, до прикладу, крадіжку. У вас взагалі виникає жах від думки про Робіна Гуда, гірських шотландських розбійників сімнадцятого сторіччя чи сучасних рекламних агентів? Та з іншого боку, ми недооцінюємо зло. Ми вважаємо «гріхом» зазіхання на наші кишені (і наших жінок) і зовсім забули, яким жахливим насправді є істинний гріх.

– А що таке істинний гріх? – запитав Котгрейв.

– Гадаю, на ваше запитання варто відповісти запитанням. Скажіть-но мені, будь ласка, як би ви почувалися, якби ваші

кіт чи собака почали з вами розмовляти і сперечатися, достоту як люди? Вас би охопив жах, я певний цього. А якби троянди у вашому саду стали наспівувати вигадливу мелодію, ви б позбулися здорового глузду. Або уявіть, що жорства на дорозі починає розбухати і рости у вас на очах. А що було б, якби рінь, яку ви бачили вночі, вранці розпустилася кам'яним цвітом? Ці приклади можуть дати вам уявлення про справжній гріх.

– Послухайте, – заговорив третій з присутніх чоловіків, що дотепер сидів тихо, – ви двоє, схоже, не на жарт завелися. Та мені час додому. Я вже й так спізнився на свій потяг, тож мені доведеться йти пішки.

Емброуз та Котгрейв ще комфортніше влаштувалися у своїх кріслах, готуючись до довгої дискусії, після того як третій співрозмовник вийшов надвір у ранкову імлу, розбавлену блідим світлом ліхтарів.

– Ви мене вражаєте, – мовив Котгрейв. – Я про це ніколи не думав. Якщо це справді так, тоді все перевертається догори ногами. Тоді суть гріха насправді полягає в тому, щоб...

– ...захопити небеса штурмом, як мені здається, – закінчив думку Емброуз. – На моє переконання, гріх – це всього лише спроба забороненим шляхом проникнути в інше, вище царство. Тож ви можете зрозуміти, чому це таке рідкісне явище. Насправді не так уже й багато тих, що хоче всіма правдами чи неправдами проникнути в інші, вищі чи нижчі царства. Більшість людей цілком задоволені своїм життям. Саме тому так мало святих, а грішників (у справжньому сенсі цього слова) іще менше, та й геніїв, що іноді переймають вдачу і тих, і тих, зовсім обмаль. Словом, важче, мабуть, бути великим грішником, ніж великим святим.

– Тобто у гріхові є щось глибоко неприродне? Ви це маєте на увазі?

– Саме так. Святість вимагає таких самих, чи майже таких самих, величезних зусиль. Однак до святості вели шляхи, якими люди колись ходили. Потрібно постаратися, щоб повернути собі блаженство, яким воно було до первородного гріха. Але гріх також потребує зусиль, щоб отримати насолоду і знання, що належать лише янголам, і, докладаючи цих зусиль, людина обертається на демона. Я вам казав, що простий вбивця – це ще не грішник, і це правда, однак іноді грішник є вбивцею. До

прикладу, Жиль де Ре¹. Тож ви бачите, що добро і зло невластиві людині, якою вона є тепер – людині соціуму, цивілізованій істоті, – причому зло ще більш непригаманне людині, ніж добро. Святий прагне повернути дар, який він загубив. Грішник намагається присвоїти те, що йому ніколи не належало. Словом, він повторює Гріхопадіння.

– Сподіваюся, ви не католик? – запитав Коттрейв.

– Ні, я належу до переслідуваної англіканської церкви.

– Тоді якою є ваша думка щодо тих священних текстів, де гріхом вважається те, що ви б назвали звичайнісіньким порушенням правил?

– Так, але разом із тим «чаклунів» також зараховують до грішників, чи не так? Мені здається, в цьому полягає основна ідея. Поміркуйте самі: ви можете бодай на мить уявити, що неправдиве свідчення, яке рятує життя невинній людині, є гріхом? Ні? Чудово, в такому разі не можна не визнати, що гріховність брехуна нічим не відрізняється від гріховності «чаклуна», який використовує недоліки матеріального життя як знаряддя для досягнення своїх безмежно грішних цілей. І дозвольте вам ще от що сказати: наші колись загострені почуття настільки притупилися, а ми настільки просякнуті матеріалізмом, що, зіткнувшись з гріховністю, ми скоріш за все не зможемо її розпізнати.

– Та хіба ми не відчули б жаху, схожого на той, який, за вашими словами, мав би викликати у нас спів трояндового куща, лише від самої присутності лихої людини?

– Так би мало бути, якби ми жили за покликом природи: жінки та діти відчувають жах, про який ви говорите, ба навіть тварини його пізнають. Але багато з нас сліпі й глухі, бо

---

¹ Жиль де Ре – французький маршал, соратник Жанни д'Арк, прототип Синьої Бороди. Після війни Жиль захопився окультизмом та алхімією, а пізніше до зацікавлень барона додалася некромантія. У 1440 році маршала звинуватили у педофілії, а під час подальшого розслідування виявили «численні злочини проти роду людського», пов'язані з демонічними обрядами, сексуальними збоченнями й аматорськими вправліннями у кремації. Був засуджений та страчений після тривалого й резонансного судового процесу. Досі невідомо, чи справді Жиль де Ре «вбив 800 юнаків заради своєї втіхи», проте образ маршала швидко трансформувався у Синю Бороду та здобув безсмертя у народних казках.

наш природний розум затьмарили приписи, культура та освіта. Звісно, іноді нам таки вдається розпізнати зло з-поміж усього іншого через його ненависть до добра, адже не потрібно бути надто проникливим, щоб здогадатися, яка сила тиснула на підсвідомість рецензентів Кітса в журналі «Блеквуд¹» – але це частковий випадок несвідомого діяння. А загалом кажучи, маю підозру, що на верховних жерців Тофета² звертають недостатньо уваги чи навіть вважають їх добрими людьми, яких просто неправильно зрозуміли.

– От ви щойно назвали критиків Кітса «несвідомими». Хіба зло буває несвідомим?

– Завжди. Іншим воно бути не може. В цьому сенсі, та й у всіх інших, воно подібне до святості й геніальності. Певною мірою зло є захватом чи то екстазом душі, трансцендентальним зусиллям вийти за звичні межі. Тож, подолавши їх, воно також перевершує розуміння, вміння бачити те, що постає перед ним. Людина може бути безмежно лиховісною, але навіть не підозрювати цього. Але скажу вам так: зло у своєму прямому та істинному значенні цього слова трапляється дуже нечасто, і, гадаю, його стає все менше й менше.

– Я намагаюсь якось вкласти все це у своїй голові, – мовив Котгрейв. – З того, що ви кажете, я зрозумів, що істинне зло загалом відмінне від того, що ми звикли називати злом?

– Так. Поза сумнівом, між цими двома поняттями проглядається певна аналогія, а саме така, що дозволяє нам цілком небезпідставно вживати фрази на кшталт «підніжжя гори» чи «ніжка стола». Хоч іноді ці два поняття послуговуються, так би мовити, однією мовою. Неотесаний шахтар чи робітник-металург, неосвічена, недорозвинена «людина-тигр», перебравши свою звичну дозу, приходять додому і до смерті забиває свою

---

¹ Йдеться про британського поета Джона Кітса, що належав до другої хвилі англійських романтиків, та розвідку літературного критика Джона Локгарта у «Блеквудз Меґезін», де той завдав нищівної критики книжкам поета, збірці «Поезії» та поемі «Ендиміон» і порадив йому повернутися до попередньої роботи аптекарем.

² Тофет – місцина у долині Геєнни на півдні Єрусалима, де стояли ідоли Молоха та Ваала, яким приносили у жертву дітей на церемоніальному вогнищі.

нерозумну дружину, яка тільки те й робить, що його дратує. Він – убивця. І Жиль де Ре був убивцею. Але хіба ви не бачите тієї прірви, що пролягла між цими двома? І в тому, і в тому випадку вживається те саме слово, але значення тут докорінно різні. Їх плутають, як «Хобсон Джебсон» із арабським «Ya Hassan Ya Hussain», чи як Джагернаут і аргонавт, між якими начебто є якийсь етимологічний зв'язок. І, поза сумнівом, така ж слабка схожість чи аналогія існує між усіма «соціальними» грішками та справжніми духовними гріхами, причому в деяких випадках перші гріхи можуть бути «наставниками» других, виводячи їх з тіні в реальність. Якщо ви, бодай побіжно, знайомі з теологією, то зрозумієте важливість цього всього.

– На жаль, – відповів Котгрейв, – я не надто багато часу присвячував теології. Насправді, я часто запитував себе, чому теологи присвоїли своїй улюбленій науці титул «Наука всіх наук», бо ті «богословські» книжки, які я брав до рук, розповідали або про приховане та очевидне святенництво, або про царів Ізраїля та Юдеї. Але мені цілком байдуже до тих царів.

Абмроуз широко усміхнувся.

– Нам не варто заглиблюватися в богословські теми, – сказав він. – Мені здається, ви належите до запеклих диспутантів. Утім, «царі», на мою думку, мають такий самий стосунок до теології, як цвяхи в чоботах жорстокого робітника-металурга до зла.

– Тоді, повертаючись до нашої основної теми: ви вважаєте гріх чимось езотеричним та окультним?

– Так. Це настільки ж інфернальне диво, наскільки святість – божественна. Вряди-годи гріх підноситься до такого рівня, що ми абсолютно неспроможні сприйняти його існування, як звук найбільших труб органа – настільки низький, що ми його не чуємо. Часом гріх може довести людину до божевільні чи спричинитися до ще дивніших наслідків. Та ви в жодному разі не повинні плутати його зі звичайними соціальними злодіяннями. Пригадуєте, як Апостол, говорячи про «інший світ», проводить грань між «благодійними» діяннями і власне самою благодійністю? Людина може віддати всі свої пожитки бідному, але при тому не бути милосердною. Тож пам'ятайте, хтось, може, ніколи не ступав на злочинну стежку, та попри це однаково є грішником.

– Хід ваших думок вражає, – мовив Котгрейв. – Правду кажучи, він мені подобається, і, гадаю, з усього вами сказаного можна зробити висновок, що істинний грішник, цілком імовірно, в очах інших може постати невинною людиною?

– Безумовно, тому що істинне зло не має жодного стосунку до соціального життя чи соціальних законів, а навіть якщо й має – то лише випадково і ненароком. Гріх – це самотній предмет пристрасті душі, чи то пак предмет пристрасті самотньої душі – як вам більше до вподоби. Якщо ми раптом його зрозуміємо і сповна осягнемо його значущість, тоді він на правду наповнить нас побожним страхом і трепетом. Але ця емоція значно відрізняється від страху та огиди, які ми відчуваємо до простого злочинця, адже в такому випадку наші почуття здебільшого або цілком засновані на турботі про власні життя та гаманці. Ми ненавидимо вбивцю, бо не хочемо, щоб він занастив життя ні нам, ні людям, яких ми любимо. З іншого боку, ми поважаємо святих, але не «любимо» їх так, як своїх друзів. Спробуйте переконати себе в тому, що вам «до душі» товариство святого Павла. Чи, може, ви думаєте, що ми з вами знайшли б спільну мову із сером Галахадом¹?

З грішниками все так само, як зі святими. Якби вам трапився на шляху лиходій і ви побачили в ньому зло, він би, звісно, викликав у вас страх і трепет. Однак у вас не буде жодних причин його «недолюблювати». Навпаки, якби ви забули про його гріх, то, можливо, товариство цього грішника здалося би вам приємним, і трохи згодом вам би довелося переконувати себе в тому, що він жахливий. І все ж яким жахливим здається нам руйнування звичного для нас світу. Якби вранці ружі та лілії раптом почали співати, а меблі соватися по кімнаті, як в оповіданні де Мопассана!

– Радий, що ви повернулися до цього порівняння, – мовив Котгрейв, – бо я хотів у вас запитати, що саме в людях відповідає цим уявним вибрикам неживих предметів. Одне слово: що таке гріх? Знаю-знаю, теоретично ви мені пояснили, та я хотів би отримати конкретний приклад.

---

¹ Лицар Круглого столу, який описується в легендах як «святий лицар» (прим. пер.).

– Я вам уже казав, що гріх – явище рідкісне, – мовив Абмроуз, який, здавалося, хотів уникнути прямої відповіді. – Матеріалізм нашої доби зробив достатньо, аби придушити святенність, але ще більше він, мабуть, зробив, щоб придушити зло. Нам настільки добре в нашому світі, що нас не ваблять ані сходження, ані падіння. Це якби науковець, що вирішив «спеціалізуватися» на Тофеті, скотився до вивчення виключно предметів антикваріату. Жоден палеонтолог не зможе вам показати живого птеродактиля.

– І все ж, здається, ви таки «спеціалізуєтесь», і, гадаю, ваші пошуки привели вас до наших часів.

– Бачу, вам і справді цікаво. Що ж, зізнаюся, я проводив деякі пошуки і дослідження, тому, якщо хочете, можу показати вам одну річ, що має стосунок до того, про що ми з вами так захопливо розмовляли.

Абмроуз узяв свічку і попрямував у дальній темний куток кімнати. Коттрейв бачив, як він відчинив старовинний письмовий стіл, що там стояв, і, вийнявши з якоїсь таємної ніші пакунок, пішов назад до вікна, біля якого вони сиділи.

Абмроуз розгорнув пакет і витягнув звідти записник зеленого кольору.

– Бережіть його, – сказав він, – і не залишайте де попало. Це – один з кращих екземплярів моєї колекції, і мені буде страшенно шкода, якщо він загубиться.

Він ніжно провів пальцем по вицвілій палітурці.

– Я знав дівчину, яка це написала, – сказав він. – Читаючи її розповідь, ви зрозумієте, наскільки чудово вона ілюструє нашу сьогоденню розмову. Є ще продовження, та я волю про нього не говорити.

Декілька місяців тому в одному з періодичних видань було опубліковано дивну статтю, – продовжив він згодом з інтонацією людини, яка змінює тему розмови. – Її написав доктор... доктор Корин, здається. Там ішлося про те, що одна леді спостерігала за своєю маленькою донечкою, яка гралася біля вікна у вітальні, і зненацька прямо на її очах важка віконна рама впала просто дитині на пальчики. Гадаю, леді втратила свідомість, та в будь-якому разі, коли викликали лікаря, він, обробивши поранені й скалічені пальчики дитини, одразу підійшов до її матері. Вона стогнала від болю, і виявилось, що три пальці на

її руці, ті самі, що й пошкоджені пальчики на дитячій ручці, опухли й почервоніли, а пізніше – як написав лікар – почалося гнійне запалення.

Абмроуз усе ще ніжно погладжував зелену книжечку.

– Ну гаразд, беріть, – мовив він із жалем, немов відриваючи від серця безцінний скарб. – Поверніть, щойно прочитаєте, – сказав він, коли вони виходили через хол в старий сад, що дурманив ароматом білих лілій.

Коли Котгрейв зібрався йти, на видноколі вже розгоралася широка червона смуга, і з пагорба, на якому стояв будинок Абмроуза, відкривався вражаючий краєвид сплячого Лондона.

ЗЕЛЕНА КНИЖЕЧКА

Сап'янова палітурка книжечки вже вицвіла, та на ній не було жодних плям чи яких-небудь ознак користування. Вона виглядала так, наче її купили «під час візиту до Лондона» сімдесят чи вісімдесят років тому, а потім забули про неї, і вона лежала десь закинута подалі від людського ока. Книжечка пахла старовиною – такий ніжний, стійкий аромат, що поселяється у меблях, яким сотня, а то й більше років. Форзац був вигадливо оздоблений різнокольоровими візерунками та побляклою позолотою. Записник на вигляд був зовсім невеликий, але мав тонкий папір, і безліч сторінок були щільно списані дрібними, акуратно виведеними літерами.

«Я знайшла цю книжку (з таких слів починався рукопис) в шухляді старого комода, що стоїть на сходовому майданчику. День тоді видався дощовим, і я не могла вийти з дому на прогулянку, тож увечері запалила свічку і почала копатись у комоді. Майже всі шухляди були вщерть забиті старими сукнями, але одна з маленьких шухляд виявилася порожньою, в глибині якої, на самому дні, я й знайшла цей записник. Я давно хотіла мати саме такий, а тому взяла його для своїх записів. Він повний таємниць. У мене є чимало книжечок, яким я звіряю свої таємниці, і всі вони захищені в надійному місці, а тут я маю намір записати багато давніх таємниць і кілька нових теж. Однак є й такі, які мені взагалі не варто занотовувати. Я не зазначатиму справжніх дат – днів і місяців, про які я дізналася рік тому,

і не скажу, як виводити руни Акло чи писати хіоською мовою, ані як малювати великі красиві Кола, чи як грати в ігри Мао та співати пісні вождів. Звісно, я можу про все те в загальних рисах написати, але я з певних причин не згадуватиму, як саме це робити. І я не скажу, хто такі німфи чи дхоли, чи джило, та що означають вули. Це – найтаємніші таємниці, і я тішуся, коли пригадую, що все це мені відомо і що я володію скільки-ма чудовими секретами. Але існують деякі речі, які я називаю найтаємнішими таємницями всіх таємниць, про які я навіть думати не смію, хіба що коли залишаюся наодинці із собою: тоді я заплющую очі, притискаю до них долоні й пошепки промовляю слово – і з'являється Алала. Я роблю це лише вночі у себе в кімнаті чи в заповідних лісах, але не скажу, в яких саме, оскільки це – таємні ліси. Є ще обряди, кожен з яких важливий, але деякі приємніше споглядати, ніж інші – Білі обряди, Зелені та Багряні. Багряні обряди найкращі, але існує лише одна місцина, де їх можна належним чином здійснювати, хоча я здатна відтворювати їх в інших місцях. Окрім цього, я ще вмію виконувати танці і Комедію, яку я іноді показувала іншим, а вони нічого в тому не тямили. Вперше про все це я дізналася ще в ранньому дитинстві.

Коли я була зовсім маленькою, а моя матінка – живою, я пам'ятала все, що було до того, лишень у мене в голові все перемішалось. Та, пригадую, у п'ятирічному чи шестирічному віці я часто чула, як про мене говорять, думаючи, ніби я нічого не розумію. Говорили, якою дивною я була за рік чи два до того, і що няня просила мою матір, аби вона підійшла і послухала, як я сама із собою розмовляю, а я казала слова, яких ніхто не годен був зрозуміти. Я розмовляла мовою Ксу, з якої зараз пам'ятаю лишень дрібку слів, адже тоді я ще лежала у колисці, коли приходили маленькі білолиці істоти й дивилися на мене. Вони говорили зі мною, і я вивчила їхню мову. Ті істоти розповідали про величне біле місце, де вони жили, де трава й дерева були білі, де білі пагорби верхівкою сягали самого місяця і де віяв холодний білий вітер. Часто після таких розмов мені снилося це місце, але, коли я була ще зовсім маленька, обличчя перестали з'являтися. Та коли мені виповнилося п'ять років, трапилося дещо дивовижне. Моя няня несла мене на плечах – ми йшли через кукурудзяне поле, день тоді видався дуже спе-

котний. Потім ми пішли до стежини, що завертала до лісу, а слідом за нами подався якийсь високий чоловік і йшов доти, доки ми дісталися до глибокого темного озерця. Няня посадила мене на м'який мох під деревом і мовила до чоловіка: «Їй ще рано туди спускатися».

Тож вони залишили мене під деревом, де я сиділа й дивилася на озерце, аж тут з води і лісу вийшло двоє прекрасних білолицих людей, що почали забавлятися, танцювати і співати. Із шкірою кремово-білого кольору, вони скидалися на ті старовинні фігурки зі слонової кістки, що стоять у нашій вітальні. Одна була красивою леді з добрими чорними очима, сумним обличчям і довгим чорним волоссям. Вона якось дивно й сумно усміхалася чоловікові, що, сміючись, ганявся за нею. Удвох вони забавлялися й танцювали довкруг озерця, стиха щось наспівуючи, доки я не поринула в сон. Повернувшись, няня розбудила мене. Вона мені здалася чимось схожою на білу леді, про яку я їй розповіла, запитавши, чому в неї такий дивний вигляд. Няня страшенно розхвилювалася й здавалася дуже наляканою, аж змертвіла на виду. Вона посадила мене на траву і довго й пильно на мене дивилася, і я бачила, як вона вся тремтить. Трохи заспокоївшись, няня сказала, що все те мені просто наснилось, але я знала, що це було насправді. Тоді вона взяла з мене слово нікому про бачене не розповідати, а якщо я бодай словом комусь прохоплюся, мене вкинуть до чорної ями. Я, на відміну від няні, ніскілечки не злякалася. Я не могла забути про той день, бо варто мені було залишитися наодинці й у цілковитій тиші заплющити очі, як вони знову з'являлися перед моїм внутрішнім поглядом, ледь помітні й далекі, але від того не менш дивовижні. У моїй пам'яті зринали невеличкі фрагменти тієї пісні, що линула з їхніх уст, але я не в змозі була її заспівати.

Мені було тринадцять, майже чотирнадцять, коли зі мною трапилася просто неймовірна пригода, така дивна, що той день, коли це сталося, я завжди називатиму Білим днем. Моя матінка померла більш як за рік до того. Вранці я навчалась, а по обіді мене відпускали гуляти. Того дня я йшла новою стежкою, і невеличкий потічок привів мене до незнайомої мені місцевості. Я тоді ще порвала сукенку, коли продиралася через густі зарості кущів при дорозі, і попід низьким гіллям дерев, і по тернистих

чагарниках на пагорбах, і в лісі, встеленому колючим паростям. Шлях видався довгим-предовгим. Здавалося, наче я іду цілу вічність, і мені довелося повзти крізь таку собі подобу тунелю, де колись протікав струмок, але він давно вже висох, оголивши кам'яне дно, а обабіч нього росли кущі, що перепліталися гілками, утворюючи внизу густі сутінки. А я все продовжувала повзти крізь темряву, довго-предовго. І так я дісталася до пагорба, якого ніколи раніше не бачила. Я опинилася в темних хащах зі сплетеним покрученим гіллям, продираючись крізь яке я мимоволі скрикувала від того, що воно боляче било мені в обличчя. Згодом виявилось, що я піднімаюся вгору, довго-предовго, поки врешті не вирвалася із темних хащ і, ридаючи, сіла на краю великого пустища, де у траві повсюди лежали потворні сірі камені, з-під яких де-не-де вибивалися покручені, хирляві деревця, схожі на змії. Затим я підвелася і довго-предовго видиралася на вершину пагорба. Я в житті не бачила таких великих огидних каменюк. Деякі виростали просто з-під землі, а деякі виглядали так, наче їх туди хтось приволік, і ними була встелена вся дорога, що простягалася далі, ніж сягало моє око. Я визирнула з-поза них і побачила навколишню місцевість, що здалася мені якоюсь дивною. Надворі була зима, і з пагорбів довкруг нависав страшний чорний ліс. Я немов опинилася в кімнаті, завішаній чорними фіранками, а самі дерева не були схожі на жодне з тих, що я коли-небудь бачила. Мені стало страшно. За лісом, утворюючи велике коло, виростали інші пагорби, зовсім мені незнайомі. Все немов потопало у пільмі, огорнуте якимись чарами вуур. Довкруг було так тихо й безмовно, а небо було таким важким, сірим і сумним, як вуурівське склепіння у Глибокому Дендо. Я йшла все далі серед тих страхітливих каменюк, яких було сотні й сотні. Деякі скидалися на людей з огидними вишкіреними обличчями. Мені здавалося, що вони от-от стрибнуть на мене і схоплять, потягнувши у своє кам'яне царство, щоб я навіки там зосталася. Інші камені були схожі на тварин та брудних плазунів з висолопленими язиками, а на деяких були немов викарбувані слова, які я не в змозі була вимовити. Деякі камені скидалися на покійників, розпростертих на траві. Попри страх, я йшла поміж них, і моє серце повнилося лиховісними піснями, навіяними ними. Мені хотілося корчити гримаси й вигинатися,

достоту як вони, і я все йшла і йшла довгою стежкою, поки зрештою не відчула симпатії до тих каменюк, і вони мене більше не лякали. Я співала нав'язних ними пісень. Пісень, слів яких не можна вимовляти чи записувати на папері. Тоді я почала корчити гримаси, копіюючи камінні обличчя, і вигинатися так, як були вигнуті вони. Я пластом, немов покійники, лежала на землі, а, підійшовши до одного вишкіреного каменя, покляла руки йому на плечі й обійняла його. І так я блукала поміж каменів, поки посеред них мені не трапився круглий насип. Він був вищим за звичний, заввишки майже як наш будинок, схожий на перевернуту догори дном чашу, гладенький, округлий та зелений, на верхівці якого, немов стовп, стирчав камінь. Я стала видиратися вгору, але схили того насипу були настільки круті, що мені довелося спинитись, інакше я б скотилася до низу і, скоріш за все, вдарила об камені й розбилася на смерть. Але мені так хотілося видертися на самісінький вершечок того великого округлого насипу, що я лягла на живіт і, чіпляючись руками за траву, почала потихеньку підтягуватись, поки не опинилася на його верхівці. Там я всілася на камінь і роззирнулася навколо. У мене було таке відчуття, немов я пройшла довгий-предовгий шлях й опинилася за сотні миль від рідної домівки чи навіть у якійсь іншій країні, чи в одній із тих дивних місцин, про які я читала в «Казці про Аладдіна» і в «Тисячі та одній ночі». Немов після далекого плавання, що затягнулося на роки, я знайшла інший світ, якого ніхто раніше не бачив і нічого про нього не чув. Немов я піднялася в небо й потрапила на одну з тих зірок, про які я читала, де все мертво, холодне й сіре, де немає атмосфери і не віє вітер. Я сиділа на камені і дивилася навсібіч, і вгору, і вниз, і знову довкола себе. Я уявляла, що сиджу на самісінькій верхівці вежі посеред великого безлюдного міста, і навколо не було нічого, крім сірих каменів на землі. Я більше не розрізняла їхніх обрисів, та бачила, що вони лежать розкидані аж ген до небокраю, і коли я дивилася на них, мені здавалося, що вони утворюють певні візерунки, форми та фігури. Та я знала, що це неможливо, адже багато з них виростили прямо із землі, зрощені з підземним камінням, і, глянувши знову, я не бачила нічого, крім маленьких кіл усередині великих, пірамід, і склепінь, і шпилів, що неначе кружляли навколо того місця, де я сиділа, і що довше я на них дивилася, то чіткі-

ше бачила великі кам'яні кола, що все більше розросталися. Я так довго не відводила від них погляду, що вони, здавалося, почали рухатись і обертатися, як гігантське колесо, всередині якого я також оберталася. У мене почало паморочитися в голові, і все наче заволокло туманом, утративши чіткі обриси. Я побачила слабкий проблеск блакитного світла, і камені немов почали вистрибувати, танцювати й крутитися, кружляючи довкола мене. Мене знову охопив страх, і, скрикнувши, я зіскочила з каменя, на якому сиділа, і звалилася додолу. Піднявшись, я з радістю побачила, що камені знову лежать нерухомо, тож я сіла на траву, з'їхала по насипу вниз і попрямувала далі. Я до запаморочення танцювала той чудернацький танок, що й камені, і від радості, що роблю все правильно, я не припиняла танцювати і співати чудернацьких пісень, які самі виникали у мене в голові. Врешті я спустилася до підніжжя великого гладкого пагорба, де більше не було каменів, а стежка знову пірнала у темні хащі видолінка. Крізь них було так само нестерпно пробиратися, як і крізь ті хащі, що на узвишші, але тепер мені було байдуже до того, бо мене переповнювала радість, що я змогла відтворити той чудернацький танок, який я вгледіла там, серед каменів. Я продиралася крізь кущі, висока кропива боляче жалила мені ноги; мене дряпали гілля й колючки, та я не заважала на те, а лиш сміялась і далі співала. Потім я вибралася з тих хащ в усамітнену долину, невеличку таємну місцину, схожу на темну дорогу, якою ніхто не ходить, тому що вона дуже вузька, глибока й оточена дрімучим лісом. Там, з крутого схилу, над нею нависають дерева, і росте папороть, що на відміну від мертвих, коричневих заростей на пагорбі, не втрачає зелених барв навіть узимку і має солодкий, густий аромат, схожий на той, що сочиться з ялин. Тією долиною біг невеличкий струмок, такий тоненький, що я завиграшки могла його переступити. Я зачерпнула долонями води, щоб напитися, і вона смакувала як світле, золотисте вино. Вона іскрилась і нуртувала, пробігаючи по красивих червоних, жовтих і зелених камінцях, через що здавалася живою і різнобарвною. Випивши воду, я зачерпнула ще, та все ніяк не могла напитися, тож я лягла і, нахиливши голову, стала пити просто з потічка. Так вона здавалася ще смачнішою, маленькі хвильки накочувалися, торкалися моїх вуст, немов цілуючи мене, а я сміялася і знову пила воду,

уявляючи, що в тому струмку живе німфа, така, як на старовинній картині у нас вдома, й цілує мене. Низенько схилившись до води і ніжно приклавши до неї вуста, я прошепотіла німфі, що повернуся. Я була переконана, що то – незвичайна вода, бо мені стало так радісно на душі, коли я звелася на ноги й рушила далі. Я знову танцювала, йдучи долиною вгору, попід навислими пагорбами. А нагорі переді мною раптом постав високий крутий схил, геть як мур, і, крім тієї зеленої стіни та неба, там більше нічого не було. Я подумала: «...нині, і повсякчас, і на віки віків. Амінь». Мені здалося, що я справді дісталася одвічного кінця світу, тому що те місце скидалося на кінець всього, немов за його межами не було нічого, крім царства Вуур, куди летить світло, коли воно гасне, й тече вода, що випаровується під сонцем. Я почала згадувати той довгий-предовгий шлях, який я здолала, як я натрапила на потічок і пішла слідом за ним, продираючись крізь кущі та тернисті хащі, й темні ліси, повні повзучих колючих рослин. Як я заповзла в тунель під деревами і пробиралася через чагарники, і бачила сірі валуни, й сиділа посеред них, поки ті не пустилися в танок, а тоді пішла повз сірі камені, спустилася з пагорба крізь колючі хащі й пішла темною долиною, і блукала я довго-предовго. Я думала, як мені тепер дістатися дому, якщо я взагалі знайду стежку назад, і якщо мій дім ще був на місці, а не перетворився з усіма його мешканцями на сірі камені, як у казках «Тисячі і однієї ночі». Я сіла на траву й замислилася, що мені робити далі. Я стомилася, і від довгої ходьби у мене пекли ноги. Оглянувшись навколо, прямісінько під високим, крутим зеленим муром я побачила джерельце. Довкруг джерела земля була вкрита соковито-зеленим вологим мохом. То був дивовижний мох, схожий на красиві маленькі папороті, й пальми, і ялини, такі зелені, немов коштовні смарагди, а крапельки води, що звисали з них, були як справжні діаманти. А посеред моху виблискувало джерело – глибоке, блискуче й таке чисте, що здавалось, ніби я легко можу торкнутися червоного піску на дні, хоча насправді там було дуже глибоко. Я підійшла до нього і подивилась у воду, немов у дзеркало. На дні джерела неспокійно рухались і перекочувались червоні піщинки, я бачила, як нуртує вода, що на поверхні була спокійною та гладенькою. Джерело, завбільшки з ванну для купелі, скидалось на велику білу перлину, обрамле-

ну зеленими смарагдами. Мені так пекли ноги після виснажливої прогулянки, що я зняла черевики та панчохи й опустила ноги в лагідну, прохолодну воду, а коли підвелася, більше не відчувала в них втоми і зрозуміла, що мушу рухатися далі, щоб поглянути, що там, по той бік стіни. Поволі я почала видиратися нагору, а, вибравшись на вершину, побачила, що опинилася у найдивнішій місцевості, яку коли-небудь бачила, дивнішій навіть за пагорб із сірим камінням. Вона виглядала так, наче якісь велетенські діти гралися там зі своїми лопатками, бо навкруги були одні лиш пагорби й улоговини, замки й мури, зроблені із землі та вкриті трав'яною ковдрою. Там стояли два насипи, схожі на великі вулики, округлі, величні й урочисті, а за ними – глибокі вярки й крута висока стіна, як та, що я колись бачила біля узбережжя, яку охороняли великі гармати та безліч солдатів. Я ледь не скотилася в одну улоговину, що зненацька виринула в мене під ногами, і хутенько подріботіла вниз. Опинившись на її дні, я глянула вгору, де все здавалося темним і похмурым, і я не побачила нічого, крім сірого важкого неба і країв улоговини. Все інше немов зникло, улоговина стала цілим світом, і мені здалося, що вночі, коли місяць кидає вниз своє світло, а нагорі завиває вітер, там повно духів, рухливих тіней і блідолицих створінь. Вона була такою дивною, похмурою й пустельною, як храм мертвих язичницьких богів. Мені це нагадало казку, яку мені, ще зовсім маленькій, розказувала няня – та сама, що взяла мене із собою до лісу, де я бачила тих прекрасних білих людей. Одного зимового вечора, коли вітер, завиваючи й стогнучи в димарі, вдаряв гіллям дерев об стіни будинку, вона розповіла мені про западину, достоту таку, в якій я зараз стояла, куди всі боялися спускатися чи навіть проходити повз неї, така в неї була лиха слава. Та якось одна бідна дівчина вирішила спуститися в ту яму, і, попри спроби інших її спинити, все-таки пішла туди. А коли повернулася, то весело сміялась і казала, що там не було нічого, крім зеленої трави, червоних та білих каменів і жовтих квітів. Незабаром люди побачили, що її вуха прикрашають неймовірної краси смарагдові сережки, і стали розпитувати в неї, де вона їх взяла, бо всі знали, що вони з матір'ю були бідні як церковні миші. Та вона лиш сміялася у відповідь і казала, що її сережки зовсім не смарагдові, а всього лише із зеленої трави. А одного дня вона причепила собі

на груди червоний, як кров, рубін, якого ще зроду ніхто не бачив. Завбільшки з куряче яйце, він виблискував і переливався, як розжарена вуглинка. Її питали, де вона його роздобула, адже вони з матір'ю були бідні як церковні миші. Та вона лиш сміялась у відповідь і казала, що то був зовсім не рубін, а всього лише звичайний червоний камінець. А якось її шию прикрасило найкрасивіше у світі намисто, прекрасніше навіть за намисто королеви, всіяне великими блискучими діамантами, сотнями діамантів, що виблискували, мов зорі в червневу ніч. Її питали, де вона його взяла, адже вони з матір'ю були бідні як церковні миші. Та вона лиш сміялася у відповідь і казала, що то були зовсім не діаманти, а всього лише білі камінці. Одного дня вона пішла до королівського двору, і на голові в неї була тіара зі щирого ангельського золота, так мені няня сказала, що світилась, як сонце, і була значно багатша за корону самого короля. З вух у неї звисали смарагдові сережки, на грудях палала рубінова брошка, а на шиї виблискувало неймовірне діамантове намисто. Король з королевою, подумавши, що то до них із далекого краю приїхала прекрасна принцеса, підвелися зі своїх тронів і пішли їй назустріч, але хтось сказав королю з королевою, хто вона насправді, і що походить з бідної родини. Тож король запитав у неї, чому вона увінчала свою голову золотою тіарою, і звідки вона в неї взялася, адже вони з матір'ю бідні як церковні миші. Та вона лиш засміялась у відповідь і сказала, що то була зовсім не золота тіара, а всього лише жовті квіточки, які вона заплела собі в волосся. Короля здивувала така відповідь, і він звелів їй залишитись у королівському дворі, аби побачити, що буде далі. Вона була така чарівна, і всі навколо казали, що очі в неї зеленіші за самі смарагди, а уста – червоніші за рубін, і шкіра була біліша за діаманти, а волосся її – золотистіше за саму тіару. Син короля сказав, що хоче з нею одружитися, і король дав йому своє благословення. Їх обвінчав єпископ, після чого на них чекав розкішний бенкет. Коли торжество закінчилося, син короля пішов до покоїв своєї дружини, та щойно торкнувся рукою дверей, як побачив довгов'язого чоловіка зі страхітливим лицем, убраного у все чорне, що стояв перед дверима і сказав йому:

Куди ідеш? Ні крок ногою,
Вона обвінчана зі мною»

І син короля впав долілиць знепритомнівши. На крик прибігли люди і хотіли увійти до кімнати, та не змогли. Тоді їм довелося рубати двері сокирами, але дерево стало міцне, як сталь, і зрештою всі розбіглися, налякані зойками і сміхом, пронизливим лементом і криками, що долинали зсередини. Але, зайшовши до кімнати наступного дня, вони не побачили нічого, крім густого чорного диму, бо чоловік у чорному прийшов і забрав її з собою. А на ліжку лежало два жмутики сухої трави, червоний камінь, кілька білих камінців і трохи зів'ялих жовтих квітів. Я пригадала ту казку, яку мені розповідала няня, коли стояла на дні глибокої улоговини. Там було так дивно й похмуро, що мені стало лячно. Я не бачила ні камінців, ні квітів навколо себе, та боялася, що можу щось звідти взяти, не відаючи того, а тому вирішила провести один обряд, щоб відігнати від себе чоловіка в чорному. Отож, я стала посеред улоговини, і, переконавшись, що на мені немає нічого того, про що йшлося в казці, я обійшла те місце, по-особливому торкаючись своїх очей, губ та волосся й нашіптуючи дивні слова, яких мене навчила моя няня, щоб відганяти від себе злі сили. Відчувши себе в безпеці, я вилізла звідти і пішла повз усі ті насипи, улоговини й мури, поки не дійшла до вершини, що височіла над усією місцевістю, і побачила, що різні форми земляних споруд, точнісінько як сірі камені, склалися в певний візерунок, лише геть інший. Вже сутеніло, і все навколо почало набувати розмитих обрисів, але з того місця, де я стояла, мені вони здавалися схожими на дві величезні людські постаті, що лежали на траві. Я рушила далі, поки не натрапила на ліс, надто таємний, щоб про нього розповідати. Ніхто не знає про стежку, що веде до нього, на яку я натрапила цілком випадково – угледівши маленьке звірення, що бігло нею до лісу. Тож я пішла слідом за тваринкою по дуже вузькій темній стежці, попід тернинами й кущами, і надворі вже було зовсім темно, коли я вийшла на відкриту галявину посеред лісу. Там переді мною постало дивовижне видовище, найпрекрасніше з усього, що я колись бачила, але тривало воно лише якусь мить, бо я одразу ж кинулася тікати з лісу тією самою стежкою, що мене туди привела. Я чимдуж бігла, налякана тим чудесним і таким дивним та неймовірним видовищем. Я хотіла швидше дістатися додому, щоб подумати про побачене, бо не знала, що було б, якби я залишилася в лісі. Я розпашіла

від бігу і вся тремтіла, серце шалено калатало в грудях, і поки я тікала з того лісу, з мене мимоволі виривалися дивні крики, яких я не могла стримати. Зрадівши, що великий білий місяць викотився з-за округлого пагорба й освітив мені дорогу, я бігла назад повз насипи й через улоговини вниз до самотнього ви-долинка і вгору крізь хащі над місциною із сірими валунами і врешті-решт дісталася до нашого дому. Мій батько працював у своєму кабінеті, і слуги ще не сказали йому, що я дуже довго не поверталася додому, хоча були налякані й не знали, що їм робити. Я сказала їм, що просто заблукала, проте не зізналася, де насправді була і що робила. Я пішла спати, але пролежала всю ніч, так і не склепивши очей в роздумах про побачене. Коли я вийшла на галявину, все навколо світилося, хоча вже сутеніло, і це видиво здавалося настільки реальним, що всю дорогу назад я не могла позбутися думки, що все те було наяву. Тому я чим хутчіш хотіла зачинитися у себе в кімнаті й на самоті насолоджуватися побаченим видовищем, заплющити очі й перенестися на галявину, щоб зробити все, що я зробила б, якби не злякалася. Та, коли я заплющила очі, видиво не прийшло, і я знову й знову прокручувала в голові свої пригоди, пригадуючи, як похмуро й дивно було наприкінці, і боялася, що це все може виявитись помилкою, тому що виглядало надто неймовірним, щоб бути правдою. Ця пригода надто вже скидалася на одну з няньчиних казок, в які я насправді не вірила, хоч і стояла налякана на дні тієї улоговини. У моїй пам'яті знову зринули історії, які вона мені розповідала, і я губилася в здогадах, чи те, що я бачила, насправді там було, чи, може, якась з її казок колись давним-давно була реальністю. Мене охопили такі дивні відчуття! Я лежала із розплющеними очима у своїй кімнаті вглибині будинку, а по інший його бік місяць кидав відблиск на річку, тож яскраве світло не падало на стіну моєї кімнати. В домі було дуже тихо. Я чула, як батько підіймався сходами нагору, щойно годинник пробив північ, а опісля все затихло, і дім здавався порожнім, ніби в ньому не було жодної живої душі. І хоч у кімнаті в мене було темно, крізь білий тюль пробивалось слабке мерехтіння світла. Підвівшись з ліжка, я вглянула у вікно і побачила величезну чорну тінь від будинку, що накривала сад, який здавався в'язницею, де вішають людей на шибениці. Але далі все довкруг було залите білим сяйвом, і

ліс виблискував білизнаю з чорними проваллями поміж дерев. Надворі було ясно й безвітряно, а на небі – жодної хмаринки. Я хотіла пробудити в уяві те видиво, але не змогла, і почала перебирати в пам'яті всі казки, які мені розповідала няня настільки давно, що я думала, що вони вже стерлися з моєї пам'яті. Однак вони повернулися і перемішалися із хащами, і сірими валунами, й видолинками, й таємничим лісом, і я вже не знала, що – реальність, а що – казка, і чи не був це усього лише сон. Я пригадала той далекий спекотний літній вечір, коли няня залишила мене одну в затінку, а з води та лісу вийшло двоє білих людей і почали забавлятися, танцювати й співати. Мені здавалося, що няня розповідала мені про щось схоже до того, як я їх побачила, тільки не могла пригадати, що саме. Тоді мені було цікаво, чи вона і є тією білою леді, бо вона така ж біла й вродлива і мала такі самі темні очі й чорне волосся. Бувало, вона усміхалася й виглядала, достоту як та леді, коли починала свої розповіді зі слів «Давним-давно...» або «У часи фей...» Але вона не могла бути білою леді, подумалось мені, бо вона, здається, ішла вглиб лісу іншою стежиною, і той чоловік, що йшов слідом за нами, не був схожий на того, іншого, інакше мені б не розкрився чарівний секрет таємничого лісу. Я думала про великий білий місяць, що викотився з-за пагорба та нависав наді мною, коли я стояла посеред тієї дикої місцевості, де із землі виростали дивні фігури, а навколо були одні лише мури, таємничі видолинки та гладенькі, округлі насипи. Я чудувалася з побаченого, та враз злякалася, що зі мною трапилося щось невимовно жахливе, пригадавши казку, яку мені розповідала няня, про бідну дівчину, що спустилась в улоговину і яку врешті забрав чоловік у чорному. Я теж спускалась в улоговину, може, навіть, ту саму, і зробила там щось дуже страшне.

Тож я знову взялася промовляти закляття, по-особливому торкаючись своїх очей, губ і волосся і вимовляючи давні слова мовою фей, щоб бути певною, що мене ніхто нікуди не забере. Я знову намагалася викликати в уяві таємний ліс, видертися тією стежкою і побачити те, що я бачила, та в мене нічого не вийшло, тож я не переставала думати про няньчині казки. Я пригадала одну з них – про юнака, що якось вирушив на коні на полювання і цілісінький день зі своїми собаками шукав здобич. Вони перетинали річки і побували у всіх лісах, минали драго-

вини, але нічогосінько не знайшли; так вони полювали увесь день, аж поки сонце почало опускатися, сідаючи за гору. Юнак розлютився, що йому не вдалося нічого вполювати, і вже хотів було повертатися назад, коли, щойно сонце торкнулося вершечка гори, він побачив, як з чагарника вийшов прекрасний білосніжний олень. Він радісно свиснув до своїх собак, але ті лиш жалібно скавучали й не хотіли йти за ним. Тоді він дав шпори своєму коневі, але той лиш затремтів і стояв мов укопаний. Юнак зіскочив з нього, полишив своїх собак і сам кинувся переслідувати білого оленя. Поступово стемніло, на чорному небі не було видно жодної зірки, яка б освічувала дорогу, а олень все біг у темряві. Молодик мав при собі рушницю, але не стріляв у тварину, бо хотів спіймати оленя живим, хоч і боявся, що той загубиться під покровом ночі. Мисливець жодного разу не згубив його зі своїх очей, дарма що небо було чорне-чорнюче, навколо панувала непроникна темрява, а олень безперестанку біг, і юнак уже не знав, де він опинився. Вони бігли через дрімучі ліси, де повітря було наповнене шепотом, а ледь помітне мертве сяйво здіймалося над зогнилими колодами, що лежали на землі. Вже коли молодикові здалося, що він загубив оленя, той постав перед ним, осяяний і білосніжний. Юнак кинувся до нього, та олень виявився спритнішим, і він так його і не спіймав. Вони далі бігли через дрімучі ліси, перепливали річки, брели чорними болотами, де земля здіймалася пухирями і навколо мерехтіли блукаючі вогники. Олень помчав вузькою скелястою ущелиною, де витав спертий запах склепу, і хлопець побіг услід за своєю здобиччю. Вони здіймалися на вершини гір, де було чути посвист вітру, що зривався з неба, олень біг далі, а юнак – за ним. Нарешті зійшло сонце, і він опинився в місцевості, якої раніше ніколи не бачив, з мальовничою долиною, якою протікав дзюркотливий струмок, та величним пагорбом посередині. Знесилений олень побіг до пагорба вниз по долині, рухаючись усе повільніше й повільніше, і хоч молодик теж добряче стомився, він надав ходи, переконаний, що цього разу таки впіймає оленя. Та щойно вони дісталися підніжжя пагорба, а хлопець уже простягнув було руку, щоб ухопити оленя, як той мов крізь землю провалився, і юнак розплакався. Йому було страшенно шкода, що після такого довгого полювання він його загубив. Втерши сльози, він побачив перед со-

бою у пагорбі двері і зайшов туди. Всередині було доволі темно, але він пішов далі, бо думав, що йому вдасться знову вийти на слід білого оленя. Зненацька звідкілясь засяяло світло, і він побачив над головою небо, сонце, співуче птаство на деревах і пречудове джерело, біля якого сиділа чарівна дівка, королева фей. Вона сказала молодикові, що обернулась оленем, аби привести його сюди, адже вона до безтями закохалася в нього. Тоді вона принесла зі свого казкового палацу велику золоту чашу, оздоблену коштовним камінням, і запропонувала йому випити з неї вина. Він пригубив той трунок, та що більше він пив, то більше жадав пити, бо вино те було чарівним. Він поцілував прекрасну дівку, і вона стала йому дружиною, і весь день та всю ніч він провів у пагорбі, в якому вона жила, а прокинувшись, юнак зрозумів, що лежить на землі, неподалік від того місця, де він уперше побачив оленя, і його кінь був там, і собаки, що чекали на нього. Він звів очі до неба й побачив, як сонце сідає за пагорб. Він повернувся додому і прожив довгі роки після тієї пригоди, але ніколи так і не поцілував жодної іншої жінки, тому що колись цілував саму королеву фей, і ніколи не пив звичайного вина, тому що колись куштував чарівне. Іноді няня розповідала казки, які їй колись розказувала її старенька прабабуся, що жила зовсім одна в хатині на вершині гори. Більшість із тих казок були про пагорб, під яким колись давним-давно збиралися люди, грали у всілякі чудернацькі ігри і робили дивні речі, про які мені розповідала няня і яких я не розуміла. Вона казала, що ніхто, крім її прабабусі, нічого з того не пам'ятав, і ніхто не знав, де саме той пагорб, навіть її прабабуся. Та якось няня розказала мені одну напрочуд дивну історію про пагорб, і я аж здригнулася від згадки про неї. Вона казала, що люди завжди ходили туди в літню спеку, і спочатку вони довго танцювали. Вони танцювали до самісінької темряви, а дерева, що росли навколо, робили ту місцину ще темнішою, й люди, один за одним, приходили звідусіль таємною стежкою, про яку ніхто, крім них, більше не знав. Двоє людей охороняли вхід, і кожен, коли туди підходив, повинен був подати дуже дивний знак, який няня показувала мені як уміла, але казала, що не може правильно його відтворити. Туди приходив найрізноманітніший люд: дворяни і селяни, літні люди і хлопці з дівчатами, і зовсім малі діти, що просто сиділи і за всім тим споглядали.

Коли вони заходили досередини, навколо було зовсім темно, лише в одному закутку щось палахкотіло і поширювало дуже сильні та солодкі пахощі, що змушували їх сміятися – там можна було побачити розжарені вуглики і червонуватий дим, що здіймався догори. Отож, вони всі заходили досередини, а за останнім двері зникали, щоб більше ніхто не міг через них увійти, навіть якби й знав, що за ними щось є. Якось один чоловік, що був чужинцем у цих краях, подолавши довгий шлях, заблукав посеред ночі, і кінь завіз його в самісіньке осердя дикої місцевості, де булькотіли страхітливі болота, над землею здіймалися величезні валуни, ноги коня провалювались у якісь ями, а дерева, що скидалися на стовпи шибениць, простягали до нього великі чорні ручища-гілляки, загороджуючи дорогу. Той чужинець був неймовірно наляканий, а його кінь з часом почав тремтіти і зрештою зупинився посеред дороги, відмовляючись іти далі. Чоловік зліз з коня і намагався вести його за вуздечку, але той не зрушив із місця і від страху весь покритися потом. Тож чоловік був змушений іти сам, усе далі углиб дикого лісу, поки врешті дійшов до якоїсь темної місцини, звідки до нього долинали шум, крики і співи – подібних він ніколи в житті не чув. Вони звучали дуже близько, та він не міг проникнути туди, звідки вони долинали, тож почав гукати, і поки він намагався докричатися, хтось підійшов до нього ззаду, і тієї ж миті його руки і ноги зв'язали, а рот заткнули, і він упав непритомний. Отямившись, чоловік побачив, що лежить біля узбіччя, прямисінько в тому місці, де він збився зі шляху, попід мертвим дубом із обвугленим стовбуром, а поруч стояв, прив'язаний, його кінь. Він повернувся у місто і розказав, що з ним трапилося. Деяких його історія вразила, але іншим про щось подібне було відомо. Так завжди було: коли всі заходили досередини, за ними зникали двері, щоб більше ніхто не міг туди проникнути. Опинившись усередині, люди ставали в коло і бралися за руки – хтось заводив у темряві пісню, а хтось імітував звуки грози на спеціальному інструменті, так що серед тихої ночі люди чули гуркіт грози ген далеко за межами дикої місцевості, а ті, які думали, що знали, в чому річ, хрестилися, прокинувшись серед глупої ночі в себе в ліжку від жахливого глибокого гуркоту, схожого на гірську грозу. Гуркіт і співи довго не вщухали, люди, стоячи в колі, злегка розгойдувались в різні боки, і пісня, що

линула з їхніх вуст, була на давній, всіма забутій мові, а мелодія звучала дуже дивно. Няня розповідала, що її прабабуся, ще малим дівчам, знала когось, хто пам'ятав трохи слів тієї пісні. Няня намагалася заспівати мені дещо з того – мелодія була така дивна, що мене аж в холод кидало і по спині бігали мурахи, ніби я торкалася рукою чогось мертвого. Іноді співав чоловік, іноді жінка, і, траплялося, їхній спів був настільки чудовий, що двоє чи троє із тих, хто там був, падали ниць, пронизливо кричали й бились об землю, мов навіжені. Спів не стихав, і люди в колі ще довго розхитувалися в різні боки, доки над тим місцем, яке вони називали Тол Деол, здіймався місяць. Він світив на людей, а ті й далі розхитувались із боку в бік, і густий солодкий дим клубочився над розжареним вугіллям і кільцями звивався навколо них. Потім вони приступали до трапези. Вечерю подавали хлопець з дівчиною. В руках у хлопця була велика чаша з вином, а дівчина несла буханець хліба. Вони йшли по колу і частували всіх хлібом та вином, що за смаком відрізнялися від звичайних хліба та вина, і кожен, скуштувавши їх, ставав іншим, ніж був доти. Повечерявши, всі зводилися на ноги й кружляли в танку, і зі сховку виносилися всілякі таємні речі. Вони грали в чудернацькі ігри, невпинно кружляючи в місячному сяйві. Іноді хтось зникав, і про нього більше ніхто ніколи не чув і не знав, що з ним трапилося. А решта знову пили те чудове вино і створювали собі ідолів, і поклонялися їм. Якось, гуляючи неподалік місцевості, де було багато мокрої глини, няня запитала мене, чи хотіла б я побачити, як виглядали ті ідоли, яких ліпили на пагорбі, і я ствердно кивнула головою. Тоді вона взяла з мене слово, що я жодній живій душі ніколи про це і словом не прохоплюсь, а якщо порушу обіцянку – мене кинуть до чорної ями з мертвяками. Я пообіцяла нікому про це не розказувати, і тоді вона вкотре повторила своє запитання, і я вкотре дала їй слово, що мовчатиму, як риба під мостом. Вона взяла в мене дерев'яну лопатку й накопала глини, поклавши її в моє бляшане цеберко, і, якби нам хтось трапився на шляху, я мала сказати, що збираюся ліпити пасочки, коли прийду додому. Ми рушили далі й невдовзі дійшли до заростів чагарнику, що ріс прямо при дорозі. Няня зупинилася, окинула поглядом дорогу, а тоді заглянула через живопліт на поле, що стелилось по інший бік, гукнула «Мерщій!», і ми побігли в зарості, про-

дираючись поміж кущів, аж поки добряче віддалилися від дороги. Нарешті ми сіли під одним кущем, і мені так кортіло побачити, що няня робитиме з тією глиною, та перш ніж почати, вона знову взяла з мене слово, що я нікому про це не розкажу, і знову подивилася крізь кущі на всі боки, хоч стежка була настільки вузька та заросла, що навряд чи нею хтось коли-небудь взагалі ходив. Ми вмостилися на землі, няня дістала глину з цеберка й почала розминати її руками і робити дивні речі, вертячи нею навсібіч. Потім на якийсь час вона заховала її під великим листком лопуха, а тоді знову витягнула, звелася на ноги, сіла, тоді знову встала і по-особливому обійшла навколо глини, при тім тихо наспівуючи якусь мелодію, і її обличчя розпашіло. Нарешті вона знову сіла і взяла до рук глину, виліплюючи з неї ляльку, але не таку, що я мала у себе вдома; вона створила найдивнішу ляльку з усіх, які я коли-небудь бачила, з вологої глини і заховала її під кущем, щоб вона висохла і затвердла, і, ліплячи, вона безперестанку наспівувала собі під ніс ті дивні мелодії, а лице її все більше пашіло і наливалось рум'янцем. Вона залишила ляльку в кущах, прикривши травою, щоб ніхто не зміг її знайти. А через кілька днів ми пішли тим самим шляхом, і, дійшовши до тієї вузької стежки, де на узбіччі переплітаються зарості чагарнику, няня знову взяла з мене слово мовчати. Вона як завше оглянулася, і ми подерлися крізь кущі, поки дісталися тієї галявини, де був схований чоловічок із глини. Я дуже добре все пам'ятаю, хоч тоді мені було всього вісім років, і відтоді минуло ще стільки ж, перш ніж я взялася записувати все це на папері. Тоді небо було глибокого бузково-блакитного кольору, і посеред чагарників, де ми сиділи, здіймався, вкритий рясним цвітом, великий кущ бузини, а з іншого боку росла таволга. Коли я думаю про той день, мою кімнату немов наповнює аромат цвіту бузини і таволги, і, заплющивши очі, я бачу сліпуче блакитне небо, по якому пропливають білі-білісінькі хмаринки, і няню, якої вже давно не бачили, що сидить напроти, схожа на красиву білу жінку з лісу. Тож ми вмостилися на траві, і няня, діставши зі сховку глиняну ляльку, сказала, що ми мусимо «віддати їй шану», та спершу вона покаже мені, як це робити, а я маю не зводити з неї очей. Вона робила з тим чоловічком дивні речі, і хоч ми йшли сюди дуже повільно, я помітила, що няня вся зросилася потом. За-

кінчивши, вона сказала мені теж «віддати шану», і я зробила все так само, як робила вона, тому що я її дуже любила, а ця гра була така дивовижна. «Якщо когось сильно любиш, – казала няня, – глиняний чоловічок може допомогти, лиш потрібно провести певний ритуал, а якщо когось сильно ненавидиш, чоловічок також допоможе, лише ритуал буде іншим». Ми дуже довго з ним гралися, всіляке собі вигадуючи. Няня сказала, що то їй прабабуся розповіла все про глиняних чоловічків, але ми не завдаємо нікому жодної шкоди, бо це всього лиш гра. Потім вона розказала мені одну історію про ідолів, яка мене сильно налякала, і саме про неї я згадала тієї ночі, коли лежала у себе в ліжку в порожній темряві, думаючи про таємний ліс і про те, що я бачила того дня. Няня розповіла, що колись дуже давно у великому замку жила юна дівчина знатного походження. Вона була такою чарівною, що всі шляхетні мужі хотіли на ній одружитися – найчарівнішій з усіх дівчат, дуже милій та добрій. Однак, незважаючи на ввічливе ставлення до всіх юнаків, що хотіли з нею побратись, вона їм відмовляла, бо ніяк не могла віддати перевагу котромусь одному з-поміж них, та й не була певна, чи взагалі хоче йти під вінець. Її батько, великий вельможа, хоч дуже любив свою доньку, розлютився через таку її поведінку і спитав у неї, чому вона ніяк не обере собі майбутнього чоловіка серед тих вродливих молодиків, що приходять до замку. У відповідь вона лиш сказала, що жоден із них не припав їй до душі, і вона має подумати, а якщо вони й далі їй надокучатимуть, вона піде в монастир і стане черницею. Тож молоді чоловіки сказали, що поїдуть геть і чекатимуть рівно рік і один день, а коли мине той час, вони повернуться і попросять обрати серед них того, за кого вона вийде заміж. Тож вони визначили день і покинули замок, а дівчина пообіцяла, що через рік і день піде під вінець з одним із них. Але правда полягала в тому, що вона була королевою тих людей, хто літніми ночами танцювали на пагорбі, і в ці ночі вона замикала двері своєї кімнати і разом зі своєю служницею вислизала із замку таємним ходом, про який знали тільки вони, і йшли до пагорба посеред лісових нетрів. Вона знала більше таємниць, ніж будь-хто інший, більше, ніж знали до неї чи після неї, тому що вона нікому не відкривала найпотемніших таємниць. Вона знала, як чинити зло, як доводити молодиків до загибелі та зурочувати людей, і ще ба-

гато чого, що я не могла зрозуміти. І хоча її справжнім іменем було леді Евелін, ті, що танцювали на пагорбі, називали її Касса, що на прадавній мові означає «велемудра». Вона була білішою і вищою за них, а її очі світилися в темряві, як палаючі рубіни. Вона вміла співати пісні, яких ніхто не вмів співати. Зачувши її спів, люди падали долілиць і били їй поклони. Вона вміла робити те, що вони називали шіббо-дійство, і було це дивовижною магією. Вона казала великому вельможі, своєму батькові, що хоче піти до лісу по квіти, і він відпустив її, і вона разом зі своєю служницею ішла в ліс, куди ніхто не ходив. Там служниця стояла на варті, а дівчина лягала під деревами і, розпростерши руки, починала співати особливу пісню, на звуки якої з усіх закутків лісу сповзалися великі гадюки, що шипіли й ковзали поміж дерев і, висуваючи свої роздвоєні язики, підповзали до неї. Вони звивалися навколо неї, обвивали її тіло, руки і шию, поки всю її не вкривали, так що виднілися лише голова, а вона шепотіла щось до них і співала їм, і вони тісніше й тісніше сповивали її, поки вона не веліла їм іти геть. Вони миттю розповзалися по своїх норах, а на грудях у дівчини залишався неймовірної краси камінь, що своєю формою нагадував яйце і переливався синіми, жовтими, червоними та зеленими барвами і був шерехатим, достоту як зміїна луска. Він називався чадорійським каменем, і з його допомогою можна було творити всілякі дива. Няня сказала, що її прабабуся на власні очі бачила той чадорійський камінь, який був такий само блискучий і лускатий, як зміїна шкіра. Дівчина ще багато чого вміла, однак вона достеменно знала, що ніколи не піде під вінець. Величезна кількість шляхетних і вельможних чоловіків добивались її руки, але першими з перших були: сер Саймон, сер Джон, сер Олівер, сер Річард та сер Роланд. Вони повірили їй, що через рік і один день вона візьме одного з них собі за мужа. Тільки метикуватому серу Саймону закралася підозра, що вона їх усіх водить за носа, і він заприсягнувся, що простежить за нею, аби вивідати, в чому тут річ. Як на такого мудрого чоловіка, сер Саймон був ще зовсім юний, з гладеньким і ніжним, як у дівчини, лицем, тож він, як і решта, сказав, що повернеться до замку тільки через рік і один день, а до того буцімто плаватиме далекими морями до незвіданих країв. Але сам недалеко від'їхав і незабаром повернувся, переодягнувшись

служницею, та найнявся в замок мити посуд. Він вичікував, споглядав і слухав, сам тримаючи язика за зубами. Він ховався по темних закутках і прокидався серед ночі завжди на сторожі. Він чув і бачив, на його думку, вкрай дивні речі. Однак був настільки хитрим, що сказав служниці дівчини, що насправді він юнак і вбрався в жіночу одіж тому, що дуже сильно її покохав і хотів бути з нею поруч. Служниці так полестили ці слова, що вона багато чого йому розповіла, і він остаточно переконався в тому, що леді Евелін дурила його та інших. Він був таким метким у брехні, що наплів служниці багато всього, і однієї ночі йому вдалося заховатися за фіранкою у спальні леді Евелін. Він непорушно й тихо там стояв, коли врешті до кімнати зайшла дівчина. Вона полізла під ліжко, підняла плитку в підлозі, де було заглиблення, і вийняла звідти воскову фігурку, точнісінько таку саму, яку ми з нянею виліпили з глини. І весь цей час її очі сяяли, мов рубіни. Вона взяла до рук ту маленьку воскову лялечку і, притиснувши її до грудей, щось шепотіла до неї. Тоді поклала її на місце, потім знову взяла до рук і знову поклала, піднесла високо до стелі й опустила вниз, а тоді знову поклала туди, де вона лежала, і проказала: «Блаженний той, хто породив єпископа, який висвятив священника, який обвінчав чоловіка, який одружився на жінці, яка спорудила вулик, в якому оселилися бджоли, що зібрали віск, з якого зліплене моє справжнє кохання». Промовивши ці слова, вона дістала зі скрині велику золоту чашу, а з шафи глечик вина, і налила трохи трунку в чашу, і якомога обережніше опустила туди фігурку, повністю скупавши її у вині. Тоді пішла до шафки, взяла невеличкий круглий коржик і приклала його до вуст ідола, потім обережно перенесла його на ліжко і вкрила ковдрою. А сер Саймон, попри страх, весь цей час спостерігав за дівчиною і побачив, як вона нахилилася і, розпростерши руки, щось шепотіла і співала, аж раптом поряд з нею з'явився вродливий юнак, який поцілував її в уста. Вони вдвох пригубили вина із золотої чаші і з'їли коржик. Однак, коли зійшло сонце, сер Саймон побачив у кімнаті тільки маленьку воскову лялечку, яку дівчина знову заховала в заглибленні під ліжком. Тепер сер Саймон знав напевне, ким вона була, тож він чекав і споглядав, поки час майже сплив і до року та одного дня залишився тиждень. Якось уночі, ховаючись за фіранками у неї в кімнаті, він побачив, як дівчина

зробила ще п'ять воскових ляльок і заховала їх у своєму сховку, а наступної ночі витягла одну з них, підняла догори, наповнила золоту чашу водою, взяла ляльку за шию і занурила її під воду. А тоді промовила:

Сер Дік¹, твій час настав, і ти
Лежатимеш на дні ріки.

А наступного дня до замку прилетіла звістка, що сер Річард переходив річку вброд і потонув. Уночі дівчина взяла іншу ляльку, затягнула на її шиї фіолетовий мотузок і повісила на цвяшку. А тоді промовила:

Сер Роланд, всьому – час і плин,
Повиснеш ти поміж ялин.

А наступного дня до замку прилетіла звістка, що сера Роланда повісили в лісі грабіжники. Вночі дівчина взяла іншу ляльку й увігнула свою шпильку прямисінько їй у серце. А тоді промовила:

Сер Нолл², з життям прощайсь хутчіш,
Тобі у серце встромлять ніж.

А наступного дня до замку прилетіла звістка, що в шинку під час бійки якийсь незнайомец встромив ножа в серце сера Олівера. А тоді вночі вона взяла ще одну ляльку, вкинула її в камін, дочекалася, поки та розплавилась, і промовила:

Сер Джон, із глини – в глину йди,
У вогні гарячки згинеш ти.

А наступного дня до замку прилетіла звістка, що сер Джон помер від раптової гарячки. Тоді сер Саймон покинув замок, сів на свого коня, поскакав до єпископа і все йому розказав. Вислухавши сера Саймона, єпископ послав до замку своїх помічників, які схопили леді Евелін, і все, що вона заподіяла, було викрито. Тож через рік і один день, саме тоді, коли вона мала б іти під вінець з одним із шляхетних юнаків, її в одній сорочці повели через усе місто, прив'язали до великого стовпа

---

¹ Дік – скорочення імені «Річард» (прим. пер.).

² Нолл – скорочення імені «Олівер» (прим. пер.).

на базарній площі і, повісивши на шию воскову лялечку, яку знайшли в її кімнаті, спалили живцем у присутності єпископа. Люди казали, що чули крики воскового чоловічка в пламенях вогню.

Я знову й знову думала про ту історію, поки лежала в себе на ліжку з розплющеними очима і немов бачила навіч леді Евелін на базарній площі, де жовті язички полум'я пожирали її прекрасне білосніжне тіло. Я так багато про все це думала, що стала немов частиною тієї історії, уявляла, що я — та дівчина, а люди прийшли і забрали мене, щоб спалити живцем перед на-товпом, що зійшовся подивитися на страту. Мені було цікаво, чи вона взагалі переймалася усім тим, що заподіяла людям, і чи дуже боляче горіти заживо. Я знову й знову намагалася викинути з голови історії няні і втримати в пам'яті таємницю, яка мені відкрилася того вечора, і все те, що я побачила в таємному лісі, але крім темряви і якогось мерехтіння в ній годі було щось розгледіти, а потім і воно зникло, і я лиш бачила, як кудись біжу, а над чорним округлим пагорбом повисає великий білий місяць. Тоді всі старі історії повернулися знову, а також згадалися ті дивні пісеньки, які мені колись наспівувала няня. Одна з них починалася словами «Хелен мурзе, недолуге», яку вона тихим голосом співала мені перед сном. Мутикалаючи її собі під ніс, я нарешті заснула.

Наступного ранку я прокинулася така стомлена й невиспана, що наука геть не йшла мені до голови, тож я неабияк зраділа, коли заняття нарешті закінчились і настав час обідати, бо я хотіла розвіятись і побути наодинці. Надворі було тепло, і я пішла до зеленого пагорба біля річки і вмостилася на старенькій шалі своєї матінки, яку я навмисно прихопила із собою. Небо було сіре, як і день перед тим, але з нього пробивався білий відблиск сонячних променів, і з того місця, де я сиділа, відкривався вид на місто, таке тихе, спокійне і біле, як намальоване. Я згадала, що саме на цьому пагорбі няня навчила мене давній грі під назвою «Місто Троя», де один танцює, вимальовуючи своїми рухами певний візерунок на траві, а, досхочу натанцювавшись, мусить, хоч-не-хоч, відповідати на запитання іншої людини і робити все, що йому звелють. Няня розповідала, що таких ігор колись було дуже багато, але про них мало хто знав. Граючи в одну з них, людей можна було пе-

ретворювати на що завгодно, а один старий чоловік, якого знала її прабабуся, пам'ятав дівчину, що обернулася гадюкою. Існувала ще одна давня гра з танцями, вигинаннями і кружляннями, під час якої можна було викрасти душу людини і скільки завгодно її переховувати, поки тіло тим часом блукало бездушним, позбавленим будь-яких відчуттів. Хай там як, а я прийшла до того пагорба, тому що хотіла подумати над таємницею лісу і тим, що трапилося минулого дня. З того місця, де я сиділа, я бачила далеко за межами міста галявину, на яку я потрапила, йдучи вздовж маленького струмка, що привів мене до незнайомої місцевості. Я уявила, що знову йду за струмком, і подумки пройшла увесь шлях, поки врешті дійшла до лісу, пролізла попід кущами і в сутінках побачила щось, що змусило мене почуватися так, наче я переповнена вогнем, так, немов я хотіла танцювати, співати і злітати увись, тому що я змінилась і стала незвичайною. Але те, що я бачила, ні краплі не змінилось і не потьмяніло, і я все дивувалася, як таке взагалі можливо, запитуючи себе, невже історії няні були правдою, тому що серед білого дня, просто неба все здавалося не таким, як уночі, коли я боялася, що мене сплять живцем. Якось я розповіла батькові одну з її казок – про примару, і запитала в нього, чи це правда, і він сказав мені, що це ніяка не правда, і лише простаки й неосвічені люди можуть вірити в такі дурниці. Він дуже розгнівався і насварив няню за те, що вона розповіла мені цю нісенітницю, і я пообіцяла їй, що навіть словом, навіть пошепки, ніколи й нікому не прохоплюся про те, що вона мені розповідала, а якщо розкажу – нехай мене вкусить велика чорна гадюка, що живе в лісовому озері. Я сиділа на тому пагорбі зовсім одна і думала, що було правдою, а що – ні. Я бачила щось дивовижне і неймовірно прекрасне, немов ожили казки моєї няні, і якщо я справді його бачила, а не понавігадувала все те, що постало з переплетіння чорного гілля і яскравого світла місяця, який висів понад великим округлим пагорбом, то доводилося визнавати, що у світі було стільки всього неймовірного, прекрасного і жахливого, що його не можна осягнути розумом, і я палко жадала пізнати усе це, хоча й тремтіла перед ним, попеременно палала, немов у вогні, й тремтіла, немов від холоду. Я глянула вниз на місто, таке тихе і спокійне, як біла картинка, не перестаючи запитувати себе, чи все побачене мною – правда.

Багато часу минуло, а я все не могла дійти якоїсь думки. Моє серце тріпотіло в грудях, немов підказувало мені, що я це не з голови взяла, і все ж це було неможливо, і я знала, що мій батько, та й інші, казатимуть, що це цілковита нісенітниця. Я ніколи й гадки не мала бодай словом прохопитися про це йому чи ще комусь, бо знала, що це намарне, з мене лише посміються чи, чого доброго, почнуть сварити, тож дуже довго я поводитися дуже тихо, весь час думала, намагаючись знайти відповіді на питання, що не давали мені спокою. Вночі мені снилися дивовижні сни, а рано-вранці я, бувало, прокидалася з криками, простягаючи до них руки. Водночас мені було страшно, бо там на мене чатували всілякі небезпеки, і якби я не була обережною, то втрапила б у жахливу халепу. Ці прадавні казки ніколи не йшли мені з голови – ні вдень, ні вночі, тож раз по раз я повторювала їх, розказуючи самій собі, блукаючи тими місцинами, де я колись чула їх з вуст няні. А коли вечорами я сиділа в дитячій біля каміна, то уявляла, як няня вместилася в іншому кріслі й тихенько, щоб ніхто не почув, переповідає мені одну із її чарівних історій. Найбільше вона любила розказувати казки, коли ми блукали полями далеко від дому, й тоді вона відкривала мені великі таємниці, якими не слід ділитися в стінах, адже навіть у них є вуха. А якщо це було щось більше за звичайну таємницю, нам доводилось ховатися в чагарникових заростях чи в лісі. Мені дуже подобалося те, як ми з нянею перелізли через паркани, йшли тихо, мов миші, продиралися крізь густі кущі чи раптово зривалися і бігли до лісу, поки не переконувалися, що за нами ніхто не стежить. Тоді ми могли бути певні, що наші таємниці залишаться між нами і ніхто більше про них не дізнається. Бувало, ховаючись, вона показувала мені всілякі дивовижі. Пригадую, як одного разу ми сиділи в заростях ліщини над струмком, і нам було дуже затишно й тепло, хоча надворі був лише квітень. Сонце пригрівало, і вже почали набрякати бруньки. Няня сказала, що покаже мені щось кумедне, а тоді, як і обіцяла, показала мені, як можна перевернути цілісінький будинок догори ногами, причому так, щоб ніхто не дізнався, що це твоїх рук справа: казанки і каструлі будуть стрибати й перекочуватися, порцеляна битиметься на друзки, а крісла перевертатимуться одне через одне. Якось я спробувала проробити таке на кухні, і виявилось, що мені це непогано вда-

ється, бо цілісінькі гори тарілок попадали із полиць, а робочий стіл кухарки став сторчма і перекинувся просто «в неї перед очима» – так вона мені сказала. Але вона так злякалась і вся пополотніла, що я більше до того не бралася, тим паче, що вона мені подобалася. Показавши тоді в заростях ліщини, як перевертати все догори дригом, няня навчила мене імітувати всілякі звуки й шерехи, і я також оволоділа цими знаннями. Потім вона навчила мене всіляких віршиків, які необхідно читати в одних випадках, і жестів, які слід робити в інших, і ще багато чого, що перейняла від своєї прабабусі, коли вона сама ще була малим дівчам. І про все те я думала після тієї дивної прогулянки, коли мені здалося, що я побачила велику таємницю. Мені так хотілося, щоб няня була поруч, щоб я могла її про все те розпитати, та вона зникла більш як два роки тому, і ніхто не знав, що з нею сталося й куди вона поділася. Але я завжди пам'ятатиму ті дні, навіть якщо доживу до глибокої старості, тому що увесь той час я почувалась якось дивно, осмислюючи все, що трапилось, і сумніваючись у тому. То я була певна, що все те – правда, то зненацька мені починало здаватися, що такого насправді не могло бути, і все починалося знову. Втім, я завжди намагалася не робити речей, які могли бути небезпечними. Тож я вичікувала і довго над усім розмірковувала, і хоч не була певна в реальності того, що бачила, але так і не насмілилася перевірити, чи все те було насправді. Та якось я переконалася в тому, що історії няні були правдою. Я дізналась про це, коли була сама-самісінька. Тремтячи від радості та страху, я чимдуж кинулася до того лісу, де ми колись гуляли і де няня зліпила глиняного чоловічка. Я підбігла до заростей і продерлася крізь них. Діставшись того місця, де ріс бузиновий кущ, я затулила обличчя руками і лягла на траву, де непорушно пролежала дві години, шепочучи до себе солодкі й жахливі речі, знову й знову повторюючи деякі таємні слова. Все, що трапилось зі мною, було насправді, і це було чудово й дивовижно, а коли я пригадала історію, яку розповіла мені няня, а також те, що я бачила в таємному лісі, мене почало кидати то в жар, то в холод, і повітря наче наповнилось ароматом квітів і співом. Мені закортіло зліпити глиняного чоловічка, такого, як колись ліпила няня. Для цього мені потрібно було вигадати хитрий план, постійно бути насторожі й заздалегідь усе обдумувати, тому що ніхто не мав дізнатися про те, що

я збиралася робити, та й зрештою, я була вже не маленька, щоб носити у відерці глину. Нарешті в мене визрів план, і, принісши мокрої глини в зарості, я зробила все так, як робила няня, а коли закінчила ліпити, то побачила, що мій ідол вийшов набагато гарніший за той, який колись зліпила вона. Коли чоловічок був готовий, я зробила все, що могла згадати, ба навіть більше, ніж няня, тому що мій ідол був подобою чогось набагато кращого. За кілька днів, швиденько впоравшись з уроками, я знову пішла до того струмка, що якимось привів мене у незнайому місцевість. Я йшла вздовж струмка, пробираючись крізь кущі й попід низьким гіллям дерев, по колючих заростях на пагорбі та через темний ліс з повзучими тернами – то була довга-предовга дорога. Тоді я лізла темним тунелем, де по кам'янистому дну колись біг струмок, поки врешті дійшла до хащ, що повзли схилом пагорба, і хоч листя на деревах вже почало розпускатися, все виглядало таким самим темним, як тоді, коли я вперше туди забрела, і хащі були ті самі. Я неквапно піднялася на великий голий пагорб, блукаючи посеред розкиданих там дивовижних каменів. І знову побачила, що все повито моторошною тінню вуура, адже, хоча й сонце на небі світило яскравіше, ніж першого разу, та поміж диких пагорбів усе ще панувала темрява, і навислі дерева виглядали загрозливими й темними, а дивні камені були сірими. Видершись на високий насип і всівшись на камені нагорі, я подивилася вниз на валуни і знову побачила ті дивовижні кола – одне всередині іншого. Я принишкла, спостерігаючи за тим, як камені почали кружляти навколо мене і пританцьовувати на місці. Вони утворювали якийсь нескінченний вихор – здавалося, ніби ти сидиш у центрі Всесвіту і споглядаєш, як довкола тебе літають зорі. Тоді я пішла поміж каменів, щоб злитися з ними в танці й співати чудернацьких пісень. Потім я випила води з прозорого струмка в усамітненій таємній долині, припавши до нього губами, а тоді пішла далі й дісталася глибокого, наповненого по вінця джерела поміж моху, на якому ряхтіли крапельки води, переливаючись різними кольорами. Переді мною був загадковий морок долини, а позаду здіймалася висока трав'яна стіна, і довкруг нависали дерева, через що долина й здавалася такою таємничою. Я знала, що крім мене там більше нікого не було і ніхто не міг мене побачити. Я зняла черевики й панчохи і опустила ноги у воду, примовляючи

необхідні слова. Вода ніскільки не була холодною, а навпаки – теплою і дуже приємною, й мені здавалося, ніби мої ноги оповиває шовк або німфа ніжить їх поцілунками. Промовивши інше заклинання і зробивши особливі жести, я витерла ноги рушником, який навмисно прихопила із собою, й одягнула панчохи та черевики. Видершись на круту стіну, я потрапила в те місце, де були улоговини, два чудові насипи, земляні вали і всілякі дивні фігури. Цього разу я не спускалася в улоговину, а обійшла її, щоб чітко, поки ще не стемніло, роздивитися ті фігури. Тоді я пригадала історію, яку майже зовсім забула і в якій ті фігури називалися Адамом і Євою, і тільки ті, кому відома та історія, знають, що вони означають. Тоді я пішла далі, і все йшла і йшла, поки таємною стежиною дійшла до таємного лісу, про який не можна говорити. Здолавши десь половину шляху, я зупинилась і підготувалася, пов'язавши собі на очі хустинку і переконавшись, що крізь неї нічого не видно: ані гілочки, ані листочка, ані небесного світла – то була стара червона шовкова хустина з великими жовтими колами, яку я двічі згорнула, щоб нічого не бачити. Тоді я повільно, крок за кроком, рушила далі. Моє серце калатало, мов навіжене, а до горла підкотився якийсь клубок, стиснувши його так, що захотілося кричати, але я зціпила зуби і пішла далі. Поки я йшла, гілля чіплялося за моє волосся, великі шпичаки дряпали обличчя, проте я йшла далі, до самого кінця стежини. Тоді я зупинилась і вклонилася, а потім обійшла галявину навколо, витягнувши вперед руки, але нічого не відбулося. Я вдруге обійшла галявину, обмацуючи все навколо, але знову нічого. Коли я втретє обійшла галявину, все виявилася правдою, і я забажала єдиного – щоб роки промайнули якомога швидше і мені не довелося довго чекати, аби досягти щастя на віки вічні.

Няня, схоже, була пророком, подібним до тих, про яких написано в Біблії. Все, що вона розказувала, почало здійснюватися, і відтоді все решта, про що вона розповідала, стало дійсністю. Ось так я усвідомила, що її історії не були вигадкою, а моя таємниця – не витвір моєї уяви. Але того дня трапилось іще дещо. Я пішла до таємної місцини вдруге. Я стояла біля глибокого, по вінця наповненого джерела, і, ступивши на мох, нахилилася, щоб заглянути в нього, і так я дізналася, хто була та біла леді, що виходила з води, яку я тоді, дитиною, бачила

в лісі. Я затремтіла всім тілом, тому що це знання дало мені розуміння інших речей. Тоді я пригадала, що після того, як я побачила в лісі білих людей, няня попросила мене більше про них розказати, і я вкотре їй усе розповіла, а вона слухала і після довгої-предовгої мовчанки врешті мовила: «Ти її ще побачиш». І тоді я збагнула, що трапилось і що має трапитися в майбутньому. Я також зрозуміла, хто такі німфи, яких я можу зустріти де завгодно, і вони мені завжди допоможуть. Та я повинна повсякчас шукати їх, і вони являтимуться мені в найдивніших образах і подобах. Якби не німфи, я б ніколи не відкрила цієї таємниці, і взагалі нічого б не було, якби не вони. Колись давно няня розповідала мені про них, але називала їх якимось по-іншому, і я не розуміла, що вона має на увазі і про що були ті її казки з німфами, лише знала, що вони дуже дивні. Німфи були світлі й темні, але ті й ті були прекрасними, неймовірно чарівними. Деякі люди бачили тільки світлих, декотрі – лише темних, але були й такі, що бачили і тих, і тих. Однак зазвичай першими з'являються темні німфи, а після них уже приходять світлі, і про них розповідають різні неймовірні легенди. Десь за день чи два після того, як я повернулась додому, відкривши для себе таємну місцину, я вперше запізналася з німфами. Няня розказувала мені, як їх викликати, і я намагалася робити так, як вона каже, але не розуміла, що вона мала на увазі, тож мені все це видавалося цілковитою нісенітницею. Та я вирішила спробувати ще раз і пішла до лісу, де біля озера мені явилися білі люди, і спробувала знову. Прийшла темна німфа, Аланна, перетворивши воду в озері на вогонь...»

ЕПЛОГ

– Дуже дивна історія, – мовив Котгрейв, віддавши самітнику Емброузу його зелену книжечку. – Я вловлюю основний напрям розповіді, але багато чого зовсім не розумію. До прикладу, на останній сторінці: хто такі, на її думку, «німфи»?

– Гадаю, весь рукопис пронизаний алюзіями на певні «процеси», що як традиція передавались із покоління в покоління. Деякі з тих процесів лише починають відкриватися науці. Наука прийшла до них – а точніше, до сходинок, які ведуть до

тих процесів, – найрізноманітнішими шляхами. Я розтлумачив алюзію на німф як на один із тих процесів.

– І ви вірите в їх існування?

– Так, звісно. Думаю, що з цього приводу я можу надати вам переконливі докази. Боюся, ви занедбали вивчення алхімії, так? Шкода, адже вся ця історія пронизана чудовим символізмом, а якби ви були знайомі з деякими працями з цього предмету, я би міг нагадати вам деякі моменти, які можуть багато чого прояснити в рукописі, який ви читали.

– Можливо. Та мені цікаво, чи ви й справді думаете, що у тих небилиць є бодай якесь реальне підґрунтя? І чи не здається вам, що все це варто віднести до царини поезії чи дивних сновидінь, яким схильна вірити людина?

– Хочу лише сказати, що більшості людей, поза сумнівом, краще сприйняти все це за сон. Та якщо ви бажаєте почути мою справжню думку стосовно цього, то я думаю зовсім інакше. Ні, це радше навіть не думка, а знання. Можу навести вам кілька прикладів, коли люди зовсім випадково наштовхувалися на ці «процеси», вражені абсолютно неочікуваними результатами. У тих випадках, які спадають мені на гадку, і мови не може бути про якесь «навіювання» чи підсвідомі дії. З таким самим успіхом можна припустити, що учень «навіює» собі існування Есхіла¹, коли механічно зазубрює граматичні відміни у грецькій мові.

Однак ви, очевидно, звернули увагу на постійні недомовки, – продовжував Емброуз, – і в цьому конкретному випадку вони скоріш за все були суто інстинктивними, адже авторка рукопису ніколи не думала, що її записи потраплять до чужих рук. Але багато носіїв знань, зі зрозумілих причин, чинить так само. Сильнодіючі цілющі ліки, які водночас можуть також бути небезпечною отрутою, зберігаються в зачиненій на замок шафі. Дитина випадково може знайти від неї ключа й отруїтися. Та в більшості випадків пошуки ведуть розумно, і для того, хто терпляче підбирає ключа, флакони завжди наповнені дорогоцінним еліксиром.

---

¹ Есхіл – давньогрецький автор класичної трагедії. Відомий тим, що вперше вивів на сцену другого актора – до цього драми виконувались одноосібно.

– Ви не хочете детальніше пояснити?

– Правду кажучи, не хочу. І ні в чому вас не переконуватиму. Але ж ви зауважили, як рукопис ілюструє розмову, яку ми з вами вели минулого тижня?

– Та дівчина ще жива?

– Ні. Я був з тими, хто її знайшов. Я добре знав її батька. Він був адвокатом і майже не займався вихованням доньки. Його, крім документів і угод, нічого більше не цікавило, тож ця новина була для нього як грім серед ясного неба. Одного ранку вона зникла. Гадаю, це сталося через рік після того, як вона зробила останні записи в зеленій книжечці, яку ви прочитали. Почали розпитувати слуг, і вони розказали те, що знали, і зробили єдиний логічний висновок – який, насправді, виявився хибним. Зелену книжечку знайшли в неї в кімнаті, а я знайшов дівчину, розпростерту на землі перед ідолом в тому місці, яке вона описувала з таким благоговінням.

– То все-таки це був ідол?

– Так, вона заховала його поміж колючих кущів у густому підліску, який обрамляв цю галявину. Місцина виглядала дикою і пустельною. Та ви й самі знаєте з її описів, якою саме вона була, хоч юне дівча трохи згущувало фарби. В дитячій уяві висоти завжди вищі, а глибини – глибші, ніж є насправді, а вона, на жаль, володіла чимось набагато більшим за уяву. Хтось може сказати, що картина, яка постала з її фантазій і яку вона зуміла описати словами, могла б стати витвором наділеного багатою уявою художника. Але та місцина й справді дуже дивна і безлюдна.

– Вона була мертва?

– Так. Вона отруїла себе... вчасно. Ні, загалом їй не було в чому дорікнути. Пригадуєте історію, яку я вам не так давно розказував про леді, на очах якої віконна рама розтрощила пальчики її дитини?

– А про яку статую йшлося в рукописі?

– Про кам'яну статую римських митців, що з віками не почорніла, а навпаки, стала білою і блискучою. Вона обросла хощами, захована у них, а в добу середньовіччя прибічники однієї давньої традиції знали, як використовувати її у власних цілях. Навіть більше, її зробили частиною страшного ритуалу шабашу. Зверніть увагу, що тим, хто випадково, чи будімото випадко-

во, бачив сяння цієї білої статуї, було необхідно зав'язати собі очі, коли вони йшли туди вдруге. Це дуже важливий момент.

– Вона ще й досі там?

– Я послав по інструменти, і ми розтрошили її доценту. Живучість традицій ніколи мене не дивувала, – продовжив Ембруз після короткої мовчанки. – Можу назвати багато англійських парафій, де все ще існують такі ритуали, про які дівчина наслухалася в дитинстві, – таємні, але на диво тривкі й живучі. Ні, як на мене, дивною та страшною є сама історія, а не її продовження, адже я завжди вірив, що диво народжується саме в душі.

Уривок життя

I

Едвард Дарнелл пробудився зі сну, в якому йому привидівся прадавній ліс з кришталево чистим джерелом, оповитим легким сивим серпанком, що коливався над ним у мерехтливому спекотному повітрі. Розплющивши очі, він побачив, що кімнату заливає яскраве сонячне світло, яке виблискувало на нових полірованих меблях. Дружини поруч не було, і він, дещо спантеличений і вражений сном, що досі не йшов йому з голови, підвівся з ліжка і поспіхом почав одягатися, боячись спізнитися на омнібус, який зупинявся на розі рівно о 9:15. Це був високий, худорлявий чоловік з темним волоссям та чорними очима, в якому, незважаючи на рутину Лондонського Сіті, підрахунок купонів і всю ту нудну й виснажливу механічну роботу, що тягнулася з десятків літ, усе ще відчувалася якась дика грація, наче він і справді був уродженцем прадавнього лісу і бачив, як струмить джерело з-під порослих мохом сірих скель.

На першому поверсі в кімнаті з французькими вікнами, що виходили в сад, був накритий сніданок, і, перш ніж сісти до столу, де на нього чекав підсмажений бекон, Дарнелл ніжно поцілував свою дружину. Вона мала каштанове волосся та карі очі, і хоч її вродливе обличчя зазвичай залишалось серйозним і спокійним, можна було легко уявити, як вона чекає на свого чоловіка під покровом дерев чи купається у захищеному поміж скель озері.

Їм треба було багато чого обговорити, поки вони пили каву і коли Едвард їв бекон з яйцем, яке йому принесла не надто мет-

ка служниця з вибалушеними очима та землистим лицем. Вони були вже рік як одружені, дуже добре ладнали між собою і лише зрідка могли просидіти більше години, не зронивши й слова, а останні кілька тижнів темою для їхніх розмов, що здавалася невичерпною, був подарунок від тітки Меріан. Місіс Дарнелл, у дівоцтві – міс Мері Рейнолдс, була донькою аукціоніста і агента з нерухомості в Ноттінг Гілл, а тітка Меріан, що була сестрою її мами, на думку рідні, дуже нерозумно вчинила, опустившись до шлюбу з небагатим торгівцем вугіллям у Тернем-Грін.

Меріан повсякчас відчувала несхвальне ставлення родини до її заміжжя, а Рейнолдси з часом пошкодували про свої слова, коли торговець вугіллям збив такі-сякі статки і почав орендувати землю під забудову неподалік від Крауч Енду – як виявилось, дуже вигідно. Ніхто й подумати не міг, що Ніксон здатен на щось у цьому житті, але вони з дружиною вже багато років жили в Барнеті у красивому будинку з еркерами, живоplotом і огороженою ділянкою. Обидві родини бачилися нечасто, бо містер Рейнолдс не досяг великих успіхів. Звісно, тітку Меріан разом з її чоловіком запросили на весілля Мері; запрошення вони не прийняли, але натомість надіслали свої вибачення разом із вишуканим набором срібних апостольських ложок. Боялися, що їхні життєві шляхи більше не перетнуться. Однак на день народження Мері тітка написала їй дуже ласкавого листа, вклавши до конверта чек на сотню фунтів «від неї з Робертом». Відколи їм подарували ті гроші, Дарнелли роздумували над тим, як ними краще розпорядитися. Місіс Дарнелл хотіла вкласти все до копійки в державні цінні папери, але містер Дарнелл наголошував на тому, що відсоткові ставки були сміховинно низькі, і після довгої розмови він таки переконав дружину інвестувати дев'яносто фунтів у надійну шахту, яка приносила прибуток у розмірі п'яти відсотків. На цьому і порішили, але решта – десять фунтів, які місіс Дарнелл наполегливо хотіла відкласти – стала предметом роздумів і суперечок, таких само безкінечних, як суперечки філософських шкіл.

Спочатку містер Дарнелл запропонував умеблювати «вільну» кімнату. В будинку було чотири кімнати: їхня спальня, кімнатка для прислуги і ще дві, вікна яких виходили в сад. В одній з них зберігалися різні коробки, шматки якихось мотузок, окремі випуски часописів «Тихі дні» та «Недільні вечори» вку-

пі зі зношеними костюмами містера Дарнелла, що були охайно складені й запаковані, бо він поняття не мав, що з ними ще можна зробити. У другій кімнаті теж ніхто не жив, вона стояла зовсім порожньою, і одного суботнього вечора, повертаючись омнібусом додому та міркуючи над складним питанням про те, як витратити десять фунтів, він раптом подумав про непристойну порожнечу тієї вільної кімнати, і йому спало на думку, що тепер, завдяки тітці Меріан, її можна умеблювати. Всю дорогу додому він був поглинутий цією чудовою ідеєю, але, зайшовши до помешкання, нічого не сказав дружині, оскільки вважав, що його задум ще треба відшліфувати. Він лише сказав місіс Дарнел, що повинен знову вийти у важливих справах, але пообіцяв неодмінно повернутися додому на чай о пів на сьому. Мері це анітрохи не засмутило, бо вона хотіла надолужити час, згаяний за читанням книжок з домашньої бібліотеки. Насправді, Дарнелл, сповнений фантазій з облаштування нежилої кімнати, хотів порадитися зі своїм другом Вілсоном, що жив у Фулгемі і часто давав йому цінні поради, наприклад, як розпоряджатися грошми з найбільшою для себе вигодою. Вілсон був представником торгової фірми «Бордо», тому Дарнелл переймався тим, що може не застати його вдома.

Проте його побоювання були марні. Дарнелл заскочив у трамвай, що їхав по Голдгок-роуд, а решту дороги пройшов пішки. Він дуже зрадів, побачивши Вілсона, який порався біля клумб у саду перед своїм будинком.

– Не бачив тебе цілу вічність, – весело сказав він, вгледівши Дарнелла, що підійшов до загорожі. Заходь. Ой, геть забув, – додав він, помітивши, як Дарнелл возиться з ручкою від фіртки, намагаючись увійти. – Ти так не відчиниш. Дай я тобі покажу.

Надворі стояв спекотний червневий день, і Вілсон був одягнений в те, що поспіхом накинув на себе, повернувшись із Сіті. На ньому був солом'яний капелюх, позаду якого звисала легка хустина, захищаючи його шию від сонця, куртка вільного крою і трикотажні штани кольору вересу.

– Ось як це робиться, – сказав він, впустивши Дарнелла, – це така собі хитрість. Тобі зовсім не треба повертати ручку. Просто слід сильно натиснути, а тоді різко потягти на себе. Це мій винахід, який я хочу запатентувати. Розумієш, таким чином я забезпечую себе від усіляких непрошених гостей, яких виста-

чає у передмісті. Тепер я можу спокійно залишати місис Вілсон вдома одну. Ти й гадки не маєш, як їй раніше надокучали.

– Але як щодо відвідувачів? – запитав Дарнелл. – Як вони потрапляють до вас?

– Ми їм пояснюємо, як воно працює. Крім того, – додав він якось ухильно, – хто-небудь з нас їх неодмінно побачить. Місис Вілсон майже завжди крутиться біля вікна. Щоправда, зараз її немає вдома – пішла навідати своїх друзів. Сьогодні, гадаю, вони зустрічаються у Беннеттів. Адже нині перша субота місяця, так? Ти знайомий з Дж. В. Беннеттом, чи не так? О, він засідає у парламенті. Непогано почувається. Якось на днях він дав мені добру пораду.

– Але, – почав Вілсон, коли вони рушили до парадних дверей будинку, – навіщо ти одягнувся у все чорне? Тобі ж спекотно. Поглянь на мене. Хоч я й порався в саду, але почуваюся свіжим як огірочок. Підозрюю, ти не знаєш, де можна придбати такий одяг? Мало хто знає. Як думаєш, звідки він у мене?

– З Вест-Енду, гадаю, – відповів Дарнелл, намагаючись бути ввічливим.

– Саме так усі й кажуть. Поглянь, який гарний крій. Гаразд, тобі я скажу, але про це не варто всім розповідати. Мені підказав Джеймсон – ти його знаєш, «Джим-Джемс», власник крамнички з китайськими товарами на Істбрук, 39, і наголосив, що не хоче, щоб кожен в Лондонському Сіті знав про цю крамницю. Але тобі досить звернутися до Дженнінгса, що облаштувався в межах Лондонської стіни, та назвати моє ім'я, і все буде добре. А як гадаєш, скільки я за нього дав?

– Поняття не маю, – відповів Дарнелл, який в житті не купував собі таких костюмів.

– Ну подумай!

Дарнелл уважно оглянув Вілсона. Куртка висіла на ньому мішком, штани теліпалися на ногах, а на випуклих місцях тканина так вицвіла, що колір вересу ледь вгадувався.

– Думаю, щонайменше три фунти, – нарешті мовив він.

– Якось днями я те саме запитав у Денча, і він назвав ціну чотири фунти і десять шилінгів, а його батько, до речі, великий торговець на Кондуїт-стріт. Насправді я віддав за нього всього тридцять п'ять шилінгів і шість пенсів. Хочеш роздивитися поближче? Лиш поглянь на цей крій.

Дарнелла приголомшила така сміховинна ціна.

– Між іншим, – продовжував Вілсон, вказуючи на свої новенькі коричневі черевики, – знаєш, де треба купувати добротно шкіряне взуття? Є лише одне таке місце. «Містер Білл» на Ганнінг-стріт – усього дев'ять шилінгів і шість пенсів.

Вони прогулювалися садом, і Вілсон раз у раз привертав увагу Дарнелла до квітів на клумбах та біля бордюрів. Мало які з них пишались цвітом, але всі були акуратно висаджені.

– Тут ростуть туберози, – сказав він, вказуючи на рівнесенький рядок хирлявих рослин. – Ось настурції. Це новинка – молдавське апельсинове дерево. А це флокси.

– А коли вони зацвітають? – спитав Дарнелл.

– Більшість наприкінці серпня або на початку вересня, – коротко відповів Вілсон. Він був трішки злий на себе, що так захопився розмовою про квіти, бо помітив, що Дарнеллу до них байдуже. І справді, на того наринали туманні спогади, які він ледь стримував, про якийсь старий, покинутий сад, сповнений пахощів, що ховався за сірими стінами, та про аромат польових квітів, які росли біля струмка.

– Я хотів порадитися з тобою, як краще облаштувати кімнату, – нарешті заговорив Дарнелл. – Ти ж знаєш, що у нас є одна вільна кімната, і я надумав трохи її умеблювати. Сам я поки що нічого не вирішив і подумав, може, ти мені щось підкажеш.

– Ходімо до мого кабінету, – сказав Вілсон. – Ні, сюди, з тильного боку, – і він показав Дарнеллу ще один хитромудрий винахід, яким були оснащені двері чорного ходу: варто було комусь торкнутися клямки, як у будинку розлягався оглушливий дзвін, від якого здригалися стіни. Вілсон рвучко потягнув за клямку, і дзвінок вибухнув таким диким звуком тривоги, що служниця, яка тим часом приміряла на себе прикраси хазяйки в її спальні, як навіжена кинулася до вікна, закрутившись в істеричному танку. А недільного вечора на столі у вітальні знайшли шматок тиньку, і Вілсон написав листа у «Хроніки Фулгема», констатуючи, що цей феномен є результатом «зсувів сейсмічного характеру».

Але поки що він навіть не здогадувався про вражаючі результати свого винаходу і урочисто крокував у напрямку задньої частини будинку. Там, на задвірку, був невеличкий газон, трава на якому вже почала засихати, а вздовж паркану були ви-

саджені кущі. Посеред газону самотньо, мов не від світу цього, стояв хлопчик років дев'яти чи десяти, щось із себе вдаючи.

– Мій старший, – сказав Вілсон. – Гевлок. Гей, Локі, чим це ти займаєшся? І де твої брат із сестрою?

Хлопчик вочевидь був не із сором'язливих. Він навіть охоче взявся розповідати.

– Я – Боженько, – сказав він із чарівливою відвертістю. – Я послав Фергуса із Дженет в погане місце. У чагарники. Звідки вони ніколи не виберуться. Там вони вічно горітимуть.

– Ви тільки подумайте! – захоплено вигукнув Вілсон. – Непогано для дев'ятирічної дитини, ага? У недільній школі кажуть, що в нього великий потенціал. Але ходімо до мене в кабінет.

Кабінет виявився прибудовою, що виступала з тильної частини будинку. Спочатку вона була задумана як літня кухня та пральня, але Вілсон завісив пічку квітчастим мусліном, а мийку забив дошками і тепер використовував її як верстак.

– Затишно, правда? – спитав він, підсунувши до гостя один із двох плетених стільців. – Я тут, знаєш, придумую різні винаходи. Тут тихо. То що ти казав про кімнату? Хочеш зробити все з великим розмахом?

– О ні, зовсім ні. Радше навпаки. Правду кажучи, я не знаю, чи буде достатньо тих грошей, що в нас є. Розумієш, ця кімната має розмір десять на дванадцять футів і виходить на захід. То я собі й думав, що коли її вмеблювати, вона веселіше виглядатиме. Та й приємно було б когось у гості запросити. Нашу тітку Ніксон, наприклад. А вона звикла, щоб усе було на найвищому рівні.

– І скільки ж ви готові витратити?

– Гадаю, було б невиправданим марнотратством з нашого боку віддати за умеблювання більш як десять фунтів. Але цього недостатньо, так?

Вілсон підвівся і з промовистим поглядом захряснув двері літньої кухні.

– Послухай, – сказав він, – я радий, що ти насамперед звернувся до мене. Лише скажи тепер, де ти хотів би купити все необхідне?

– Ну, я думав піти до крамниці на Гемпстед-роуд, – дещо невпевнено відповів Дарнелл.

– Я так і знав, що ти це скажеш. Але що доброго в тому, щоб ходити по страшенно дорогих крамницях Вест-Енду? За шалені гроші ти не купиш там нічого кращого, ніж в інших місцях, лише переплатиш за показний шик.

– Я пригледів кілька цікавих варіантів у «Семюелз». У тих дорогих крамницях меблі покриті найкращим лаком. Ми якось заходили туди з дружиною, коли щойно одружилися.

– Ага, і заплатили на десять відсотків більше, ніж воно того варте. Це – викидання грошей на вітер. То скільки, кажеш, ти готовий витратити? Десять фунтів? Що ж, я можу підказати, де можна придбати чудовий спальний гарнітур, виготовлений за найвищими стандартами, всього за шість фунтів і десять шилінгів. Що ти на це скажеш? Зваж, що в комплекті до нього йде порцеляна, а квадратний килим неймовірної барви обійдеться всього у п'ятнадцять шилінгів і шість пенсів. Послухай-но, піди в суботу увечері до крамниці «Дікз», що на Севен-Сістерз-роуд, назви моє ім'я і запитай містера Джонсона. Цей гарнітур попелястого кольору, називається «Єлизаветинський». Шість фунтів і десять шилінгів, включно з порцеляною, та один з їхніх «східних» килимів, розміром дев'ять на дев'ять, за п'ятнадцять шилінгів і шість пенсів. «Дікз».

Вілсон дуже красномовно говорив про облаштування кімнати. Він звернув увагу на те, що часи змінилися і що старовинні громіздкі меблі вже не в моді.

– Знаєш, – сказав він, – зараз не так, як у давнину, коли люди купували речі, щоб ті служили ще сотню років. Якраз перед моїм весіллям мій дядько, який жив на півночі країни, віддав богові душу, залишивши мені у спадок свої меблі. Я тоді саме думав над облаштуванням дому, тому ці меблі могли стати в пригоді. Але запевняю тебе, серед усього того мотлоху не було жодного стільця, який би я хотів у себе поставити. Усі меблі були з вицвілої, старої деревини; громіздкі книжкові шафи та комоди, крісла і столи з ніжками у вигляді лев'ячих лап. Я сказав своїй дружині (на той час вона ще не була моєю дружиною): «Ми ж не хочемо облаштувати собі кімнату жахів, правда?» Тож я геть усе продав за стільки, скільки зміг виручити. Зізнаюся, мені подобаються світлі кімнати.

Дарнелл зауважив, що митці нібито кохаються в старовинних меблях.

– Ой, я тебе благаю. «Дурний культ соняшника», га? Ти теж читав цю статейку в «Дейлі Пост»? Я ненавиджу все, що загниває. Знаєш, це не здорово і я не думаю, що англійці таке терпітимуть. Але говорячи про різні рідкісні речі – в мене є дещо вартісне.

Він сягнув рукою у запилену коробку, що стояла в кутку кімнати, і дістав звідти невеличку, поїдену червами Біблію, в якій бракувало перших п'яти розділів Книги Буття та останнього аркуша Апокаліпсису. На ній був зазначений рік видання – 1753.

– Думаю, вона коштує чималих грошей, – сказав Вілсон. – Подивися лише на ці червоточини. Біблія «з ганджем», як кажуть знавці. А ти зауважив, що серед виставлених на продаж книжок, найбільше цінуються книжки «з ганджем»?

Незабаром вони попрощалися, і Дарнелл поквапився додому, щоб устигнути на вечірній чай. Він серйозно думав над тим, щоб скористатися порадою Вілсона, і після чаювання розказав Мері про свою ідею і про те, що Вілсон розповів про «Дікз».

Мері неабияк захопив цей план, коли вона почула всі його деталі. Ціни здалися їй дуже помірними. Вони сиділи обабіч камінної решітки (яку затуляла гарненька картонна загородка з намальованим на ній пейзажем); Мері підперла щокою руку, і здавалося, що перед її красивими темними очима з мрійливою поволокою постають якісь дивні видіння. Насправді ж вона обмірковувала план Дарнелла.

– Певною мірою це було б непогано, – врешті заговорила вона. – Але ми повинні все як слід обмірковувати. Боюся, що в кінцевому підсумку нам це обійдеться більш ніж у десять фунтів. Потрібно стільки всього врахувати! Наприклад, ліжко. Якщо ми купимо простеньке ліжко без мідного оздоблення, воно виглядатиме убого. А ще потрібно придбати постільну білизну, матрац, ковдру, покривало – усе це коштуватиме грошей.

Вона знову замислилася, підсумовуючи вартість усіх необхідних речей, а Дарнелл занепокоєно на неї поглядав, оскільки для нього дуже важила думка дружини – він з нетерпінням очікував на її висновок. На якусь мить витончене обличчя Мері, її каштанове волосся, що спадало на щоки і завивалося коротенькими кучериками біля шиї, здавалося, заговорили мовою, яку він ще не встиг опанувати. Та ось вона промовила звичні для нього слова:

– Боюся, постільна білизна нам обійдеться надто дорого. Навіть якщо в «Дікз» усе значно дешевше, ніж у «Бунз» чи «Семюелз». Також не варто забувати, любий, про всякі дрібнички для каміна. Якось днями я бачила у «Вілкін енд Доддз» чарівні вазочки за одинадцять шилінгів і три пенси. А нам таких знадобиться щонайменше шість, а ще потрібна ваза, щоб поставити її на стіл. Бачиш, скільки всього назбиралося?

Дарнелл мовчав. Він уже бачив, що розрахунки дружини виходять за межі його плану, і хоча він вклав у свій задум всю душу, чоловік не міг не визнавати слушності її аргументів.

– Скоріш ми вкладемося у дванадцять фунтів, а не десять, – сказала вона. – Там, куди не сягають краї килима (дев'ять на дев'ять, кажеш?), доведеться підфарбувати підлогу, а ще треба буде купити шмат лінолеуму, щоб застелити під раковиною. Та й стіни виглядатимуть надто голо без картин.

– Я теж подумав про картини, – мовив Дарнелл, трохи пожвавівши. Він відчував, що принаймні тут вона не зможе йому заперечити. – До речі, у нас в тій кімнатці з коробками стоять дві вже обрамлені: «День дербі» та «Вокзал». Може, вони трішки старомодні, але згодяться для спальні. А як ти дивишся на те, щоб повісити кілька фотографій? Я бачив у Сіті дуже симпатичну рамку з натурального дуба на шість світлин, а коштує вона всього один шилінг і шість пенсів. Ми можемо вставити туди світлини з твоїм батьком, твоїм братом Джеймсом, тіткою Меріан, а також твоєю бабусею у її вдовиному чепчику, і ще деякі з альбому. Не забувай також про старий родинний портрет, що лежить у скрині – він міг би прикрасити стіну над камінною поличкою.

– Це ти про портрет свого прадідуса в позолоченій рамі? Але ж та картина дуже старомодна, хіба ні? І він так почудернацькому виглядає у тій своїй перуці. Не думаю, що це полотно гармонійно впишеться в інтер'єр кімнати.

Дарнелл на мить замислився. То був портрет мало не на весь зріст молодого джентльмена, вишукано вбраного за модою 1750 року. Він дуже слабо пригадував історії, які колись давно розповідав йому батько про свого предка – там щось було про ліси й поля, про таємні стежки, а також про якесь забуте село десь на заході.

– Твоя правда, – відповів він, – гадаю, вона справді надто вже старомодна. Але я бачив у Сіті кілька чудових гравюр, уже обрамлених, і за доволі низькою ціною.

– Так, нам все треба добре підрахувати, але ми ще про це поговоримо. Знаєш, тут потрібно бути дуже обачним.

До кімнати зайшла служниця з вечерею: тарілка печива, склянка молока для хазяйки та скромна пінта пива для хазяїна, а також кілька скибок сиру та грудка масла. Повечерявши, Едвард викурив дві люльки ароматизованого тютюну, і вони потихеньку пішли спати. Першою до спальні зайшла Мері, а за нею через чверть години – її чоловік, бо так у них було заведено ще з перших днів їхнього подружнього життя. Парадні та задні двері були зачинені на замок, гас вимкнений, і коли Дарнелл піднявся сходами нагору, то побачив, що його дружина вже лежить у ліжку, спиною до нього. Щойно він зайшов, вона повернулася до чоловіка обличчям і тихо промовила:

– Неможливо купити пристойне ліжко за менш ніж один фунт одинадцять шилінгів, а хороші простирадла всюди недешеві.

Він роздягнувся і обережно ковзнув під ковдру, загасивши свічку на столику. Фіранки були щільно заслонені, але надворі стояла червнева ніч, і за стінами будинку, над цим самотнім світом та необжитою сірістю Шепердз Буш крізь чарівну імлу хмарин плив великий золотавий місяць, що випірнув понад пагорбом, і землю затоплювало магічне світло червоної заграви, що затрималася над горами, і величного сяйва, що освічувало ліс з верхівки пагорба. Дарнеллу здавалося, що він бачить у кімнаті відблиск того чаклунського світла. Воно лягало на світлі стіни, на білосніжне простирадло, на обличчя його дружини, обрамлене каштановим волоссям, яке розсипалося по білій подушці. Йому вчувався крик деркача в полі, дивний спів дрімлюги, що долітав з тиші тих диких і суворих місць, де росла папороть, і немов відголосок якоїсь чарівної мелодії – спів солов'я, який проти ночі витьохкував на вільсі біля потічка. Йому бракувало слів, щоб висловити свої почуття, він лише обережно просунув руку під шию дружини, граючись локонами її каштанового волосся. Вона навіть не поворухнулася і лежала, спокійно дихаючи і втупившись своїми красивими очима в білу стелю. Вона також, поза сумнівом, була в полоні думок, які годі було

передати словами, й слухняно поцілувала свого чоловіка, коли він попросив про це, затинаючись від хвилювання. Вони вже майже заснули, а Дарнелл навіть бачив перший сон, коли вона тихо мовила:

– Боюся, коханий, ми не зможемо собі цього дозволити. – Її слова долинули до нього крізь дзюрчання води, що стікала із сірої скелі вниз, у кришталево чисте озерце.

Недільні ранки завжди були ліниві. Та вони б навіть не поснідали, якби місіс Дарнелл, в якої ще не вмер інстинкт домогосподарки, не прокинулася і не побачила, що кімната потопала в яскравому сонячному світлі, а в будинку, здавалося, було надто тихо. Вона ще полежала хвилин зо п'ять, поки її чоловік досі спав під боком, і напружено вслухалася, сподіваючись почути внизу Еліс, що порається по дому. Крізь щілину у фіранках пробивалася золотава смужка сонячного сяйва, виблискуючи на її каштановому волоссі, що розсипалося на подушці, і вона окинула кімнату пильним поглядом: туалетний столик, різнокольорові флакончики на ньому та дві фотографії – «Зустріч» і «Розставання» – в дубових рамках, що висіли на стіні. Вона все ще напівдрімала, намагаючись почути кроки прислуги, коли у неї в голові промайнула слабка тінь думки, і вона на якусь коротку мить побачила уві сні неясні обриси іншого світу, де радість була багряною, мов вино, барви, де хтось блукав широкою світлою долиною, а понад деревами сходив червоний місяць. Вона подумала про Гемпстед, що уособлював для неї увесь світ, а видиво порослого вересом пустища розбудило спогади про відпочинок і врешті привело її до Еліс. В будинку не було чути ані звуку. Тиша стояла така, що якби не протяжний крик газетяра, який було чути з-за рогу Една-роуд, а також дзенькіт і брязкіт цеберок молочника, можна було б подумати, що надворі північ.

Місіс Дарнел сіла на ліжку і, вже зовсім оговтавшись від сну, почала ще пильніше дослухатися. Дівчина, вочевидь, ще міцно спала, і її треба було розбудити, інакше вся робота піде шкереберть. Вона знала, що Едвард терпіти не міг усілякої метушні та зайвих розмов про домашні справи, особливо в неділю, після довгого робочого тижня в Лондонському Сіті. Вона ніжно глянула на свого чоловіка, який ще досі спав і якого вона

дуже кохала, а тому тихенько встала з ліжка і просто в нічній сорочці пішла будити покоївку.

Кімнатка прислуги була маленька й задушлива, а ніч видалася дуже спекотною, і місіс Дарнелл на якусь мить затрималась біля дверей, сумніваючись, чи дівчина на ліжку була тією самою замурзаною служницею, яка щодня метушилася по дому, чи тим дивовижним чином перетвореним створінням, вбраним у яскравий ліловий одяг з чисто вимитим лицем, яке щонеділі після полудня подавало їм чай раніше звичайного, тому що ввечері воно йшло «гуляти». В Еліс було чорне волосся і бліда шкіра ледь оливкового відтінку. Вона ще спала, поклавши голову на одну руку, нагадавши місіс Дарнелл «Стомлену жрицю Вакха» – дивовижну гравюру, яку вона колись давно бачила у вітрині на Аппер-стріт в Іслінгтоні. Залунали різкі звуки дзвону. Це означало, що до восьмої залишилося п'ять хвилин, а ще нічого не зроблено.

Вона легенько торкнулася плеча дівчини і лишень всміхнулася, коли та розплющила очі. Прокинувшись, дівчина збентежено підвелася. Місіс Дарнелл повернулася до себе в кімнату й почала тихенько одягатися, поки її чоловік ще спав, і лише останньої миті, затягнувши корсет і вбравши вишневе плаття, вона його розбудила, сказавши, що бекон пересмажить, якщо він не поквартиться.

За сніданком вони знову взялися обговорювати, як вчинити з вільною кімнатою. Місіс Дарнелл запевнила чоловіка, що їй подобається його ідея з облаштуванням кімнати, але вона не розуміла, як це зробити всього за десять фунтів, а оскільки вони були людьми розважливими, то не хотіли розкидатися своїми заощадженнями. Едвард отримував солідну зарплатню (а ще – надбавку за додаткову роботу в напружені тижні) в розмірі ста сорока фунтів на рік, а Мері успадкувала від свого старого дядька, її хрещеного, три сотні фунтів, які вони розсудливо поклали в банк під чотири з половиною відсотки річних. Отож, їхній загальний річний дохід, враховуючи подарунок тітки Меріан, становив сто п'ятдесят вісім фунтів, і вони не мали жодних боргів, оскільки Дарнелл облаштував їхній дім на гроші, які він відкладав протягом п'яти чи шести років. Перші кілька років роботи в Сіті його дохід, звісно ж, був скромніший, і спочатку він тратив гроші направо і наліво, навіть не

думаючи щось відкладати. Його вабили театри та мюзик-холи, і не минало й тижня, щоб він їх не відвідував (сидів зазвичай у партері). Він також інколи купував фото актрис, які милували його око. Але щойно заручившись із Мері, він їх урочисто спалив. Він чудово пам'ятав той вечір: його серце переповнювало щастя, а коли наступного вечора він повернувся із Сіті, домовласниця поскаржилася на засмічений камін.

Хай там як, а гроші були витрачені, і, якщо йому не зраджувала пам'ять, це близько десяти чи дванадцяти шилінгів. Та найдужче його дратувала думка про те, що якби він їх відклав, то міг би значно швидше придбати чудовий барвистий килим зі «східними» мотивами. У роки юності він робив чимало необдуманих покупок: купував цигарки за три, а то й чотири пенси, останні – набагато рідше, а перші – постійно, іноді поштучно, а іноді цілу пачку з дванадцяти штук за півкрони. А якось він півтора місяця марив пінковою люлькою. Продавець тютюнової крамниці з таємничим виглядом дістав її з шухляди, коли Дарнелл попросив пачку тютюну «Самотня зірка». З-посеред непотрібних покупок був і цей американський тютюн: крім «Самотньої зірки» ще «Великий суддя», «Спекотний край» і решта, що обходилися йому від одного шилінга до одного шилінга і шести пенсів за пачку в дві унції; тепер же він купував чудовий розсипний ароматизований тютюн усього за три з половиною пенси за унцію. Але тоді хитрий крамар, знаючи його як покупця дорогого і вишуканого тютюну, таємниче йому кивнув і, відкривши футляр, показав Дарнеллу пінкову люльку, що своєю розкішшю затьмарила йому розум. Чаша люльки була вирізьблена у вигляді жіночої фігурки – голови і тулуба, а мундштук був зроблений з найкращого бурштину – всього за дванадцять шилінгів і шість пенсів, сказав чоловік, хоча сам лише бурштин, за його словами, вартував значно більших грошей. Він пояснив, що відчуває втіху, показуючи люльку не абикому, а постійному покупцеві, і готовий продати її навіть за нижчу ціну, собі у збиток. Спочатку Дарнелл відмовився від пропозиції, але та люлька не давала йому спокою, тому врешті він здався і придбав її. Втішений, він вихвалявся нею перед молодшими колегами по роботі, але люлька погано тягнула, тому він віддарував її перед самим весіллям, до того ж через різьблення її було б неможливо курити в присутності

дружини. Якось, відпочиваючи в Гестингсі, він придбав ціпок з ротанга – абсолютно непотрібну річ, що обійшлася йому в сім шилінгів; він шкодував про ті численні вечори, коли не хотів їсти простої смаженої відбивної, приготованої хазяйкою, а натомість швендяв по італійських ресторанах на Аппер-стріт в Іслінгтоні (а мешкав він у Голловеї), балуючи себе дорогими делікатесами: котлетами із зеленим горошком на гарнір, тушкованою яловичиною в томатному соусі, біфштексом із вирізки з картоплею фрі, часто завершуючи бенкет невеличким шматочком швейцарського сиру грюер за два пенси. Одного вечора, отримавши підвищення на роботі, він у прямому сенсі видудлив чверть пляшки к'янті, а вишенькою на торті марнотратства стали лікер «Бенедиктин», кава та цигарки, понад те він ще дав шість пенсів на чай офіціантові, й у результаті замість одного шилінга, за який він міг повноцінно поїсти вдома, чек вийшов аж на чотири. Ох, Дарнелл робив чимало безглузвих покупок і часто жалкував, що вів такий спосіб життя, бо якби він був ощадливішим, їхній родинний дохід на рік міг би становити на п'ять чи шість фунтів більше.

А через ту вільну кімнату на нього із ще більшою силою наринув гіркий жаль. Він переконував себе в тому, що йому б вистачило зайвих п'ять фунтів до відкладеної суми для того, щоб утілити його задум у життя. Дарнелл розумів, що провина за це лежала лише на ньому одному. Однак він чітко усвідомлював, що через обставини, які склалися, він не може зазіхати на ту невелику суму заощаджень, які в них були. Оренда будинку коштувала тридцять п'ять фунтів, ще у десять фунтів їм обходилися комунальні платежі та податки – майже чверть з того, що вони платили за житло. Мері як тільки вміла економила на домашньому господарстві, але м'ясо завжди було дороге, і вона підозрювала, що, коли ніхто не бачить, їхня служниця потайки відрізає шматочки м'яса і вночі наминає їх у себе в кімнаті з хлібом і патокою, маючи порушений апетит і геть зіпсуті смаки. Містер Дарнелл більше не думав про ресторани – ні дорогі, ні дешеві. Вирушаючи в Сіті, він брав обід із собою, а після роботи вечеряв разом з дружиною – відбивними, шматком стейка чи холодним м'ясом, що залишилося з недільної вечері.

Посеред дня місіс Дарнелл з'їдала скибку хліба з джемом і випивала трохи молока, і все ж, незважаючи на строгу еко-

номію, дуже важко було жити на зароблені гроші та ще й відкладати на майбутні непередбачувані витрати. Вони вирішили не подорожувати принаймні ще три роки, оскільки медовий місяць в Волтон-он-зе-Нейз добряче вдарив по їхній кишені, і саме тому вони, всупереч логіці, приберегли десять фунтів, зійшовшись на тому, що оскільки їм не світить відпочинок, краще витратити ці гроші на щось потрібне.

І в результаті саме практична сторона питання завдала смертельного удару по плану Дарнелла. Вони рахували й перераховували витрати на ліжко та постільну білизну, лінолеум та різні дрібнички і великими зусиллями вивели нарешті загальну суму, яка в результаті набула обрисів чогось на кшталт «трохи більше десяти фунтів», коли Мері раптом мовила:

– Але все ж таки, Едварде, нам насправді не конче потрібно облаштовувати цю кімнату. Тобто це не так уже й важливо для нас. Якби ми взялися за її умеблювання, та кімната без кінця-краю висмоктувала б наші гроші. А щойно про неї дізнаються родичі чи знайомі, неодмінно почнуть запрошуватися в гості. У нас же є родичі в селі, Маллінгси, і вони обов'язково про це патякатимуть.

Дарнелл не міг протистояти силі такого аргументу і поступився. Але він був страшенно розчарований.

– Одначе було б непогано, правда? – сказав він, зітхнувши.

– Не переймайся, коханий, – мовила Мері, побачивши, як сильно засмутився чоловік. – Придумаємо щось інше, не менш корисне й добре.

Вона часто зверталася до нього тоном доброї матері, хоч і була на три роки молодша.

– А тепер, – сказала вона, – я мушу підготуватися до церкви. Підеш зі мною?

Дарнелл сказав, що сьогодні, мабуть, не піде. Зазвичай він проводжав дружину на ранкову месу, але того дня йому було важко на серці, він хотів відпочити в тіні шовковиці, що росла посеред їхнього саду, залишившись ще з тих часів, коли тут простиралися розлогі луки, порослі соковито-зеленою травою, на місці яких тепер лабіринтом безвиході переплелися похмурі вулиці.

Тож Мері мовчки пішла до церкви сама. Собор Святого Павла височів на сусідній вулиці, а його готичний стиль міг

би викликати у допитливого дослідника інтерес до історії його дивного відродження.

Загалом, у самій конструкції не було нічого невідповідного. Обраний стиль був «геометричним», а ажурні переплетення у вікнах були начебто правильними. Неф, прохід між рядами, великий віттар були чітко пропорційними, а якщо зовсім серйозно, то єдина деталь, що справді вибивалася із загальної картини, була віттарна перегородка з хорами та розп'яттям замість низької віттарної стіни із залізними царськими вратами. Але собор (і про це можна посперечатися) був усього лише адаптацією давнього задуму до сучасних вимог, тому важко було пояснити, чому вся будівля, від цементу між цеглинами до готичних стандартів освітлення гасом, була ретельно продуманим богохульством. Хор затягував гімни, покладені на музику Джолла, у тональності сі-бемоль мажор, кантати були «англіканськими», а проповідь була прочитана й уривок з Євангелія витлумачений пастором сучасною та витонченою мовою. І Мері пішла додому.

Після вечері (це був чудовий шматок австралійської баранини, придбаної в крамниці «Зі всього світу» в Геммерсміті) вони якийсь час сиділи в садку під великим деревом шовковиці, що майже ховав їх від сусідських поглядів. Едвард курив свій ароматизований тютюн, а Мері закохано на нього дивилася.

– Ти ніколи не розповідаєш про своїх колег з офісу, – врешті заговорила вона. – Деякі з них, мабуть, непогані люди, чи не так?

– Так-так, вони дуже порядні. Треба якось на днях запросити кого-небудь із них до нас додому.

Йому стало прикро від думки, що в такому разі доведеться пригостити їх віскі. Не можна ж пропонувати гостям столове пиво, що коштує десять пенсів за галон.

– Розкажи мені більше про них, – попросила Мері. – Гадаю, вони могли б зробити тобі весільний подарунок.

– Ну, не знаю. В нас ніколи не заходила про це розмова. Але вони дуже милі хлопці. Серед них є такий собі Гарві. Позаочі його кличуть «Віскі». Він просто схиблений на велосипедах. Минулого року він взяв участь в гонці серед любителів. Він міг прийти першим, якби краще тренувався. А ще в нас є Джеймс, він захоплюється полюванням. Але він би тобі не сподобався. Від нього завжди тхне стайнею.

– Який жах! – скрикнула місіс Дарнелл з відвертості свого чоловіка, опустивши очі.

– А от Дікенсон міг би тебе потішити, – продовжував Дарнелл. – У нього завжди напоготові якийсь жарт. Втім, він страшенний брехун. Коли щось розповідає, ніколи не знаєш, скільки правди у його словах. Якось на днях він присягався-божився, що бачив, як один з наших начальників купував устриць прямо з берега неподалік від Лондонського мосту, і Джонс – наш новенький – повірив кожному його слову.

Дарнелл засміявся, пригадавши смішний дотеп.

– Цікава також історія про дружину Салтера, – продовжував він. – Салтер – це наш менеджер. Дікенсон живе неподалік від нього в Ноттінг Гілл, і одного ранку він побачив місіс Салтер на Портобелло-роуд, що в червоних панчохах витанцьовувала під катеринку.

– Хіба це не вульгарно? – запитала місіс Дарнелл. – Не бачу в цьому нічого смішного.

– Розумієш, чоловіки сприймають це трохи інакше. Тобі може сподобатися Волліс. Він чудовий фотограф і часто показує нам світлини своїх дітей – наприклад, на одній з них його трирічна донечка хлюпається у ванні. Я запитав у нього, чи, на його думку, сподобається доньці та фотографія, коли їй буде двадцять три.

Місіс Дарнелл опустила додолу очі й нічого не сказала у відповідь.

На кілька хвилин запала мовчанка, поки Дарнелл курив свою люльку.

– Мері, а як ти дивишся на те, – сказав він врешті, – щоб комусь здавати кімнату?

– Здавати? Ніколи про це не думала. І де ми його поселимо?

– Ну, я мав на увазі нашу вільну кімнату. Цей план розіб'є всі твої заперечення. Багато хто в Сіті бере до себе квартирантів, отримуючи непогані гроші. Думаю, це збільшить наш річний дохід ще на десять фунтів. Редгрейв, касир, каже, що справа варта заходу, і сам з такою метою винаймає великий будинок з майданчиком для гри в теніс, а також більярдною кімнатою.

Мері серйозно задумалася.

– Не думаю, що ми з цим справимося, Едварде, – мовила вона. – Нам це дошкулятиме з різних причин.

На якусь мить Мері знову замислилася.

– Не впевнена, що мені сподобається, коли разом з нами житиме ще якийсь молодий чоловік. Наш дім надто маленький, і місця, як ти знаєш, зовсім мало.

Вона зашарілася, і, трохи розчарований, Едвард глянув на неї з тим виразом, з яким міг би дивитися науковець на невідомий ієрогліф, що може означати як щось неймовірне, так і зовсім буденне. Поблизу в саду гралися діти; вони гучно сміялися, пронизливо кричали, сварилися й бігали туди-сюди. Раптом з вікна горішнього поверху почувся приємний голос.

– Еніде! Чарльзе! Марш додому!

Вмить усе стихло, дитячі голоси змовкли.

– Місіс Паркер тримає своїх дітей в суворій дисципліні, – мовила Мері. – Якось днями мені сказала про це Еліс. Вона розмовляла зі служницею місіс Паркер. Я мовчки вислухала її і ніяк цього не прокоментувала, бо не вважаю за потрібне захочувати служниць до пліток. Вони завжди все перебільшують. Але, як на мене, дітям потрібні суворі рамки.

Діти зовсім припинили, немов їх охопив смертельний жах.

Дарнеллу здалося, що він почув якийсь дивний крик, що долинав з дому, але він не був у цьому впевнений. Він повернувся в інший бік і побачив старшого чоловіка із сивими вусами, що прогулювався віддалік у своєму саду. Той помітив, що містер Дарнелл дивиться на нього, а місіс Дарнелл, своєю чергою, також прослідкувала за поглядом свого чоловіка, і на знак вітання ввічливо підняв свого твідового капелюха. Дарнелл здивувався, коли побачив, що його дружина при цьому зашарілася.

– Ми із Сейсом часто їздимо в Сіті одним омнібусом, – сказав він, – і так сталося, що останні кілька разів ми сиділи поруч. Гадаю, він працює на шкіряній фабриці в Бермондсі. Він видався мені приємним чоловіком. Це, часом, не в них працює ота симпатична служниця?

– Еліс розповідала мені про неї... і про Сайса, – мовила місіс Дарнелл. – Наскільки мені відомо, сусіди про них не найкращої думки. Але зараз я мушу піти перевірити, чи вже готовий чай. Еліс одразу ж після цього піде.

Дарнелл подивився услід своїй дружині, що швидко віддалялася. Він мимоволі замилювався її чарівним станом, каштановими локонами, що завивалися короткими кучериками

біля шиї, і знову відчув себе дослідником, який натрапив на загадковий ієрогліф. Він не міг пояснити своїх почуттів і намагався знайти відповідь на запитання, чи він коли-небудь віднайде ключа до цієї загадки, але щось йому підказувало, що перш ніж вона до нього заговорить, він повинен розтулити свої вуста. Мері зайшла в будинок через задні двері кухні, залишивши їх відчиненими, і він чув, як вона говорила дівчині про те, що вода має закипіти. Він був вражений, майже злий на себе, що ті слова долинали до нього дивною, зворушливою мелодією, звуками з іншої, чарівної планети. Він був її чоловіком, вже близько року як вони одружені, та все ж, коли б вона до нього не зверталася, він мусив напружуватися, дослухаючись до її слів, щоб збагнути їх сенс, йому було складно повірити в те, що вона його дружина, а не якась таємнича істота, якій відомі таємниці безмірної насолоди.

Дарнелл роззирнувся крізь листя шовковиці. Містер Сайс зник з поля зору, але в повітрі все ще повільно витав ніжно-блакитний димок від його сигари. Дарнелл згадав про дивну реакцію своєї дружини, коли зайшла мова про Сайса, ламаючи голову над тим, що могло бути не так у родині такої поважної людини, аж тут у вікні їдальні з'явилася його дружина і поклікала пити чай. Вона усміхнулася, впіймавши чоловіків погляд, а він квапливо підвівся і пішов до будинку, міркуючи над тим, чи він часом не зсунувся з глузду, бо його повсякчас охоплювали якісь дивні відчуття та ще дивніші поривання, що нуртували десь усередині.

Еліс була вбрана в яскраво-лілове, і коли вона заносила до їдальні чайник та глечик з окропом, за нею тягнувся шлейф парфумів. Здавалося, що візит на кухню надихнув місіс Дарнелл на нову ідею, як розпорядитися славнозвісними десятьма фунтами. Пічка завжди завдавала їй купу клопотів, і коли вона час від часу заходила на кухню, де, за її словами, вогонь «піднімався аж до половини димаря», то завжди виказувала служниці за марнотратство і неекономне витрачання вугілля. Еліс хоч і каялася в тому, що розвела такий великий вогонь лиш для того, щоб запекти (вони кажуть – «посмажити») шмат яловичини чи баранини і зварити картоплю з капустою, але водночас переконувала місіс Дарнелл у тому, що все це через несправну пічку, яка «ніяк не нагрівалася». Вона не могла навіть до

пуття приготувати відбивну чи стейк. Тепло неначе вилітало через димар або йшло в кімнату, і Мері неодноразово говорила своєму чоловікові про приголомшливу витрату палива, тимчасом як найдешевше вугілля ніколи не коштувало менше ніж вісімнадцять шилінгів за тонну. Містер Дарнелл написав листа домовласнику і отримав від нього безграмотну, образливу відповідь: мовляв, піч у чудовому стані, а в усьому винна «ваша леді», натякаючи на те, що в Дарнеллів не було прислуги і що місіс Дарнелл робила все сама. Тож пічка так і стояла, перетворившись на суцільну проблему і пожирачку грошей. Еліс бідкалася через те, що кожного ранку вона ледве запалювала пічку, а коли їй це вдавалося, весь жар виходив у димар. І тільки нещодавно ввечері місіс Дарнелл серйозно поговорила про це зі своїм чоловіком. Вона попросила Еліс зважити вугілля, яке пішло для приготування картопляної запіканки з м'ясом – їхньої вечері, – і відняти вагу вугілля, що залишилося в ящику. У результаті Мері виявила, що та клята плита споживала палива мало не вдвічі більше за норму.

– Пам'ятаєш, одного вечора я говорила тобі про пічку? – спитала місіс Дарнелл, наливаючи чай. Їй сподобалося, як вона завела розмову, і хоч її чоловік був надзвичайно сердечною людиною, вона підозрювала, що він трохи образився через те, що вона відхилила його ідею з облаштуванням кімнати.

– Пічку? – перепитав Дарнелл, намазуючи на хліб варення, і на якусь хвилину задумався. – Ні, не пригадую. Якого саме вечора?

– У вівторок ввечері. Не пам'ятаєш? У тебе ще була понаднормова робота, і ти доволі пізно повернувся додому. – Вона на мить замовкла, зашарівшись, а тоді почала перераховувати недоліки пічки, наголошуючи на надмірній витраті вугілля на приготування запіканки.

– Ага, тепер я згадав. Це було того вечора, коли мені здалося, що я чув солов'їний спів (кажуть, вони водяться у Бедфордському парку), а небо тоді було неймовірно блакитним.

Він пригадав, як ішов зі станції Аксбрідж-роуд, де зупинявся зелений омнібус, і, незважаючи на дим з промислових печей під Ектоном, у повітрі таємниче витав ніжний запах лісу та літніх полів, і йому здавалося, що до нього долинав запах диких руж, що схилили маківки понад огорожею. Підійшовши до

хвіртки, він побачив свою дружину, що стояла на порозі з лампою в руках, і у відповідь на її привітання він нестямно стиснув її у своїх обіймах і прошепотів щось на вушко, цілуючи її запашне волосся, а за мить розгубився, боячись, що налякав її своїм навіженством. Вона вся тремтіла й була збентежена, а тоді розповіла йому, як вони зі служницею важили вугілля.

– Так, тепер я точно пригадав, – сказав він. – Оце так досада! Ненавиджу, коли гроші вилітають у трубу.

– То, може, нам варто придбати насправді хорошу плиту на тітчині гроші? Так ми чимало заощадимо, і їжа буде смачнішою.

Дарнелл передав варення дружині й погодився, що ідея просто чудова.

– Набагато краща за мою, Мері, – сказав він цілком щиро. – Я дуже радий, що вона спала тобі на думку. Але ми повинні все як слід обміркувати. Не годиться отак з поквапу купувати речі. Ти тільки уяви собі, скільки в крамницях продається різних моделей кухонних плит. Кожен із подружжя бачив піч, яка в їхніх очах виглядала справжнім дивом техніки. Він – у Сіті, вона – на Оксфорд-стріт і Регент-стріт, коли йшла на прийом до дантиста. Вони обговорювали це питання за чаєм, а потім – прогулюючись в саду та насолоджуючись приємною вечірньою прохолодою.

– Кажуть, що в «Ньюкаслі» горить усе, навіть кокс, – сказала Мері.

– А от «Жар» здобув золоту медаль на Паризькій виставці, – мовив Едвард.

– А як щодо кухонної плити «Утопія»? Бачив, як вона працює на Оксфорд-стріт? – запитала Мері. – Виробники запевняють, що система вентиляції цих плит – просто унікальна.

– Якось днями я був на Фліт-стріт, – відповів Едвард, – і бачив там патентовані пічки «Блаженство». Вони, порівняно з іншими пічками, споживають набагато менше палива – так, принаймні, стверджують їх виробники.

Він ніжно обійняв її за стан. Вона не відсторонилася, лише тихенько прошепотіла:

– Мені здається, у вікні стоїть місіс Паркер, – і він повільно прибрав руку.

– Але ми про це ще поговоримо, – сказав він. – З цим не слід квапитися. Я можу зайти в кілька місць поблизу Сіті, а ти

можеш зробити те саме на Оксфорд-стріт, Регент-стріт і Пікаділлі, а потім ми поділимося нашими враженнями.

Мері подобалася добра вдача її чоловіка. Це просто чудово, що Дарнелл не відкинув її ідеї. «Він такий ласкавий зі мною», – подумала вона, і саме це вона часто повторювала своєму братові, який недолюблював Дарнелла. Вони сіли на лавку під шовковицею, пригорнувшись один до одного, і вона дозволила Едвардові взяти в темноті її за руку. Відчуваючи його сором'язливість та нерішучість, вона як ніколи ніжно стиснула його пальці, чоловік любовно погладжував її руку, Мері відчувала його подих на своїй шиї і чула, як він пристрасно шепотів: «Моя люба, моя кохана», торкаючись губами її щоки. Вона затріпотіла і на мить завмерла. Дарнелл лагідно поцілував її і, забравши руку, сказав тремтячим голосом:

– Нам краще піти додому. Уже випала роса, ти можеш простудитися.

З-за огорожі на них повіяв теплий, духмяний вітер. Він палко бажав, аби вона просиділа з ним усю ніч під цим деревом, щоб вони шепотілися, а він п'янів від аромату її волосся, відчуваючи, як поли її сукні торкаються його колін. Та він не міг дібрати слів для такого безглузлого прохання, адже Мері була такою доброю, що виконала б будь-яку його забаганку, хай би якою дурною вона була, лише тому, що він її про це попрохав. Він був недостойний цілувати її вуста. Він нахилився, поцілував її в плече і знову відчув, як вона затремтіла. Він знітився, боячись, що налякав її.

Вони повільно, пліч-о-пліч, рушили до будинку, і Дарнелл запалив газову лампу у вітальні, де вони завжди сиділи недільними вечорами. Почуваючись дещо стомленою, місіс Дарнелл прилягла на софу, а Дарнелл вмовився у м'якому кріслі навпроти. Якийсь час вони мовчали, коли це раптом Дарнелл запитав у неї:

– А що не так із Сайсами? Здається, ти казала, що вони трохи дивні. Їхня служниця не видається надто балакучою.

– Ой, не знаю, чи взагалі варто зважати на плітки служниць. Вони часто виявляються неправдивими.

– То це тобі щось Еліс сказала?

– Так. Коли якимось по обіді я зайшла на кухню, вона дещо розповіла мені.

– Що саме?

– Краще не розпитуй, Едварде. Там мало приємного. Я наварила Еліс за те, що вона пліткує.

Дарнелл підвівся і сів на невеличкий хиткий стільчик біля софи.

– Розкажи мені, – попрохав він знову з якоюсь примхливою наполегливістю. Насправді йому не так уже й кортіло почути історію про сусідів, але він пам'ятав, як зашарілася вдень його дружина, і тепер чекав від неї відповіді, дивлячись їй у вічі.

– Ох, я справді не можу, коханий. Мені соромно про таке казати.

– Але ж ти моя дружина.

– Так, звісно, але це нічого не змінює. Жінки не люблять про таке говорити.

Дарнелл нахилився. Серце в грудях шалено калатало. Він приклав вухо до її вуст і мовив: «А ти прошепочи».

Мері ніжним доторком ще нижче схилила його голову. В неї горіли щоки, і вона прошепотіла:

– Еліс каже, що... нагорі... у них лише... одна облаштована кімната. Їхня служниця... сама їй це розповіла.

Мимохіть вона притиснула чоловікове лице до своїх грудей, а він у відповідь почав шукати своїми вустами її червоні вуста, аж раптом різкий звук розірвав тишу в домі. Вони випросталися, і місіс Дарнелл поспішила до дверей.

– Це Еліс, – сказала вона. – Вона завжди приходить вчасно. Щойно пробило десяту.

Дарнелл роздратовано стеновав плечима. Він уже от-от готовий був її поцілувати. На підлозі лежала хустинка Мері, від якої віяло легким ароматом парфумів, які подарувала їй її шкільна приятелька. Він підняв хустинку, поцілував її і заховав.

Увесь червень та липень їх переймало питання придбання нової пічки. Місіс Дарнелл за будь-якої нагоди навідувалася до Вест-Енду, знайомлячись з технічними характеристиками найновіших моделей, уважно вивчаючи різні удосконалення та спілкуючись із продавцями. Тим часом Дарнелл, як він це називав, «пильнував» у Сіті. На цю тему подружжя назбирало невеличку домашню бібліотеку, що складалася з ілюстрованих

брошур, які вони брали в крамницях і з задоволенням розглядали вечорами. Вони побожно та зацікавлено розглядали фотографії великих плит для готелів та громадських установ – потужних печей з кількома духовками для різних цілей, з чудовим грилем і купою інших пристосувань, що робили з кухаря мало не головного інженера. А коли в одному з каталогів вони натрапили на зображення маленьких, ледь не іграшкових, котеджних пічок за чотири, а то й три фунти десять шилінгів, вони подивилися на них з презирством, бо самі планували придбати пічку за вісім чи десять фунтів, з якою ті іграшкові моделі не йшли в жодне порівняння.

Довгий час фаворитом Мері був «Ворон». Ця пічка дозволяла економити і мала високий коефіцієнт продуктивності, тому кілька разів вони мало не придбали її. Але «Жар» вабив не менше, та й коштував усього вісім фунтів п'ять шилінгів порівняно з дев'ятьма фунтами сімома шилінгами та шістьма пенсами, і хоча «Вороном» користувалися на королівській кухні, «Жар» міг похвалитися найпозитивнішими рекомендаціями континентальних монархів.

Цим суперечкам день за днем, здавалося, не було кінця-краю, і вони тривали аж до того ранку, коли Дарнелл прокинувся зі сну, в якому він побачив прадавній ліс і джерело, оповите сивим серпанком пари, що здіймалася під спекотним сонцем. Коли він одягався, йому спала на думку ідея, що стала справжнім потрясінням за сніданком, який він похапцем наминав, оскільки боявся спізнитися на омнібус, що о 9:15 зупинявся на розі, прямуючи до Сіті.

– Я надумав, як поліпшити твій план, Мері, – переможно мовив він. – Поглянь лиш на це. – Він засміявся, кинувши на стіл невеличку брошуру. – Це вцент розбиває всі твої міркування. Бо, зрештою, багато грошей іде саме на вугілля. Зауваж, не на пічку – принаймні, не в ній криється справжня проблема. А в дуже дорогому вугіллі. Ось, дивися. Зверни увагу на ці масляні пічки. Вони споживають не вугілля, а мазут – найдешевше у світі паливо, і за два фунти десять шилінгів ти можеш придбати піч, що задовольнить усі твої забаганки.

– Залиш мені ту брошурку, – сказала Мері, – і ми поговоримо про це ввечері, коли ти повернешся додому. Хіба тобі вже не час на роботу?

Дарнелл стривожено зиркнув на годинник.

– Бувай! – Вони стримано та шанобливо поцілували одне одного, а очі Мері нагадали Дарнеллу самотні озерця, сховані в глибинах пралісу.

Отак день за днем він жив у сірому примарному світі, схожому на смерть, який, дивним чином, видавався більшості людей тим, що називають «життям». В очах Дарнелла справжнє життя виглядало б божевіллям, і коли вряди-годи на його шляху траплялися тіні та неясні образи з іншого, чудового світу, він лякався і втікав у те, що називав нормальною «реальністю» простих та звичних клопотів та інтересів. Існування Дарнелла було геть безглуздим, адже «реальність» в його розумінні полягала в кухонних плитах і в тому, щоб зекономити кілька шилінгів. Але марнота його життя була б іще марнотнішою, якби він цікавився скаковими кіньми, паровими яхтами і витрачав на свої забаганки тисячі фунтів.

Так Дарнелл і жив – день за днем, помилково приймаючи смерть за життя, безумство – за здоровий глузд, а примар, що безцільно блукали світом, за живих людей. Він щиро вірив у те, що працював клерком у центрі Лондона, жив у Шепердс Буш, геть забувши про таємниці та сліпучу розкіш королівства, що належало йому за правом спадкоємства.

II

Увесь день над Сіті висіла задушлива спека. Повертаючись додому, Дарнелл бачив легкий туман, що здіймався з вогких низин і, кружляючи навколо Бедфорд-парк, осів на заході, так що здавалося, ніби вежа Ектонського храму підноситься із сивого озера. Дивлячись з вікна омнібуса, який стомлено гуркотів вулицями, він бачив, що трава скверів та газонів пожухла до кольору пилу. Шепердс-Буш-Грін скидався на страшну пустелю, витоптану до брунатних плям і обрамлену одноманітними тополями, чие листя непорушно висіло в застиглому повітрі, гарячому, як густий дим. Пішоходи втомлено волочили ноги, а від задухи, що провіщала скорий кінець літа, змішаної з курявою, яка здіймалася над цегельним заводом, Дарнелл задихався, неначе опинився серед ядучих випарів якогось брудного медичного кабінету.

Він ледь торкнувся баранини, що стояла окрасою на чайному столику, і зізнався, що йому остогидла ця погода і він утомився за сьогоднішній робочий день.

– У мене також був важкий день, – сказала Мері. – Увесь день Еліс була якась дивна, а часом просто нестерпна, тож мені довелося з нею серйозно поговорити. Знаєш, мені здається, що ці її недільні гульки згубно впливають на неї. Але що вже тут вдієш?

– У неї є кавалер?

– Звичайно: помічник бакалійника Вілкінса з Голдгок-роуд, ти його знаєш. Я спочатку, щойно ми тут поселилися, ходила до тієї крамниці, але мені не сподобалося те, що вони там продають.

– Чим же вони увесь вечір займаються? У них же вдосталь часу – з п'ятої до десятої, чи не так?

– Так, з п'ятої, іноді – з о пів на шосту, якщо довго не закипає вода для чаю. Що ж, зазвичай вони ходять на прогулянки. Раз чи двічі він водив її до церкви Сіті Темпл, а позаминулої неділі вони гуляли по Оксфорд-стріт, а потім сиділи в Гайд-парку. А минулої неділі, здається, вони ходили на чай до його матері в Патні. Мені дуже кортить сказати тій карзі все, що я про неї думаю.

– А чому? Хіба щось трапилося? Вона негарно повелася з дівчиною?

– І так, і ні. Досі вона з нею не надто приязно обходилася. Коли хлопець вперше привів Еліс познайомитися з його матір'ю – а це було в березні, – дівчина повернулася звідти вся в сльозах. Вона мені сама про це розповіла, а ще вона сказала, що більше не хоче бачити старої місіс Маррі. Я їй відповіла, що не можу її за це винити, якщо вона, звісно, не згущує фарби.

– Чому? Через що вона плакала?

– Схоже, стара леді, що живе в маленькій хатині на якійсь глухій вуличці в Патні, поводитися так гордовито, що ледве вшанувала їх декількома фразами. Вона найняла на один день якесь дівча з родини, що жила неподалік, і вдягла її так, неначе та працює в неї служницею. Еліс казала, що дурнішого за те, як та манюня відчиняла двері, вона не бачила: вдягнена в чорну сукенку, з білим чепчиком на голові та у фартушку, вона ледь могла дати раду з клямкою. Джордж (так звать юнака) сказав

Еліс, що будинок його матері не такий уже й великий, але додав, що кухня в неї затишна, хоч і дуже простенька та старомодна. Та замість того, щоб провести їх до тієї кухні й запропонувати сісти біля пічки на бамбетлі, який вони привезли із села, та дитина спитала, як їх відрекомендувати (ти коли-небудь чув щось безглуздіше?) і провела до вбогої віталеньки, де стара місіс Маррі сиділа – «чистісінько тобі герцогиня» – біля каміна, прикрашеного кольоровим папером, а в самій кімнаті було так холодно, що зуб на зуб не попадав. Вона трималася з погордою і ледь мовила до Еліс кілька слів.

– Це, мабуть, не дуже приємно.

– Ох, бідолашній дівчині було непереливки. Стара привітала її такими словами: «Дуже приємно з вами познайомитися, місс Ділл. Я знаю так мало людей, що працюють прислугою». Еліс чудово імітувала її зарозумілу манеру розмовляти, але я так не вмію. Тоді господиня перейшла до розповідей про свою родину, що п'ять століть займалася землеробством на власній землі – яка ж то нудота! Ще раніше Джордж посвятив Еліс у свою фамільну історію: в них був невеличкий будинок із садом і дві ділянки землі десь у Ессексі, а та стара жінка говорила про них так, наче вони були сільським дворянством, і вихвалялася знайомством з пастором на ім'я доктор Хтось, що часто до них навідувався, сквайром на ім'я Хтось Інший, що також постійно їх провідував, хоча, швидше за все, вони ходили до них просто з люб'язності. Еліс сказала мені, що ледве стримувалася, аби не розсміятися місіс Маррі в лице, адже її залицьальник розказав їй про те, яким був той дім з куцим обійстям і як шляхетно було з боку сквайра викупити його після того, як старий Маррі помер, бо Джордж ще був зовсім маленький, а його матір була не в змозі давати лад господарству. Але стара жінка настільки «перебирала через край», як ти любила казати, що молодикові ставало все більш ніяково, особливо коли та завела розмову про шлюб між рівнею і про те, що вона знала бідолашних молодиків, які одружилися на жінках з нижчого соціального класу, поглядаючи при цьому на Еліс. А тоді трапилося дещо дуже кумедне: Еліс помітила, як Джордж якимось розгублено роззирається довкола, наче не може чогось збагнути. Врешті-решт він не витримав і запитав свою матір, чи не купила вона часом у сусідів якихось декоративних оздоб, оскільки пригадує, що

ті дві вази із зеленого стояли на камінній полиці у місіс Еліс, а пластикові квіти він бачив у місіс Терві. Місіс Маррі зупинила його сердитим поглядом і навіть «випадково» скинула зі столу кілька книжок, які він кинувся піднімати. Але Еліс уже зрозуміла, що його матір позичає речі у своїх сусідів, достоту так само, як вона позичила мале дівча, лише для того, аби набути шляхетного вигляду. Опісля вони пили чай – підфарбовану воду, як назвала цей напій Еліс, – з тонюсінькими скибками хліба з іще тоншим шаром масла та несмачними заморськими тістечками зі швейцарської крамнички на Гай-стріт, які, за словами Еліс, були з прокислим кремом і мали присмак прогірклого жиру. А тоді місіс Маррі знову почала вихвалитися своєю родиною, зневажливо звертаючись до Еліс, аж поки дівчина покинула той дім, украй розгнівана та ображена. Воно й не дивно, правда?

– Безумовно, це звучить не дуже приємно, – погодився Дарнелл, мрійливо дивлячись на свою дружину. Він не дуже уважно вникав у слова Мері, але йому подобалося слухати її голос, що лунав для нього чарівною мелодією, викликаючи в уяві видиво казкового світу.

– А матір того хлопця завжди так себе поводить? – запитав він після довгої паузи, жадаючи, аби музика голосу дружини й далі лунала в його вухах.

– Завжди, аж донедавна, точніше, до минулої неділі. Певна річ, Еліс, як розумна дівчина, зразу ж поговорила з Джорджем і сказала йому, що одруженій парі в жодному разі не можна жити разом зі свекрухою, «особливо, – продовжила вона, – коли твоя матір, наскільки я бачу, не у захваті від мене». Він, звісно, сказав їй, що у матері просто така манера вести розмову і насправді вона нічого образливого не мала на увазі. А проте Еліс якийсь час уникала зустрічей з ним і навіть натякала, що ситуація може дійти до того, що йому доведеться обирати між нею та своєю матір'ю. І так справи йшли всю весну і літо, а тоді, напередодні державного свята у серпні, Джордж знову порушив цю тему і сказав Еліс, як його засмучує думка про непорозуміння між нею та його матір'ю, і як він хоче, аби вони поладнали між собою, мовляв, хоч його матір дещо старомодна і дивакувата, проте за відсутності Еліс вона дуже добре про неї відгукується. Одне слово, Еліс погодилася, щоб у понеділок його матір разом

з ними поїхала до Гемптон Корту – дівчина завжди мріяла туди потрапити. Пам'ятаєш, яка тоді гарна днина видалася?

– Так, – сказав Дарнелл неухажно. – Звісно, як таке забути – я тоді весь день просидів під шовковицею, а потім ми вирішили там і поужити – влаштували щось на кшталт пікніка. Щоправда, комарі тоді добряче дошкуляли, але загалом то був чудовий день.

Його слух був зачарований величною, божественною мелодією якоїсь прадавньої пісні, яка могла звучати у первозданному світі, де всі навколо не говорили, а наспівували, і слова – символи могутності – не можна було осягнути розумом, бо вони торкалися самої душі. Він відхилився на спинку крісла і мовив:

– І як у них все минуло?

– Не знаю, коханий, чи ти повіриш, але та клята жінка поводитися препаскудно, гірше, ніж будь-коли. Вони зустрілися, як було домовлено, на Кью-бридж і сяк-так всілися в омнібус. Еліс думала, що отримає від подорожі неймовірно задоволення. Але де там! Не встигли вони сказати «доброго ранку», як місіс Маррі почала просторікувати про Кью-Гарденс, як там, мовляв, красиво, набагато краще, ніж у Гемптоні, і то без зайвих витрат – достатньо лиш перейти через міст. І поки вони чекали на омнібус, вона все не замовкала і торочила про те, що в Гемптоні начебто немає нічого, вартого уваги, крім потворних старих картин, декотрі з яких такі непристойні, що порядній жінці, а особливо дівчині, на них не слід дивитися, і дивувалася, як королева взагалі дозволила таке виставляти, вбиваючи всяке в голови дівчат, що і без цього були дуже легковажними. Говорючи все це, стара карга кидала на дівчину промовисті погляди – Еліс пізніше мені зізналася, що із задоволенням надавала б їй ляпасів, якби та не була літньою жінкою та ще й матір'ю Джорджа. А тоді вона знову завела розмову про Кью-Гарденс, про те, які там чудові оранжереї, де ростуть пальми та інші цікаві рослини, а ще лілії завбільшки із стіл, і який там чудовий вид на річку. Еліс казала, що Джордж був дуже милий. Спершу він був неабияк приголомшений, адже стара жінка пообіцяла йому добре поводитися з Еліс. А потім він ніжно, але твердо сказав своїй матері: «Що ж, мамо, ми поїдемо до Кью-Гарденс іншим разом, а сьогодні Еліс дуже хотіла потрапити в Гемптон,

я й сам туди хочу!» У відповідь місіс Маррі лише пирхнула та жовчно зиркнула на дівчину, аж тут під'їхав омнібус, і їм довелося видиратись на свої сидіння. Всю дорогу до Гемптона місіс Маррі щось невиразно бурмотіла собі під ніс. Еліс не могла розібрати її слів, але час від часу до неї долинали окремі фрази, як от: «Шкода, коли мати старіє, а син нахабніє», «Шануй своїх батька й матір», «Лежи тихо на полиці, – мовила господиня старому черевикові, як недобрий син своїй матері», «Ти йому – повагу, а він тобі – зневагу».

Еліс думала, що то якісь прислів'я (окрім, звісно, однієї із заповідей), бо Джордж завжди говорив про те, яка старомодна в нього матір. Але їх було дуже багато, і у всіх був натяк на них із Джорджем, тож дівчина вирішила, що місіс Маррі вигадувала їх на ходу, поки вони їхали до Гемптона. Еліс каже, що це цілком у стилі Джорджевої матері – каверзної, злостивої жінки, в якій рот не закривається, мов у м'ясника суботнього вечора. Нарешті вони дісталися до Гемптона, і Еліс подумала, що місіс Маррі тут сподобається і вони гарно проведуть час. Але вона тільки те й робила, що бурчала, та ще й так голосно, що на них аж люди оберталися, а якась жінка на весь голос, щоб усі почули, сказала: «Ах, вони колись теж постаріють», що дуже розлютило Еліс, бо, за її словами, вони нічого поганого не робили. Коли вони показали їй каштанову алею в Буші-парку, місіс Маррі сказала, що вона дуже довга і пряма і що їй нудно на неї дивитися. А ще старій здалося, що олені (ти ж знаєш, які вони красиві) виглядали змарнілими та жалюгідними, і їм би пішли на користь помії для свиней, змішані з великою кількістю корму. Вона заявила, що знає, які вони нещасні, з виразу їхніх очей, які наче промовляли до неї, і запевняла, що доглядачі їх лупцюють. І так було з усім. Жінка сказала, що пам'ятає сади в Гаммерсміті та Ганнерсбері, в яких росло набагато більше квітів, а коли повели її до місця, де попід деревами протікала Темза, вона визвірилася на них, мовляв, нащо було її тягти з дому до звичайнісінького каналу, по якому пливе якийсь задріпаний пароплав. І так цілісінький день. Еліс сказала, що була тільки рада повернутися додому і нарешті спекатись її. Ото не пощастило бідолашці, еге ж?

– Ще б пак. Але що ж трапилося минулої неділі?

– Щось геть неймовірно. Того ранку я помітила, що Еліс була якась немов сама не своя. Вона довше, ніж зазвичай, мила посуд після снідання і доволі різко відповіла мені, коли я зайшла до неї запитати, чи скоро вона буде готова допомогти мені з пранням. Зайшовши на кухню, я помітила, що вона робила свою роботу вкрай повільно, тому запитала в неї, в чому річ, і тоді вона мені все розповіла. Я не повірила власним вухам, коли вона пробурмотіла щось про те, що місіс Маррі вважає, нібито Еліс може знайти роботу хатньої робітниці з кращими умовами, але я одне за одним ставила їй запитання, поки все з неї не витягнула.

Це просто ще один доказ того, які ті дівчиська дурненькі та пустоголові. Я сказала їй, що вона схожа на флюгер. Хочеш вір, хочеш ні, але та стара карга була зовсім іншою людиною, коли одного вечора Еліс прийшла її навідати. Не знаю чому. Вона сказала дівчині, яка вона мила, і яка струнка, і яка в неї гарна хода, і що вона знає дівчат, які й наполовину не такі розумні чи гарненькі, але заробляють двадцять п'ять чи тридцять фунтів на рік, працюючи в гарних родинах. Вона як слід усе обміркувала й ретельно підрахувала, скільки дівчина зможе зекономити, «працюючи в порядній родині, де не скнарять, не скупляться, де ніхто не ховає речей за сімома замками», а тоді лицемірно продовжила нести всілякі дурниці про те, як сильно вона любить Еліс, і що тепер вона може спокійно померти, знаючи, яким щасливим буде її Джордж з такою чудовою дружиною, і про її заощадження, яких буде достатньо, щоб звести невеличкий будинок, закінчивши словами: «Якщо послухаєшся старої жінки, голубонько, небагато води спливе, перш ніж ти почуєш вінчальні дзвони».

– Зрозуміло, – мовив Дарнелл, – гадаю, з цього можна зробити висновок: тепер дівчина усім незадоволена?

– Так, вона ще зовсім молода і така дурненька. Я нагадала їй, як погано з нею поводитися місіс Маррі, і сказала, що, звісно, її право – змінити місце роботи, але все може обернутися тільки на гірше. У будь-якому разі, я, схоже, переконала її добре все обміркувати. Розумієш, до чого воно йдеться, Едварде? Я здогадуюся. Думаю, стара карга намагається переконати Еліс покинути нас, щоб сказати своєму синові про те, яка вона мінлива, і наведе одну зі своїх дурнувятих приказок: «Мінлива

жінка – наліво стежинка» чи щось схоже на це. Жахлива стара карга!

– Що ж, – мовив Дарнелл, – сподіваюся, Еліс не піде від нас. Інакше тобі додасться клопотів – не так і просто знайти нову служницю.

Він знову набив люльку і задумливо запахкав, відпочиваючи після дня, сповненого марнотної та виснажливої роботи. Французьке вікно було навстіж відчинене, і в кімнаті нарешті війнуло свіжим вітерцем, який приніс запах дерев, усе ще вбраних в зелені шати у цій посушливій долині. Пісня, яку Дарнелл із захватом слухав, а тепер ще й вітерець, що навіть у цю висхлу, похмуру околицю доносив пахощі лісу, викликали у нього перед очима видиво, і він замислився над речами, які його вуста не в змозі були висловити.

– Вона, напевно, дуже капосна стара, – врешті мовив він.

– Місіс Маррі? Звісно, що так. Злоблива відьма хоче намотати дівчину покинути затишне гніздечко, де їй добре ведеться.

– Так. А якій людині може не сподобатися Гемптон-Корт! Це добре ілюструє те, яка вона погана.

– Там чудово, правда?

– Ніколи не забуду того дня, коли вперше там побував. Це було невдовзі після того, як я переїхав до Сіті. Того самого року. У червні в мене була відпустка, але я отримував таку мізерну зарплатню, що не міг дозволити собі поїхати кудись на море чи деінде. Пам'ятаю, як один із моїх колег запропонував мені вирушити у туристичний похід до Кента. Я б залюбки пристав на його пропозицію, та мені б і на це не вистачило грошей. І знаєш, що я зробив? Тоді я мешкав на Грейт-Коледж-стріт, і першого дня своєї відпустки я провалявся в ліжку аж до полудня, а по полудню сидів у м'якому кріслі й курих люльку. На той час я купив новий сорт тютюну – один шилінг і чотири пенси за дві унції, набагато дорожчий, ніж я собі міг дозволити, – і неймовірно ним насолоджувався. Було страшенно спекотно, а коли я зачинив вікно і завісив його червоною фіранкою, стало ще гарячіше – о п'ятій годині кімната була як розжарена пічка.

Але я дуже радів, що не потрібно йти в Сіті, тому не надто переймався цими дрібними прикрощами, час від часу читав уривки з якоїсь дивної старої книжки, що належала моему бідному батечку. Я багато чого в ній не розумів, але вона чудово

пасувала до мого настрою, тож я гортав її і кутив доти, доки настав час чаювання. Тоді я вийшов на прогулянку, щоб перед сном подихати свіжим повітрям. Я задумано простував, не надто зважаючи, куди іду. Пройшов багато миль, здебільшого кружляючи на тому самому місці, як то кажуть, заблукавши у трьох соснах, і я переконаний, що за жодні гроші світу не зміг би повернутися назад тією ж дорогою. В будь-якому разі, коли посутеніло і ліхтарники почали метушитися, запалюючи ліхтарі один за іншим, я все ще був на вулиці. То був чудовий вечір; шкода, що тебе тоді не було поруч зі мною, люба.

– Я тоді була ще зовсім маленькою дівчинкою.

– Так, авжеж. Хай там як, але тодішній вечір насправді був дивовижний. Пам'ятаю, я блукав якоюсь вуличкою із сірими одноманітними будинками з декоративними парапетами та одвірками. На багатьох дверях висіли латунні таблички, і на одній з них було написано: «Виробник мушлевих скриньок». Прочитавши той напис, я дуже втішився, бо мені завжди було цікаво, звідки беруться ці скриньки та всілякі дрібнички, які продають на морському узбережжі. Кілька дітлахів гралися на дорозі якимось мотлохом, з паба на розі долинав чоловічий спів, і цієї миті я звів очі вгору й побачив, якої чудової барви було небо. Я ніколи більше не бачив такого неба, як того вечора – темно-синього з фіолетовим відливом, але саме таким, кажуть, воно буває в заморських країнах. Не знаю чому – через незвичайний колір неба чи з якоїсь іншої причини – я почувався якось дивно. Все здавалося якимось іншим, і я ніяк не міг збагнути, в чому саме полягала та зміна. Пам'ятаю, я поділився цими своїми відчуттями з одним літнім джентльменом – другом мого бідного батька, якого вже років п'ять, а то й більше, нема серед живих – і, глянувши на мене, він сказав щось про казкову країну. Не знаю, що він мав на увазі, але я, мабуть, погано йому пояснив те, що зі мною трапалося. Проте тоді, на якусь мить, ця маленька глуха вуличка здалася мені чудовою, а крики дітей і спів чоловіків у пабі так пасували тому небу, немов були з ним одним цілим. Тобі ж відомий вислів «бути на сьомому небі від щастя»? Саме так я почувався – не те щоб ішов як по хмаринці, а так, наче дорога була встелена оксамитом чи дуже м'яким килимом. А тоді – гадаю, це було лише в моїй уяві – у повітрі так солодко запахло, немов ладаном у католицькій церкві, аж стало

важко дихати, як буває, коли ти сильно чимось схвильований. Я ще ніколи не почувався так дивно.

Дарнелл раптово змовк і звів очі на свою дружину. Вона слухала його з розтуленими вустами, в очах – нетерпіння й цікавість.

– Сподіваюсь, я не стомив тебе своїми розповідями про ці нісенітниці. У тебе сьогодні випав важкий день з тим дурним дівчиськом. Може, краще підемо спати?

– Ні-ні, Едварде, будь ласка, продовжуй. Я зовсім не стомилася. Мені подобається тебе слухати. Прошу, розповідай далі.

– Що ж, коли я пройшов трохи далі, те дивне відчуття стало зникати. Я сказав, що пройшов трохи далі, бо мені справді здавалося, ніби минуло щонайбільше п'ять хвилин, однак це враження було помилковим: щойно я забрів на ту маленьку вуличку, то подивився на годинника, а коли знову хотів пересвідчитися, котра година, була вже одинадцята. Я пройшов близько восьми миль. Я не вірив власним очам і думав, що мій годинник сказився, але потім переконався, що він був цілком справний. Але я ніяк не міг цього збагнути, та й зараз не можу. Кажу тобі, минуло стільки ж часу, якби я пройшовся вгору по Една-роуд і повернувся назад. Але я опинився за містом, стояв посеред відкритого простору, де на мене з лісу віяв прохолодний вітерець, повітря було сповнене тихими звуками якогось шарудіння і шурхоту, а до моїх вух долинали цвірінькання пташок і дзюркотлива мелодія потічка, що протікав десь неподалік. Стоячи на мосту, я дістав з кишені годинника і підніс його до світла запаленого сірника, щоб розгледіти, котра година, і мені раптом сяйнуло, наскільки дивним був той вечір. Розумієш, він був зовсім не схожий на те, чим я займався все своє життя, зокрема – останній рік, і мені раптом здалося, що я не міг бути тим самим чоловіком, який кожного дня їхав зранку в Сіті й щовечора, написавши цілу купу нудних листів, повертався додому. Мене наче зненацька перенесли з одного світу в інший. Якимось чином я знайшов дорогу назад і, повертаючись додому, вирішив, як саме проведу свою відпустку. Я сказав сам до себе: «Я також, як Феррар, вирушу в туристичний похід, але це буде піший тур Лондоном та його околицями». Добре все обміркувавши, я близько четвертої ранку дістався додому, коли надворі вже світало, а на вулиці було так тихо, неначе в опівнічному лісі.

– Як на мене, чудова ідея. То ти все-таки вирушив у похід? Придбав карту Лондона?

– Так, вирушив. Але карти я не купував – вона б усе зіпсувала. Нецікаво, коли все накреслено, виміряно й визначено. А я хотів відчувати, що йду туди, де не ступала нога людини. Маячня якась, правда? Ніби в Лондоні чи, раз на те пішло, у всій Англії є такі місця.

– Я розумію, що ти маєш на увазі. Ти хотів думати, ніби відправляєшся у плавання в пошуках незвіданих земель. Так?

– Саме це я й намагався тобі пояснити. До того ж я не хотів купувати карти. Бо сам її створив.

– Що ти маєш на увазі? Ти накреслив карту просто так – з голови?

– Про це я розповім трохи згодом. Але ти справді хочеш почути про мою грандіозну подорож?

– Звісно, що хочу. Мабуть, то було чудово. І яка оригінальна ідея!

– Так, я марив нею, і те, що ти тільки-но сказала про мою подорож до невідомих країв, нагадало мені, що я тоді відчував. Ще в дитинстві я дуже любив читати книжки про великих мандрівників – гадаю, всім хлопчикам це подобається – про мореплавців, які збивалися зі шляху й опинялися в таких широтах, де ніколи не плавали кораблі, про людей, які відкривали неймовірні міста в чужоземних країнах. Увесь наступний день своїх вакацій я почувався так, як колись, читаючи ці книги. Я спав допізна, бо був страшенно знеможений після стількох пройдених миль. Але після сніданку набив люльку і добре провів час. Знаєш, то було таким безглуздом – хіба можна натрапити в Лондоні на щось невідоме чи неймовірне?

– А чом би й ні?

– Ну, не знаю. Але пізніше я думав, що був справжнісіньким йолопом. Так чи інакше, я чудово провів той день, плануючи, що робитиму, і, точнісінько як дитина, фантазував про те, що опинюся в неходжених місцях, де зі мною може трапитися все що завгодно. Мені страшенно подобалося думати, що у мене є таємниця, про яку більше ніхто не знав. Я уявляв, як, натрапивши на якусь знахідку, я про неї нікому не розкажу. Саме так я думав, гортаючи сторінки книжок. І хоч я любив їх читати, мені здавалося, що, ставши мандрівником-дослідником, я б

тримав свої відкриття в таємниці. Якби я був Колумбом і відкрив Америку, я б нікому навіть словом про це не прохопився. Лише уяви, як чудово блукати рідним містом, говорити з його мешканцями і знати, що десь далеко, за морями-океанами, є незвіданий світ, про існування якого ніхто навіть не здогадується. Таке мені страшенно подобалося! І саме такі відчуття викликала в мене подорож, в яку я збирався відправитися. Я вирішив, що про неї ніхто не повинен дізнатися. Тож з того дня і до сьогодні про неї ніхто не чув.

– Але ж мені ти розповіси?

– Ти – це геть інше. Втім, думаю, навіть тобі я всього не розповім, і не тому, що не хочу, а тому, що не зможу описати багато з того, що бачив.

– Бачив? То ти все-таки знайшов щось дивне й дивовижне в Лондоні?

– І так, і ні. Все, чи майже все, що я бачив, видно як на долоні, і сотні тисяч людей дивилися на те, що і я – потім я дізнався, що багато з тих місць були добре відомі моїм колегам по роботі. Тоді я читав книжку «Лондон та його околиці». Але (не знаю, як це пояснити) ні мої товариші, ні автори книжки, схоже, не бачили того, що бачив я. Саме тому я облишив її читати. Вона наче позбавляла життя і душі всього, чого торкалася, перетворюючи його на щось сухе й безглузде, як опудала птахів у музеї.

Я розмірковував над тим, чим займатимуся весь день, і рано пішов спати, щоб на ранок бути бадьорим і повним сил. Насправді я зовсім погано знав Лондон, хоч, за винятком кількох тижнів, коли був за містом, увесь час жив там. Звісно, я знав головні його вулиці – Стренд, Ріджент-стріт, Оксфорд-стріт та інші, знав дорогу до школи, до якої ходив ще хлопчиком, а також дорогу, що вела в Сіті. Але я завжди ходив тими самими стежками, як вівці у горах, і тому легко уявляв собі, що збираюся відкрити новий для себе світ.

Дарнелл раптом заговк, обірвавши свою розповідь. Він запитливо глянув на свою дружину, намагаючись пересвідчитися, чи не втомив її своїми балачками, але вона дивилася на нього очима, сповненими такого щирого інтересу, як людина, що палко бажала, аби її посвятили в таємницю, не відаючи, про які неймовірні чудеса їй доведеться почути. Мері сиділа спиною

до відчиненого вікна, обрамлена м'яким присмерком вечора, ніби художник розвісив позаду неї завісу з важкого оксамиту. Жінка так і не закінчила своєї роботи, залишивши все лежати розкиданим на підлозі. Вона зіперлася головою на руки, а очі її були немов два джерельця в лісі, які вночі снилися Дарнеллу, а вдень стояли у нього перед очима.

– Того ранку в моїй голові крутилися всі дивні історії, які я коли-небудь чув, – він знову заговорив, ніби продовжуючи свою думку, що заповонила його розум, поки вуста німували. – Як я вже казав, я рано ліг спати, завівши будильник на третю ранку, аби вирушити в доволі незвичну для початку подорожі годину. Світ ще був оповитий тишею, коли я прокинувся, не дочекавшись дзвінка будильника, і на в'язі, що ріс у сусідньому саду, зайшлася співом якась пташка. Я визирнув з вікна: скрізь панував цілковитий спокій, а ранкове повітря було таким неймовірно чистим і солодким, якого я ніколи раніше не вдихав. Моя кімната була в глибині будинку, і за деревами, які росли в більшості садів, мені було видно задні фасади будинків на сусідній вулиці, які немов виростали муром якогось давнього міста. Поки я дивився на цю картину, зійшло сонце, крізь моє вікно полилися перші його промені, і так почався день.

Вийшовши з дому, я зрозумів, що знову повернулося те дивне відчуття, яке охопило мене два дні тому, коли я блукав невідомими мені вуличками. Воно було не таким сильним, вулиці більше не пахли ладаном, але цього відчуття було достатньо, щоб збагнути, в якому дивному світі я живу. Я бачив те, на що часто натрапляють люди, гуляючи лондонськими вулицями: дикий виноград, що плететься по стіні, фігове дерево, жайворонка, який співає у клітці, дивовижний кущ, що зацвів у саду, дах незвичної форми чи балкон із залізною решіткою для в'юнких рослин. Мабуть, не існує такої вулиці, де ти не побачиш бодай чогось такого. Але того ранку всі ці речі постали перед моїми очима геть в іншому світлі, ніби на мені були чарівні окуляри, і я, немов якийсь казковий персонаж, продовжував блукати цим новим світом. Пам'ятаю, як я минав пустище на якомусь узгір'ї. Там були озерця, що виблискували на сонці, і високі білі будинки поміж темних, хитких сосен. Спустившись із пагорба, я пішов стежкою, що відгалужувалася від основної дороги і вела до лісу, де в тіні дерев

стояла стара хатина з округлою башточкою на даху і ганком, оздобленим залізною решіткою, фарба кольору морської хвилі на ній зовсім вигоріла й поблякла, а в саду росли білі лілії на високих ніжках, достоту такі, як ми бачили того дня, коли ходили дивитися на старовинні картини. Вони виблискували сріблом, наповнюючи повітря своїм ніжним ароматом. З того місця, неподалік від хатинки, я побачив долину і пагорби, залиті сонячним світлом. Тож, як я вже казав, я все ішов та ішов через ліси і поля, поки дістався до невеличкого містечка на вершині пагорба, де було повно старих будівель, таких давніх, що під вагою своїх років вони майже вгрузли у землю; ранок тоді видався зовсім безвітряний, і з коминів прямисінько в небо здіймався блакитний димок; у цій тиші я чув, як далеко в долині дорогою до школи хлопчик наспівував якусь старовинну пісню, і поки я ішов містечком, що прокидалося зі сну, вздовж старих, похмурих будинків, почали бамкати церковні дзвони.

Невдовзі по тому, як містечко залишилось позаду, я натрапив на Дивну дорогу. Я побачив, що вона відходила від запилюженого шляху і була на вигляд такою зеленою, що я без жодних вагань звернув на неї і зовсім скоро відчув, наче опинився у зовсім іншому світі. Не знаю, чи то була одна з доріг, прокладених давніми римлянами, про які мені розповідав мій батько, але вона вся поросла густою й м'якою травою, а щільні зарості високих кущів обабіч неї виглядали так, наче їх вже сотні літ не торкалася рука людини. Вони височіли наді мною, сплітаючись верхівками, і я бачив лише нечіткі обриси місцевості, через яку я проходив, мов уві сні. Дивна дорога вела мене все далі й далі, то піднімаючись, то спускаючись пагорбами. Іноді кущі руж росли так густо, що я ледь продирався крізь них, а іноді стежка переростала в галявину, і в одній долині її перетинав струмок, через який був перекинутий старий дерев'яний місток. Стомившись, я приліг у затінку ясена, вмовившись на м'якій траві, де проспав, мабуть, багато годин, бо коли прокинувся, сонце вже сідало. Тож я знову рушив далі, і нарешті моя зелена стежина перетворилася на битий шлях. Удалині, на вершині пагорба, я побачив ще одне містечко з великою церквою посередині, і коли я підійшов ближче, до мене почали долимати звуки органа та спів хору.

У голосі Дарнелла бринів такий захват, що його розповідь заледве не переросла у пісню. Коли слова вичерпалися, він глибоко вдихнув, охоплений спогадами про ту далеку літню днину, коли невідомі чари оповили звичні речі, перетворивши їх на велике таїнство, через що все земне сяяло піднесенням та красою нетутешнього світу.

Відблиск того сяйва освітив обличчя Мері, що непорушно сиділа на тлі м'якого мороку ночі. Обрамлене темним волоссям, її обличчя здавалося ще променистішим. Якийсь час вона безмовно сиділа, а тоді мовила:

– Ох, любий, чому ти так довго чекав, щоб розповісти мені про ці дива? Як це прекрасно! Будь ласка, продовжуй.

– Я завжди боявся, що ти сприймеш усе це як цілковите безглуздя, – відповів Дарнелл. – І я не знаю, як пояснити те, що я відчуваю. Не думав, що розкажу сьогодні так багато.

– І тебе щодня переповнювали такі відчуття?

– Протягом моєї відпустки? Так, вона вдалася на славу. Звісно, я не завжди потрапляв у такі віддалені місця. Це було б надто стомливо. Часто я на цілий день робив перепочинок і виходив з дому ввечері, коли вже загоралися ліхтарі, і проходив лише милу чи дві. Я блукав старими, темними парками і слухав, як у листі дерев шепотів вітер з пагорбів. Знаючи, що я вже неподалік від великої освітленої вулиці, я пірнав у тишу провулків, де був заледве не єдиним перехожим, а ліхтарів там було так мало і світили вони так слабко, що здавалося, наче вони відкидали тіні, зовсім не даючи світла. Я неквапом, близько години, блукав такими темними вуличками і весь цей час відчував, що це – моя таємниця, що темрява, і тьмяне світло, і вечірня прохолода, і дерева, що більше скидалися на темні хмари, що низько слалися над видноколом, належали цілком мені, мені одному, що я жив у світі, про який більше ніхто не знав і в який ніхто інший не міг потрапити.

Пам'ятаю, як одного вечора я забрів доволі далеко, опинившись десь у західній частині міста, де росло багато фруктових дерев і квітів, а розлогі галявини спускалися до дерев біля річки. Тієї ночі зійшов великий червоний місяць, що світив крізь імлу вечірньої заграви і тонкі, мов павутиння, хмарки; я йшов стежкою, що тяглася через фруктовий сад, аж поки дістався до невеличкого пагорба, над яким, мов розпукла тро-

янда, висів місяць уповні. У його світлі я побачив, як одна за одною, довгою вервечкою рухалися якісь зігнуті в три погибелі постаті з великими клунками на плечах. Хтось співав, аж раптом ту мелодію обірвав різкий пронизливий сміх – мені здалося, що він належав якійсь старій жінці з надломленим голосом, а тоді всі вони зникли в тіні дерев. Гадаю, то люди ішли або верталися з городніх робіт, але як це було схоже на жахливе привиддя ночі!

Не впевнений, чи варто розказувати тобі про Гемптон – боюся, що ніколи не доведу своєї розповідь до кінця. Я був там одного вечора, незадовго до того, як зачинили всі ворота, тому людей було зовсім мало. Сіро-багряні тихі галявини, і квіти, що з настанням вечора схиляли свої голівки до сну, і темні тиси, і невиразні статуї, і безгомінна річка ген вдалині за алеями – все це оповивала блакитна імла, ховаючи їх від людського ока; повільно, але впевнено, наче одна за одною опускалися зависи під час якогось великого торжества! Ой, лишенько, що це все могло означати? Я почув, як десь удалині, за річкою, тричі бамкнув дзвін, потім ще тричі, і знову тричі, і я пішов звідти з очима, повними сліз.

Я тоді не знав, де опинився. Лише згодом з'ясувалося, що то, скоріш за все, був Гемптон-Корт. Один із моїх колег з офісу сказав, що водив туди свою дівчину, де вони чудово провели час. Спочатку вони потрапили в лабіринт, з якого довго не могли вийти, а потім пішли до річки і ледь там не потонули. В тамтешній галереї вони роздивлялися доволі пікантні картини, і, як він розповідав, його дівчина аж заходилася від сміху.

Мері проігнорувала цей епізод.

– Але ти казав мені, що накреслив карту. Якою вона була?

– Якщо хочеш, я тобі її покажу при нагоді. Я відмітив усі місця, де побував, і намалював позначки – такі собі вигадливі закарлючки, – які б нагадували мені про те, що саме я бачив. Їх не зрозумів би ніхто, крім мене. Я хотів робити замальовки, але так і не навчився толком малювати, тож коли спробував, вийшло геть не те, що я мав зобразити. Я намагався намалювати те містечко на пагорбі, на яке натрапив першого вечора своєї подорожі: крутий пагорб, на вершині якого стоять будиночки, а над ними височіє церква зі шпилями і башточками, а над всім цим, високо у небі – чаша, з якої ллються промені. Але з того

нічого путнього не вийшло. Гемптон-Корт я помітив доволі хи- мерним значком і дав йому назву, яку сам же й вигадав.

Дарнелли намагалися уникати поглядів одне одного наступ- ного дня, коли сіли снідати. Вранці, після того як уночі випав дощ, стало трохи легше дихати, і небо знову набуло яскраво- блакитної барви, по ньому з південного заходу котилися білі хмаринки, а у вікно задував свіжий приємний вітерець. Імла розвіялась. А разом з нею, схоже, розвіялось і відчуття чогось дивного, що минулої ночі заволоділо Мері та її чоловіком. При світлі дня їм здавалося неймовірним, що всього лише кілька го- дин тому один розповідав, а інша слухала історії, зовсім далекі від звичайного плину їхніх повсякденних думок та життя зага- лом. Вони зніяковіло поглядали одне на одного, говорячи про звичні для них речі – чи підступна місіс Маррі таки намовить Еліс піти від них і чи зможе місіс Дарнелл переконати дівчину, що у тої старої геть не шляхетні мотиви.

– На твоєму місці, – сказав Дарнелл, уже стоячи на порозі, – я б пішов до крамниці й поскаржився на якість їхнього м'яса. Той останній шмат яловичини був зовсім нікудишній – одні су- хожилля.

III

Увечері все могло бути по-іншому, і в Дарнелла визрів план, за допомогою якого чоловік сподівався домогтися успіху. Він хотів попросити у своєї дружини запалювати не більше од- нієї лампи (тоді в кімнаті було б набагато темніше) – мовляв, у нього стомилися від роботи очі. Дарнелл вважав, що багато чого може статися, коли в кімнаті пануватиме напівморок, ві- кно буде відчинене, а вони сидітимуть біля нього, споглядаючи вечір і прислухаючись до тихого шелесту листя дерев, що рос- ли в саду. Але його плани зазнали краху, бо щойно він підійшов до садової хвіртки, як його дружина, вся в сльозах, кинулася йому назустріч.

– Ох, Едварде, – почала вона, – трапилося щось жахливе! Він мені ніколи особливо не подобався, та я б ніколи не поду- мала, що він здатен на таке!

– Що ти маєш на увазі? Про кого ти говориш? Що трапилося? Це той кавалер Еліс?

– Ні, ні. Але давай-но зайдемо в дім, любий. Та жінка в будинку напроти підглядає за нами: вона завжди пильнує біля вікна.

– Ну, то що сталося? – спитав Дарнелл, коли вони сіли чаювати. – Нумо, говори! Ти мене добряче налякала.

– Не знаю, з чого й почати. Тітка Меріан уже кілька тижнів відчувала, що коїться щось недобре, а тоді про все дізналася – одне слово, дядько Роберт закрутив роман з якоюсь жінкою, і тітка про все дізналася!

– Господи! Не може бути! От старий негідник! Таж йому десь під сімдесят!

– Ні, йому лише шістдесят п'ять. А гроші, які він на неї витратив...

Коли перша хвиля шоку минула, Дарнелл, оговтавшись, рішуче повернувся до січеників.

– Ми це все обговоримо опісля, – сказав він. – Я не хочу псувати трапезу розмовами про того старого телепня Ніксона. Кохана, налий мені, будь ласка, чаю.

– Чудове м'ясо, – спокійно продовжив він. – Усередині шматочки шинки, скроплені цитриновим соком? З такою начинкою смак зовсім інший. Сьогодні з Еліс все нормально? Добре. Сподіваюся, вона викине з голови всі ці дурниці.

Він розважливо провадив розмову далі, чим просто приголомшив місіс Дарнелл, яка відчувала, що з падінням дядечка Роберта назавжди порушено природний порядок речей, і ледь торкнулася їжі, відколи прийшла ця звістка. Рано-вранці Мері вирушила на зустріч з тіткою і більшу частину дня провела в залі очікування для пасажирів першого класу на вокзалі Вікторія, де й почула всю історію.

– А тепер, – мовив Дарнелл, коли зі стола все було прибрано, – розкажи мені все в деталях. Скільки часу це тривало?

– З того, що пригадує тітка, їй здається, що все це тяглося щонайменше рік. Вона сказала, що дуже довго поведінка мого дядька була для неї справжнісінькою загадкою, і в неї вже добряче розхиталися нерви, бо вона думала, що він зв'язався з анархістами чи щось у цьому дусі.

– З якого дива вона таке думала?

– Розумієш, кілька разів, коли вони з чоловіком виходили на прогулянку, її тривожив свист, що неначе всюди їх супроводжував. Ти ж знаєш, що в Барнеті є чудові місця для прогулянок, а особливо в полях поблизу Тоттериджа, де дядько з тіткою любили гуляти погідними недільними вечорами. Звісно, вона й раніше чула той свист, але тоді це справило на неї гнітюче враження – вона тижнями не могла склепити очей.

– Свист? – перепитав Дарнелл. – Я щось не дуже розумію. Чому її налякав якийсь свист?

– Я тобі скажу чому. Вперше вона почула його одної травневої неділі ще минулого року. Тітці здалося, що за кілька тижнів до того за ними стежили, проте вона нічого не бачила й не чула, окрім якогось потріскування в огорожі. Та саме тієї неділі заледве вони вийшли на поле, як почули якийсь приглушений свист, але не звернула на це уваги, бо яке їй та її чоловіку було до того діло? Однак коли вони рушили далі, знову почули той свист, він лунав знову і знову, протягом усієї прогулянки, аж їй стало не по собі, тому що вона не знала, ані звідки долинав цей свист, ані хто свистів і навіщо. Вибравшись з поля на стежку, дядько сказав, що у нього трохи паморочиться голова і він хоче ковтнути трохи бренді в «Тьорпінз Гед» – невеличкому барі неподалік. Тітонька глянула на нього й зауважила, що дядькове обличчя стало бордовим – це було більше схоже на приплив крові до мозку, ніж на запаморочення, коли шкіра людини набуває зелено-блідого відтінку. Та вона нічого не сказала, подумавши, що в дядька така особлива манера мліти, адже в нього завжди все не як у людей. Тож вона просто лишилася чекати на дорозі, а він почимчикував до бару. Тітка каже, що буцімто бачила невисоку постать, яка випірнула з темряви й прокралася за дядьком, але вона в цьому не впевнена. Коли дядько вийшов, його лице було вже не бордовим, а лише трохи червоним, і він сказав, що чувається набагато краще. Вони мовчки пішли додому, не перекинувшись по дорозі бодай словом. Розумієш, дядько зовсім не згадував про свист, а тітка була така налякана, що не сміла нічого казати, бо боялася, що їх обох пристрелять.

Вона намагалася викинути цю пригоду з голови, аж раптом через два тижні по тому знову все повторилося. Цього разу тітка набралася духу і запитала в дядька, що б це могло бути. І що ти думаєш, він їй відповів? «Пташки, любонько, пташ-

ки». Звісно, тітка відповіла йому, що жодна пташка не видає таких звуків: облудних, непристойних і переривчастих. На це він сказав, що багато рідкісних птахів живуть у Північному Міддлсексі та Гертфордширі. «Дурниці, Роберте, – мовила тітка, – як ти можеш таке говорити, якщо той свист переслідував нас усю дорогу, близько милі, а то й більше?» Дядько відповів, що деяких птахів так вабить до людей, що вони іноді можуть і не одну милю пролетіти услід за ними. Він сказав, що читав про одну таку пташку в журналі про подорожі. І знаєш що? Коли вони дісталися додому, він і справді показав їй ту статтю в «Гертфордширському натуралісті», якого вони позичили у свого приятеля. Там ішлося про рідкісних птахів з чудернацькими назвами, що живуть в навколишній місцевості; тітонька каже, що ніколи про таких навіть не чула, а у дядька вистачило зухвалості припустити, що це – морський побережник, про якого в журналі було написано, що він видає «низькі, пронизливі звуки, що часто повторюються». А потім він дістав із шафи книжку «Сибірські подорожі» і показав їй місце, де йшлося про одного чоловіка, за яким у лісі цілісінський день літала якась пташка. Тітка Меріан каже, що це її найбільше дратувало – він думав, що зможе її перехитрити, перекручуючи зміст цих книжок як йому заманеться. Але тоді, на прогулянці, вона ніяк не могла зрозуміти, що він мав на увазі, говорячи про птахів так безладно й по-дурному – це так на нього не схоже, і вони йшли далі, а вслід за ними лунав цей жахливий свист. Тітка швидко йшла, дивлячись просто перед себе і почувуючись більш роздратованою та засмученою, ніж переляканою. Коли вони дісталися до кінця поля, тітка зупинилася перед хвірткою, озирнулася, але – подумати тільки! – дядько Роберт зник! Вона пополотніла зі страху, припустивши, що той свист якимось чином пов'язаний із зникненням дядька, і вирішила, що того, мабуть, викрали. Вона несамовито закричала: «Роберте!», аж тут дядько повільно, наче нічого й не трапилося, вийшов з-за рогу, тримаючи щось у руці. Він сказав, що побачив квіти, повз які не міг пройти, і коли тітка розгледіла у нього в руках вирвану з коренем кульбабу, їй здалося, що вона божеволіє.

Раптом розповідь Мері урвалася. Вже десять хвилин Дарнелл крутився в кріслі, силкуючись стримати сміх, щоб не образити почуттів своєї дружини, зазнаючи при цьому страшених

мук, але того епізоду з кульбабою для нього було вже занадто, і він вибухнув непогамовним, диким реготом, що нагадував бойовий клич червоношкірого індіанця і лише посилювався, коли він намагався зупинитися. Еліс, що якраз мила посуд, від несподіванки випустила з рук порцелянову чашку, що коштувала три шилінги, а сусіди повибігали зі своїх помешкань надвір, аби подивитися, чи, бува, когось не вбивають. Мері з докором глянула на свого чоловіка.

– Чи в тебе зовсім нема почуттів, Едварде? – врешті мовила вона, коли знеможений Дарнелл відхилився на спинку крісла. – Якби ти бачив, як по щоках тітки Меріан котилися сльози, коли вона мені це розказувала, думаю, тобі було б не до сміху. Не думала, що ти такий черствий.

– Люба моя, – ледве спромігся вимовити Дарнелл, задихаючись від сміху й хапаючи ротом повітря, – вибач, я не хотів скривдити твоїх почуттів. Знаю, це дуже сумно, але насправді я не такий уже й бездушний. Але хіба не дивна історія, га? Спершу морський побережник, а затим кульбаба!

Його лице пересмикнулося, і він зціпив зуби, стримуючи новий напад сміху. Якусь мить Мері суворо на нього дивилася, а тоді затулила руками обличчя, і Дарнелл побачив, що вона також здригається від сміху.

– Я не краща за тебе, – врешті мовила вона. – Раніше я чомусь не сприймала цієї історії з такого боку. І це дуже добре, інакше я б засміялася тітці Меріан просто в обличчя, а я нізащо у світі не хотіла б цього зробити. Бідолашна старенька! Вона так плакала, немов її серце от-от розірветься від розпуки. Ми зустрілися на вокзалі Вікторія, і вона запросила мене в кондитерську. Я навіть не торкнулася своєї страви. Її сльози весь час капали їй у тарілку. Потім ми пішли до зали очікування, де вона зайшла гирким плачем.

– А що трапилося потім? – спитав Дарнелл. – Я більше не сміятимуся.

– От і добре. Це надто серйозна справа, щоб жартувати. Ну, тітка повернулася додому і весь час намагалася зрозуміти, в чому ж тут річ, силкуючись розгадати цю загадку, але їй так нічого й не вдалося придумати. Тітка стала боятися, що розум дядька не витримує постійного напруження, бо останнім часом він допізна засиджувався на роботі (за його словами),

а потім йому потрібно було їхати в Йоркшир (от же ж старий брехун!) у справах, пов'язаних з орендою земель. А тоді вона подумала, що хай би в якому стані був її чоловік, він аж ніяк не міг викликати того свисту, хоча, як вона каже, він завжди був дивакуватою людиною. Тож їй довелося відкинути цю версію, і вона почала гадати, що, може, з нею щось не так, оскільки вона читала про людей, що чують звуки, яких насправді нема. Проте й цю думку вона відкинула, бо якщо їй і міг почутися той свист, то як пояснити кульбабу, чи побережника, чи те, що він ледь не зомлів, коли його лице побагряніло, замість збліднути, чи інші дивацтва дядька? Тож тітка сказала, що не могла вгадати нічого ліпшого, як щодня читати Біблію з самого початку, і, дійшовши до Книги хроніки у Старому Заповіті, відчула себе набагато краще, тим паче, що десь три чи чотири неділі поспіль нічого не відбувалося. Та вона помітила, що у ставленні до неї дядько став якийсь неуважний і менш приязний, але пояснювала це завантаженістю роботою, якої надто багато звалилося на її чоловіка: він завжди повертався додому останнім потягом, а двічі навіть мусив наймати екіпаж, приїжджаючи додому вже над ранок. Зрештою тітка вирішила, що не варто перейматися тим, чого вона не розуміла і не могла змінити, тож потрохи почала заспокоюватися, аж тут одного недільного вечора все почалося знову, але тепер все було набагато гірше. Свист супроводжував їх, як і раніше, всю прогулянку, і бідолашна тітка, зціпивши зуби, нічого не говорила дядькові, бо знала, що він знову почне плести якісь небилиці, тож вони мовчки йшли собі далі, не озиваючись одне до одного, коли це щось змусило тітоньку обернутися. Вона побачила якогось паскудного хлопчиська з рудим волоссям, що підглядав за ними з-за живоплоту й огидно вишкірявся. Тітка сказала, що його лице викликало жах. Він виглядав якось неприродно й нагадував карлика, і не встигла вона краще його розгледіти, як він умить пірнув у кущі, а тітка ледь не знепритомніла.

– Рудоволосий хлопчисько? – перепитав Дарнелл. – Яка незвична історія. Нічого дивнішого я не чув. Що ж то був за хлопчик?

– Незабаром дізнаєшся, – відповіла місіс Дарнелл. – Дуже дивна пригода, правда ж?

– Ще б пак! – Дарнелл якийсь час розмірковував – Ось що я про це думаю, – врешті мовив чоловік. – У всій цій розповіді немає й крихти правди. Гадаю, твоя тітка втрачає глузд – чи вже зійшла – і страждає на галюцинації. Все це звучить, як вигадки божевільного.

– Ти помиляєшся. Усе до останнього тітчиного слова – правда, і якщо ти дозволиш мені продовжити, то сам у цьому переконаєшся.

– Що ж, продовжуй.

– Так, на чому ж я зупинилася? Ага, тітка побачила за живоплотом хлопчину, що вишкірявся до неї. На якусь хвилю чи дві вона застигла, смертельно налякана. Щось дивне було в тому обличчі, але тоді вона набралася духу й мовила до себе: «У будь-якому разі, краще вже хлопчик з рудим волоссям, ніж якийсь гевал з рушницею», і вона вирішила не спускати очей з дядька Роберта, бо зрозуміла з виразу його обличчя, що він про все знає. Здавалося, він щось напружено обмірковував, наче вагався, що йому робити далі, і, мов та риба, то відкривав, то закривав рота. Тітонька не показала, що помітила його стан, і рушила далі, а коли він сказав їй щось про чудовий захід сонця, вона промовчала. «Хіба ти не чуєш, що я до тебе звертаюся, Меріан?» – запитав він роздратовано і так голосно, ніби говорив до когось, хто стояв на протилежному кінці поля. Тітка вибачилася, сказавши, що вона застудилася і тепер не дуже добре чує. Проте вона зауважила, що дядько з полегшенням зітхнув, бо подумав, що вона не чула свисту. Тут дядько зробив вигляд, що помітив красиву гілочку жимолості на самому вершечку куща, і сказав, що хоче зірвати її для тітки, але вона нехай піде вперед, бо йому, мовляв, незручно буде це робити, якщо на нього хтось дивитиметься. Вона згідно кивнула, а сама, ступивши кілька кроків, заховалася за кущем, звідки добре його бачила, хоч і подряпала обличчя колючками дикої ружі. А за хвилю чи дві з-за живоплоту вийшов хлопчик, і дядько заговорив до нього. Тітка впевнена, що то був той самий хлопчисько, бо на вулиці ще не стемніло, і його вогненно-руде волосся можна було чудово розгледіти. Несподівано дядько простягнув руки, так наче хотів схопити хлопчика, але той кинувся в кущі й зник. Тоді тітонька й словом не проходила, але того ж вечора, вже вдома, вона сказала дядькові, що все бачила, вимагаючи

від нього пояснень. Заскочений зненацька, він розгубився, почав затинатися, говорити щось про те, що порядна дружина не шпигуватиме за чоловіком, та зрештою взяв із неї слово тримати в таємниці все, що вона почує: мовляв, він дуже поважний масон, а той хлопчик був посланий орденом із надважливими повідомленнями. Але тітонька не повірила жодному його слову, бо її рідний дядько належав до масонів, проте він ніколи так не поведився. Тоді вона почала боятися, що дядько зв'язався з анархістами чи ще з якимись пройдисвітами, і щоразу, коли дзвонили в двері, тітка думала, що дядька викрили і за ним прийшла поліція.

– Що за дурниці! Та жоден домовласник ніколи не вступить у змову з анархістами.

– Але ж вона здогадувалася, що він приховує щось жахливе, проте не знала, що й думати. А тоді їй по пошті стало приходити всяке різне.

– Всяке різне! Що ти маєш на увазі?

– Усякі різні речі: акуратно запаковані скалки розбитої пляшки, немов то були коштовні прикраси; пакунки на взірець матрешки, які розгортав, шар за шаром розмотуючи папір, а добравшись до середини, знаходив записку зі словами «КІТ»; старі вставні зуби; тубик засохлої червоної фарби; і врешті-решт таргани.

– Таргани поштою! Що за дурниці? Твоя тітка несповна розуму.

– Едварде, вона показала мені той портсигар – він був призначений для цигарок, але замість них всередині лежали три мертві таргани. А коли вона знайшла в кишені дядькового пальта такий самісінький портсигар, де лежало ще з півдюжини цигарок, у неї знову голова пішла обертом.

Дарнелл важко зітхнув, завовтузившись у кріслі й відчуваючи, що історія родинних негараздів тітки Меріан набуває обрисів нічного жахіття.

– Щось іще? – запитав він.

– Любий, я не переповіла й половини того, що мені сьогодні розказала бідолашна тітка. Якось однієї ночі їй здалося, що вона побачила в чагарнику примару. Вона непокоїлася за курчат, що от-от мали прокльонутися, тому вийшла у двір, прихопивши із собою покриті яйця та хлібні крихти на випадок,

якщо вони вже повилуплювалися, коли це раптом прямо перед собою побачила якусь постать, що плавно рухалася біля рододендронів і скидалася на маленького худенького чоловічка, одягненого за модою сторічної давнини. Вона розгледіла в нього шпагу, що висіла збоку, та перо на капелюсі. Тітка, за її словами, ледь не вмерла зі страху, і хоч та постать за мить щезла, а вона переконувала себе в тому, що чоловічок їй просто приви́двся, зайшовши в дім, тітка знепритомніла. Того вечора дядько був удома, і коли вона прийшла до тям і все йому розповіла, він вибіг надвір і пробув там добрих півгодини або й більше, а коли повернувся назад, сказав, що нікого не знайшов, та наступної ж миті тітка почула за вікном низький свист, і дядько знову вибіг надвір.

– Люба Мері, давай уже ближче до суті. До чого ти ведеш?

– А ти хіба ще не здогадався? Весь цей час то була та сама жінка.

– Жінка? Але ж ти щось казала про рудоволосого хлопчиська.

– Невже ти не розумієш? Вона актриса, яка щоразу прибирала іншої подобі. Вона ніяк не хотіла відпустити від себе дядька. Мало того, що він майже кожного вечора протягом тижня був з нею, так вона його переслідувала ще й по неділях. Тітка знайшла листа, якого написала та жахлива жінка, і так про все дізналася. Вона називає себе Енід Вівьєн, хоча не думаю, що вона взагалі має право носити бодай якесь ім'я. Так от, питання в тому, що тепер робити?

– Поговоримо про це згодом. А тепер я докурю люльку, і ми підемо спати.

Вони вже майже поснули, коли Мері раптом озвалася:

– Хіба не дивно, Едварде? Минулого вечора ти розповідав мені про такі чудові речі, а сьогодні я заморочила тобі голову історією про цього безчесного старигана і його походеньки.

– Не знаю, що тобі й сказати, – задумливо відповів Дарнелл. – На стінах тієї старої церкви на пагорбі я бачив багато дивних вишкірених монстрів, вирізьблених на камені.

Огидна поведінка містера Роберта Ніксона наштовхнула їх на дивні висновки, що виходили за межі уявного. Вони більше не поверталися до обговорення фантазійних обрисів тих перших пригод, про які розповідала місіс Дарнелл, а коли одного недільного вечора до них у Шепердс Буш завітала тітка Мері-

ан, Дарнелл не міг втямити, як йому взагалі вистачило совісті сміятися з лиха, що спіткало ту бідолашну жінку.

Він ніколи раніше не бачив тітки його дружини і неабияк здивувався, коли Еліс провела її до саду, де вони сиділи одної вересневої неділі – день тоді видався теплий, злегка затягнутий імлою. Вона завжди, за винятком останніх днів, асоціювалася в його уяві з розкішшю та успіхом: дружина завжди говорила про Ніксонів у шанобливому тоні. Він не раз чув про епічну боротьбу містера Ніксона та його повільний, але тріумфальний злет. Мері розказувала ту історію так, як почула її від своїх батьків, починаючи з того, як молодий хлопчина з маленького, нудного й бідного містечка у самій глушині центральної частини Англії втік до Лондона в ті далекі часи, коли звичайний парубок з провінції мав непогані шанси розбагатіти. Батько Роберта Ніксона працював бакалійником на Гай-стріт, і в майбутньому успішний торговець вугіллям та будівельник любив розказувати про те нудне провінційне життя, і вихваляючись власними перемогами, він давав своїм слухачам зрозуміти, що походить із роду, який знав, як досягати успіху. У ті далекі часи, пояснював він, людина, яка бажала виїхати до Лондона чи Йорка (а таких було дуже небагато), була змушена посеред ночі вставати з ліжка і брести десять миль через болота, блукаючи стежками, що вели до Грейт-Норс-роуд, щоб сісти на «Блискавку» – екіпаж, що здавався місцевим сільським жителям зримим і реальним уособленням неймовірної швидкості. «І справді, – додав Ніксон, – вона завжди приїжджала вчасно, не те що сучасні дангемські потяги!» Саме в Дангемі – місті, що сягає корінням у давні часи – Ніксони близько сотні років вели успішну торгівлю у крамниці з випуклими еркерами, що виходили на ринкову площу.

Тоді не було конкуренції, а містяни, заможні фермери, духовенство та селяни дивилися на крамницю Ніксона як на міську ратушу (що стояла ще на римських опорах) та парафіяльну церкву. Але потім усе змінилося: залізниця підходила все ближче й ближче, а фермери та сільське дрібнопомісне дворянство ставали все менш заможними. Місцеве дубильне виробництво страждало від великої комерції, яку заснували в більшому місті, розташованому за двадцять миль звідти, і доходи Ніксонів почали танути. Це і стало причиною гід-

ржи¹ Роберта. Саме тому Роберт утік з того містечка. Він любив просторікувати про те, як він бідував на самому початку, але потроху заощаджував зі своєї мізерної зарплатні клерка із Сіті, а згодом разом зі своїм товаришем-службовцем, «що успадкував сотню фунтів», побачив вільну нішу у вугільній торгівлі, яку вони й зайняли. Саме на цій стадії кар'єри Роберта, коли його статки ще не були такими вражаючими, з ним познайомилася міс Меріан Рейнолдс, навідавшись у гості до своїх друзів у Ганнерсбурі. Опісля були одні лише перемоги. Пристань Ніксона стала береговим орієнтиром для барж. Його вплив поширився за океан, а його флот виходив у море і через канали проникав у глиб країни. Він також почав торгувати вапном, цементом і цеглою і врешті-решт наважився на серйозний крок – придбав великий шмат землі на півночі Лондона. Сам Ніксон приписував цей вдалий хід своїй далекоглядності та чималим статкам. Проте свого часу поширювалися непевні чутки про те, що в ході цієї оборудки довелося навіть когось «порішити». Хай там як, а Ніксони почали надміру багатіти, і Мері частенько розповідала своєму чоловіку про маєток, в якому вони жили, про їхню вдягнену у лівреї прислугу, про розкішну вітальню, про величезний газон, затінений старим гіллястим кедром.

Тому Дарнелл був переконаний, що господиня таких пишних володінь і сама була людиною не менш пихатою. Він уявляв її високою, величної постави та солідної зовнішності жінкою, можливо, дещо повнявою, але такою мірою, щоб це не суперечило її становищу леді старшого віку, що жила у розкошах без жодних турбот. Він навіть уявляв собі легкий рум'янець на її щоках, що дуже личив її волоссю, яке вже починало сивіти, і коли він, одного недільного вечора сидячи під шовковицею, почув дверний дзвінок, нахилився вперед, щоб краще розгледіти цю поставну даму, вбрану, звісно ж, у найдорожчий, найчорніший шовк, обвішану масивними золотими ланцюгами.

Він був страшенно вражений, побачивши якусь дивну жінку, що ввійшла у сад слідом за служницею. Місіс Ніксон виявилася маленькою, худенькою старою, що, схиливши голову,

---

¹ Гіджра – переселення пророка Мухаммада з Мекки до Медини.

ледве встигала за Еліс. Вона дивилася собі під ноги і не підводила очей від землі доти, доки Дарнелли не підвелися, щоб привітатися з нею. Вона якось тривожно глянула праворуч, вітаючись за руку з Дарнеллом, а потім ліворуч, коли Мері поцілувала її; вмоствившись на садовій лаві з подушкою під спиною, вона втупилася поглядом у задні фасади будинків, що стояли на сусідній вулиці. Так, вона була вдягнена в чорне, та навіть Дарнеллу було видно, що її вбрання старе й поношене, а хутро, що прикрашало її накидку, та боа навколо шиї були вицвілі та бляклі й віддавали душком меланхолії, що властивий хутру, яке лежить у крамниці вживаного одягу в якомусь темному провулку. На руках у неї були чорні лайкові рукавички, поморщені від постійного користування, вицвілі на пучках пальців до синюватого відтінку, і багато що вказувало на те, як старанно їх намагалися відремонтувати. Її волосся, що прилипло до чола, виглядало тьмяним і безбарвним, хоча жінка, вочевидь, намастила його якимось жиром, щоб надати йому блиску. Високо на голові у неї сидів старовинний капелюшок, прикрашений чорними висульками, що паралітично бряжчали одна об одну.

І в самому обличчі місіс Ніксон не було нічого, що б відповідало тому образу, який Дарнелл намалював у своїй уяві. Воно було зморшкуватим і худим, землистого кольору, з гострим носом та запаленими очима якогось дивного водянисто-сірого кольору, які, здавалося, звужувалися від світла, так само як і від несподіваної зустрічі з поглядами інших людей. Вона сиділа поруч з його дружиною на зеленій садовій лавці, і Дарнелл, що вмоствився у плетеному кріслі, принесеному з вітальні, дивлячись на неї, усвідомлював, що ця похмура і ледь зрима постать, яка бурмотіла щось у відповідь на ввічливі запитання Мері, була страшенно далека від образу багатії та впливової тітки, яка могла запросто подарувати на звичайний день народження сто фунтів. Спочатку жінка була небагатослівна. Вона почувалася доволі стомленою, бо дорога в таку спеку видалася важкою, а вона боялася одягнутися в щось легше, оскільки такої пори ніколи не знаєш, яка погода буде увечері. Часто після заходу сонця залягали холодні тумани, а вона зовсім не хотіла захворіти на бронхіт.

— Я вже думала, що ніколи сюди не доберуся, — продовжила вона, піднявши голос до жалібного писку. — І навіть не уявляла, що тут така глухомань, сто років не була в цих краях.

Жінка витерла очі, згадавши, мабуть, давні часи в Тьорнем-Грін, коли вона вийшла заміж за Ніксона. Після того як хустинка виконала свою місію, старенька вкинула її до поношеної чорної сумочки, яку вона радше притискала до себе, ніж тримала. Помітивши, що її сумка була напхом напханою і ледь не тріщала по швах, Дарнелл почав ліниво розмірковувати над її вмістом: можливо, думав він, там якісь листи чи неспростовні докази зрадницьких та облудних учинків дядька Роберта. Він відчув себе зовсім ніяково, коли помітив, що тітка дружини увесь цей час нишком відводила погляд від нього з Мері. Підвівшись з крісла, він пройшовся до іншого кінця саду, де запалив люльку й став походжати туди-сюди посипаною жорствою доріжкою, все ще вражений від усвідомлення тієї прірви, що пролягала між реальним та уявним образом тієї жінки.

Раптом він почув шепіт і побачив, що місіс Ніксон схилила голову до його дружини.

Мері встала й підійшла до нього.

– Ти не проти, Едварде, перейти до вітальні? – пробурмотіла вона. – Тітка каже, що у твоїй присутності вона ніяк не може наважитися обговорювати деякі делікатні питання. І, мушу сказати, я її розумію.

– Чудово, але я думаю піти деінде. Мені б не завадила прогулянка. Не хвилюйся, якщо я трохи затримаюся, – сказав він. – А якщо я не застану твоєї тітки, то попрощайся з нею від мене.

Дарнелл вийшов на головну дорогу, де по коліях гуркотіли трамваї. Спантеличений та розгублений, він намагався зрозуміти оте полегшення, яке відчув, позбавивши себе присутності місіс Ніксон. Він переконував себе в тому, що її горе від ганебної поведінки чоловіка заслуговувало на співчутливу повагу, але, на свій превеликий сором, натомість відчував до неї якусь фізичну відразу, коли вона отак сиділа в нього в саду у своєму вицвілому чорному одязі, витираючи запалені очі мокрою хустинкою. Якось ще в юності він ходив до зоопарку, і йому назавжди закарбувалося в пам'яті, як його пересмикнуло з огиди від вигляду плазунів, що повільно звивалися й повзали один по одному, сплітаючись у слизькому клубку. Його вжахнула схожість між цими двома почуттями, і він швидко закрокував по рівній одноманітній дорозі, споглядаючи непривабливе видовище недільного життя міщанського Лондона.

У Ектоні все ще витав Дух давнини, що заспокоював його розум та відволікав від неприємних думок, і коли нарешті цегляні мури залишилися позаду, а до його вух більше не долинав пронизливий крик і гучний сміх людей, він вийшов на затишне поле і, спокійно всівшись під деревом, побачив перед собою мальовничу долину. Сонце сховалося за пагорбами, а хмари стали схожі на розквітлі кущі троянд. Він сидів там у густих сутінках, поки на нього не повіяв прохолодний вітерець, а тоді, зітхнувши, підвівся на ноги й подався назад – до цегляних мурів та тьмяно освітлених вулиць, по яких знуджено вешталися юрби гульвіс. Бурмочучи собі під ніс слова, що лунали мов чарівна пісня, він у піднесеному настрої повернувся додому.

Мері повідомила йому, що місіс Ніксон пішла ще півтори години тому. Дарнелл полегшено зітхнув і разом з дружиною вийшов у сад, де вони сіли пліч-о-пліч.

Якийсь час між ними панувала мовчанка, аж нарешті Мері заговорила з нервовим тремтінням у голосі.

– Едварде, – почала вона, – тітка зробила одну пропозицію, про яку ти повинен почути: Думаю, нам потрібно її обдумати як слід.

– Пропозицію? А як же та любовна інтрижка? Дядько досі їй зраджує?

– Ах, так! Вона мені все розповіла. Дядько навіть не думає каятися. Схоже, він винайняв для тої жінки помешкання десь у місті й облаштував його дуже дорогим коштом. Він сміється з тітчиних закидів і каже, що хоче нарешті відвести душу. Ти бачив, яка вона пригнічена?

– Так, вона виглядає дуже засмученою. Але хіба дядько не дає їй грошей? Вона надто убого вбрана для жінки її становища.

– У тітки дуже багато чудових речей, та мені здається, вона їх просто любить накопичувати, не вдягаючи, бо панічно боїться зіпсувати свої вбрання. Повір, річ не в грошах, оскільки два роки тому, коли дядько ще був ідеальним чоловіком, він заповів їй значну суму. Власне, про це я й хочу з тобою поговорити. Тітка хоче оселитися разом із нами, за що готова щедро платити. Що ти на це скажеш?

– Хоче жити з нами? – вигукнув Дарнелл, аж люлька на траву впала. Він був настільки приголомшений думкою про те, що тітка Меріан мешкатиме з ними під одним дахом, що застиг,

вступившись невидючим поглядом кудись поперед себе, не відаючи, що ще для нього приготував цей жахливий вечір.

– Я знала, що ти не будеш у захваті від такої ідеї, – продовжила його дружина. – Але, любий, я все ж вважаю, що ми не повинні відмовляти їй, добре все не зваживши. Боюся, тітка не викликала в тебе надто теплих почуттів.

Дарнелл мовчки похитав головою.

– Я так і думала. Вона, бідолашна, була така засмучена – ти просто не бачив її в кращі роки. Насправді вона дуже добра. Але послухай, любий, думаєш, ми маємо право їй відмовити? Я вже казала тобі, що у неї багато грошей, і я переконана, що вона страшенно образиться, якщо ми відмовимось прийняти її в себе. А що буде зі мною, якщо з тобою щось трапиться? Ти ж знаєш, у нас дуже мало заощаджень.

Дарнелл скрушно зітхнув.

– Мені здається, – сказав він, – що такий крок усе зіпсує. Ми такі щасливі разом, Мері, люба моя. Звісно, мені дуже шкода твоєї тітки. Гадаю, вона потребує співчуття. Але щоб жити тут разом з нами...

– Знаю, любий. Не думай, що я з нетерпінням цього чекаю. Ти ж знаєш, що, крім тебе, мені більше ніхто не потрібен. Та нам не завадило б подумати про майбутнє, тим паче, після цього ми заживемо набагато заможніше, і я зможу дати тобі все те найкраще, на що ти заслуговуєш, тяжко працюючи в Сіті. Наші доходи виростуть удвічі.

– Ти хочеш сказати, що вона платитиме нам сто п'ятдесят фунтів на рік?

– Саме так. Вона також заплатить за умеблювання вільної кімнати та всі інші забаганки. А ще вона наголосила на тому, що коли до неї час від часу навідуватимуться друзі, вона радо платитиме за опалення у вітальні й даватиме трохи грошей на сплату рахунків за гас і кілька шилінгів нашій служниці за додаткові турботи. Ми насправді заживемо удвічі заможніше, ніж зараз. Едварде, любий, до нас навряд чи ще хтось коли-небудь звернеться з такою пропозицією. І, як я вже казала, нам потрібно думати про майбутнє. До речі, ти дуже сподобався тітці.

Він здригнувся й промовчав, а його дружина продовжила далі його переконувати.

– Вона не надто набридатиме нам. Снідає тітка в ліжку, і зазвичай одразу після вечері вона підніматиметься до себе в кімнату. Як на мене, це дуже тактовно. Вона чудово розуміє, що нам буде не до вподоби постійна присутність когось третього. Чи не здається тобі, Едварде, що, зваживши все це, ми повинні пристати на її пропозицію і прихистити її в себе?

– Напевно, – важко зітхнув він. – Ти права: з фінансового погляду, це чудова пропозиція, від якої, гадаю, буде вкрай незрозуміло відмовитися. Та, чесно кажучи, вона мені не до душі.

– Я дуже рада, що ти погоджуєшся зі мною, любий. Запевняю тебе, все буде й наполовину не так погано, як ти думаєш. Та й, окрім особистої вигоди, ми робимо бідолашній тітці неабияку послугу. Старенька так гірко плакала після того, як ти пішов. Вона сказала, що вирішила більше не залишатися в домі дядька Роберта, але не знає, куди їй податися і що з нею буде, якщо ми не приймемо її в себе. Вона була сама не своя.

– Гарзд, гарзд. Нехай поживе у нас рік, а далі побачимо. Може, все й влаштується так, як ти кажеш, і буде не так погано, як зараз здається. Ходімо в дім?

Дарнелл нахилився, щоб підняти люльку, яка так і лежала у траві. Він не міг її знайти, тому запалив сірника й одразу ж побачив свою люльку, а поруч з нею, під лавкою, побачив щось схоже на вирвану з книжки сторінку. Йому стало цікаво, і він підняв той аркуш.

Запаливши у вітальні гасову лампу, місіс Дарнелл дістала поштовий папір, щоб відразу ж написати місіс Ніксон, що вони радо приймають тітчину пропозицію, коли її злякав здивований вигук чоловіка.

– Що трапилось? – спитала вона, вражена його скриком. – З тобою все гарзд?

– Поглянь, – відповів він, простягнувши їй невеличкий аркуш. – Я щойно знайшов це в саду під лавкою.

Мері розгублено глянула на свого чоловіка й почала читати.

НОВЕ Й ОБРАНЕ СІМ'Я АВРААМА ПРОРОЦТВА, ЩО ЗДІЙСНЯТЬСЯ В ЦЬОМУ РОЦІ

1. Флот зі ста сорока чотирьох суден вирушить на Тартесс і острови.

2. Знищення сили Собаки, в тому числі актів, що суперечать законам Авраама.
3. Повернення флоту з Тартесса із аравійським золотом, яке ляже у підмурівок нового міста Авраама.
4. Пошук нареченої і накладення печатей на Сімдесятьох Сімох.
5. Обличчя ОТЦЯ осяється більшим блаженством, ніж лик Мойсея.
6. Папу Римського закидають камінням у долині під назвою Берек-Зиттор.
7. ОТЦЯ визнають три великі правителі. Два великі правителі відкинуть існування ОТЦЯ й одразу ж загинуть у вогні ЙОГО гніву.
8. Зв'язування чудовиська з маленьким рогом, скинення суддів.
9. Віднаходження нареченої на землі єгипетській, яка тепер розташована в західній частині Лондона, про що дізнався ОТЕЦЬ.
10. Дарунок нової мови сімдесятьом сімом та ста сорока чотирьом. ОТЕЦЬ іде до покоїв нареченої.
11. Знищення Лондона та відновлення Міста під назвою Но, що в перекладі означає «нове місто Авраама».
12. ОТЕЦЬ возз'єднається з нареченою, а Земля за півгодини наблизиться до Сонця.

Обличчя місіс Дарнелл просвітіло, коли вона прочитала цей текст, що здався їй хоч і безглуздим, проте цілком безневинним. З вигуку чоловіка вона зрозуміла, що треба боятися чогось неприємнішого за цю незрозумілу низку пророцтв.

– Ну то що? – сказала вона. – Що не так?

– Що не так? Невже ти не розумієш, що цей аркуш загубила твоя тітка, а він свідчить про те, що вона геть з глузду зсунулася.

– Ох, Едварде, не кажи такого. По-перше, звідки ти знаєш, що аркушик належить саме їй? Його могло просто занести вітром із сусідніх садів. А навіть якщо й так, не варто через це вважати її несповна розуму. Особисто я не вірю у всілякі про-

роцтва, але є багато хороших людей, в яких стосовно цього зовсім інша думка. Я знала одну стареньку і, на моє переконання, дуже добру леді, яка щотижня купувала газету, в якій друкувалися всілякі пророцтва і тому подібне. Ніхто не вважав її божевільною, а батько казав, що зроду не зустрічав людей з таким гострим розумом до торгівлі, як у неї.

– Думай що хочеш, та я вважаю, що ми обоє ще пошкодуємо.

Якийсь час вони сиділи мовчки. Повернулася Еліс після своїх «вечірніх гульок», а вони й досі безмовно сиділи, аж поки місіс Дарнелл сказала, що втомилася і хоче лягти спати. Чоловік її поцілував.

– Навряд чи мені зараз вдасться заснути, – сказав він, – а ти йди, кохана. Хочу над дечим поміркувати. Ні, ні, я не передумаю: як я й обіцяв, твоя тітка може з нами жити. Але я мушу дещо з'ясувати.

Дарнелл довго думав, міряючи кроками кімнату. На Една-руд один за одним гасли ліхтарі, люди передмістя вже повлягалися спати, а у вітальні Дарнеллів усе ще горіло світло, і чоловік усе так само тихенько ходив туди-сюди. Йому здавалося, що навколо їхнього спокійного подружнього життя неначе звідусіль збиралися якісь гротескні та фантастичні фігури, передвістя хаосу й плутанини, небезпека божевілля – дивна компанія з іншого світу. Це виглядало так, наче на тихі, сонні вулички якогось невеличкого давнього містечка, що зачаїлося поміж пагорбів, звідкілясь прилетіли звуки барабана і флейти, дикої пісні, і на базарну площу увірвався галасливий натовп пістряво вбраних музик, що витанцьовували в такт своїй шаленій музиці, вириваючи мешканців з їхніх затишних домівок і мирного життя та спокушаючи їх приєднатися до їхнього несамовитого танцю.

Усе ще вдалині, але вже близько (бо вона була захована у нього в серці) він побачив мерехтіння яскравої зірки, а внизу западала темрява, місто облягли туман і пільма. На його вуличках замерхтіли сполохи червоного полум'я смолоскипів. Пісня лунала все гучніше. В ній вчувалися все наполегливіші чарівні звуки, що здіймалися й падали в неземних переливах, немов якесь заклинання. Шалено гупав барабан, зривалася на крик флейта, закликаючи всіх містян покинути свої затишні домівки, щоб просто на вулицях провести дивний обряд. Ці вулиці, зазвичай такі тихі, заколисані прохолодним і спокійним покро-

вом темряви, загорнуті в сон під наглядом вечірньої зорі, тепер витанцьовували блимаючими ліхтарями, відлунювали лементом тих, хто кудись поспішав, немов їх нестримно вабило якесь магічне закляття. Мелодія урочистих пісень наростала, удари барабана ставали все лункішими, а посеред пробудженого міста, у червонястому світлі смолоскипів, фантастично вдягнені музики виконували свою інтерлюдію.

Дарнелл не знав, чи то були музики, які зникають так само раптово, як і з'являються, гублячись десь серед стежок, що вели до пагорба, чи вони насправді були чарівниками, володарями таємних могутніх заклять, які могли перетворити Землю на геєну вогненну, аби ті, що дивилися й слухали їх, наче відвідувачі вуличного спектаклю, потрапили в пастку звуку й того видовища, що розгорталося перед ними, були затягнуті у візерунки цього містичного танку, щоб потім, підхоплені вітром, бути віднесеними у безкінецьні лабіринти диких ненависних пагорбів, аби навіки заблукати серед них.

Але Дарнелл нічого цього не боявся, бо в його серці запалала ранкова зоря. Вона жила в ньому все життя, й поступово її світло ставало все яскравішим і яскравішим, і він почав розуміти, що хоч його земні кроки й відлунюють на бруківці прадавнього, оточеного чарівниками міста в такт їхнім пісням і процесіям, він водночас жив у безтурботному й безпечному яскравому світі, дивлячись з невимовної височини на хаос смертного торжества, споглядаючи таємні обряди, де він не був справжнім актором, і слухаючи чарівних пісень, які нізащо у світі не спокусили б його вийти за мури цього високого й священного міста.

Серце Дарнелла було сповнене великої радості та неймовірного спокою, коли він ліг біля своєї дружини й поринув у сон, а прокинувшись уранці, відчув себе щасливим.

IV

На початку наступного тижня думки Дарнелла наче оповила якась імла. Можливо, природа не мала на меті створити його прагматичним чи обдарованим «здоровим глуздом», як це зазвичай називають, але внаслідок свого виховання він хотів

мати чистий, ясний розум і зніяковіло намагався пояснити самому собі причини свого дивного настрою недільного вечора, як раніше намагався витлумачити свої дитячі та юнацькі мрії.

Спершу його дратували невдачі. З його рук випала непрочитаною ранкова газета, яку він завжди купував, коли омнібус із запізненням рушав зі станції Аксбрідж-роуд, тимчасом як він марно переконував себе у тому, що загрозливе вторгнення в їхнє життя недоладної старої жінки – яке завдасть їм чимало клопотів – жодним чином не виправдовувало його довгих і дивних розмірковувань, коли думки немов закутувалися у незвичні, вигадливі одежі чужинської мови, яку він чомусь розумів.

Такі думки діймали його довгою знайомою дорогою, що круто підіймалася, наближаючись до Голланд-парку, минаючи тисняву на Ноттінг-Гілл-Гейт, а потім розгалужувалася й одна вела в затишний район, забудований котеджами та іншими спорудами Бейсуотеру, а друга – до похмурих нетрів. Біля нього на своїх місцях сиділи його звичні ранкові попутники. До нього долинав гул їхніх голосів, коли вони обговорювали політику, а чоловік із Ектона, що влаштувався поруч із ним, запитав у нього, що він думає про теперішній уряд. На передньому сидінні хтось гучно і жваво сперечався про те, що таке ревінь – фрукт чи овоч, а неподалік його сусід, Редмен, вихваляв свою ощадливу дружину.

– Не знаю, як їй це вдається. Як ви думаєте, що ми вчора їли? На сніданок: добре просмажені рибні котлети, чудові на смак, зі всілякими травами – рецепт її тітки. Ви б їх тільки спробували! Ну й, звісно, кава, хліб, масло, повидло і всяка всячина. На вечерю: смажена яловичина, йоркширське поросся, картопля, овочі, соус із хрону, сливовий пиріг, сир. Де ви ще так смачно повечеряєте? Як на мене, це просто божественно, справді.

Та, незважаючи на весь цей шум, перед очима Дарнелла виникали видіння, тимчасом як омнібус похитувався по дорозі до Сіті, а він, попри все, намагався розгадати загадку свого безсоння минулої ночі; обриси дерев, зелених галявин і будинків, що миготіли в нього перед очима, люди, що сновигали тротуарами, гул вулиць, який лунав у його вухах – усе це здавалося йому чужим та незвичним, неначе він проїжджав містом якоїсь невідомої країни. Мабуть, саме під час таких ранків, коли він їхав на свою нудну роботу, неясні та плинні образи, що вже

віддавна поставали в його свідомості, почали набувати чіткіших обрисів і форми певних висновків, від яких йому годі було відмахнутися, навіть якби він цього й хотів. Дарнелл здобув, як то кажуть, ґрунтовну економічну освіту, і саме тому йому коштувало великих зусиль висловити будь-яку думку, що заслуговувала на увагу. Але цього ранку він усе більше переконувався в тому, що той «здоровий глузд», який усі вважали найбільшою людською чеснотою, був скоріш за все найдрібнішою та найменш вартісною децицею в інтелектуальному багажі далеко не найрозумнішої мурахи. Із цим майже неминучим висновком до нього прийшло тверде переконання, що вся матерія життя, якою він ковзав, була засипана, поза всяким сумнівом, товстим шаром абсурдності; що він та його друзі, знайомі й колеги цікавилися речами, які їх узагалі не повинні були цікавити; що всі вони прагнули досягти мети, якої не потрібно досягати; що вони були кошовним камінням, яким прикрашали вітгар, а тепер замурували в стіну хліва. Йому здавалося, що життя – це великі пошуки... чогось, чого він сам до пуття не знав. З роками справжні вказівники на дорогах зруйнувалися або лежать поховані під шаром землі, значення слів, написаних на них, поволі забулося. Один за одним знаки перехнябилися й вкрилися іржею, справжні входи густо заросли, а сама стежина почала вести не вгору, а вниз, поки нарешті пілігрими не стали спадковими каменярами й копальниками ровів на цьому шляху, що тепер вів до загибелі, якщо він взагалі кудись вів. Серце Дарнелла тріпотіло від дивної, тремтливої радості, і всередині нього поселилося якесь нове почуття, коли до нього прийшло усвідомлення, що велика втрата може бути не такою вже й безнадійною, що, можливо, всі труднощі можна здолати. Можливо, думав він, каменяру достатньо кинути свій молот і вирушити в подорож, де перед ним проляже рівна дорога, а один крок звільнить від смердючих нечистот канами тих, що риються в смітті.

Звісно, до Дарнелла дуже повільно й важко приходило усвідомлення цього. Він був лондонським клерком, представником касти людей, період розквіту якої припав на кінець дев'ятнадцятого століття, і не можна було взяти й за одну мить розчистити ту гору сміття, що росла століттями. Вкорінений в ньому, як і в його колегах, дух абсурду знову й знову спонукав

його думати, що справжній світ – це зримий та осяжний світ, де послуги з добросовісного написання листів можна було обміняти на конкретну кількість хліба, м'яса і якесь помешкання; де чоловік, що вправно писав листи, не бив свою дружину і не розтринькував намарне гроші, був добрим чоловіком, що виконував функцію, для якої був створений. Та попри ці аргументи, які приймали всі довколишні люди, Дарнелл один зумів осягнути цілковиту абсурдність та хибність такого стану речей. На щастя, він нічого не тямив у «науці», яку можна було осягти, придбавши книжки по шість пенсів, та навіть якби йому в голову якимось чином вклали цілу бібліотеку, це все одно не змусило б його «заперечувати в темряві те, що видно при світлі дня». Зі свого досвіду Дарнелл знав, що людина є загадкою, створеною для містерій та видінь, для осягнення невимовного блаженства, для великої радості, що змінює увесь світ, для радості, що перевершує усі насолоди й долає всі нещастя. Він знав це напевне, хоч і неясно. Готуючись до великого експерименту, він був несхожий на інших людей.

З такими думками – його таємним, прихованим скарбом – він міг доволі спокійно перенести загрозу вторгнення місіс Ніксон. Безумовно, він знав, що її присутність в їхньому з дружиною домі буде для них небажаною, а ще у нього були серйозні сумніви в здоровому глузді тієї жінки. Та, зрештою, яке це мало значення? Тим паче, всередині нього вже прокинулося слабке похливе світло, що показувало йому вигоду самозречення, і тому він поступився бажанню дружини, відкинувши власне. *Et non sua romo*¹. На власне здивування, Дарнеллу сподобалося зрікатися власних бажань, хоч це завжди викликало в нього особливу відразу. Таким був стан речей, ніскілечки йому не зрозумілий, але попри те, що він належав до найбезнадійнішого класу і жив у найбезнадійнішій околиці у світі й знав про аскетизм не більше, ніж про китайську метафізику, йому все-таки не забракло духу, щоб не зректися того світла, що замиготіло в його душі.

І він побачив справжню винагороду в очах Мері, що зустріла його в прохолоді вечора, коли він повертався зі своєї безглуз-

---

¹ Це – не його яблуко (*итал.*) (*прим. пер.*).

дої роботи. Вони сиділи, тримаючись за руки, під шовковицею, очікуючи настання сутінок, і коли потворні стіни навколо них почали набувати нечітких обрисів і врешті зникли у безформному світі темряви, вони немов більше не належали Шепердс Буш і могли вільно блукати в цьому неспотвореному, цнотливому світі, що лежав поза межами стін. Про нього Мері мало що знала, оскільки її родичі завжди притримувалися притаманних сучасному світу поглядів, коли життя в селі викликає підсвідомий страх і трепет. У містера Рейнолдса також була дивна і модна в ті часи забаганка – бодай раз на рік покидати Лондон. Тому Мері побувала в різноманітних морських курортах на південному та східному узбережжях, де збиралися цілі орди лондонців, перетворюючи пляжі в один величезний доволі кепський мюзик-хол і неабияк насолоджуючись, як вони казали, вигодами, що несуть такі зміни. Але такий досвід дає дуже мало знань про село в його справжньому та загадковому значенні, а проте Мері, сидячи в темряві під шелестким деревом, знала таємницю лісу й долини, що лежала захищена між високими пагорбами, де в чистому струмку відлунює дзюркотіння води. А для Дарнелла то були вечори великих мрій, коли відбувалися чарівні перетворення. Він не розумів дива і ледь вірив у нього, але все-таки знав, хоча й напівсвідомо, що вода перетворювалася на вино нового життя. Для нього то була потаємна музика його снів, до якої він додав у ці тихі та священні ночі далекий спогад тих днів, коли він дитиною, ще до того як світ згубив його, поїхав до старої сірої хатини на заході, і весь той місяць через вікно його спальні до нього долинав шепіт лісу, а коли вітер стихав, він чув у заростях очерету плюскіт води. Бувало, що, рано прокинувшись, він чув дивний крик птаха, який вилітав з гнізда в очереті, а визирнувши з вікна, бачив побілілу на світанку долину і звивисту білу річку, що несла води до моря. З часом цей спогад побляк і став нечітким, а кайдани повсякденного життя міцно скували його душу. Атмосфера, в якій Дарнелл зараз жив, була згубна для таких спогадів, і тільки вряди-годи, в миті забуття або уві сні, він повертався в ту долину на далекому заході, де подув вітру звучав заклинанням, а кожен листочок, струмок і пагорб відкривали йому великі та неосяжні таємниці. Але тепер утрачений зір великою мірою відновився, і, закохано дивлячись в очі своєї дружини, він ба-

чив відблиск озерець у безгомінному лісі, вечірню імлу, що здіймалася понад ними, і чув плюскіт звивистої річки.

Так вони сиділи у п'ятницю ввечері того тижня, що почався з дивного й уже напівзабутого візиту місіс Ніксон, коли, на роздратування Дарнелла, різко пролунав дверний дзвінок, і дещо схвильована Еліс вийшла і сповістила, що якийсь джентльмен хоче бачити хазяїна. Дарнелл пішов у вітальню, де Еліс запалила одну гасову лампу, що блимала миготливим вогнем; тут на нього чекав огрядний літній джентльмен, чиє обличчя, спотворене цим непевним світлом, було йому незнайомим. Дарнелл нерішуче дивився на нього і вагався, намагаючись заговорити, але гість почав першим.

– Ви не знаєте, хто я, але думаю, вам знайоме моє прізвище. Ніксон.

Не чекаючи, поки його перервуть, джентльмен сів і почав розповідати, і після кількох перших слів Дарнелл, що певною мірою вже був готовий до цього, слухав його без особливого здивування.

– А суть справи, власне кажучи, така, – закінчив містер Ніксон, – що вона цілком збожеволіла, і сьогодні я був змушений покласти сердешну в божевільню.

Його голос затремтів, і він квапливо стер з очей сльози, бо хоч він був огрядним чоловіком та успішним бізнесменом, але далеко не черствим, і він кохав свою дружину. Містер Ніксон говорив швидко, не вдаючись у деталі, які могли б зацікавити хіба що фахівців з певних типів манії, і Дарнелл співчував його стражданням.

– Я приїхав сюди, – продовжив він після короткої паузи, – тому що дізнався, що моя дружина відвідувала вас минулої неділі, і можу лише уявити, що вона вам наговорила.

Дарнелл показав йому аркуш з пророцтвами, який місіс Ніксон загубила в саду.

– Ви щось знаєте про це? – спитав він.

– А, це він, – літній чоловік дещо збадьорився. – Так, позавчора я капітально розмалював йому писок.

– Це, мабуть, хтось несповна розуму? Хто цей чоловік?

– Він не божевільний, він – лихий. Це маленька вельська паскуда на ім'я Річардс. Останні кілька років він проповідує у так званому молитовному домі на Нью-Барнет, а моя бідолаш-

на дружина – вона все ніяк не могла знайти парафіяльної церкви собі до душі – останній рік відвідувала ту сектантську нору. Це її доконало. Так, я позавчора його побив, і мене не лякають жодні судові повістки. Мені про нього все відомо, і він це знає.

Старий Ніксон шепнув щось Дарнеллу на вухо і здавлено пирхнув, вкотре повторивши ту саму фразу: «Позавчора я капітально розмалював йому писок».

Дарнелл тихо бурмотів щось про співчуття та висловив надію, що місіс Ніксон оклигає.

Старий чоловік захитав головою.

– Боюся, її стан безнадійний, – сказав він. – Нас консультували найкращі лікарі, і вони сказали, що медицина тут безсила.

Потім він захотів побачити свою небогу, тож Дарнелл вийшов і як міг підготував Мері. Їй важко було сприйняти новину про те, що її тітка – безнадійна божевільна, адже місіс Ніксон, дарма що все своє життя не славилася інтелектом, в очах своїх родичів завжди була розумною та врівноваженою. Для родини Рейнолдсів, як і для більшості нас, брак уяви завжди прирівнюється до здорового глузду, і хоч багато хто з нас ніколи навіть не чув про Ломброзо¹, ми всі сповідуємо його постулати. Ми завжди вважали поетів причинними, і якщо статистика, на жаль, констатує, що тільки одиниці з них були завсідниками божевілень, нам стає легше, коли виявляється, що майже всі поети хворіли на кашлюк, що, поза всяким сумнівом, так само як і сп'яніння, вважається легкою формою шаленства.

– Невже це правда? – спитала врешті Мері. – Ти впевнений, що дядько тебе не дурить? Тітка завжди видавалася такою розсудливою.

Але коли Мері пригадала, як тітка Меріан щодня прокидалася ні світ ні зоря, в її душу почали сумніви закрадатися, і вона разом із Дарнеллом пішла у вітальню поговорити зі старим джентльменом. Хоча Мері довший час велася на казочки своєї тітки, його очевидні доброта і чесність полонили її, і на прощання вони взяли з нього обіцянку знову навідатися до них.

Місіс Дарнелл сказала, що втомилася, і пішла спати, а Дар-

---

¹ Чезаре Ломброзо – італійський кримінолог, автор книги «Геніальність та божевілля» (прим. пер.).

нелл повернувся у сад і став походжати туди-сюди, збираючись з думками. Його величезне полегшення від новини, що місіс Ніксон таки не переїде до них жити, засвідчило той факт, що, попри свою покірливість, він страшенно цього боявся. З його пліч немов упала тяжка ноша, і тепер він був вільний роздумувати про своє життя, не переймаючись жахливим вторгненням, якого він так лякався. Він радісно зітхнув і, прогулюючись садом, насолоджувався запахами ночі, що ледве пробивалися крізь цегляні мури околиці, викликаючи в нього спогади про аромат далекого нічного світу – того, який він знав ще в роки свого дитинства, де був тимчасовим гостем. Той запах здіймався від самої землі, коли розжарене сонце опускалося за гори, а вечірня заграва тьмяніла на небосхилі й кидала слабкий відблиск на поля. Відколи він оживив у своїй пам'яті спогади про втрачену зачаровану країну, в ньому прокинулися інші образи з його дитинства, забуті, але водночас – не зовсім, що чаїлися у закомарках пам'яті, завжди готові зринуть на поверхню. Він пригадав фантазію, що тривалий час не давала йому спокою: одного спекотного дня під час того пам'ятного візиту до села він лежав у лісі в напівдрімоті й «нафантазував собі» маленького співрозмовника, що з'явився до нього з блакитної імли та зеленового сяяння листя – то була білошкіра дівчина з чорним волоссям, яка гралася з ним та нашіптувала йому на вухо всілякі таємниці, поки його батько спав під деревом. І після того літнього вечора вона завжди була поруч із ним. Вона приходила до нього в дикі закутки Лондона, а останніми роками він час від часу відчував її присутність навіть посеред спеки й метушні Сіті. Він добре пам'ятав її останній візит. То було за кілька тижнів до його одруження: відірвавшись від якоїсь нудної роботи, він спантеличено глянув угору, дивуючись, чому це раптом задушливе повітря наповнилося запахом зеленого листя, а до його вух долинули шелест дерев та плюскіт річкової води в очереті, аж ним остаточно заволодів той раптовий захват, який він наділив іменем та особистістю. Тоді він дізнався, як в'яла плоть людини може перетворитись на полум'я. Тепер же, оглядаючись назад з висоти прожитих років на цей випадок і сотню інших, він усвідомив, що не цінував і відкидав усе справжнє у своєму житті, яке прийшло до нього, можливо, лише завдяки його негативним рисам. І все ж, поміркувавши як слід, він зро-

зумів, що через усе його життя тягнеться ланцюжок очевидних знаків: знову і знову якісь голоси шепотіли йому на вухо слова невідомою мовою, що тепер стала йому рідною; на звичайній вуличці перед ним раптом з'являлися видива землі, на якій він народився, і на всіх життєвих шляхах йому траплялися проводирі, готові скеровувати його у великій подорожі.

Через тиждень чи два після візиту містера Ніксона Дарнелл пішов у щорічну відпустку.

Не могло бути й мови про Уолтон-он-зе-Нейз чи щось подібне, оскільки він підтримував бажання дружини відкласти кругленьку суму на чорний день. Але погода була чудова, і він збавляв час у садку під деревом або вирушав у довгі безцільні прогулянки західними околицями Лондона, під час яких його не полишало давнє відчуття невимовної краси, схованої за темною, тьмяною пеленою сірих нескінченних вулиць. Якось, коли надворі рясно дощило, він пішов до комори, де взявся переглядати папери, що лежали у старій скрині – всілякі уривки родинної історії, деякі написані батьковою рукою, на інших чорнило геть зблякло. Там також лежало кілька старовинних записників з нотатками ще давніших часів, зробленими чорнилом, що з виду було яскравішим та чорнішим за будь-яке сучасне чорнило, що сьогодні продається у канцелярських крамницях. Дарнелл повісив у коморі портрет свого предка і поставив там добротний кухонний стіл та крісло, щоб місіс Дарнелл, побачивши, як він переглядає старі документи, задумалася, чи не перейменувати комірку на «кабінет містера Дарнелла». Він роками не заглядав до тих родинних реліквій, але відколи дощовий ранок відпровадив його до комірчини, Дарнелл до кінця своєї відпустки сидів там, вивчаючи папери. У нього з'явилося нове захоплення, і він почав вимальовувати в своїй уяві розпливчасті образи своїх предків, картини їхнього життя у тому старому сірому будинку в долині річки на західних землях, у краю джерел, струмків і пралісу. Поміж того непотребу старих забутих документів йому траплялися речі, набагато дивніші за звичайні записи фамільної історії, і коли він повернувся до своєї роботи в Сіті, деяким його колегам здалося, що він дещо змінився на обличчі. Він лише сміявся у відповідь на їхні запитання, де він був та що робив. Мері також помітила, що кожного вечора він проводив у комірчині щонайменше годину.

Її засмучувало те, що він так багато часу витрачає на перечитування старих документів про людей, яких уже давно немає у світі живих. А одного вечора, коли вони вийшли на нудну прогулянку в напрямку Ектона, Дарнелл зупинився біля якоїсь занедбаної букіністичної крамнички і, пробігши очима назви потертих книжок на вітрині, зайшов досередини і придбав два томи, що виявилися словником латинської мови та підручником з латинської граматики. Мері здивувалася, коли її чоловік заявив про свій намір опанувати латину.

Та й сама його поведінка видавалася Мері дивним чином іншою, і їй стало трохи тривожно, хоч вона й не могла точними словами описати свої страхи. Але щось їй підказувало, щось неясне й поза всяким розумінням, що з того літа їхнє життя назавжди змінилося, і ніщо більше не здавалося таким, як було раніше. Дивлячись на нічим не примітну вулицю з поодинокими роззявами, що швендяли нею, Мері бачила її такою самою, як і раніше, але все ж іншою, а коли рано-вранці вона відчиняла вікно, вітерець, що завівав усередину, віяв якимось по-особливому, несучи на своїх крилах звістку, якої вона не могла зрозуміти. Дні минали у своєму звичному ритмі, але навіть стіни їхнього дому здавалися їй незнайомими, і голоси чоловіків та жінок звучали якимось дивно, немов були відлунням якоїсь мелодії, що долинала з далеких таємничих пагорбів. День за днем, тимчасом як вона займалася хатніми клопотами, переходячи з одної крамниці до іншої на тих безликих вулицях, що скидалися на згубний лабіринт, оточений звідусіль сірою самотою, вона бачила якісь напівзримі образи з якогось іншого світу, неначе ходила уві сні, і кожна мить наближала її до пробудження та світла, що розсіє ту сірість, а омріяний світ постане у всій своїй величі та красі. Їй щоразу здавалося, що приховане стане видимим, варто свідомості бодай трохи напружитися, і коли вона блукала вулицями тієї похмурої та безрадісної околиці й дивилася на сірі мури, їй ввижався за ними проблеск світла, і знову й знову таємничий запах ладану лоскотав їй ніздрі з-поза краю того світу, не стільки непроникного, скільки несказанного, і до її вух долинав пречудовий спів невидимої капели, що супроводжував Мері на всьому її шляху. Вона боролася з цими відчуттями, відмовляючись вірити в їхню реальність, адже протягом трьох сотень літ справжні знання витіснялися певними

нав'язаними людству переконаннями, й робилося це настільки послідовно й ефективно, що тепер, аби дізнатися правду, потрібно її вистраждати. Тож Мері проводила дні в дивному сум'ятті, хапаючись за звичні речі та прості думки, так наче боялася, що одного ранку вона прокинеться в невідомому світі, і тоді її життя невідворотно зміниться. А Едвард Дарнелл щодня їздив на роботу і ввечері завжди повертався додому з просвітленим обличчям та сяючими очима, з поглядом, сповненим очікування дива, що з кожним днем у нього посилювалося, немов пелена перед його очима невпинно тоншала, а скоро й зовсім мала щезнути.

Стривожена тими великими змінами, що вирували у ній та її чоловікові, Мері поринула у глибоку задуму і не наважувалася про щось розпитувати у Едварда, оскільки боялася, що відповідь буде занадто дивовижною. Вона навчилася перейматися чимось дріб'язковим – наприклад, намагалася зрозуміти, що цікавого було в тих старих записах, які чоловік ночами зосереджено вивчав у холодній кімнатці нагорі. Якось Дарнелл запросив її туди зайти, і вона мигцем глянула на ті документи, але не побачила в них нічого цікавого. Там лежало кілька не надто вправно намальованих пером і тушшю ескізів старого будинку на заході: він скидався на позбавлену форми фантастичну будівлю з вигадливими колонами та ще дивнішими оздобами на ганку. Дах з одного боку прогнувся майже до самої землі, а в центрі виднілось щось дуже схоже на вежу, що височіла над рештою будинку. Ще там лежали документи, щільно списані іменами й датами де-не-де з родинними гербами на берегах. Вона також натрапила на низку химерних вельських прізвищ, з'єднаних між собою часткою «ап» в ланцюгу, що виглядав безкінечним. Один аркуш ряснів різними знаками та цифрами, що не мали для неї жодного значення, а ще були записники, змержені старомодним почерком, здебільшого – латиною, як сказав її чоловік; уся ця добірка документів для Мері була такою ж незрозумілою, як і, скажімо, трактат на тему конічних перетинів. Але Дарнелл вечорами усамітнювався в тій комірчині, розглядаючи старовинні сувої, а коли повертався у спальню, його обличчя все більше й більше сяяло, немов у передчутті якоїсь великої пригоди. Одного вечора Мері запитала в нього, що такого цікавого він знайшов у документах, які він їй показував.

Це запитання його потішило. Так уже сталося, що останні кілька тижнів вони мало розмовляли, тож він почав розказувати їй про архіви давнього роду, з якого він походить, про старий дім із сірого каменю, що стояв між лісом та річкою. Його рід дуже давній, настільки давній, що сягає коренями темного минулого, коли ще не було ні нормандців, ні саксонців, а були тільки римські поселення, і багато сотень років його пращури були вождями, що жили в укріпленому замку високо на пагорбі, в самому серці лісу. Ще й дотепер вціліли великі насипи, звідки по один бік, понад кронами дерев, видно гору, а по другий – жовтаве море. Їхнє справжнє прізвище було не Дарнелл. Його ще у шістнадцятому столітті взяв собі предок на ім'я Іоло ап Таліесін ап Іорверт. Чому? Дарнелл не міг зрозуміти. А тоді він розказав їй, як його рід століттями занепадав, доки врешті в них не залишилось нічого, крім сірого дому та кількох акрів землі, що межувала з річкою.

– І знаєш, Мері, – додав він, – думаю, ми туди колись переїдемо. Мій двоюрідний дід, що зараз там живе, ще в юності збив собі статки, які, припускаю, він заповість мені разом із будинком, бо, наскільки мені відомо, у нього, крім мене, більше немає рідні. Як це буде дивовижно! І як зміниться наше життя!

– Ти мені ніколи про це не розповідав. Та хіба твій двоюрідний дід не залишить свій дім та гроші тому, кого він насправді добре знає? Адже ти не бачив його, ще відколи був маленьким, правда ж?

– Це так, але раз на рік ми обмінюємося листами. І з того, що я чув від свого батька, я переконаний, що старий не залишить дім комусь не з родинного кола. Як гадаєш, тобі там сподобається?

– Не знаю. Хіба там не дуже самотньо?

– Мабуть, що так. Не пригадую, чи є там по сусідству ще будинки, та навіть якщо і є, то дуже далеко. Яка ж це все-таки переміна! Ніякого тобі Сіті, вулиць і людей, що тиняються туди-сюди. Лише шум вітру, зелене листя дерев, порослі травою пагорби і спів голосів земних...

Раптом Дарнелл запнувся, немов злякався, що вибовкає якусь таємницю, яку поки що не варто розкривати. І справді, коли він говорив про те, щоб поміняти житло на маленькій вуличці у Шепердс Буш на старовинний будинок біля лісу на

далекому заході, ним уже немов заволоділи зміни, і його голос бринів, як давній наспів. Мері пильно глянула на нього, торкнувшись його руки, і він зробив глибокий вдих, перш ніж знову заговорити.

– То первородна кров кличе мене на предковічні землі, – сказав він. – Я вже почав забувати, що працюю простим клерком у Сіті.

Безумовно, то в Дарнеллі озвалася кров його предків. День за днем в його серці все більше оживав і міцнів давній дух, що протягом багатьох віків залишався вірним таємницям, які зневажила більшість з нас, так, що його вже важко було приховувати. Тепер він скидався на чоловіка, який, якщо вірити одній дивній історії, після удару струмом замість вулиць Лондона раптом побачив перед собою море й острови в країні антиподів. Дарнеллу все важче було пристосовуватися до навколишнього середовища та інтересів людей, які донедавна багато що для нього означали, але тепер у його життя проникли символи з іншого світу: сірий будинок, ліс та річка, які заступили собою краєвиди лондонської околиці.

Уже набагато стриманіше він продовжив розповідати про своїх далеких предків, одного з яких вважали святим, бо він начебто володів таємницями, про які часто згадується в документах під назвою «Таємні наспіви святого Іоло». А тоді, різко змінивши тему, він почав згадувати про дивне, безглузде життя в похмурому помешканні на околиці Лондона, про темні вулички, що були його першими спогадами, про занедбані площі на півночі міста та про свого батька, суворого бороданя, що завжди мріяв, немовби сподіваючись побачити за міцними мурами країну з безкраїми фруктовими садами та осяяними сонцем пагорбами, джерелами з прозорою холодною водою та лісовими озерцями, що виблискували з-під схилених над ними крислатих дерев.

– Думаю, мій батько заробляв на хліб, – продовжив він, – справді лише заробляв – у Державному архіві та Британському музеї. Він вишукував різноманітну інформацію для адвокатів та священників, що хотіли перевірити давні факти. Він мало заробляв, і ми були змушені постійно переїздити з одного помешкання в інше – завжди в якихось віддалених районах, де все навколо було в стані занепаду. Ми ніколи не зналися з нашими

сусідами, адже надто часто переїжджали, але мій батько мав близько півдюжини друзів – старших, як він, чоловіків, – що доволі часто до нас навідувалися. І тоді, якщо в домі була якась зайва копійка, слугу, що працював у будинку, де ми винаймали кімнату, посиляли по пиво, і батько зі своїми гостями сиділи й курили до глибокої ночі.

Я майже нічого не знав про батькових друзів, та вони всі були схожі один на одного, і погляд у всіх них був однаковий – як у людини, що палко прагне чогось незвіданого. Вони говорили про таємниці, яких я ніколи не міг збагнути, і дуже мало – про власне життя, а коли таки заводили розмову про буденне, то ставало очевидним, що такі речі, як гроші або їх нестача, були для них чимось зовсім не важливим, ба навіть дріб'язком. Через кілька років я влаштувався на роботу в Сіті, де познайомився з іншими молодими людьми, і, слухаючи їхні розмови, я мимоволі став думати, що мій батько та його друзі були трохи несповна розуму. Але тепер я так не вважаю.

Отак довгими вечорами Дарнелл розповідав своїй дружині про минувшину, повертаючись думками до брудних помешкань, де він провів своє дитинство у товаристві свого батька та інших неприкаяних душ, до старого будинку, захованого в долині ген на заході, до давнього роду, що протягом віків спостерігав за тим, як сонце сідає за гору. Та насправді усі його розмови закінчувалися однаково, і Мері відчувала, що за його словами, хай би якими байдужими вони здавалися, ховалося бажання вирушити у велику, дивовижну й сповнену пригод подорож.

Тож день за днем світ ставав усе чарівнішим. День за днем тривав процес відмежування від усього грубого й ницого. Дарнелл не нехтував жодними інструментами, що могли стати в пригоді у цій роботі. Він більше не відпочивав недільними ранками вдома й не супроводжував свою дружину до готичного богохульного дому, що видавав себе за храм. В одному із завулків вони надібали маленьку церквицю, і Дарнелл, знайшовши в одному зі старих записників сентенцію *Incredibilia sola Credenda*¹, незабаром зрозумів, якою величною і чудовою може

---

¹ Це безсумнівно, тому що неможливо (лат.) (прим. пер.).

бути служба, на якій вони з дружиною були присутні. Наші нетямущі предки наставляли нас набиратися розуму, читаючи книжки про «науку», експериментуючи з пробірками, копірсяючись у геологічних зразках, вдивляючись у мікроскопи і тому подібне. Але ті, хто відкинув ці дурощі, знають, що потрібно читати не «наукові» книжки, а церковні, і що душа стає мудрішою, споглядаючи таємничі обряди і складні та дивні ритуали. В них Дарнеллові вчувалася дивовижна мова містерії, що була таємничішою і водночас набагато відвертішою за звичайну мову богослужіння. Тепер він бачив, що, в якомусь сенсі, увесь світ – це велика церемонія чи таїнство, що, послуговуючись видимими формами, поширює приховані й трансцендентні вчення. Саме в церковному ритуалі він побачив довершену картину світу – очищений, піднесений та просвітлений образ, священний дім, зведений з блискучого й напівпрозорого каміння, де запалені свічки були значно важливішими, ніж зірки на небі, а благовонне куріння ладану було набагато переконливішим символом за туманну імлу. Його душа полинула за процесією, що урочисто крокувала у білих шатах, була захоплена містичним таїнством, що символізувало захват і радість над усіма радощами, і коли Дарнелл побачив, як Любов померла, а тоді переможно воскресла, він зрозумів, що став свідком, у метафоричному сенсі, консумації, Весільного бенкету над усіма Весільними бенкетами, таїнства, що була найголовнішим з усіх, звершених з часу створення світу. Тож день за днем храм його життя набував усе більшої чарівності.

І водночас він почав здогадуватися, що якщо в Новому Житті є нові, нечувані радощі, там також повинні бути нові, нечувані небезпеки. В одній з рукописних книг, що мала відкрити йому значення тих «Таємних наспівів святого Іоло», був невеличкий розділ із заголовком: *Fons Sacer non in communem Vsum convertendus est*¹, і, доклавши немало зусиль зі словником і підручником з граматики в руках, Дарнеллу вдалося витлумачити мудровану латину свого предка. Книга, що містила цей розділ, була однією з найкращих у зібранні: на її обкладинці було на-

---

¹ Священне джерело – не для повсякденного користування (лат.) (прим. пер.).

писано «Terra de Iolo¹», і в ній, окрім майстерно прихованих символів, був наведений перелік фруктових садів, полів, лісів, доріг, помешкань та річок, якими володіли предки Дарнелла. В цій книзі він прочитав про Священне Джерело, що нуртує в лісі Вістман – Sylva Sapientum² – «джерело глибоких вод, яке жодна літня спека не в змозі осушити і ніяка повінь не зможе забруднити; у цьому джерелі – вода життя для спраглих до життя, потік очищення для тих, хто хоче стати непорочними, і ліки такої цілющої добродієності, що завдяки їй, з Божою допомогою та молитвами Його святих, загоюються найстрашніші рани».

Але вода з цього джерела повинна була залишатися на віки священною, нею не можна було користуватися в побуті чи просто тамувати спрагу; назавжди священною, «як вода, яку освятив священник». А на берегах хтось потім дописав заувагу, що певною мірою пояснила Дарнеллу ці заборони. Його застерігали не пити з Джерела Життя для отримання насолоди смертного життя і нових відчуттів, щоб надати прісній чаші буття кращого смаку. «Адже, – писав тлумач, – ми не покликані сидіти, як глядачі в театрі, й споглядати виставу, що розігрується перед нами, нас запросили на саму сцену, щоб ми ревно грали наші ролі у великій та дивовижній містерії».

Дарнелл загалом розумів спокусу, про яку йшла мова. Хоча він лише ступив на шлях пізнання, зробивши по ньому кілька кроків, і ще не скуштував води з містичного джерела, що переливалася через вінця, йому вже було відомо про чари, що перетворювали світ навколо нього, надаючи його життю дивної значущості та романтики. Лондон тепер здавався йому казковим містом з «Тисячі і однієї ночі», а плутанина його вулиць – зачарованим лабіринтом; довгі алеї з яскравими ліхтарями скидалися на зоряний шлях, а його огром втілював у собі безкінечність всесвіту. Він чудово уявляв, як приємно затриматись у світі, як цей, сісти осторонь і мріяти, споглядаючи розкішне видовище, що розгортається перед ним. Але Священне Джерело не було призначено для повсякденного використання, воно було створене для очищення душі та зцілення тяжких духовних

---

¹ Земля Іоло.

² Мудрий ліс (лат.) (прим. пер.).

ран. А ось іще одне перевтілення: Лондон став Багдадом і врешті перетвориться на Сіон, або, як написано в одному з тих старих документів, на «Місто Чаші».

Існували набагато страшніші небезпеки, про які в «Манускриптах Іоло» (так його батько називав це зібрання документів) були обережні згадки: до прикладу, там містилися натяки на якусь жахливу місцину, куди може потрапити душа; на перевтілення, що схоже на смерть; на могутні сили зла, які можна викликати з темних безодень – одне слово, на царину, яка в уяві більшості з нас постає під грубою і дещо дитячою символікою Чорної Магії. І тут він міг лише здогадуватися, що це все мало означати. Дарнелл пригадав один дивний випадок, який трапився з ним дуже давно і всі ці роки лежав на споді його свідомості забутим поміж багатьох інших спогадів з його дитинства, а тепер чітко постав перед ним, набувши важливого значення. Це сталося під час того пам'ятного візиту до старого дому на заході – в його пам'яті зринула яскрава картина з найменшими подробицями й голосами, що немов звучали в нього у вухах. Тоді видалася похмура, тиха і страшенно задушлива днина; він пригадав, як після сніданку вийшов на галявину і зачудувався з глибокого спокою й тиші світу. Жоден листочок не зворухнувся на дереві поблизу дому, і з лісу не долинали лопотіння листу. Квіти виділяли солодкі, сильні аромати, так наче вони видихали сні літньої ночі, у долині звивиста річка скидалася на срібло попід тьмяним сріблистим небом, а далекі пагорби, ліси й поля зникали в імлі. Його немов зачарував цілковитий спокій. Увесь ранок він стояв, обпершись на огорожу, що відділяла галявину від луку, вдихаючи таємничі пахощі літа та споглядаючи освітлені поля, що рясніли яскравими квітами, що немов розпускалися просто на очах, а густий серпанок вгорі, який приховував сонце, на мить ставав зовсім прозорим. Поки він милувався довколишнім краєвидом, повз нього дорогою додому пройшов якийсь знеможений спекою чоловік, у погляді якого застиг жах, але хлопчик не зрушив з місця, поки не почув, як у башточці продзвенів старий дзвін, і вони всі разом, господарі та слуги, повечеряли в темній прохолодній кімнаті, вікна якої виходили прямо на притихлий ліс. Едвард помітив, що його дядько був чимось засмучений, а після вечері почув, як той казав його батькові, що на фермі сталася біда. Вони ви-

рішили всі разом поїхати в якусь місцину з дивною назвою. Та коли настав час вирушати, містер Дарнелл був настільки поглинутий читанням книжок, а з його кутка клубочився такий густий тютюновий дим, що Едвард разом зі своїм дядьком поїхали туди вдвох на двоколісному екіпажі.

Вони швидко спустилися вузькою стежиною на дорогу, що йшла вздовж звивистої річки, перетнули міст у Кермені поблизу руїн римських мурів, а тоді, обігнувши безлюдне село, виїхали на широку білу головну дорогу і рушили по ній далі, здійснюючи клуби вапнякового пилу. Тоді вони раптово звернули на північ і потрапили на дорогу, якої Едвард ще ніколи в житті не бачив. Вона була викладена з каменю і така вузька, що на ній заледве вистачало місця екіпажу, аби проїхати, над ними з одного боку височіли круті схили, а з другого – росли густі чагарі, що закривали собою світло. Схили поросли буйною зеленою папороттю, яку скроплювали приховані джерела, і старий чоловік розказав йому, що взимку та дорога перетворювалася на стрімкий потік води, який ніхто не міг перейти. Вони їхали далі, то попід гору, то знову вниз, але незмінно в глибокій западині під плетивом диких заростів, і хлопчик марно намагався розгледіти, якою була місцевість обабіч. Надворі посутеніло, й чагарі з одного боку перетворилися на край темного й неспокійного лісу, а сірі вапнякові скелі змінила червона, мов кров, земля, поцяткована зеленими клаптями трави та прожилками глини, аж раптом посеред тиші з глибини лісу долинув пташиний спів, мелодія якого зачаровувала дитяче серце й відносила в інший світ, розповідаючи про благословенну казкову країну, що лежала за межами земних лісів, де зцілюються рани душі людської. Нарешті, після багатьох поворотів, вони піднялися на голу верхівку пагорба, де стежина ставала ширшою, перетворюючись на путівець, обабіч якого стояло кілька хатин, одна з них слугувала невеличкою таверною. Там вони й зупинилися. Візниця спустився з передка і прив'язав стомленого коня до стовпа, давши йому напитися, а старий містер Дарнелл узяв хлопчика за руку і повів його стежкою через галявину. Тепер йому було видно довкілля, але то була якась дивна, незвідана місцевість. Вони були в самому серці диких пагорбів і долин, яких він ніколи раніше не бачив; вони спускалися вниз крутим схилом, по якому звивалася вузька стежка, то з'являючись,

то ховаючись поміж темно-зелених кущів дроку і височенної папороті. А коли з-за хмар час від часу проблискувало сонце, далеко внизу, у вузькій долині, перестрибуючи з каменя на камінь, виблискував сріблом дзюркотливий струмок. Нарешті вони спустилися з пагорба крізь зарості чагарника, і перед ними постала продовгаста, захована посеред густої зелені фруктових дерев присадкувата побілена хатина під сланцевою покрівлею, порослою мохом і лишайником. Містер Дарнелл постукав у важкі дубові двері, і вони зайшли до темної кімнати, куди крізь товсте скло у глибоко посадженому віконці проникало зовсім мало світла. Стелю підпирали грубезні балки, а з великого каміна долинав запах дров, які яскраво палахкотіли, що назавжди запам'ятався Дарнеллу. Йому здалося, що в кімнаті було багато жінок, які перелякано між собою перемовлялися. Містер Дарнелл кивком голови підкликав до себе високого сивочолого старого, вдягненого у вельветові бриджі, і хлопчик, сидячи на високому стільці з прямою спинкою, крізь вікно бачив, як той чоловік з його дядьком ходили туди-сюди садовою доріжкою. На якусь мить жінки замовкли, і одна з них принесла йому з холодної комори склянку молока і яблуко, аж раптом з горішньої кімнати долинув пронизливий крик, а тоді юний дівочий голос завів якусь жахливу пісню. Він нічого схожого не чув у своєму дитинстві, але зараз, ставши дорослим чоловіком і воскресивши її зі своєї пам'яті, він уже знав, на що вона схожа – на той гімн, що скликає ангелів і архангелів до участі у Великому Жертвопринесенні. Але якщо гімн скликав небесну рать, то пісня зверталася до ієрархів зла, прислужників Ліліт і Самаеля, а слова тієї пісні, що звучали з такими жахливими переливами – *neumata inferorum*¹ – належали якійсь незнайомій мові, яку мало хто чув на землі.

Жінки з жахом в очах дивилися одна на одну, і він бачив, як декілька найстарших із них незграбно перехрестилися. Затим вони знову заговорили, і він пригадав уривки їхньої розмови.

– Вона була там, – сказала одна, показуючи кудись через плече.

– Вона не знає туди дороги, – мовила інша. – Всі, хто вирушив у те місце, пощезли.

---

¹ Інфернальними невмами (лат.) (прим. пер.).

– Останнім часом там нікого нема.

– Звідки ти знаєш, Гвенліан?

– Не нам про це казати.

– Моя прабаба знала деяких з тих, що там побували, – сказала одна дуже стара жінка. – Вона розказувала, як після того їх забрали.

А тоді у дверях з'явився його дядько, і вони повернулися додому тією ж дорогою, що й прийшли туди. Едвард Дарнелл ніколи більше про це не чув і не знав, померла та дівчина чи, може, оклигала після свого дивного нападу, але та сцена з дитинства надовго засіла у нього в голові й тепер згадалась, озвалася ноткою застереження, як символ небезпеки, що може чатувати на їхньому з Мері шляху.

Неможливо далі продовжувати історію Едварда Дарнелла та його дружини Мері, оскільки з того моменту їхнє життя наповнилося усілякими химерними подіями і стає все більше схожим на історію про Святий Грааль. Звісно, їхнє життя цілком змінилося, як свого часу змінилося життя короля Артура, та жоден літописець не наважиться описати в подробицях їхню історію. Втім, Дарнелл написав невелику книжку дивних віршів, що могли б належати якомусь натхненному дитяті, які чергувалися із «записами й наріканнями», написаними латиною для простолюдинів, якої він навчився з «Манускриптів Іоло». Проте ця книжка, навіть якщо її повністю опублікують, навряд чи проллє світло на цю заплутану історію. Дарнелл назвав цей літературний твір «In Exitu Israel¹» і помістив на титулі гасло, що, безсумнівно, належить йому: «Nunc certe scio quod omnia legenda; omnes historiae, omnes fabulae, omnis Scriptura sint de ME narrata²». Вочевидь, латину він вивчав не біля ніг Ціцерона, але на цьому дивному діалекті він написав велику історію «Нового Життя», яке йому відкрилося. А його «Вірші» ще дивніші. Один із них, що має назву (немов запозичену з давньої літератури) «Рядки, написані під час споглядання з лондонського

---

¹ Після Ізраїлю (лат.) (прим. пер.).

² Тепер я точно знаю, що всі легенди, всі історії, всі розповіді, всі Писання можуть бути про МЕНЕ (лат.) (прим. пер.).

пагорба школи-інтернату, що раптом потонула в променях сонця»; починається так:

Межи стежок безлюдних я
Знайшов чудного камінця,
Що самотою край дороги
Подалі від людського ока
Лежав. І в ньому я побачив
Свій талісман, свою удачу.
І міцно-міцно притулив,
Вустами ніжно залюбив
І від людських очей закрит.
І що не день виймав з осоту
Свою таємну насолоду.
Купав у квітах неймовірних,
Не шкодував їй слів чарівних.
О мій багряний небокраю,
Далекого уламок Раю,
О Зоре життєдайно! Море,
Твої глибини неозорі!
Палає вічно жевриво твоє
І світ на диво обертає;
І в порох розіб'є той день,
Що сили в мене забирає.
Хай би куди поглянув я,
Там майорить Свята Земля.
Там в квітів золоті пелюстки
Й пустелі, мов чарівні пустки.
І вітер пестить у дерев гілля
І піснею, мов з рога короля,
До неба лине. Там не видно
Стежин похмурих, сірих злиднів,
Там світять факели угору
І чути спів священних хорів,
Там ллється чарівне вино,
Там запальний п'янить танок
І пісня до небес лунає,
Вітаючи усіх святих.

Із цього тексту, вочевидь, неможливо добути якусь конкретну інформацію. Але на останній сторінці Дарнелл написав: «І я прокинувся зі сну про лондонську околицю, рутинну, виснаж-

ливу працю та марнотні дрібниці. Розплющивши очі, я зрозумів, що перебуваю в пралісі з кришталево чистим джерелом, оповитим легким сивим серпанком, що коливався над ним у мерехтливому спекотному повітрі. Там до мене з таємних закутків лісу вийшла постать, і води джерела навіки з'єднали нас із коханою».

Зміст

Найпотемніше світло (Передмова до українського видання Артура Мекена). <i>Євген Лір</i>	5
Великий бог Пан /1894/	11
Сокровенне світло /1894/	66
Осяйна піраміда /1895/	96
Три самозванці /1895/	120
Червона рука /1895/	261
Білий народ /1899/	291
Уривок життя /1904/	331

Літературно-художнє видання
Серія «Майстри готичної прози»

АРТУР МЕКЕН
Зібрання творів

Переклад з англійської
Марти Сахно

Редактор *Л. Пішко*
Відповідальний редактор *О. Жупанський*
Дизайн та верстка *О. Баратинська*

Формат 60х90/16
Наклад 2000 пр.
Підписано до друку 10.08.2021

Замовлення № 21-351.
Віддруковано на ПРАТ "Білоцерківська книжкова фабрика"
Свідоцтво серія ДК № 5454 від 14.08.2017 р.
09117, м. Біла Церква, вул. Леся Курбаса, 4.
Тел./Факс (0456) 39-17-40
E-mail: bc-book@ukr.net; сайт: <http://www.bc-book.com.ua>

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єкта видавничої справи №2770. Серія ДК

ФОП Жупанський
Україна, 08293, Буча, вул. Тарасівська, 7а,
тел.: (096) 350-61-05;
e-mail: zhupansky-publisher@ukr.net

facebook.com/Zhupanskyi/

Книжки
за видавничими цінами
<http://publisher.in.ua>

Мекен, Артур.
М46   **Зібрання творів: повісті, оповідання / Артур Мекен; —**
пер. з англ.: М. Сахно. Найпотемніше світло (Передмова до
українського видання Артура Мекена) / Є. Лір.— К.: Вид-во Жу-
панського, 2021. — (Майстри готичної прози). — 416 с.

ISBN 978-617-7585-37-3

УДК 821.111'06-312.2

Артур Мекен

/Arthur Machen/

(1863–1947) – англійський письменник і містик, член окультного товариства «Орден Золотої Зорі», чиї твори значною мірою вплинули на формування і розвиток химерної та містичної літератури. Одним із найголовніших мотивів у творчості письменника є фольклорний образ «маленького народу», фейрі, яких він, на противагу усталеній традиції, описує як давніх, таємничих і ворожих людям істот, наділених надприродними властивостями і містичними знаннями, а також приховані за запоною буденності інші реальності. Шлях до них відкривається через давні забуті й заборонені ритуали – рештки таємних, майже втрачених знань. Публікація найвідомішої повісті Артура Мекена «Великий бог Пан» збурила тогочасне суспільство, яке побачило в ній натяки на давні містичні ритуали і сексуальні перверзії.

Серед прихильників творчості Артура Мекена був Говард Філіпс Лавкрафт, який дуже схвально відгукувався про його доробок у своєму відомому есеї «Надприродний жах у літературі». Вважається, що тексти Мекена значним чином вплинули на Лавкрафта у творенні його «Міфів Ктулху». Творами письменника захоплювалися також інші знамениті сучасники – Артур Конан Дойл, Вільям Батлер Єйтс та Оскар Вайлд. Відомий містик Алістер Кроулі відзначав магічну правдивість творів Мекена, Хорхе Луїс Борхес назвав Артура Мекена великим письменником, який своєю творчістю передбачив появу магічного реалізму, а Стівен Кінг якось сказав в інтерв'ю, що, можливо, «Великий бог Пан» – найкращий твір літератури жахів, будь-коли написаний англійською мовою.

ISBN 978-617-7585-37-3

9 786177 585373 >

Майстри
готичної Прози

зібрання
творів

артур
МЕКЕҀН

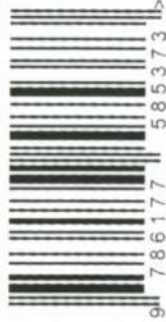

Артур Мекен
/Arthur Machen/

(1863–1947) – англійський письменник і містик, член окултного товариства «Орден Золотої Зорі», чий твори значною мірою вплинули на формування і розвиток химерної та містичної літератури. Одним із найголовніших мотивів у творчості письменника є фольклорний образ «маленького народу», фейрі, яких він, на противагу усталеній традиції, описує як давніх, таємничих і ворожих людям істот, наділених надприродними властивостями і містичними знаннями, а також приховані за запоною буденності інші реальності. Шлях до них відкривається через давні забуті й заборонені ритуали – рештки таємних, майже втрачених знань. Публікація найвідомішої повісті Артура Мекена «Великий бог Пан» збурила тогочасне суспільство, яке побачило в ній натяки на давні містичні ритуали і сексуальні перверзії.

Серед прихильників творчості Артура Мекена був Говард Філіпс Лавкрафт, який дуже схвально відгукувався про його доробок у своєму відомому есеї «Надприродний жах у літературі». Вважається, що тексти Мекена значним чином вплинули на Лавкрафта у творенні його «Міфів Ктулху». Творами письменника захоплювалися також інші знамениті сучасники – Артур Конан Дойл, Вільям Батлер Єйтс та Оскар Вайлд. Відомий містик Алістер Кроулі відзначав магічну правдивість творів Мекена, Хорхе Луїс Борхес назвав Артура Мекена великим письменником, який своєю творчістю передав появу магічного реалізму, а Стивен Кінг якось сказав в інтерв'ю, що, можливо, «Великий бог Пан» – найкращий твір літератури жахів, будь-коли написаний англійською мовою.

ISBN 978-617-7585-37-3

9 786177 585373

Майстри
готичної прози

зібрання
творів

Артур
МЕКЕН

Артур
МЕКЕН

зібрання творів

Майстри

готичної прози